

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे

श्री सिद्धिविनायक महिला महाविद्यालय कर्वेनगर, पुणे

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठाशी संलग्नीत

(आयडी. नं. पीयु./पीएन/एसी/०८६(१९९०) कोड नं. २१४

Website : www.siddhivinayakcollege.org

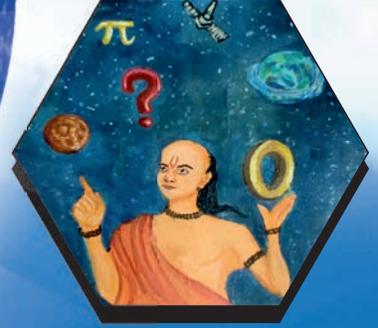
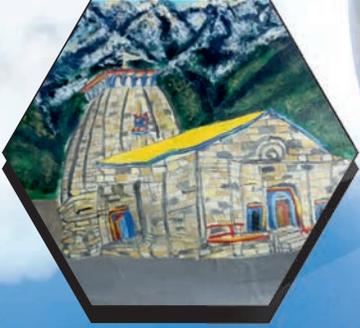
Email : siddhivinayakcollege52@gmail.com, ssmv@maharashikarve.org

अंक-३१ वा

पालवी

वार्षिकांक २०२४-२०२५

वार्षिक स्नेहसंमेलन सिद्धिरंग २०२४-२५

आंतर वर्गीय वार्षिक क्रीडा स्पर्धा उदघाटन

रांगोळी स्पर्धा

विविध गुणदर्शन कार्यक्रम उदघाटन

पाककला स्पर्धा

मॉड अँड स्पर्धा

फॅशन शो

प्रमुख पाहुण्या सिने अभिनेत्री मधुरा वेलणकर व श्री. मिलिंद लेले (विश्वस्त MKSSS) यांच्या हस्ते पारितोषिक वितरण समारंभ

महर्षी कर्वे स्त्री - शिक्षण संस्था

कर्वेनगर, पुणे-४११०५२ (म. रा.)

Tel : +9120 25313000 / 25313200 Fax : +912025313300

E-Mail : secretary@maharshikarve.org

Web : www.maharshikarve.ac.in

सन १८९६ मध्ये थोर समाजसेवक भारतरत्न महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांनी महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेची स्थापना केली. ज्या काळात स्त्रियांना शिक्षण देणे समाजाला अमान्य होते त्या काळात स्त्रियांना शिक्षण देऊन त्यायोगे त्यांना स्वयंपूर्णता मिळवून देण्याच्या उद्देशाने महर्षी कर्वे यांनी केवळ चार विद्यार्थिनींसह सुरु केलेल्या या संस्थेचे कार्य गेल्या १२९ वर्षात एखाद्या वटवृक्षाप्रमाणे विस्तारले आहे. आज संस्थेचे पुणे, सातारा, वाई, रत्नागिरी, नागपूर, कामशेत आणि वसई असे ७ प्रकल्प असून या सर्व ठिकाणी मिळून ७६ शैक्षणिक शाखा केवळ मुली आणि महिलांसाठी कार्यरत आहेत. सुमारे ३५८४२ विद्यार्थिनी या शाखांद्वारे शिक्षणाचा लाभ घेत आहेत.

हलाखीची आर्थिक परिस्थिती, असुरक्षित वातावरण, घराजवळील परिसरात शाळेची उपलब्धता नसणे या व अशा अनेक कारणांमुळे आजच्या काळातही मुली शिक्षणापासून वंचित राहतात. संस्था अशा सर्व मुलींच्या पाठीशी ठामपणे उभी राहते आणि त्यांच्या शिक्षणाची तसेच वसतिगृहात राहण्याच्या खर्चाची देणगीच्या माध्यमातून सोय करते. अशा अनेक गरजू आणि होतकरू मुली आज संस्थेच्या आर्थिक आणि शैक्षणिक पाठबळामुळे एक यशस्वी व स्वयंपूर्ण जीवन जगत आहेत. निधी संकलन करताना संस्था काही योजनांमधून आपल्या आर्थिक गरजांची पूर्तता करण्याचा प्रयत्न करते.

- **दाननिधी योजना :** या योजनेअंतर्गत तुम्ही काही ठराविक रक्कम संस्थेकडे ठेव म्हणून ठेऊ शकता. रु. १०,०००/- ते ४९,०००/- इतकी देणगी ठेवल्यास पुढील ५ वर्षे आणि रु.५०,०००/- व त्यापुढील रक्कम ठेवल्यास पुढील १० वर्षे त्यावरील व्याजाचा विनियोग दात्याच्या इच्छेप्रमाणे केला जातो, उदाहरणार्थ : वृद्धाश्रमासाठी, गरजू व होतकरू मुलींना शिष्यवृत्ती, पारितोषिके, भोजन व्यवस्था इ. मुदत संपल्यानंतर मूळ रक्कम संस्थेच्या अक्षय निधीत जमा होते. हा अक्षयनिधी संस्थेच्या इतर विकास योजनांकरिता वापरला जातो.
- **आर्थिक पालकत्व योजना :** संस्थेच्या पुणे, सातारा, वाई व कामशेत येथील शाखांमध्ये प्राथमिक, माध्यमिक शाळा तसेच वसतिगृहे आहेत. संस्थेच्या पुण्यातील कर्वेनगर, एरंडवणे, विद्यापीठ आवार, पुणे व वाई, सातारा या शाखांच्या शाळांमध्ये २००० विद्यार्थिनींना मदतीची आवश्यकता आहे. यातील बऱ्याच मुली एक पालक असलेल्या व अनाथ असलेल्या किंवा दुष्काळग्रस्त भागातील आहेत.

शालेय विद्यार्थिनींसाठी आर्थिक पालकत्वाची रक्कम रु. ४०,०००/- शालेय शुल्क व वसतिगृह शुल्क एवढी आहे. उच्चशिक्षण घेणाऱ्या महाविद्यालयीन विद्यार्थिनींसाठी आर्थिक पालकत्वाची रक्कम रु. ५०,०००/- वसतिगृह शुल्क आणि रु. ७०,०००/- महाविद्यालयीन शुल्क एवढी आहे. ज्या विद्यार्थिनींचे आर्थिक पालकत्व घ्यायचे आहे त्या विद्यार्थिनींचे नाव, पत्ता, इयत्ता/वर्ष, कौटुंबिक पार्श्वभूमी, शैक्षणिक प्रगती इ. बाबींची माहिती कळविली जाते.

- **भाऊबीज निधी :** संस्थेचे आजन्म सेवक कै.गो.म.चिपळूणकर यांनी सन १९१९ पासून भाऊबीज निधी संकलन योजनेची सुरुवात केली. स्वयंसेवक व देणगीदारांच्या निःस्वार्थ सहकार्यांमुळे या योजनेला गेली १०३ वर्षे प्रचंड प्रतिसाद मिळत आहे. या निधीतून वसतिगृहातील गरीब, गरजू व होतकरू मुलींना शिक्षणासाठी मदत केली जाते. सध्याच्या काळात १०वी/१२वी पर्यंतचे शिक्षण अपुरे आहे. उच्चशिक्षण घेणे ही काळाची गरज आहे; म्हणूनच शालेय शिक्षणाबरोबरच उच्चशिक्षणासाठीही मदत करण्याची गरज आहे. स्त्री शिक्षणाच्या महान कार्याशी आपले नाते जोडण्यासाठी आपण भाऊबीज निधी संकलनाच्या कार्यात सहभागी होऊ शकता. मंगलकार्य, सण समारंभांच्या निमित्ताने, व्रतवैकल्याची सांगता करताना, वर्धापन दिनाच्या शुभेच्छा देताना, आप्तस्वकीयांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ आपण भाऊबीज निधी देऊ शकता. तसेच इतरांकडून निधी संकलन करून या कार्यात आपण स्वयंसेवक म्हणून सहभागी सुद्धा होऊ शकता.
- **संकल्प - ३६५ :** महिलाश्रम वसतिगृहामध्ये सध्या अंदाजे १५०० विद्यार्थिनी आहेत. त्यापैकी सुमारे ५०० विद्यार्थिनी संस्थेच्या पूर्णतः किंवा अंशतः पालकत्वाखाली आहेत. याशिवाय महिलाश्रम वसतिगृह बालगृह चालविते. यामध्ये ५वी ते १२वी मधील विद्यार्थिनींना प्रवेश दिला जातो. या मुली बालकल्याण मंडळातर्फे सोपविलेल्या असतात. संकल्प-३६५ ही योजना बालकल्याण मंडळाने सोपविलेल्या तसेच संस्थेच्या पूर्णतः किंवा अंशतः पालकत्वाखाली असलेल्या विद्यार्थिनींच्या आहार खर्चासाठी राबविली जाते. या मुलींच्या आहाराचा एकत्रितपणे खर्च सध्याच्या दराने सुमारे रु. १५०००/- प्रतिदिन इतका आहे. या योजनेतर्गत आपण संस्थेला एक रकमी दोन लाख किंवा त्याच्या पटीत देणगी देऊ शकता. या देणगीच्या गुंतवणुकीमधून मिळणाऱ्या व्याजातून विद्यार्थिनींच्या एका दिवसाच्या जेवणाची सोय होऊ शकते. असे प्रतिवर्षी एक दिवस याप्रमाणे पुढील १० वर्षे विद्यार्थिनींच्या आहार खर्चाची व्यवस्था होईल अथवा आपण रु. १५,०००/- प्रतिदिन यानुसार देणगी देऊ शकता.
- **शैक्षणिक सहाय्य योजना (शालेय शैक्षणिक संच) :** शैक्षणिक सहाय्य योजनेअंतर्गत गरजू विद्यार्थिनींना शैक्षणिक संच उपलब्ध करून दिले जातात. या संचामध्ये दोन शालेय गणवेश, बूट-मोजे, शाळेचे दप्तर, पुस्तके, वह्या, कंपासपेटी, स्वेटर, परीक्षेचे पॅड, चित्रकला-हस्तकला साहित्य, इ. साहित्याचा समावेश आहे. या शैक्षणिक संचाची किंमत रु. ३५००/- प्रत्येकी इतकी आहे. तुम्ही अशा एक किंवा अधिक संचासाठी देणगी देऊ शकता.

- **कमवा व शिका योजना :** संस्था एक कमवा व शिका योजना सुद्धा राबवते. या योजने अंतर्गत कनिष्ठ महाविद्यालयातील मुलींना संस्थेच्या संपदा बेकरीमध्ये दररोज २ तास काम करण्याची संधी दिली जाते. या योजनेद्वारा मुली स्वतःच्या शिक्षणाचा खर्च स्वतः उचलतात व नवीन कौशल्येसुद्धा आत्मसात करतात.

- **संस्थेची सामाजिक बांधिलकी आणि त्यासाठी निधी संकलनाची आवश्यकता :**

स्त्री शिक्षणाच्या कार्याबरोबरच संस्था आपल्या सामाजिक बांधिलकीलाही तेवढेच महत्त्व देते. संस्थेमध्ये मुलींना शैक्षणिक सोयी अतिशय माफक दरात व अत्याधुनिक पायाभूत सुविधांसह उपलब्ध आहेत. तसेच मुलींसाठी वसतिगृहाची सुविधासुद्धा माफक दरात उपलब्ध आहे. संस्थेमध्ये अशा अनेक मुली आहेत ज्या शिक्षणासाठी पूर्णतः किंवा अंशतः संस्थेवर अवलंबून आहेत. अशा सर्व मुलींच्या शिक्षणाची, राहण्याची व इतर खर्चाची जबाबदारी संस्था घेते. संस्थेला हितचिंतक आणि देणगीदारांकडून मिळालेल्या देणगीचा वापर अनेक गरजू व होतकरू मुलींना शिष्यवृत्ती देण्यासाठी केला जातो. संस्थेच्या महिलाश्रम वसतिगृहामध्ये बालकल्याण मंडळाने सांभाळण्यासाठी सोपविलेल्या मुलींचाही समावेश असतो. या मुली पूर्णतः शिक्षण व निवासासाठी संस्थेवर अवलंबून असतात. वयाच्या १८ व्या वर्षापर्यंत संस्था या मुलींची संपूर्ण जबाबदारी घेते.

या सर्व सामाजिक जबाबदाऱ्या पार पाडताना संस्थेला अनेक आर्थिक अडचणींचा सामना करावा लागतो. आतापर्यंत उदार लोकाश्रयावरच संस्थेचे कार्य सुरु आहे. त्यासाठी आपणही हातभार लावावा, ही विनंती...

संस्थेला दिलेल्या रु. ५००/- आणि त्यावरील रकमेच्या देणग्यांवर देणगीदारांना आयकर कायद्याच्या ८० जी कलमान्वये आयकरात सवलत मिळते.

आपण 'महर्षी कर्वे स्त्री-शिक्षण संस्था' या नावाने काढलेल्या धनादेशाव्दारे अथवा डिमांड ड्राफ्टव्दारे देणगी देऊ शकता. अथवा सोबत दिलेल्या क्यू आर कोड स्कॅन करून ऑनलाइन पध्दतीने सुद्धा आपण आपले योगदान देऊ शकता.

विद्यार्थिनी प्रतिनिधी मंडळ २०२४-२५

विद्यापीठ प्रतिनिधी

कु. गौरी दाते
विद्यापीठ प्रतिनिधी (तृतीय वर्ष वाणिज्य)

कु. निकिता ओझरकर
सचिव (तृतीय वर्ष वाणिज्य)

वर्ग प्रतिनिधी

कु. जोत्सना सालुंके
प्रथम वर्ष वाणिज्य A

कु. सायली सावंत
प्रथम वर्ष वाणिज्य B

कु. पद्मजा मासाळ
प्रथम वर्ष वाणिज्य C

कु. जागृती सणस
द्वितीय वर्ष वाणिज्य A

कु. महिका इनामदार
द्वितीय वर्ष वाणिज्य B

कु. सिध्दी झांजे
तृतीय वर्ष वाणिज्य A

कु. गौरी दाते
तृतीय वर्ष वाणिज्य B

कु. सानिया शेख
प्रथम वर्ष कला

कु. अमृता चव्हाण
द्वितीय वर्ष कला

कु. तस्लीमबानू नदाफ
तृतीय वर्ष कला

कु. ज्ञानेश्वरी गावडे
प्रथम वर्ष बी.बी.ए.

कु. श्रावणी मानकर
द्वितीय वर्ष बी.बी.ए.

वर्ग प्रतिनिधी

कु. प्रणाली डांगे
तृतीय वर्ष बी.बी.ए.

कु. पायल तांबे
प्रथम वर्ष विज्ञान

कु. राधिका वैद्य
द्वितीय वर्ष विज्ञान

कु. प्रतिमा खरात
तृतीय वर्ष विज्ञान

कु. दिव्या महाजन
प्रथम वर्ष संगणक शास्त्र

कु. अंशिका मिश्रा
द्वितीय वर्ष संगणक शास्त्र

कु. झरनेन काझी
तृतीय वर्ष संगणक शास्त्र

कु. ज्ञानेश्वरी रसाळ
एम.कॉम.-I

कु. अपूर्वा जाधव
एम.कॉम.-II

कु. विशाखा जाधव
एम.ए. इंग्रजी-I

कु. अर्पिता कलशेटी
एम.ए. इंग्रजी-II

कु. ज्ञानेश्वरी धुमाळ
एम.ए.अर्थशास्त्र-I

कु. आसावरी हांडो
एम.ए.अर्थशास्त्र-II

नामनिर्देशित प्रतिनिधी

कु. मुग्धा दर्भे
क्रीडा विभाग

कु. अंशिका मिश्रा
राष्ट्रीय सेवा योजना

कु. निकिता ओझरकर
विद्यार्थी विकास मंडळ

कु. समीक्षा शिंगण
सांस्कृतिक विभाग

शैक्षणिक नैपुण्य

तनुजा पुंडे
अकरावी

तेजल गव्हाणे
बारावी

शेख शीफा समीर
प्रथम वर्ष कला - प्रथम

प्रियांका मोहन पासलकर
द्वितीय वर्ष कला - प्रथम

गायत्री अभय पाटील
तृतीय वर्ष कला - प्रथम

प्रांजल जगताप
प्रथम वर्ष वाणिज्य - प्रथम

आरती बांगले
द्वितीय वर्ष वाणिज्य - प्रथम

अक्षदा बजरंग सावळे
तृतीय वर्ष वाणिज्य - प्रथम

अक्सा समद खान
प्रथम वर्ष बी.बी.ए. - प्रथम

वेदश्री अमोल खानझोडे
द्वितीय वर्ष बी.बी.ए. - प्रथम

मेघना राघवेंद्र कुलकर्णी
तृतीय वर्ष बी.बी.ए. - प्रथम

प्रज्ञेशा हतवलणे
प्रथम वर्ष विज्ञान - प्रथम

शैक्षणिक नैपुण्य

पूर्वा गाडे
द्वितीय वर्ष विज्ञान - प्रथम

वैशाली हडपड
तृतीय वर्ष विज्ञान - प्रथम

समीक्षा संतोष घेवडेकर
प्रथम वर्ष संगणक शास्त्र- प्रथम

वरदा निलेश साळवी
द्वितीय वर्ष संगणक शास्त्र- प्रथम

ऋतुजा लालदास दुधाने
तृतीय वर्ष संगणक शास्त्र- प्रथम

किरण गणेश जाधव
प्रथम वर्ष एम.ए. अर्थशास्त्र - प्रथम

प्रतिक्षा प्रकाश क्षिरसागर
द्वितीय वर्ष एम.ए. अर्थशास्त्र - प्रथम

विशाखा रामराजा जाधव
प्रथम वर्ष एम.ए. इंग्रजी - प्रथम

अश्विनी आशीष कुबेर
द्वितीय वर्ष एम.ए. इंग्रजी - प्रथम

प्रीता शैलेंद्र देशमुख
प्रथम वर्ष एम.कॉम - प्रथम

ऋतिका संतोष पितळे
द्वितीय वर्ष एम.कॉम - प्रथम

क्रीडा विशेष प्राविण्य

दीपाली राठोड

(बी.ए. व्दितीय वर्ष)

खो-खो राष्ट्रीय वरिष्ठ गट स्पर्धा सुवर्णपदक
व अखिल भारतीय आंतर
विद्यापीठ रौप्यपदक प्राप्त खेळाडू

भाग्यश्री बडे

(बी.कॉम.व्दितीय वर्ष)

खो-खो अखिल भारतीय आंतर
विद्यापीठ रौप्यपदक प्राप्त खेळाडू

साक्षी रिकामे

(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ,
वरिष्ठ गट राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक खेळाडू

कौरवी शीतकल

(बी.ए. प्रथम वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ,
वरिष्ठ गट राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक खेळाडू

मुग्धा दर्भे

(बी.कॉम.तृतीय वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन विभागीय व वरिष्ठ गट
राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक खेळाडू

प्रतिक्षा गवळी

(बी.ए.प्रथम वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन विभागीय व वरिष्ठ गट
राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक खेळाडू

ज्योती दोरगे

(बी.एस.सी. संगणक, प्रथम वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन विभागीय खेळाडू

साक्षी शितोळे

(बी.कॉम.प्रथम वर्ष)

बॉल बॅडमिंटन विभागीय व वरिष्ठ गट
राज्यस्तरीय तृतीय क्रमांक खेळाडू

अपेक्षा मोरे

(बी.ए.व्दितीय वर्ष)

खो-खो विभागीय खेळाडू

क्रीडा विशेष प्राविण्य

प्राची नागताळे
(बी.ए.द्वितीय वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय प्रथम क्रमांक
विभागीय खेळाडू

साक्षी वाघमारे
(बी.कॉम. तृतीय वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय
विभागीय खेळाडू

विद्या शिंदे
(बी.ए. प्रथम वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय
विभागीय खेळाडू

आकांक्षा गडदे
(बी.कॉम. प्रथम वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय
विभागीय खेळाडू

निकिता भोसले
(बी.एस.सी. संगणक प्रथम वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय
विभागीय खेळाडू

साक्षी मोरे
(बी.कॉम. द्वितीय वर्ष)
हँडबॉल, राज्यस्तरीय
विभागीय खेळाडू

क्रीडा विशेष प्राविण्य

कनिष्ठ विभाग

हर्षदा घरदाले
बारावी
राज्यस्तरीय ज्युदो खेळाडू

नुपूर चव्हाण
बारावी
राज्यस्तरीय ज्युदो खेळाडू

वेदिका भाताडे
बारावी
राज्यस्तरीय ज्युदो खेळाडू

तनिष्का सावंत
अकरावी
राज्यस्तरीय ज्युदो
स्पर्धेत सहभाग

प्राध्यापक नैपुण्य

मंगला शेंडे
शारीरिक शिक्षण व क्रीडा विभाग
एम.पी.एस.सी.,
तालुका क्रीडा अधिकारी परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा. तेजस्विनी साबळे
रसायनशास्त्र विभाग
गेट, सी.एस.आर.आय. - नेट,
महाराष्ट्र सेट परीक्षा उत्तीर्ण

प्रा. सारिका पियुष कुलकर्णी
संगणक शास्त्र विभाग
महाराष्ट्र सेट परीक्षा उत्तीर्ण

मनोगत

१९ व्या शतकाच्या उत्तरार्धात भारतरत्न महर्षी धोंडो केशव कर्वे म्हणजेच अण्णांनी हिंणच्या माळरानावर स्त्री-शिक्षणाचा प्रपंच उभा केला, तो एका संवेदनेतून. स्त्री-शिक्षणाबाबत टोकाचा आग्रह धरणाच्या अण्णांचा तसाच आग्रह भारतीयते बाबतही होता. शिक्षणाच्या माध्यमातून स्त्रीचे भारतीयत्व जागृत व्हावे, ती कुटुंब व्यवस्थेचा केंद्रबिंदु असल्याने तिने आपल्या कुटुंबाला सुशिक्षित आणि सुसंस्कारित करावे, असेच त्यांचे चिंतन होते. शिक्षणाद्वारे महिला सक्षमीकरण त्यांना अपेक्षित होते, ते असे. गेली १२९ वर्षे विविध शैक्षणिक शाखांच्या माध्यमातून जपण्याचा प्रयत्न प्रत्येक काळात संस्थेने केला आहे.

१९९० साली सुरु झालेले श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय म्हणजे संस्थेच्या प्रगतीचा एक महत्त्वपूर्ण टप्पा होता. सर्व सामाजिक स्तरांतील विद्यार्थिनींनी उच्च शिक्षण घेऊन आपले आयुष्य घडवावे आणि सामाजिक कार्यातही योगदान द्यावे, हा यामागचा मुख्य हेतु होता. याच उद्देशाने आजही महाविद्यालयाची वाटचाल सुरु आहे. औपचारिक शिक्षणाबरोबरच जीवन शिक्षण देणारे उपक्रम ही महत्त्वाचे असतात. या दोन्ही आघाड्यांवर महाविद्यालयाची कामगिरी निश्चितच समाधानकारक आहे. अण्णांच्या विचारांचे पवित्र अधिष्ठान, ते कृतीत उतरविणारा सक्षम प्राध्यापक आणि कर्मचारी वर्ग, विधायक कार्यक्रम, ध्येयपूरक उपक्रम या सर्व गोष्टी या कामगिरीमागे आहेत. यासोबतच कितीतरी गरजू विद्यार्थिनींना योग्य त्या सवलती देत त्यांचा शिक्षणमार्ग सुकर करण्याचे कामही महाविद्यालयाने केले आहे.

प्रत्यक्ष आयुष्यात सामाजिक कार्यात योगदान देता यावे, यासाठी विविध सामाजिक विषयांवर चिंतन होणे आवश्यक असते. विद्यार्थिनींना अनेक विषयांवर असे चिंतन करण्यासाठी व ते व्यक्त करण्यासाठी प्रवृत्त करणारे एक उत्तम व्यासपीठ म्हणजे 'पालवी' हा महाविद्यालयाचा वार्षिक अंक. महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा लेखाजोखा मांडण्यासाठी तसेच आपल्या मनातील भावना, नाविन्यपूर्ण कल्पना, अनुभव व्यक्त करण्यासाठी 'पालवी' हे एक उत्तम माध्यम आहे. 'पालवी' हा केवळ एक अंक नाही तर विद्यार्थिनींच्या मनातील असंख्य भावनांचा तो एक संग्रह आहे आणि संस्थेच्या इतिहासाबाबत भविष्यकालीन पिढीस मार्गदर्शन करणारा एक उपयुक्त संदर्भदेखील आहे.

या उपक्रमात सहभाग घेतलेल्या सर्व विद्यार्थिनी, प्राध्यापक यांचे मनापासून कौतुक आणि महाविद्यालयाच्या प्रगतीशील वाटचालीसाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा.

श्रीमती विद्याताई कुलकर्णी

अध्यक्ष, महाविद्यालय विकास समिती

मनोगत

सप्रेम नमस्कार!

आजच्या डिजिटल युगात शिक्षण हे केवळ महाविद्यालयाच्या भिंतींमध्ये पुस्तकी ज्ञानापुरते मर्यादित राहिलेले नाही, तर ते मोबाईल, संगणक व इंटरनेट अशा डिजिटल साधनांच्या माध्यमातून अधिक व्यापक व सुलभ झाले आहे. त्यामुळे सध्याचा काळ शिक्षण क्षेत्रासाठी अत्यंत महत्त्वाचा काळ असून शिक्षणव्यवस्था ही एका मोठ्या परिवर्तनाच्या वळणावर आहे. २०२० मध्ये शासनाने जाहीर केलेल्या नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाने शिक्षण क्षेत्रात अनेक नवीन दृष्टीकोन व संधी खुल्या केल्या आहेत. नव्या पिढीसमोर अनेक संधींचा महासागर उभा आहे, पण या संधींना सामोरे जाताना मूल्यांची पताका उंच ठेवणे यासाठीचे प्रयत्न देखील महत्त्वाचे आहे. या

धोरणानुसार आपल्या महाविद्यालयाने विविध उपक्रम राबवले आहेत, ज्यामुळे विद्यार्थिनींच्या व्यक्तिमत्त्व विकास, सर्जनशीलता, तंत्रज्ञानाचा वापर व कौशल्य विकास या गुणांना प्रोत्साहन मिळाले आहे.

भारतरत्न महर्षी धोंडो केशव कर्वे उर्फ अण्णा यांनी 'शिक्षणाच्या माध्यमातून महिलांचे सक्षमीकरण' करण्याच्या उद्देशाने १८९६ मध्ये पुणे शहरात स्थापन केलेल्या महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थे अंतर्गत १९९० सालापासून कार्यरत असलेल्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाचा प्रवास जोमाने सुरु आहे. गेल्या ३५ वर्षांत महाविद्यालयाने प्रगतीकडे अतिशय वेगाने वाटचाल केली आहे. पुणे शहरातील एक नामांकित महिला महाविद्यालय म्हणून आमचे उद्दिष्ट केवळ शैक्षणिक ज्ञानपुरवठा न करता विद्यार्थिनींच्या सर्वांगीण विकासाकडे लक्ष देणे हे देखील आहे. आजच्या काळात महिलांना प्रत्येक क्षेत्रात प्रचंड प्रमाणात संधी उपलब्ध आहेत, पण त्या संधींचा लाभ घेण्यासाठी आवश्यक आत्मविश्वास, संवाद कौशल्य, निर्णयक्षमता, नेतृत्व व सामाजिक जाणीव हे गुण त्यांच्या अंगी रुजविण्यासाठी महाविद्यालयाच्या वतीने विविध उपक्रम राबविले जातात. आजच्या विद्यार्थिनी उद्याच्या जबाबदार नागरिक बनाव्यात, यासाठी आमचा प्रयत्न अखंडपणे सुरु आहे. महाविद्यालय त्यांच्या गुणवत्तापूर्ण, दर्जेदार शिक्षणासाठी व सर्वांगीण विकासासाठी कायम प्रयत्न करते. आर्थिकदृष्ट्या मागासवर्गीय, होतकरू व हुशार विद्यार्थिनींना मदतीचा हात देत शिक्षणाच्या माध्यमातून त्यांना सक्षम करण्याचे कार्य महाविद्यालय करते.

महाविद्यालयात विद्यापीठाच्या अभ्यासक्रमा व्यतिरिक्त विद्यार्थिनींमध्ये आत्मविश्वास वाढविण्यासाठी, संवाद कौशल्ये रुजविण्यासाठी, नेतृत्वगुण आणि सर्जनशीलता विकसित करणसाठी, भविष्यातील आव्हानांना सामोरे जाण्यास सक्षम करण्यासाठी तसेच त्यांच्या सर्वांगीण विकासासाठी विविध विषयांवर व्याख्याने, कार्यशाळा आणि उपक्रमांचे आयोजन करण्यात येते. राष्ट्रीय सेवा योजना (NSS) च्या माध्यमातून विद्यार्थिनींमध्ये सामाजिक जाणीव, सेवाभाव आणि नेतृत्व या गुणांची जोपासना केली जाते. ग्रामीण भागात राबविल्या जाणाऱ्या शिबिरांतर्गत स्वच्छता, आरोग्य तपासणी शिबिरे, साक्षरता यांसारख्या उपक्रमांमध्ये सहभागी होऊन विद्यार्थिनींना प्रत्यक्ष समाजकार्याचा अनुभव मिळतो, सामाजिक जबाबदारीची जाणीव वाढीस लागते. जो त्यांच्या व्यक्तिमत्त्व विकासासाठी अत्यंत आवश्यक आहे. शिक्षण घेत असताना विद्यार्थिनींना आर्थिक स्वावलंबन प्राप्त व्हावे या उद्देशाने महाविद्यालयात 'कमवा आणि शिका' योजना राबवली जाते.

शिक्षणासोबत कामाचा अनुभव देणारी ही योजना विद्यार्थिनींना आत्मनिर्भरतेकडे घेऊन जाते. सध्याच्या स्पर्धात्मक युगात उत्तम दर्जेचे रोजगार उपलब्ध व्हावेत या दृष्टीने विद्यार्थिनींना विविध कौशल्यांचे प्रशिक्षण देण्यासाठी महाविद्यालयात प्लेसमेंट ड्राईव्ह, रोजगार प्रशिक्षण कार्यक्रम व कार्यशाळा आयोजित केल्या जातात. प्लेसमेंट सेलच्या माध्यमातून राबविल्या जाणाऱ्या नाविन्यपूर्ण उपक्रमांमुळे अनेक विद्यार्थिनींना नामांकित कंपन्यांमध्ये रोजगाराच्या अनेक संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. तर काहींनी शासकीय सेवा व विविध व्यावसायिक क्षेत्रांमध्ये आपली वेगळी ओळख निर्माण केली आहे, हे अत्यंत अभिमानाचे व प्रेरणादायी आहे. महाविद्यालयास शैक्षणिक गुणवत्तेची परंपरा लाभलेली आहे. तसेच संशोधन क्षेत्रात देखील या महाविद्यालयाने राज्य व देशात नावलौकिक मिळविलेला आहे.

या सर्व उपक्रमांची यशस्वी अंमलबजावणी ही महाविद्यालयातील अनुभवी व कुशल प्राध्यापक वर्ग, समर्पित शिक्षकेत्तर कर्मचारी, पालकांचे सहकार्य आणि विद्यार्थिनींच्या सक्रिय सहभागामुळे शक्य झाली आहे. मी सर्वांचे मनःपूर्वक अभिनंदन करून आभार मानतो. कार्यालयीन वरिष्ठ लिपिक सौ. शुभांगी दळवी यांना कार्यालयीन अधीक्षक या पदावर व मुख्य लिपिक श्री. तुकाराम शिंगाडे यांची वरिष्ठ लिपिक या पदावर व श्री. प्रशांत मुजुमदार यांची कनिष्ठ लिपिक या पदावरून वरिष्ठ लिपिक या पदावर पदोन्नती देण्यात आली.

आपल्या महाविद्यालयाचा सन २०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षाचा ३१ वा पालवी वार्षिक अंक आपल्या हाती देताना विशेष आनंद होत आहे. विविध विषयांवरील लेख, अनुभव, विचार, कथा व कविता यांनी सुसज्ज असलेला पालवी अंक म्हणजे केवळ एक महाविद्यालयाच्या प्रगतीचा प्रकाशित दस्तऐवज नाही, तर आपल्या विद्यार्थिनींच्या सर्जनशील प्रतिभा, विचार सामर्थ्य आणि भाव विश्वातील विविध छटा व्यक्त करणारे प्रतिबिंब आहे. या अंकात महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक, सांस्कृतिक व क्रीडा, पर्यावरण क्षेत्रातील विविध उपक्रम यांचा सखोल आढावा घेऊन, त्यामार्फत विद्यार्थिनींच्या सर्वांगीण विकासासाठी राबविलेल्या प्रयत्नांची आणि यशस्वी कार्यांची सखोल झलक वाचकांसमोर मांडली आहे. हा अंक म्हणजे केवळ महाविद्यालयाच्या कर्तृत्वाचा अहवाल नाही, तर तो विद्यार्थिनींच्या उत्साहाचा, प्राध्यापकांच्या अथक परिश्रमाचा आणि पालकांच्या विश्वासाचा साक्षीदार आहे. याबद्दल पालवीच्या संपादक डॉ. विद्या चोपडे व सहसंपादक प्रा. सिद्धी इनामदार तसेच पालवी सल्लागार मंडळ यांचे देखील या निमित्ताने अभिनंदन.

महाविद्यालयाच्या एकात्मिक प्रगतीचा आलेख मांडणाऱ्या ३१ व्या पालवी वार्षिक अंकाच्या निमित्ताने महाविद्यालयाचे मार्गदर्शक मा. विद्याताई कुलकर्णी (अध्यक्षा - महाविद्यालय विकास समिती), डॉ. पी. व्ही. शास्त्री (सचिव - महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था) व सर्व विद्यार्थिनी, शिक्षक, शिक्षकेत्तर कर्मचारी, पालक व हितचिंतकांचे मनःपूर्वक आभार मानून महाविद्यालयाच्या उज्वल भविष्यासाठी शुभेच्छा देतो.

हा अंक विद्यार्थिनींसाठी प्रेरणादायी ठरो आणि भविष्यातील वाटचालीस दिशा देणारा ठरो. हीच शुभेच्छा.

प्रा. डॉ. अरविंद शेलार

प्रभारी प्राचार्य

संपादकीय

प्रा. डॉ. विद्या चोपडे
(कला विभाग)

सप्रेम नमस्कार !

पालवी वार्षिकांक (२०२४-२०२५) एकतिसावा आपल्या हाती देतांना विशेष आनंद होत आहे. १२९ वर्षाची महिला शैक्षणिक परंपरा असलेल्या महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या, अनेक शैक्षणिक शाखांपैकी श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय एक आहे. महाविद्यालयाने ३५ वर्ष पूर्ण केली आहेत.

महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींच्या शैक्षणिक गुणवत्तेबरोबर लेखन कला आदी सुप्त गुणांना संधी देण्यासाठी वार्षिकांक 'पालवी' ची निर्मिती सन १९९४-९५ मध्ये झाली आहे. आज या अंकाने ३१ वर्ष पूर्ण केली आहेत.

पुणे शहरातील एक नामांकित महिला महाविद्यालय म्हणून श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालयाची ओळख आहे. महाविद्यालयाला शैक्षणिक गुणवत्तेची परंपरा लाभलेली आहे. महाविद्यालयाने सलग चारवेळा राष्ट्रीय मुल्यांकन आणि मान्यता परिषद (NAAC) या बंगळूर येथील संस्थेकडून मानांकन आणि मुल्यांकन करून घेतले आहे. महाविद्यालयासाठी हे अत्यंत गौरवास्पद आणि भूषणाची बाब आहे. महाविद्यालयाच्या या प्रवासामध्ये वार्षिकांक 'पालवी' चे ही महत्त्वाचे योगदान आहे; कारण पालवी हा अंक महाविद्यालयाच्या शैक्षणिक, सामाजिक, कार्याचे प्रतिबिंब आहे असे म्हटले तर वावगे ठरणार नाही.

या वर्षीच्या पालवी अंकामध्ये भारतीय ज्ञान प्रणाली- इतिहास, भाषा, संस्कृती, सण, उत्सव, वाणिज्य, अर्थ, विज्ञान, आयुर्वेद, योग, वेद, साहित्य, कला, प्राणायाम, पर्यटन, अध्यात्मिक, वास्तुकला, गणित, परंपरा, वैद्यकिय, खगोलशास्त्र, कृषी, सौंदर्यशास्त्र इ. विषयांवर विद्यार्थिनी, प्राध्यापक यांचे साहित्य वाचायला मिळेल जरूर वाचा आणि आपला अभिप्राय संपादक मंडळाकडे नक्की पाठवा .

आधुनिक जगाच्या गुंतागुंतीतून मार्गक्रमण करताना, भारतीय ज्ञान प्रणाली (IKS) च्या समृद्ध वारसाचा फायदा करून घेणे आवश्यक आहे. भारतीय ज्ञान प्रणाली (IKS) शिक्षणासाठी एक समग्र दृष्टिकोन प्रदान करते, परस्परसंबंध, अनुभवात्मक ज्ञान आणि नैतिक परिमाणांवर भर देते. आधुनिक शिक्षणात भारतीय ज्ञान प्रणाली (IKS) चा समावेश करून, आपण बौद्धिक विविधता, नावीन्य आणि शाश्वतता वाढवू शकतो. सर्वसमावेशक आणि जबाबदार समाज जोपासण्यासाठी भारतीय ज्ञान प्रणाली (IKS) च्या प्राचीन ज्ञानापासून प्रेरणा घेऊ या आणि भावी पिढ्यांना भारतीय परंपरा आणि मूल्यांमध्ये रुजलेले एक उज्वल, अधिक सुसंवादी जग निर्माण करण्यास सक्षम करूया.

या अंकाच्या निर्मितीसाठी सुरुवातीपासून संस्था प्रतिनिधी व महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य यांचे बहुमोल मार्गदर्शन व प्रोत्साहन मिळाले. महाविद्यालयाचे सर्व विभाग प्रमुख, मंडळ प्रमुख, योजना प्रमुख, कार्यालय विभाग आणि सर्व विद्यार्थिनी यांचा यातील सहभागही अतिशय महत्त्वाचा आहे. सर्वांच्या एकत्रित प्रयत्नांमधून हा अंक साकारला आहे.

सर्वांचे मनापासून आभार

आश्रमगीत

हे वंद्य आश्रमा त्वां माझे प्रणाम घ्यावे
या बालबालिकांना सत्स्फूर्ति लागि द्यावे ॥१॥
या सिंह तोरण्यांच्या उत्तुंग शैलमाला
राहोत पाठिराख्या करि गुंफुनी कराला ॥१॥
ही मंद मंद वाहो सरिता मुठा सुमाता।
वाहूनि आणि नेमे सुमगंध युक्त वाता ॥२॥
ही हासरी सदाची क्षेत्रे अशी डुलोत।
असहाय बालिकांच्या हृदिंशक्ति साठवीत ॥३॥
हा पूर्व पर्वतीचा गिरीजाकृपा कटाक्ष
पावित्र्य रक्षणार्थी राहो सदैव दक्ष ॥४॥
गुरुराज थोर अण्णा तुज लाभले महर्षी।
आशीर्वचें तयांच्या नांदोत सर्व हर्षी ॥५॥
पावित्र्य देवतांचे व्रतितत्व तापसांचे।
मांगल्य प्रेमगृहिंचे नांदो असे सदाचे ॥६॥
गुरुशिष्य - भक्ती राहो अतिपूज्य आश्रमींची।
जी दूर ना कधीही होणार या जीवींची ॥७॥
या पुण्य हिंदूच्या सत्कीर्तिमंदिराची।
राखावया प्रतिष्ठा चित्शक्ती आश्रमींची ॥८॥
ध्यानी मनी म्हणोनी स्मरणार या चरित्रा।
लववीन नम्र माथा हे आश्रमा पवित्रा ॥९॥
हे वंद्य आश्रमात्वा माझे प्रणाम घ्यावे ॥१०॥

कवी : वा. गो. मायदेव

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे
श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालय

कर्वेनगर, पुणे - ४११०५२.

नॅक पुनर्मूल्यांकित : 'अ' श्रेणी १० जून २०२३ ते ९ जून २०२८
(नॅक कडून विस्तारीत कालावधी परवानगी)

वार्षिकांक : २०२४ - २०२५

अंक - ३१ वा

पालवी

* सल्लागार समिती *

अध्यक्ष

मा. श्रीमती विद्या कुलकर्णी

आणि

महाविद्यालय विकास समिती

* अध्यक्ष आणि संपादक *

प्रभारी प्राचार्य डॉ. अरविंद शेलार

* कार्यकारी संपादक *

प्रा. डॉ. विद्या वसंत चोपडे

प्रा. सिद्धी मंदार इनामदार

* सहसंपादक *

प्रा. किरण नाईकनवरे

प्रा. डॉ. वैशाली तळेले

प्रा. अंजली खरे

* सदस्य *

प्रा. डॉ. अनघा चिकटे, प्रा. फरिदा सय्यद, प्रा. रघुनाथ गवळी, प्रा. स्नेहल सरनोत,

प्रा. वृषाली चांदोरकर, प्रा. सारिका गडसिंग, शुभांगी दळवी, श्रेया सातभाई, प्रशांत मुजुमदार

* विद्यार्थिनी प्रतिनिधी *

कु. गौरी दाते (विद्यापीठ प्रतिनिधी), कु. निकिता ओझरकर (विद्यार्थिनी प्रतिनिधी मंडळ, सचिव)

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था

व्यवस्थापक मंडळ २०२१ ते २०२५

* अध्यक्ष *

मा. श्रीमती स्मिता घैसास

* उपाध्यक्ष *

मा. श्री. शशिकांत सुतार, मा. डॉ. धनंजय केळकर, श्रीमती स्मिता कुलकर्णी, श्री. सागर ढोले पाटील, श्री. केदार शालगर

* विश्वस्त *

मा. श्री. राजेंद्र जोग, मा. श्री. पुरुषोत्तम लेले, मा. श्री. अतुल नागरस

* सेवक प्रतिनिधी *

मा. श्री. प्रदीप वाजे, मा. श्री. प्रसाद नगरकर, मा. श्री. अजित भोसले

* व्यवस्थापक मंडळाचे सभासद *

मा. श्री. रविंद्र देव (कार्याध्यक्ष), मा. श्रीमती विद्या कुलकर्णी (उपकार्याध्यक्ष)

* सदस्य *

मा. श्री. जयंत इनामदार, मा. डॉ. धनंजय कुलकर्णी, मा. श्रीमती मोहना कदम,
मा. श्री. किरण बराटे, मा. श्रीमती सीमा कांबळे, मा. श्री. दत्ताजी थोरात, मा. अॅड. प्रभाकर सोनपाटकी

* आजन्म सेवकांचे प्रतिनिधी *

मा. डॉ. माधुरी खांबटे, मा. श्रीमती शीतल दंडवते (सी.ए.), मा. डॉ. मीना गणपती,
मा. श्रीमती स्वाती शेंडे, मा. श्रीमती कांचन सातपुते, मा. श्री. प्रदीप जोशी

* स्वीकृत सदस्य *

मा. श्री. अभय कुलकर्णी (सी.ए.), मा. श्रीमती सविता काजरेकर, अॅड. संदीपक सदानेद फडके

* शाखा प्रमुखाचे प्रतिनिधी * * अनुदानित शाखा सेवक प्रतिनिधी * * विना अनुदानित शाखा सेवक प्रतिनिधी *

श्री. प्रदीप बबनराव वाजे

श्री. प्रसाद प्रभाकर नगरकर

श्री. अजित अशोक भोसले

* सचिव *

मा. डॉ. पी. व्ही. एस. शास्त्री

* निमंत्रित *

मा. श्री. मंदार सावंत देसाई

* महाविद्यालय विकास समिती नवीन विद्यापीठ कायदा *

अध्यक्ष

मा. श्रीमती विद्या कुलकर्णी

शिक्षण क्षेत्रातील प्रतिनिधी

मा. श्री. अभय कुलकर्णी (सी.ए.)

व्यवसाय क्षेत्रातील प्रतिनिधी

मा. श्रीमती सीमा कांबळे

संशोधन क्षेत्रातील प्रतिनिधी

डॉ. प्रशांत साठे

सामाजिक कार्य प्रतिनिधी

मा. श्रीमती क्षितिजा सोमण

संस्था प्रतिनिधी

मा. डॉ. पी. व्ही. एस. शास्त्री

विभागाचे प्रमुख

डॉ. अरविंद शेलार

शिक्षक प्रतिनिधी

प्रा. डॉ. अनघा चिकटे

शिक्षक प्रतिनिधी

प्रा. फरीदा सय्यद

शिक्षक प्रतिनिधी

डॉ. सुभाष पवार

शिक्षकेतर प्रतिनिधी

श्री. प्रशांत मुजुमदार

आय.क्यू.ए.सी. समन्वयक

प्रा. आम्रपाली औरंगाबादकर

विद्यार्थी कल्याण मंडळ

अध्यक्ष

विद्यार्थी कल्याण मंडळ

सचिव

प्राचार्य

सचिव

Salient Features of our College

- ❖ Legacy of 129 years
- ❖ Completed fourth cycle of NAAC and received grade 'A'
- ❖ Situated in well integrated location
- ❖ Renowned and Highly qualified Faculty
- ❖ Spacious and Well equipped class rooms
- ❖ Well-equipped Science and Computer Labs with BSNL lease line
- ❖ Toilets and Water Coolers with water purifier on each floor
- ❖ Spacious Reading Hall and State-of-the-art Library
- ❖ Different types of Journals and Periodicals are available
- ❖ Computerization of the Library and Administration
- ❖ Internet and Photo copying facilities
- ❖ Spacious Hall for indoor games
- ❖ LCD Projectors in classrooms
- ❖ The College is under surveillance of CCTV
- ❖ Conduction of parent Teachers meets
- ❖ Strong Alumni Association
- ❖ Placement Cell for all the Streams
- ❖ Career and Psychological Counseling
- ❖ Anti-Ragging and Anti Sexual Harassment Committee
- ❖ EBC, PTC Scholarships
- ❖ Each Department conducts Short Term /Add on Courses
- ❖ Departmental Research Projects for Students
- ❖ Skills Training Program
- ❖ Earn and Learn Scheme for Students
- ❖ Contribution in social responsibility
- ❖ Various Extension Activities/ Health Services on the campus
- ❖ Study tours and Industrial visits
- ❖ Test tutorials and continuous assessment
- ❖ Workshops and seminars for students
- ❖ Hands-on Job training facility
- ❖ Remedial Coaching for weak students / slow learners
- ❖ Exposure to co-curricular and cultural activities
- ❖ Efficient NSS Unit
- ❖ Poor Girls Fund

अ महाविद्यालयामध्ये मिळणाऱ्या शिष्यवृत्या

१. कै. कमल दिगंबर बोरामणीकर पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
२. सौ. शालिनी अनंत जावडेकर पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
३. कै. महाराणी हिराबाई पवार पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
४. कै. श्री.कृ.वा. आपटे व श्रीमती आपटे पारितोषिक - महाविद्यालयातील बी.ए.व बी.कॉम.च्या गरीब विद्यार्थिनीसाठी
५. कै.डॉ. माधव रामचंद्र देसाई पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
६. अंबिका व शि.प.दुमाळे पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
७. वसुंधरा सातवळेकर पारितोषिक - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
८. चिंतामण देशमुख व राजेंद्र देशमुख - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
९. पुरूषोत्तम कृष्णा गर्दे - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
१०. प्रज्ञा प्रमोद कुलकर्णी - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
११. शाम औरंगाबादकर - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी
१२. सवित्रीबाई माता फुले - महाविद्यालयातील गरीब व गरजू विद्यार्थिनीसाठी

ब महाविद्यालयातर्फे दिली जाणारी पारितोषिके

१. कै. गंगाधर विनायक गोडबोले अंदाजे रु.१७५/-
तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गात अकॉउंटन्सी या विषयात गुण मिळविणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२. कै. गंगुबाई विष्णू रानडे व कै. विष्णू गोविंद रानडे पारितोषिक अंदाजे रु.१७५/-
तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गात अकॉउंटन्सी या विषयात गुण मिळविणाऱ्या विद्यार्थिनीस
३. कै. शिरीष पाटील पारितोषिक अंदाजे रु.१७५/- तीन विद्यार्थिनीस विभागून
वरिष्ठ महाविद्यालयातील स्नेहसंमेलनात प्रावीण्य दाखविल्याबद्दल
४. कै. विमल भिकाजी करमरकर रु.३५०/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गात मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
५. कै. श्रीमती येसूबाई बर्वे व कै.श्रीमती लक्ष्मीबाई केळकर रु.७०/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गासाठी मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस व तृतीय कला, वाणिज्य या वर्गात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस.
६. कै. गिरीश स्नेह मंडळ रु. १०१/-
स्नेहसंमेलन, नाट्य, अभिनय, गायन यात प्रावीण्य दाखविणाऱ्या दोन विद्यार्थिनीस रु.३५०/-
७. सौ. पुष्पावती दिवाडकर पारितोषिक
तृतीय वर्ष कलामधील या वर्गात समाजशास्त्र या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस रु. ३५०/-

८. कै. यमुनाबाई जोग यांचे स्मृतीसाठी रु.१३००/- प्रतिवर्षी महाविद्यालयाच्या अर्थशास्त्रासाठी
९. कै. यमुनाबाई जोग पारितोषिक रु. १००/- कला व वाणिज्य शाखेतील संयुक्त प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१०. मा. प्राचार्य डॉ. चिं.ग.वैद्य पारितोषिक रु. १७५/- तृतीय वर्ष वाणिज्य शाखेत प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
११. मा. सौ. मंगला चिं.ग.वैद्य पारितोषिक रु. १७५/- तृतीय वर्ष कला शाखेत प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१२. कै. शांताराम रामचंद्र पारखी पारितोषिक - रु.७०/-
प्रथम वर्ष कला या शाखेत ऑडिशनल इंग्रजी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१३. कै. शांताराम रामचंद्र पारखी पारितोषिक रु. ७०/-
द्वितीय वर्ष कला या शाखेत इंग्रजी अनिवार्य या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१४. कै. शांताराम रामचंद्र पारखी पारितोषिक रु. ७०/-
द्वितीय वर्ष कला या शाखेत इंग्रजी विशेष या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१५. कै. भास्कर क्षीरसागर पारितोषिक रु. १४०/-
तृतीय वर्ष वाणिज्य या वर्गात व्यावसायिक उद्योजकता, कॉस्टिंग व मार्केटिंग या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१६. कै. अनुसया कोळगेकर पारितोषिक रु. १४०/-
तृतीय वर्ष कला या शाखेत मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१७. कै. मोहिनी कोळगेकर पारितोषिक
कला शाखेतील सर्वोत्कृष्ट विद्यार्थिनीस
१८. राधा मेहंदळे ट्रस्ट :
(अ) तृतीय वर्ष कला या वर्गात भूगोल या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
(ब) तृतीय वर्ष कला या वर्गात समाजशास्त्र विशेष या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
(क) तृतीय वर्ष कला या वर्गात समाजशास्त्र विशेष या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
१९. कै. नारायण कोळगेकर पारितोषिक
महाविद्यालयातील तृतीय वर्ष कला या वर्गामध्ये प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२०. कै. श्रीमती उमाबाई नरहर गोखले पारितोषिक
तृतीय वर्ष वाणिज्यमध्ये अकॉटन्सी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२१. कै. उषा शांताराम पारखी स्मृती पारितोषिक रु.९०/-
प्रथम वर्ष वाणिज्य या शाखेत इंग्रजी अनिवार्य या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२२. कै. उषा शांताराम पारखी स्मृती पारितोषिक रु.९०/-
प्रथम वर्ष वाणिज्य या शाखेत इंग्रजी अनिवार्य या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२३. कै. उषा शांताराम पारखी स्मृती पारितोषिक रु.९०/-
द्वितीय वर्ष वाणिज्य या शाखेत इंग्रजी अनिवार्य या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस

२४. श्रीमती द्रौपदा विश्वनाथ त्रिभुवन पारितोषिक रु. ८८/-
द्वितीय वर्ष कला या वर्गात मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२५. लीला दत्तात्रय मोगरे पारितोषिक रु. १४००/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गात समाजशास्त्र या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२६. अनंत विश्वनाथ टिळक पारितोषिक रु. ८७५/-
द्वितीय वर्ष कला या वर्गात समाजशास्त्र या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२७. मृणालिनी मुकुंद नातू पारितोषिक रु. ७०/-
तृतीय वर्ष वाणिज्य अकॉटस या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२८. दुर्गा जोशी व लक्ष्मी मेहंदळे पारितोषिक रु. ७०/-
१२ वी या वर्गात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
२९. परांजपे मोतीवाले पारितोषिक रु. ५९५/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गात मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
३०. सुधा सावरकर पारितोषिक रु. ७००/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गात उत्तीर्ण विवाहित असणाऱ्या विद्यार्थिनीस
३१. मालती वसंत जोगळेकर रु. २००/-
तृतीय वर्ष कला या वर्गात मराठी या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
३२. प्रविणकुमार जी. श्रॉफ व अवंतिकाबाई श्रॉफ ७००/- प्रथम वर्ष, तृतीय वर्ष वाणिज्य
३३. शुभांगी बाळासाहेब पारगे ३५०/- मराठी विषयात प्रथम क्रमांक प्रथम वर्ष वाणिज्य
३४. नर्मदा शंकरराव कुचेकर ३५०/- प्रथम क्रमांक तृतीय वर्ष विज्ञान
३५. सुधा करसूळकर २४५/- अतिगरजू विद्यार्थिनीसाठी शिक्षण खर्च
३६. माधुरी यशवंत लेले २४५/- अतिगरजू विद्यार्थिनीसाठी शिक्षण खर्च
३७. रमेश धोंडू राजहंस २१०/- अतिगरजू विद्यार्थिनीसाठी शिक्षण खर्च
३८. डॉ.सुमती भिडे २१०/- अतिगरजू विद्यार्थिनीसाठी शिक्षण खर्च
३९. वासुदेव भिडे ७००/- शिक्षण खर्चासाठी शिष्यवृत्तीवरील व्याज
४०. वसुंधरा सातवलेकर सावित्रीबाई फुले ३५०/- विवाहित विद्यार्थिनीसाठी पारितोषिक तृतीय वर्ष कला
४१. श्री. वामन बाबुराव जोशी ६४८/- तृतीय वर्ष वाणिज्य मार्केटिंग या विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
४२. श्रीमती मालती रघुवीर लघाटे ३६०/- एम.ए. मराठी विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस (विवाहित महिला)
४३. श्रीमजी लक्ष्मीबाई रामचंद्र धुमाळ ३२४/- एम.ए. मराठी विषयात प्रथम येणाऱ्या विद्यार्थिनीस
४४. कै. डॉ. अनुराधा औरंगाबादकर ६५००/- कलाशाखेतील इंग्रजी विषय घेतलेल्या गरजू विद्यार्थिनीस

❖ संपादक	:	प्रा. डॉ. अरविंद शेलार (प्रभारी प्राचार्य)
❖ कार्यकारी संपादक	:	प्रा. डॉ. विद्या वसंत चोपडे, प्रा. सिद्धी मंदार इनामदार
❖ राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
❖ पत्ता	:	श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय, कर्वेनगर, पुणे- ४११०५२
❖ मुद्रकाचे नाव व पत्ता	:	श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय, कर्वेनगर, पुणे- ४११०५२
❖ राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय प्रकाशकाचे नाव : प्रा. डॉ. अरविंद शेलार (प्रभारी प्राचार्य)
❖ राष्ट्रीयत्व	:	भारतीय
❖ पत्ता	:	श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय, कर्वेनगर, पुणे- ४११०५२
❖ फोन नंबर	:	०२० - २५४७३०५३, २५४७३२७५
❖ मुखपृष्ठ चित्र	:	रेश्मा पवळे आणि चांदणी डेडे
❖ आतील रेषाचित्रे	:	नेहा क्रिएशन्स

सदर अंकातील लेखांमध्ये वापरलेली माहिती तसेच व्यक्त केलेली मते आणि विचार हे त्या त्या लेखकाचे असून, त्याची कुठलीही जबाबदारी संपादक मंडळावर नाही. त्या मतांशी अथवा विचारांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच, असे नाही.

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे,

श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय,

कर्वेनगर, पुणे-४११०५२.

शिष्यवृत्ती व इतर विविध फी सवलतीबाबत

- स्कॉलरशीप व फ्रीशीप बाबतचे नियम, शासन निर्णय व शासन आदेश व अटी सूचना फलकावर लावले जातात त्याची नोंद घ्यावी.
- या शिष्यवृत्तीकरता स्वतः च्या राष्ट्रीयकृत बँकेच्या खात्याची माहिती, आधार कार्ड व शासनाचा Bank UID Seeded Form भरून देणे अनिवार्य आहे.
- सवलतीच्या आधारे फी कमी भरायची असल्यास कागदपत्रे आवश्यक आहेत.
- सर्व प्रकारच्या फी माफीचे अर्ज कार्यालयातून घ्यावेत व वेळेवर भरून घ्यावेत, उशीरा आलेले अर्ज स्विकारले जाणार नाहीत व त्यामुळे संपूर्ण फी भरावी लागल्यास महाविद्यालय जबाबदार राहणार नाही. याची संबंधित विद्यार्थिनींनी नोंद घ्यावी.
- विद्यार्थिनींची उपस्थिती ७५ टक्के आवश्यक आहे. त्याशिवाय त्यांना कोणत्याही प्रकारची फी माफी दिली जाणार नाही. व उपस्थिती कमी असल्यास सवलत नाकारली जाईल.
- अभ्यासातील प्रगती समाधानकारक व वर्तणूक चांगली असली पाहिजे.
- विद्यार्थिनीने महाविद्यालय/विद्यापीठ/बोर्ड परीक्षेस बसणे अनिवार्य आहे.
- कागदपत्रे अपुरी असताना फॉर्म देण्याचा आग्रह धरू नये.
- पालकांची सही म्हणून वडिलांची सही आवश्यक आहे. त्यानंतर आईची व आई वडिल नसतील तरच पालक म्हणून सांभाळणा-यांची आणावी. व तसा त्यांचा अर्ज जोडावा.
- ज्या विद्यार्थिनी दिलेल्या सूचने प्रमाणे ज्या सवलतीसाठी पात्र आहेत त्या सवलतीसाठीच्या सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करावे. दिलेल्या मुदतीत व वेळेत सर्व कागदपत्रांच्या पूर्ततेसह ऑनलाईन असेल तर ऑनलाईन व ऑफलाईन (छापील फॉर्म) असेल तर खाडाखोड न करता सुवाच्च अक्षरात फॉर्म पुर्ण भरून कार्यालयात जमा करावा.

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे,
श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालय,
कर्वेनगर, पुणे-४११०५२.

Scholarship & other Concession list
(शिष्यवृत्ती व इतर विविध फी सवलतीची यादी)

- १) B.C.Scholarship / Freeship भारत सरकार शिष्यवृत्ती/ शिक्षण फी परीक्षा फी (एस.सी./एस.टी./एन.टी./ओ.बी.सी./एस.बी.सी.)
- २) National Merit Scholarship राष्ट्रीय गुणवत्ता शिष्यवृत्ती
- ३) Rajarshi Shahu Maharaj Scholarship राजर्षी शाहू महाराज शिष्यवृत्ती
- ४) Eklavy Scheme(एकलव्य आर्थिक सहाय्य योजना (फक्त एम.कॉम.एम.ए. साठी)
- ५) Open Merit Scholarship (खुली गुणवत्ता शिष्यवृत्ती – वरिष्ठ महाविद्यालयीन)
- ६) Physics - Maths Scholarship (भौतिकशास्त्र - गणित शिष्यवृत्ती योजना.)
- ७) Central Sector Scholarship Scheme (सेंट्रल सेक्टर शिष्यवृत्ती)
- ८) Post Matric Scholarship for Minorities (अल्पसंख्याक समाजातील गुणवत्ता धारक विद्यार्थ्यांना केंद्र शासनाची मॅट्रीकोत्तर शिष्यवृत्ती योजना-
- ९) E.B.C.(ई.बी.सी. फक्त अनुदानित साठी)
- १०) S.T.C. (एस.टी.सी. फक्त अनुदानित साठी)
- ११) P.T.C. (पी.टी.सी. फक्त अनुदानित साठी)
- १२) (Handicapped Scholarship) (अपंग शिष्यवृत्ती -अनुदानित व विनाअनुदानित साठी)
- १३) सावित्रीबाई फुले शिष्यवृत्ती. (अनुदानित व विनाअनुदानित साठी)
- १४) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ
 १. क्रांतीज्योती सावित्रीमाता फुले अर्थसहाय्य योजना
 २. आर्थिक दुर्बल घटक विद्यार्थी अर्थसहाय्य योजना
 ३. राजर्षी शाहू महाराज शिष्यवृत्ती योजना
 ४. सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ गुणवंत विद्यार्थी योजना

Admission for the Academic Year 2024-2025

Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karvenagar, Pune-411052.

GRANT & NON GRANT STUDENT CAST & CATEGORY WISE CHART 2024-25

SCHOLARSHIP / FREESHIP STUDENTS SUMMURY CHART 2024-2025															
CLASS	SC		ST		NT		OBC		SBC		MINORITY	RAJASH RI	TOTAL SCHO.	TOTAL FREE.	TOTAL
	SCHO	FREE	SCHO	FREE	SCHO	FREE	SCHO	FREE	SCHO	FREE					
GRANTABLE															
FYBCOM	5	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	9	0	9
SYBCOM	10	0	0	0	5	0	0	1	0	0	0	0	15	1	16
TYBCOM	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
FYBA	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6	0	6
SYBA	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
TYBA	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
TOTAL (A)	22	0	0	0	10	0	0	1	0	0	0	0	32	1	33
NON-GRANTABLE															
FYBCOM	11	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	11	6	17
SYBCOM	37	0	0	0	2	1	3	0	0	0	0	5	47	1	48
TYBCOM	0	0	0	0	5	0	1	1	0	1	0	6	12	2	14
FYBSC	54	0	1	0	36	0	13	0	0	0	0	0	104	0	104
SYBSC	16	0	2	0	21	0	34	0	0	0	0	2	75	0	75
TYBSC	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
FYBSC(Comp)	24	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	24	0	24
SYBSC(Comp)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
TYBSC(Comp)	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
BBA-I	3	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	1	4
BBA-II	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1	2
BBA-III	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
MA-I	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
MA-II	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	2
M.COM.-I	7	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	11	0	11
M.COM.-II	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	2
XI	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
XII	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
TOTAL (B)	160	2	3	0	64	7	52	1	0	1	0	18	297	11	308
TOTAL (A+B)	182	2	3	0	74	7	52	2	0	1	0	18	329	12	341
UG	173	2	3	0	74	7	51	2	0	1	0	13	314	12	326
P.G.	179	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	5	15	0	15
Jr.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Total	352	2	3	0	74	7	52	2	0	1	0	18	329	12	341

EBC / PTC / STC / EX-SERVICEMAN / HANDICAPPED STUDENTS SUMMURY CHART
2024-2025

Class	Chatrapati Rajarshi Shahu Maharaj Shikshan Shulk Yojana (E.B.C.)	P.T.C.	S.T.C.	EX- Servicman	Handicapped
GRANTABLE					
FYBA	0	0	0	0	0
SYBA	0	0	0	0	0
TYBA	0	0	0	0	0
FYBCOM	1	0	0	0	0
SYBCOM	3	0	0	0	0
TYBCOM	2	0	0	0	0
TOTAL (A)	6	0	0	0	0
NON-GRANTABLE					
FYBCOM	5	0	0	0	0
SYBCOM	3	0	0	0	0
TYBCOM	6	0	0	0	0
BBA I	2	0	0	0	0
BBA-II	0	0	0	0	0
BBA-III	0	0	0	0	0
FYBSC	7	0	0	0	0
SYBSC	2	0	0	0	0
TYBSC	2	0	0	0	0
FYBSC Comp.Sc.	8	0	0	0	0
SYBSC Comp.Sc.	2	0	0	0	0
TYBSC Comp.Sc.	1	0	0	0	0
M.Com.I	7	0	0	0	0
M.Com.II	2	0	0	0	0
M.A. I	0	0	0	0	0
M.A. II	0	0	0	0	0
XI-COMM.	0	0	0	0	0
XII-COMM.	0	0	0	0	0
TOTAL (B)	47	0	0	0	0
TOTAL (A+B)	53	0	0	0	0

Grantable Teaching Staff 2024-25

Sr.No	Name of Employee	Designation	Subject	Qualification
1	Prof.Dr.Arvind B Shelar	Officiating Principal	Economics	M.A.,Ph.D.,SET
2	Prof.Dr.Shailesh.V.Tribhuvan	Vice-Principal Art Faculty	Marathi	M.A.,M.Phil.,Ph.D.,NET
3	Prof.Dr.Subhash. D. Pawar	Vice-Principal Commerce Faculty	Commerce	M.Com.M.Phil,LL.M.,M.B.A., Ph.D., M.A. (Eco)
4	Amrapali S. Aurangabadkar	Associate Professor	English	M.A.,M.Phil.,SET
5	Dr. Anagha Chikte	Associate Professor, Director of Phy.Edu	Phy.Edu and Sport	B.Com,M.Ed.,(Phy.Edu.),Ph.D.,SET
6	Farida Sayyed	Librarian	Librarian	M.Com,M.Lib,I.Sc.,M.Phil.,M.A.
7	Dr.Vidya Chopade	Assistant Professor	Geography	M.A,BEd,M.Phil.,Ph.D.
8	CA. CMA. Dr.Minal.S. Paranjape	Associate Professor	Commerce	M.Com,M.A. (Eco),M. Phil.,Ph.D.,C.A,CMA,M.BA, SET
9	Raghunath.M. Gavali	Assistant Professor	English	M.A,B.Ed.,SET
10	Kiran Surwase	Assistant Professor	Sociology	M.A.(Sociology),SET,M.A. (Marathi,History,Politics)

Non Grantable Teaching Sr.College Commerce Department Teaching Staff 2024-25

Sr No.	Name pf Employee	Designation	Department & Subject	Qualification
1	Dr.V.M.Deshpande	Assitant Professor	Commerce	M.Com,M.Phil.,Ph.D.,M.P.M.,G.D.C&A
2	Dr.Shridevi Patil	Assitant Professor	Economics	M.A,SET,M.Phil.,Ph.D.(Economics)
3	Vikrant Palatshaha	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,NET
4	Snehal Sarnot	Assitant Professor	BBA	MBA,M.Com., Pursuing Ph.D.
5	Ketaki Kulkarni	Assitant Professor	BBA	LLM,M.Com.,M.B.S(HR),Bachelor of Jajournalism,Pursuing Ph.D.
6	Dr.Alka Mistry	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,NET,SET,Ph.D.
7	Siddhi Inamdar	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,B.Ed.,SET, Pursuing Ph.D.
8	Dr.Aishwarya Inamdar	Assitant Professor	Commerce	M.Com,NET,M.Phil,G.D.C. & A.,Ph.D.
9	Priyanka Kanitkar	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,NET
10	Prita Deshmukh	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,D.T.L.,G.D.C & A.,CS (Inter)
11	Rukiya Shaikh	Assitant Professor	Commerce	M.Com.,CMA Appeared

Arts Department Teaching Staff 2024-25

1	Sagar Mhetre	Assitant Professor	Economics	M.A.,NET, SET
2	Poonam Pardeshi	Assitant Professor	Economics	M.A.,B.Ed.,NET, SET
3	Kiran Naiknaware	Assitant Professor	Sociology	M.A.,NET
4	Dr. Pallavi Tarade	Assitant Professor	Phy. Edu. & Sports	M.A.,M.Ed.,(Phy.Edu.)Ph.D.,SET
6	Dr.Vaishali Talele	Assitant Professor	Geography	M.A.,M. Phil. Ph.D.
7	Balaji Kambale	Assitant Professor	English	M.A,M.Phil.,SET

Science Department Teaching Staff 2024-25

1	Shilpa Dharmadhikari	Vice-Principal	Statistics	M.Sc.
2	Dr.Archana Kachhaway	Assistant Professor	Zoology	M.Sc.,Ph.D.
3	Monali Kashid	Assistant Professor	Microbiology	M.Sc.,NET,SET,GATE
4	Vaishali Nande	Assistant Professor	Microbiology	M.Sc.,DMLT
5	Surabhi Ghodke	Assistant Professor	Microbiology	M.Sc.
6	Diksha Sawant	Assistant Professor	Microbiology	M.Sc.
7	Priyanka Jugadhar	Assistant Professor	Zoology	M.Sc.,B.Ed.
8	Sarika Gadsing	Assistant Professor	Maths	M.Sc.,B.Ed.,SET
9	Madhavi Waghmode	Assistant Professor	Maths	M.Sc.,B.Ed.
10	Gouri Khare	Assistant Professor	Maths	M.Sc.
11	Yashshree Raut	Assistant Professor	Maths	M.Sc.,B.Ed.
12	Sarita Kokate	Assistant Professor	Maths	M.Sc.
13	Kavita Kale	Assistant Professor	Physics	M.Sc. , B.Ed.
14	Uttara Ahire	Assistant Professor	Botany	M.Sc., B.Ed.
15	Bhagyashree Khajekar	Assistant Professor	Chemistry	M.Sc. ,NET
16	Nikita Mundhe	Assistant Professor	Chemistry	M.Sc.
17	Tejaswini Sable	Assistant Professor	Chemistry	M.Sc.,SET,NET,GATE

Computer Science Department Teaching Staff 2024-25

1	Vrushali Chandorkar	Assistant Professor	Electronics	M.Sc., SET
2	Archana Kulkarni	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc., B.Ed.
3	Ankita Kadam	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc.
4	Sarika Kulkarni	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc., SET
5	Harsha Autade	Assistant Professor	Electronics	M.Sc.
6	Dnyanada Paigude	Assistant Professor	Statistics	M.Sc.
7	Pooja Barate	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc.
8	Jui Oak	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc.
9	Sapana Mulmule	Assistant Professor	Computer Science	M.Sc.

Jr College Non Grantable Teaching Staff 2024-25

1	Vidya Pande	Supervisor	English	M.A.,B.Ed.,M.Phil.
2	Archana Deshmukh	Teacher	Commerce	M.Com. (Alcs),M.Com.(Costing), CMA(Inter) Mphil,B.Ed.,MBA
3	Anajali Khare	Teacher	Marathi	M.Com.,M.A.(Marathi,Histry,Economics, Sociology,Politics)D.C.M,B.Ed, M.Ed., MBA(Finance)
4	Archana Sohoni	Teacher	Commerce	M.Com.,B.Ed.
5	Prachi/Komal Mahajan	Teacher	Commerce	M. Com.,B.Ed.,M.Phil.
6	Pradnya P Mahashabde	Teacher	Economics	M.A.,B.Ed.
7	Pranita Wakalkar	Teacher	Mathamatics	M.Sc,B.Ed.
8	Shital Nawale/Patil	Teacher	Commerce	M.Com.,M.A.,MBA,BEd,G.D.C. & A,D.T.L
9	Manasi Dharap	Teacher	Information Techonology	MCM, MBA,(I.T.)
10	Mangala Shende	Teacher	Physical Education	M.A.,M.P.Ed.,M.Phil.

Grantable Non- Teaching Staff 2024-25

Sr.No	Name of Employee	Designation	Qualification
1	Shubhangi Dalvi	Office Superintendent	B.Com.,M.S.C.I.T.
2	Tukaram Shingade	Head Clerk	B.Com.,B.Lib,&I.S.C,M.S.C.I.T.
3	Prashant Mujumdar	Senior Clerk	B.Com.,M.S.C.I.T,M.Com.
4	Vishal Chavan	Junior Clerk	M.A.,M.S.C.I. T.
5	Sanjivani Nana Sul	Librarian Attendant	B.Com.,M.S.C.I. T.
6	Mohan Ananda Ambekar	Peon	9th
7	Vinayak Narayan Patil	Peon	S.S.C.
8	Amarsing Sarichand Rathod	Peon	S.S.C.

NON GRANTABLE NON TEACHING STAFF 2024-25

Sr.No	Name of Employee	Designation	Qualification
1	Hemlata Dalvi	Junior Clerk	M.Com.
2	Rajani Pandore	Junior Clerk (Library)	B.A.M.Lib.I.Sc.
3	Milind Sutar	Tech Asst.	B.Sc.Computer
4	Shriya Gadgil	Junior Clerk	M.Com.,Tally,M.S.C.I.T.
5	Madhuri Pimpalkar	Comp.Lab Assistant	D.C.A. Diploma in Hardware & Networking
6	Milan Bhosale	Lab Assistant	B.Sc.M.S.C. I. T.
7	Shreeya Satbhai	Jr. Accountant	M.Com,G.D.C. & A.
8	Akshay Shinde	Comp.Lab Assistant	B.Com.
9	Prema Shinde	Junior Clerk	M.Com., Tally, M.S.C.I.T.
10	Vishal Deshpande	Peon	S.S.C.
11	Sanjay Patkare	Peon	S.S.C.
12	Rupali Kadu	Peon	M.A.,M.S.C.I.T.
13	Deepika Gaikwad	Peon	M.A.
14	Ganesh Savant	Peon	F.Y.B. Com.
15	Jyotiba Dudhal	Peon	S.S.C.
16	Dilip Bhondave	Peon	S.S.C.
17	Sunita Raut	Peon	B.Com.
18	Mangesh Mazire	Peon	H.S.C.
19	Vidya Late	Peon	H.S.C.
20	Harshada Phadke	Office Staff	B.Com.
21	Shraddha Phadke	Office Staff	B.Com., PDGBM
22	Trupti Parande	Peon	H.S.C.

अनुक्रमणिका

लेख व कविता	विद्यार्थिनीचे नाव	पान क्र.
१. प्राचीन भारतातील वस्त्र कला	साक्षी राजेश मारू	२०
२. भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि अर्थशास्त्र	प्रा. सागर म्हेत्रे	२२
३. प्राचीन भारतातील कृषी	अनुष्का रोशन देशमुख	२३
४. भारतीय ज्ञान प्रणाली काळाची गरज	डॉ. वैशाली रवींद्र तळले	२५
५. प्राचीन भारतातील खगोलशास्त्र	अनिशा शिवाजी शिकें	२७
६. भारतीय संस्कृती	प्रीती दिनेश जाधव	२९
७. भारतीय ज्ञान प्रणाली : पर्यटन	मनस्वी हनुमंत खेडेकर	३०
८. भारतीय ज्ञान प्रणाली : सण	अमृता भोसले	३१
९. भारतीय संस्कृती	सायली सुनील सावंत	३२
१०. आयुर्वेद	अनुष्का अनंत खाके	३४
११. भारतीय संस्कृती	प्रा. प्रीता देशमुख	३५
१२. भारतीय ज्ञानपरंपरेतील गणित	प्रा. प्रेमा देगाव	३६
१३. वेद	श्रेया संतोष होडे	३७
१४. भारतीय संस्कृती	गौरी बापू रायकर	३८
१५. भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि पर्यटन स्थळे	सोनल पोपट कोकाटे	३९
१६. भाषा: संस्कृतीचे माध्यम	सानिया राजमल पटेल	४०
१७. महर्षी (अण्णा)	प्रा. सागर देविदास म्हेत्रे	४१
१८. परंपरा : संस्कृतीची जीवनरेखा	सानिया उस्मान शेख	४१
१९. भारतीय ज्ञानप्रणाली : प्राणायाम	कौरवी शांताराम शितकल	४२
२०. महिला सक्षमीकरण : एक काळाची गरज	वैष्णवी संजय घोणे	४४
२१. भारतीय ज्ञान प्रणाली खगोलशास्त्र	समीक्षा विनायक शिंगण	४४
२२. भारतीय परंपरा	रेणुका विनोद चिकणे	४५
२३. कृषी : भारतीय ज्ञानपरंपरेतील केंद्रबिंदू	श्रावणी गव्हाणे	४६
२४. भारतीय सण	श्रुती होंगे	४७
२५. योग	सानिका गणेश सावंत	४८
२६. भारतीय ज्ञान परंपरा आणि योग	महेश्वरी रवींद्र गोहणे	४९
२७. भारतीय ज्ञान प्रणाली : योग	भाग्यश्री नंदकुमार मोरे	५१
२८. प्राचीन भारतातील सण व त्यांचे महत्त्व	पूजा महादेव बरकुळे	५२
२९. भारतीय सण	सारिका पवार	५४
३०. भारतातील प्राचीन आयुर्वेद	सुवर्णा मारूती तामकर	५५
३१. भारतीय सण व त्यामागील विज्ञान	प्रणाली प्रकाश उभे	५६

अनुक्रमणिका

लेख व कविता	विद्यार्थिनीचे नाव	पान क्र.
३२. आयुर्वेद	वैष्णवी लालदास दुगाणे	५७
३३. अध्यात्म व संस्कृती	श्रावणी अरुण सोलकर	५८
३४. कला : मानवी संवेदनांचा शाश्वत प्रवास	संस्कृती परशुराम गायकवाड	५९
३५. भारतीय ज्ञान प्रणाली : सण	ज्ञानेश्वरी किरण पिसाळ	६०
३६. भारतीय परंपरा	साक्षी हनुमान पवार	६१
३७. संस्कृती	पूजा चंद्रकांत धुमाळ	६२
३८. भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि भाषा	कशिष जगन्नाथ कदम	६३
३९. भारतीय ज्ञान प्रणाली	वेदांती कुलकर्णी	६४
४०. प्राचीन भारतातील कृषी	प्रांजल दत्तात्रय जगताप	६५
४१. प्राचीन भारतीय गणित	आशा एकनाथ गायचारे	६६
४२. भारतीय ज्ञान प्रणाली : भाषा	समीक्षा घेवडेकर	६६
४३. भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि सध्याच्या युगातील योगाचे महत्त्व	आरती हुनमंत बारसकर	६७
44. Bhartiya Sanskriti The Essence of Indian Culture	Akshaya Ganesh Pawar	68
45. From Gurukul to NEP 2020: Reviving Interdisciplinary Learning in Education	Prof. Diksha Sawant	70
46. Ayurveda: The Ancient Science of Life	Vedika Vijay Kharat	71
47. Indian Yoga : Union of Body Mind and Soul	Sai Mukund Kalaskar	72
48. Indian Knowledge System (IKS)	Soumya Suylibhavi	73
49. Commerce Effect on Human Lives	Rutuja Bhikaji Ovhal	74
50. Indian Dance Culture	Aarti Mahadev Shinde	76
51. Indian System of Accounting	Pratiksha Shivaji Thopate	78
52. The Rich Heritage of the Indian Knowledge System	Vedashree Khanzode	79
53. The Evolution of Art Through Time	Parinita Ashok Jawalkar	80
54. The Colours of Dance with the Spirit of India	Mahima Kumavta	81
55. Indian Knowledge System	Jasmin Parween	82
56. History of Indian Knowledge System	Archana Rampratap Yadav	83
57. Festival, Tradition & Spirituality: The Vibrant Soul of India	Sumera Khan	84
58. Ayurveda : The Ancient Indian Science of Life	Vaishnavi Raghunath Dhumal	85
59. Vedic Mathematics : An Ancient System for Mental Mastery	Pooja Somnath Bhute	86

अनुक्रमणिका

विभाग/योजना/मंडळ	विभाग प्रमुख	पान क्र.
60. Department of Economics	Prof. Dr. Arvind Shelar	87
61. Department of English	Prof. Amrapali Aurangabadkar	92
62. Department of Geography	Dr. Vidya Chopade	94
63. Department of Sociology	Prof. Kiran Surwase	96
64. Department of Marathi	Prof. Dr. Shailesh Tribhuwan	100
65. Department of Commerce	Prof. Dr. Subhash Pawar	104
66. Department of M. Com.	Prof. Dr. Subhash Pawar	106
67. Department of BBA	Prof. Snehal Sarnot	107
68. Department of Science	Prof. Shilpa Dharmadhikari	110
69. Department of Microbiology	Prof. Vaishali Nande	110
70. Department of Zoology	Dr. Archana Kachhaway	111
71. Department of Botany	Prof. Uttara Ahire	113
72. Department of Chemistry	Prof. Bhagyashree Khajekar	113
73. Department of Mathematics	Prof. Sarika Gadsing	114
74. Department of Statistics	Prof. Shilpa Dharmadhikari	115
75. Department of Physics	Prof. Kavita Yogesh Kale	116
76. Department of Computer Science	Prof. Vrushali Chandorkar	117
77. Department of Physical Education & Sports	Dr. Anagha S. Chikte	118
78. Department of Library	Prof. Farida Sayyed	128
79. Department of Junior Wing	Vidya Pande	129
80. कनिष्ठ क्रीडा विभाग	Mangla Shende	130
81. राष्ट्रीय सेवा योजना	Prof. Snehal Sarnot	130
82. NCC (राष्ट्रीय छात्र सेना)	Dr. Pallavi Tarade	133
83. विद्यार्थी विकास मंडळ	Prof. Vikrant Palatshaha	134
84. डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला	Prof. Dr. Shailesh Tribhuwan	134
85. यशवंतराव चव्हाण व्याख्यानमाला	Prof. Dr. Shailesh Tribhuwan	135
86. EVS Club	Dr. Archana Kachhaway	136
87. Placement Cell	Prof. Ketaki Kulkarni	136
88. अंमली पदार्थ विरोधी समिती	Prof. Kiran Naiknaware	138
89. समान संधी केंद्र	Prof. Kiran Naiknaware	138
90. आविष्कार संशोधन	Dr. Minal Paranjape, Dr. Archana Kachhaway	138
91. सांस्कृतिक विभाग	Dr. Aishwarya Jambhekar - Inamdar	139
92. वार्षिक स्नेहसंमेलन आणि पारितोषिक वितरण सभारंभ	Prof. Dr. Shailesh Tribhuwan, Dr. Archana Kachhaway, Vidya Pande	140
93. पालवी प्रकाशन	Dr. Vidya Chopade, Prof. Siddhi Inamdar	141
94. विशेष उपक्रम : सारस्वत सहकारी बँक लि. (शेड्यूल बँक)	Dr. Aishwarya Jambhekar - Inamdar	142
95. The Different Committees Constituted for the Management of Different Institutional Activities - Year 2024-25		143

प्राचीन भारतातील वस्त्र कला

साक्षी राजेश मारू

व्दितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

प्राचीन भारतातील वस्त्र डिझाईनची कला ही केवळ कपड्यांच्या निर्मिती पुरती मर्यादित नसून, ती भारतीय संस्कृती, कलात्मकता आणि आर्थिक व्यवस्थेचा अविभाज्य भाग होती. हजारो वर्षांच्या इतिहासात या कलेने अनेक सांस्कृतिक, धार्मिक आणि प्रादेशिक प्रभाव स्वीकारून स्वतःला समृद्ध केले आहे. प्राचीन भारतातील वस्त्रकला ही केवळ वस्त्रे नव्हती, तर ती एक कला, संस्कृती आणि सामाजिक जीवनाचा अविभाज्य भाग होती. विविध प्रकारची वस्त्रे, त्यावरील नक्षीकाम, विणकाम आणि रंगांचा वापर यातून तत्कालीन जीवनाची समृद्धता दिसून येते. भारतातील वस्त्रांचा इतिहास किमान ६००० वर्षापूर्वीचा आहे.

१) डिझाईन आणि नक्षी कामातील विविधता:

ऐतिहासिक टप्पे आणि प्रेरणा -

भारतीय वस्त्रांवरील डिझाईन्स आणि नक्षीकामांमध्ये कालानुरूप प्रचंड विविधता दिसून येते.

■ सिंधू संस्कृती (इसवी सन पूर्व २५०० ते १९००)

या काळात कापूस आणि रंगकाम तंत्रांचा वापर केला जात होता, हे उत्खननात मिळालेल्या अवशेषांवरून स्पष्ट होते. इंडियन कल्चरनुसार, मोहेंजोदारो येथे सापडलेल्या कापसाच्या अवशेषांवरून विणकामाचे कौशल्य स्पष्ट होते.

या काळात भौमितिक नमुने आणि नैसर्गिक चिन्हे वापरली जात होती. ज्याचे पुरावे मुद्रा आणि मातीची भांडी यावर आढळतात.

■ वैदिक आणि महाजनपद काळ (इ. स. पूर्व १५०० ते इ. स. पूर्व ६००)

वेदांमध्ये वासा, परिधान आणि अधिवासा यासारख्या वस्त्रांचे उल्लेख आहेत, ज्यात विणकाम अधिक जटील झाले होते.

इंडियन कल्चर, अहिंसक रेशीम (रेशीम कीटक न मारता मिळवलेले) आणि लोकर यासारख्या मौल्यवान सामग्रीचा वापर केला जात होता आणि केला जात असे. वायित्री

(महिला विणकर) आणि वासोवया (पुरुष विणकर) यांचा उल्लेख ऋग्वेद काळात आढळतो, जे विणकाम करणाऱ्या कारागिरांचे महत्त्व दर्शविते.

■ मौर्य आणि शुंग कालखंड (इ.स. पूर्व ३२१ ते इ.स.पूर्व ७२)

अर्थशास्त्रामध्ये वस्त्रांचे उत्पादन, प्रकार आणि मूल्य यावर विस्तृत माहिती आहे, जी राज्याच्या आर्थिक प्रशासनाचा भाग होती. या काळात अंतरिय (खालचे वस्त्र), उत्तरीय (वरचे वस्त्र) आणि कायबंध (कमर पट्टा) अशी वस्त्रांची प्रणाली वापरली जात असे. वस्त्रांवर नक्षीकामासाठी सोने आणि मौल्यवान रत्नांचा वापर केला जात असे, ज्याचे उल्लेख तत्कालीन ग्रंथांमध्ये आढळतात.

■ कला आणि कारागिरी

- निसर्गाची प्रेरणा - भारतीय डिझाईन्स मध्ये निसर्गाचे घटक जसे की कमख, चमेली, वेलबुट्ट्या, मोर, हत्ती यासारखे पक्षी आणि प्राणी यांना विशेष स्थान आहे. हे नमुने अनेकदा वस्त्रावर सुसंवादी आणि सममितीय पद्धतीने मांडले जातात.

- धार्मिक आणि प्रतिकात्मक चिन्हे - स्वस्तिक, ओम, सूर्य, चंद्र, तारे, तसेच विविध देवतांच्या प्रतिमांचा वापर वस्त्रांवर केला जात असे फुलांच्या डिझाईन सोबत भौमितिक नमुन्यांचा वापरही वस्त्रांवर केला जात असे.

- अखंड डिझाईन्स (All over Designs)- जंगला ही एक प्राचीन विणकाम काम पद्धत आहे. ज्यात कपड्याच्या संपूर्ण भागावर नमुने विणले जातात.

२) नक्षीकामाचे विविध प्रकार: तंत्र आणि सौंदर्य

प्राचीन भारतातील नक्षी कामांमध्ये विविध तंत्रांचा वापर केला जात असे, ज्याने वस्त्रांना अनमोल रूप दिले.

■ भरत काम (Embroidery)

- जरदोसी (Zardozi)- सोन्याचे, चांदीचे आणि तांब्याचे धागे वापरून भरतकाम केले जाते. मोती, सिक्विन्स आणि अर्ध-मौल्यवान दगडही यात जोडले जातात.

- चिकनकारी (Chikankari)- लखनऊ मधून उगम पावलेली ही कला नाजूक भरत कामासाठी ओळखली जाते, ज्यात पांढऱ्या धाग्यांनी नक्षीकाम केले जाते.

- कच्छ भरतकाम (Kutch Embroidery)

कच्छ प्रदेशातील ही कला चमकदार रंगांसाठी आणि आरशाच्या कामासाठी (आभला) प्रसिद्ध आहे. राबरी,

गारसिया जाट आणि मुतावा यासारख्या आदिवासी जमातींमध्ये या भरत कामाला विशेष स्थान आहे.

- कांता (Kantha) बंगालमधील कांता भरतकामात जुन्या साड्या किंवा कपडे वापरून त्यावर धाग्यांचे नक्षीकाम केले जाते, त्यात धार्मिक आणि लोककथांचे चित्रण असते.
- छपाई (Printing) ब्लॉक प्रिंटिंग (Block Printing)- लाकडी ठोकळ्यांवर नमुने करून त्यांना रंगात बुडवून कापडावर छापले जाते. Daise Blog नुसार राजस्थान मधील बगरू आणि दाबू प्रिंट यासाठी प्रसिद्ध आहे.
- कलामकारी (kalamkari)- यात कापडावर हाताने चित्रकला किंवा ब्लॉक प्रिंटिंग केले जाते. कोरोमंडल किनाऱ्यावर (आंध्र प्रदेश) कलामकारी वस्त्रे विशेष प्रसिद्ध होती, ज्यात नैसर्गिक रंगांचा वापर केला जात असे.

■ रंगकाम (Dyeing)

- नैसर्गिक रंग- भारतात नैसर्गिक रंगांचा वापर मोठ्या प्रमाणावर केला जात असे. निळ्या रंगासाठी नीळ (Indigo), लाल रंगासाठी मंजिष्ठा (Madder) पिवळ्या रंगासाठी हळद (Turmeric) यासारख्या वनस्पती पासून रंग तयार केले जात होते. अज्रक या पश्चिम भारतातील विशिष्ट प्रकारच्या ब्लॉग प्रिंटेड शालीमध्ये भाजीपाला इत्यादी रंगांचा वापर केला जात असे.

- टाय-डाय (Tie-Dye)

बांधणी - राजस्थान आणि गुजरात मध्ये प्रचलित असलेली ही 'टाय-डाय' पद्धत आहे, ज्यात कापडाचे लहान भाग बांधून मग ते रंगवले जातात.

लेहरिया - राजस्थानी टाय-डाय तंत्रज्ञान जे लाटांसारखे नमुने तयार करते.

३) विणकाम तंत्रज्ञान आणि व्यापार

भारतीय वस्त्रांचा विकास हा विणकामातील प्रगत तंत्रज्ञान आणि विस्तृत व्यापारामुळे शक्य झाला.

■ विणकाम तंत्रज्ञान

- हातमाग(कपवश्री)

प्राचीन काळात हातमागावर विणकाम केले जात असे, ज्यामुळे उच्च दर्जाचे आणि नक्षीदार कापड तयार होते. हातमागावर विणलेली वस्त्रे आजही भारतात मोठ्या

प्रमाणावर वापरली जातात.

- इकात (Ikat)- यात विणकाम करण्यापूर्वीच धाग्यांना रंगवले जाते, त्यामुळे विशिष्ट डिझाईन्स तयार होतात. ओडिशा आणि तेलंगणातील 'इकात' प्रसिद्ध आहे.
- पटोला (Patola) गुजरातच्या पाटण प्रदेशात १०० वर्षांपासून पटोला विणकाम केले जात आहे, जे त्याच्या नाजूक कामासाठी प्रसिद्ध आहे.
- पैठणी (Paithani) महाराष्ट्रातील पैठणी विणकाम दोन हजार वर्षांपेक्षा जुने आहे आणि ते सोन्याच्या किनारी आणि विशिष्ट डिझाईन्स साठी ओळखले जाते.
- बनारसी रेशीम (Banarasi Silk) - वाराणसीतील हे रेशमी वस्त्र त्याच्या क्लिष्ट ब्रोकेड वर्क आणि भव्य डिझाईनसाठी प्रसिद्ध आहे. यात पारंपरिक पैठणी, नक्षीकाम, फुलांचे पॅटर्न देखील असतात.

■ वस्त्र व्यापार

- स्थानिक व्यापार - प्राचीन भारतात वस्त्र व्यापाराचे जाळे अत्यंत विस्तृत होते, ज्यामध्ये विविध प्रादेशिक वस्त्रांची देवाणघेवाण होत असे. कापड हे हडप्पा काळापासून सतत व्यापाराचा एक भाग राहिले आहे.
- आंतरराष्ट्रीय व्यापार - भारतीय कापड विशेषतः कापूस आणि रेशीम, रोम, चीन आणि इजिप्त यासारख्या दूरच्या देशांमध्ये निर्यात केले जात असे. १७५० च्या सुमारास भारत कापूस वस्त्रांचा जगातील सर्वात मोठा उत्पादक होता.
- व्यापार मार्ग - रेशीम मार्ग आणि इतर व्यापारी मार्गांवरून भारतीय वस्त्रांची निर्यात केली जात असे. या मार्गांवरून चीन आणि भारत या देशांमधून पश्चिमात्य देशांना, विशेषतः रोमला, मोठ्या प्रमाणात वस्तूंची आयात आणि निर्यात होत असे.
- आर्थिक महत्त्व - वस्त्र व्यापारामुळे भारतीय अर्थव्यवस्थेला मोठ्या प्रमाणावर चालना मिळाली. राज्याला वस्त्रांवर कर मिळत असे, ज्यामुळे राज्याच्या महसुलात भर पडत असे.

४) सांस्कृतिक आणि सामाजिक महत्त्व -

भारतीय वस्त्रांना केवळ सौंदर्य आणि उपयुक्तता नुसार महत्त्व नसून त्यांना खोलवर सांस्कृतिक आणि सामाजिक महत्त्वही होते.

- प्रसंगाचे प्रतीक - धार्मिक समारंभ, उत्सव, विवाह सोहळे

आणि रोजच्या जीवनात वस्त्रांना विशेष स्थान आहे. वस्त्रे थंडी, वारा, ऊन आणि पाऊस यापासून देहाचे संरक्षण करतात. साड्या, लेहंगा, शेरवानी यासारखे पारंपारिक पोशाख हे भारतीय संस्कृती आणि परंपरांचे प्रतीक आहेत.

- सामाजिक आणि प्रादेशिक ओळख - प्रत्येक प्रदेशातील वस्त्रांच्या डिझाईनवरून त्या प्रदेशाची आणि समुदायाची ओळख दिसून येते. भारतात धर्म, भूगोल, जलवायू आणि सांस्कृतिक परंपरेनुसार वेगवेगळी वस्त्रे धारण केली जातात.
- आध्यात्मिक महत्त्व - काही वस्त्रे आध्यात्मिक दृष्ट्या 'सात्विक लहरी' ग्रहण करणारी मानले जातात जी वाईट शक्तींपासून संरक्षण देतात.
- आधुनिक पुनरुत्थान - आजकालही आधुनिक डिझायनर पारंपरिक तंत्रांचा वापर करून नवीन फॅशन तयार करित आहेत, ज्यामुळे भारतीय वस्त्रांना जागतिक स्तरावर नवीन ओळख मिळत आहे. सन २०१५-१६ मध्ये झालेल्या द फॅब्रिक ऑफ इंडिया प्रदर्शनात भारतीय वस्त्रांच्या इतिहासाचे संपूर्णपणे अन्वेषण केले गेले.

निष्कर्ष

प्राचीन भारतातील वस्त्र डिझाईनची कला ही एक अदःभुत कला होती, जी हजारो वर्षांच्या काळात विकसित झाली.

या कलेने भारतीय कारागिरांच्या अदःभुत कौशल्याची आणि त्यांच्या कल्पनाशक्तीचे दर्शन घडवले, वस्त्रांचे विविध प्रकार, नक्षीकाम आणि व्यापारामुळे भारतीय संस्कृतीला एक वेगळी ओळख मिळाली आणि ते जागतिक पातळीवर पोहोचली.

आजही या परंपरेचे जतन आणि विकास होत आहे, ज्यामुळे भारतीय वस्त्रांना जागतिक स्तरावर एक महत्त्वाचे स्थान मिळाले आहे.

प्राचीन भारतातील वस्त्र डिझाईनची कला ही केवळ तंत्रज्ञानापुरती मर्यादित नव्हती, तर ती भारतीय संस्कृतीची आणि इतिहासाची एक सुंदर आणि समृद्ध गाथा आहे. आजही भारतातील विविध प्रादेशिक वस्त्रांमध्ये या परंपरेचे जतन आणि विकास होताना दिसतो, ज्यामुळे भारतीय वस्त्रांना जागतिक स्तरावर एक विशेष स्थान मिळाले आहे. हे वस्त्र डिझाईन भारताच्या कलात्मक वारशाचे आणि कारागिरांच्या अदःभुत कौशल्याचे प्रतीक आहे.

प्राचीन भारतातील वस्त्रकला ही एक समृद्ध आणि वैविध्यपूर्ण कला होती. डिझाईन, नक्षीकाम, विणकाम आणि रंगांचा वापर यातून तत्कालीन संस्कृती आणि समाजाचे दर्शन घडते. आजच्या आधुनिक युगातही या कलेचे महत्त्व टिकवून आहे आणि ती भारतीय संस्कृतीचा एक महत्त्वाचा भाग आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि अर्थशास्त्र

प्रा. सागर म्हेत्रे

अर्थशास्त्र विभाग

भारतीय ज्ञान प्रणाली (Indian Knowledge System - IKS) ही भारताच्या प्राचीन, समृद्ध आणि सर्वांगीण विचारसरणीची एक अद्वितीय देणगी आहे. यात शिक्षण, विज्ञान, आरोग्य, कला, तंत्रज्ञान, समाजव्यवस्था आणि अर्थव्यवस्था यांसारख्या विविध क्षेत्रांचा समावेश होतो. अर्थशास्त्र हा या ज्ञानपरंपरेतील एक महत्त्वाचा घटक असून तो केवळ आर्थिक व्यवहारापुरता मर्यादित नव्हता. प्राचीन भारतीय दृष्टिकोनानुसार अर्थशास्त्र म्हणजे समाजातील संसाधनांचे योग्य नियोजन, उत्पादन, वितरण आणि उपभोग यांसोबतच धर्म, नैतिकता आणि जनकल्याण साधणे हा होता. आर्थिक व्यवहार हे जीवनातील चार पुरुषार्थांपैकी अर्थ या पुरुषार्थाशी संबंधित होते, जो धर्माशी जोडून न्याय्य, पारदर्शक आणि संतुलित पद्धतीने साधला जात असे.

प्राचीन भारतीय अर्थशास्त्राचा सर्वात प्रभावी आणि महत्त्वपूर्ण स्त्रोत म्हणजे कौटिल्याचे अर्थशास्त्र. इ.स.पूर्व चौथ्या शतकात रचलेला हा ग्रंथ केवळ राजकारण किंवा प्रशासनाचा मार्गदर्शक नव्हता, तर पूर्ण आर्थिक धोरणांचा आराखडा होता. यात करप्रणाली, व्यापार धोरण, वित्तव्यवस्था, शेती, जलव्यवस्थापन, सार्वजनिक खर्च, चलन नियंत्रण, मजूर व्यवस्थापन, तसेच परकीय व्यापार धोरण यांचा सविस्तर आढावा घेतला आहे. कौटिल्याच्या मते, राजसत्ता आणि अर्थव्यवस्था या एकमेकांवर अवलंबून असतात. राजाने आर्थिक स्थैर्य टिकवण्यासाठी लोकांच्या कल्याणावर भर द्यावा, कारण जनतेचा आनंद आणि सुरक्षितता हीच राज्याच्या संपन्नतेची खरी गुरुकिल्ली आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणालीतील अर्थशास्त्रीय विचार शाश्वततेवर आधारित होते. शेती हा अर्थव्यवस्थेचा कणा मानला जाई.

त्यासाठी पारंपरिक पद्धती जसे की पावसाचे पाणी साठवणे, मातीची सुपीकता टिकवण्यासाठी फेरपालट पद्धत, मिश्रपीक लागवड, स्थानिक बियाण्यांचे संवर्धन आणि नैसर्गिक खतांचा वापर यांचा अवलंब केला जात असे. कृषि पराशर, बृहत्संहिता यांसारख्या ग्रंथांत ऋतुचक्र, मातीचे प्रकार, पीक नियोजन, सिंचन पद्धती आणि कीड नियंत्रण याविषयी सविस्तर मार्गदर्शन दिलेले आहे. यामुळे कृषी उत्पादनक्षमता वाढवण्यासोबतच पर्यावरण आणि जमिनीचे आरोग्यही टिकून राहायचे.

व्यापार हा प्राचीन भारतीय अर्थव्यवस्थेचा दुसरा महत्त्वाचा स्तंभ होता. व्यापारात प्रामाणिकता, मोजमापातील पारदर्शकता आणि ग्राहकाचा विश्वास जपणे या गोष्टींना सर्वोच्च महत्त्व दिले जात असे. मनुस्मृती आणि अर्थशास्त्र या दोन्ही ग्रंथांत व्यापाऱ्यांसाठी नैतिक नियम दिले आहेत. देशांतर्गत व्यापारासोबतच भारताचा परकीय व्यापारही प्रचंड विकसित होता. रेशीम, मसाले, मौल्यवान धातू, रत्न, हस्तकला वस्तूंची निर्यात होत असे, तर परकीय देशांतून घोडे, विलक्षण फळे, मौल्यवान रत्ने आणि काही तांत्रिक साधने आयात केली जात. बंदरनगरे, व्यापारी मार्ग, बाजारपेठा यांचे नियोजन आणि सुरक्षितता यावर शासन विशेष भर देत असे.

भारतीय ज्ञान प्रणालीत स्थानिक उद्योग आणि हस्तकला यांना विशेष स्थान होते. गाव हा आर्थिक दृष्ट्या स्वावलंबी घटक मानला जाई. विणकाम, धातुकाम, मातीची भांडी, लाकडी काम, तेलघाणे, गूळ उत्पादन यांसारखे लघुउद्योग गावोगाव अस्तित्वात होते. या उद्योगांमुळे स्थानिक रोजगारनिर्मिती, आर्थिक स्थैर्य आणि सांस्कृतिक परंपरा टिकून राहायच्या. समाजातील प्रत्येक घटकाच्या कौशल्याचा वापर आर्थिक विकासासाठी होत असे, ज्यामुळे आर्थिक विषमता कमी असे.

प्राचीन भारतीय अर्थशास्त्राचा आणखी एक महत्त्वाचा पैलू म्हणजे अर्थव्यवस्था आणि नैतिकतेचा संगम. धर्मार्थ ही संकल्पना सांगते की संपत्ती ही धर्माच्या मार्गाने मिळवावी आणि तिचा वापर समाजहितासाठी करावा. संपत्ती संचयाचा उद्देश केवळ वैयक्तिक सुख नसून लोककल्याण असावा. या दृष्टिकोनातून दानधर्म, अन्नदान, शिक्षण आणि आरोग्यसेवा यांसाठी आर्थिक संसाधनांचा वापर केला जाई.

आधुनिक अर्थशास्त्र जिथे GDP, उत्पादनक्षमता, भांडवल, गुंतवणूक आणि जागतिक बाजारपेठ यांवर केंद्रित आहे,

तिथे भारतीय ज्ञान प्रणालीतील अर्थशास्त्र मानवकल्याण, पर्यावरणपूरकता आणि शाश्वतता यांना अग्रक्रम देते. आजच्या काळात वाढत्या आर्थिक विषमता, पर्यावरणीय हानी आणि सामाजिक असमानता यामुळे या प्राचीन दृष्टिकोनाचे महत्त्व पुन्हा अधोरेखित होत आहे. उदाहरणार्थ, स्थानिक उत्पादनांना प्रोत्साहन देणे, नैसर्गिक साधनसंपत्तीचे जतन करणे, पारंपरिक कृषी पद्धतींचा वापर, तसेच सामाजिक न्याय साधणारी करप्रणाली या संकल्पना आजही तितक्याच उपयुक्त आहेत.

राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावर आता शाश्वत विकासाचे उद्दिष्ट (Sustainable Development Goals) गाठण्यावर भर दिला जात आहे. या उद्दिष्टांमध्ये गरीबी निर्मूलन, पर्यावरण संरक्षण, आर्थिक समानता आणि जबाबदार उपभोग या गोष्टींचा समावेश आहे. भारतीय ज्ञान प्रणालीतील अर्थशास्त्र हे सर्व उद्दिष्टे साध्य करण्यासाठी उपयुक्त दिशा देते. प्राचीन भारतीय अर्थशास्त्र केवळ आर्थिक समृद्धीवरच नव्हे, तर सामाजिक न्याय, पर्यावरण संवर्धन आणि नैतिक मूल्यांवरही भर देणारे होते. आधुनिक काळात, आर्थिक विकासासोबतच सामाजिक व पर्यावरणीय स्थैर्य सुनिश्चित करण्यासाठी या मूल्याधारित आर्थिक तत्त्वांचा पुनर्विचार करण्याची आवश्यकता आहे. आधुनिक अर्थशास्त्र आणि भारतीय ज्ञान प्रणाली यांचा संतुलित संगम साधल्यास आपली अर्थव्यवस्था अधिक शाश्वत, न्याय्य आणि लोकाभिमुख होईल, ज्यामुळे राष्ट्राची प्रगती सर्व स्तरांवर घडेल.

प्राचीन भारतातील कृषी

अनुष्का रोशन देशमुख

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

कृषी आणि भारतीय ज्ञान यांचा संबंध :

भारतीय संस्कृतीत कृषी हा केवळ उपजीविकेचा आधार नाही, तर ती जीवन पद्धतीचा, विचारांचा आणि ज्ञानाचा पाया आहे. भारताला प्राचीन काळापासून 'कृषीप्रधान देश' म्हणून ओळखले जाते. येथील बहुसंख्य लोकसंख्या थेट किंवा अप्रत्यक्षपणे कृषीवर अवलंबून आहे. भारतीय शास्त्र, पुराणे, वेद, उपनिषदे आणि लोकसाहित्य या सर्वांमध्ये कृषीची माहिती वर्णिली आहे. येथे ज्ञानपद्धती ही निसर्गाशी एकात्म

भावनेतून विकसित झाली आहे आणि त्यात कृषीला अत्यंत महत्त्वाचे स्थान आहे.

कृषी आणि भारतीय ज्ञान यांचा संबंध समजून घेताना आपणास हे लक्षात ठेवावे लागेल की, भारतातील प्राचीन समाजरचना, तत्वज्ञान, औषधशास्त्र, गणित, खगोलशास्त्र आणि ऋतुचक्र यांची जाण हे सर्व कृषीशी घट्ट जोडलेले होते. त्यामुळे कृषी हे केवळ अन्नधान्य निर्मितीची प्रक्रिया नव्हती; ती विज्ञान, कला, संस्कृती आणि अध्यात्माचा संगम होती.

१. भारतीय कृषीचा ऐतिहासिक व सांस्कृतिक वारसा :

१.१ सिंधू संस्कृतीतील कृषी :

सिंधू-सरस्वती संस्कृती (इ.स.पू. २५०० च्या आसपास) ही भारतातील प्राचीन कृषी संस्कृती पैकी एक मानली जाते. मोहेंजोदडो, हडप्पा, लोथन या ठिकाणाच्या उत्खननातून गहू, ज्वारी, हरभरा, तीळ इत्यादींची लागवड होत असल्याचे पुरावे सापडतात. पाणी साठवणुकीसाठी तलाव, नाल्यांची रचना, सिंचन पद्धती हे सर्व अत्यंत वैज्ञानिक पद्धतीने आखलेले होते.

१.२ वैदिक काळातील कृषी :

ऋग्वेद, यजुर्वेद आणि अथर्ववेदात कृषीचे अनेक उल्लेख सापडतात. यजुर्वेदात शेत नांगरणे, पेरणी, कापणी यांचे वर्णन आहे. कविते इथे कृषी म्हणजे जी ओढते, मेहनत करून उत्पादन निर्माण करते ती कृषी. वैदिक ऋषी निसर्ग देवतांना प्रसन्न करून पावसासाठी, उत्तम पीक येण्यासाठी मंत्रोच्चार करत. यावरून कृषीचे धार्मिक आणि सामाजिक महत्त्व दिसते.

१.३ ऋतुचक्र आणि कृषी :

भारतीय समाजात ऋतुचक्रावर आधारित कृषी ही एक विशेषता आहे. वर्षा ऋतू धान्य लागवडीसाठी, शरद ऋतू कापणीसाठी, तर हेमंत व शिशिर ऋतू पुढील पेरणीसाठी उपयुक्त मानले गेले. ऋतूंचे निरीक्षण आणि त्यानुसार पीक पद्धती आखणे हे प्राचीन भारतीय कृषी ज्ञानाचे मोठे वैशिष्ट्य होते.

१.४ कृषी सण आणि परंपरा :

भारतातील विविध सणांचा उगम कृषीशी निगडित आहे - मकर संक्रांत - हिवाळी पीक कापणी नंतर चा आनंद सोहळा

बैसाखी : पिकांच्या कापणीनंतर पंजाब-हरियाणात साजरा होणारा सण

पोंगल : तामिळनाडूत पावसाळी पिकांच्या कापणी नंतरचा उत्सव

नवरात्री : नवीन पिकांच्या स्वागताचा काळ

हे सण केवळ धार्मिक नव्हते, तर सामाजिक एकोपा, अन्नसुरक्षा आणि श्रमांचा सन्मान याचे प्रतीक होते.

२. भारतीय ज्ञानपद्धतीतील कृषीचे स्थान :

२.१ कृषीतील विज्ञान आणि तंत्रज्ञान :

भारतीय कृषी ज्ञान केवळ अनुभवाधारित नव्हते, तर ते अत्यंत वैज्ञानिक होते. पेरणीपूर्वी बीज शुद्धीकरण, जमिनीच्या प्रकारानुसार पीक निवड, सेंद्रिय खतांचा वापर, पाण्याचे नियोजन हे सर्व प्रकार पारंपारिक ज्ञानात अंतर्भूत होते. कौटिल्य अर्थशास्त्र (इसवी सन पूर्व चौथे शतक) मध्ये जमिनीची सुपीकता तपासण्याची, सिंचन व्यवस्था उभारण्याची आणि कर रचना ठरवण्याची माहिती आहे.

वृक्षायुर्वेद (सुरपाळ १० वे शतक) मध्ये वृक्ष लागवड, रोग नियंत्रण आणि शेतीतील औषधी पद्धतींचे वर्णन आहे.

२.२ गणित आणि खगोलशास्त्राचा कृषीतील उपयोग :

पेरणी आणि कापणीच्या वेळा ठरविण्यासाठी प्राचीन भारतीय खगोलशास्त्राचा वापर होत असे. सूर्य, चंद्र आणि नक्षत्रांच्या गतीनुसार ऋतू बदलांचा अंदाज बांधला जाई. पिकांच्या ओळींचे मोजमाप, पाणी विभागणी, बांध बांधणीसाठी भूमितीचा उपयोग होत असे.

२.३ आयुर्वेद आणि कृषी :

आयुर्वेदात औषधी वनस्पतींचे वर्णन आहे आणि त्यांची लागवड व संवर्धन ही कृषीचाच भाग आहे भारतीय शेतकरी औषधी गुणधर्म असलेल्या पिकांचा वापर केवळ आरोग्यासाठीच नव्हे तर कीड नियंत्रणासाठी ही करत असे.

२.४ पर्यावरण पूरक कृषी तत्त्वज्ञान :

भारतीय ज्ञानपद्धतीत कृषी ही निसर्गाशी सुसंगत असावी हा मूलभूत सिद्धांत आहे. पिकांची फेरबदल पद्धती, मिश्र पीक पद्धती, सेंद्रिय शेती हे सर्व प्राचीन भारतात अस्तित्वात होते 'माती म्हणजे आई' हा भाव कृषीला पवित्रतेचा दर्जा देतो.

२.५ लोकसाहित्य आणि कृषी ज्ञान :

भारतीय लोकगीते, ओव्या, म्हणी, कथा यामध्ये शेतीचे तंत्र

हवामानाचा अंदाज, पिकांचे संरक्षण याबद्दलचे ज्ञान लोकपरंपरेतून पिढ्यान् पिढ्या पुढे आले. उदाहरणार्थ, 'आषाढातील ढग, कार्तिकातील ऊन' यासारख्या म्हणी हवामान आणि पिकांच्या गरजांवर आधारित आहेत.

३. आधुनिक काळातील आव्हाने आणि पारंपारिक ज्ञानाचे महत्त्व :

आजच्या आधुनिक शेतीत यांत्रिकीकरण, रासायनिक खते आणि कीटकनाशकांचा वापर वाढला आहे. यामुळे उत्पादन वाढले असले तरी पर्यावरण, मातीची सुपीकता आणि पाण्याचा तुटवडा ही गंभीर आव्हाने उभी राहिली आहेत. भारतीय पारंपारिक कृषी ज्ञान या आव्हानांना उत्तर देऊ शकते. सेंद्रिय शेती, जलसंधारण बियाणांचे स्थानिक प्रकार, नैसर्गिक कीड नियंत्रण या सर्व पद्धती आजही उपयुक्त आहेत.

४. भारतीय कृषीतील पारंपारिक तंत्रज्ञान :

४.१ सिंचन पद्धती :

घाणे, तांब्या, मोत, रहाट सारख्या पान उचल साधनांचा वापर.

टाकळी, बांध, पाट याद्वारे पाण्याचे नियोजन.

४.२ माती संवर्धन तंत्र :

पडीत ठेवणे - जमिनीची सुपीकता टिकवण्यासाठी काही वर्षे जमिनीत पिके न घेणे.

फसल चक्र - एकाच जमिनीची वेगवेगळ्या प्रकारची पिके घेऊन मातीतील पोषण संतुलन राखणे.

४.३ सेंद्रिय शेती :

जनावरांचे शेण, कंपोस्ट, हिरवळीचे खत, ह्युमस निर्मिती.

रासायनिक खतांचा अभाव असूनही उत्पादनाची गुणवत्ता टिकविणे.

५. कृषी पर्यटन आणि भारतीय ज्ञान :

भारतीय कृषी केवळ अन्नधान्य उत्पादनापुरची मर्यादित नाही तर ती ग्रामीण संस्कृती, परंपरा आणि निसर्ग संपदा यांचे दर्शन घडविणारी ही आहे. आजच्या काळात कृषी पर्यटन हा एक नवीन आणि वेगाने वाढणारे क्षेत्र आहे. यात शहरातील लोकांना गावातील जीवन, शेतातील कामकाज, पारंपारिक शेती पद्धती, पशुपालन, लोककला आणि स्थानिक अन्नपदार्थांचा अनुभव घेण्याची संधी मिळते.

भारतीय पारंपारिक कृषी ज्ञानाचा कृषी पर्यटनात मोठा उपयोग होतो.

उदाहरणार्थ - पारंपारिक पद्धतीने बैल जोडीने नांगरणी दाखवणे. जुने धान्य कापणे व मळणी तंत्रज्ञान. पारंपारिक वाड्या, चुलीवरील स्वयंपाक. सण उत्सवांशी निगडित कृषी.

भारतीय ज्ञान प्रणाली काळाची गरज

डॉ. वैशाली रवींद्र तळले

भूगोल विभाग

सर्वे भवन्तु सुखिनाः सर्वे सन्तु निरामयः

भारतीय ज्ञान प्रणाली 'सर्वांचे कल्याण' या तत्वावर आधारित आहे. हे मानवाच्या तसेच निसर्गाच्या आणि संपूर्ण अस्तित्वाच्या सखोल आकलनावर आधारित आहे. आजची तरुण पिढी असे नाही तर प्रत्येक जण बघितले तर मोबाईल च्या किती आहारी गेले आहे हे आपल्या लक्षात येते. आपण आपल्या संस्कृती पासून दुरावलो आहे. केवळ भौतिक पैलूपुरते मर्यादित असलेले विज्ञान मानवी अनुभवांच्या संपूर्ण व्याप्तीकडे दुर्लक्ष करते. आपण पाहू शकतो कि, आधुनिकता विनाशकारी ठरते. कारण ती जाणीव पूर्वक अस्तित्वात असलेल्या माणसाच्या मुलभूत स्वरूपाचा विचार करत नाही. आणि म्हणूनच विविध संस्कृती आणि संस्कृतींनी विकसित केलेल्या ज्ञान प्रणालीचा आधार आणि रचना समजून घेणे, ज्यामध्ये भारतीय ज्ञान प्रणाली मधून प्राप्त झालेल्या ज्ञान प्रणालीचा समावेश आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली हि संपूर्ण मानव जातीसाठी एक खजिना आहे त्याचा अखंड इतिहास आणि ज्ञानाचा एकत्रित एकात्मिक दृष्टीकोनाचा विकास अतुलनीय आहे. निसर्गाची, मानवाची, मानवतेची आणि निसर्गातील संबंधांची तसेच वास्तवाचा जाणीवेचा आधार याची समज, भारतीय ज्ञान प्रणाली कडे विश्वाची, अंतर्निहित भौतिकशास्त्राची आणि जीवन आणि त्याच्या सभोवतालच्या गोष्टींबद्दल ची वेगवेगळी स्पष्टीकरणे या कडे पाहण्याचा खूप वेगळ दृष्टीकोन आहे.

वैदिक विचार, बौद्ध विचार, जैन विचार आणि इतर विचारप्रणाली दर्शविणारी रचना, तर्कशास्त्र आणि तत्वज्ञान हे सर्व भारतीय ज्ञान प्रणालीत येते. धार्मिक श्रद्धांना एकत्र

करणारे अनेक पैलू आहेत. त्यापैकी एक कर्म, पुनर्जन्म आणि मोक्ष (ज्ञान) यावरील विश्वास. धार्मिक परंपरा याचा खरा अर्थ बहुलवादी सामाजिक व्यवस्थेसाठी आणि भौतिकवादासह अनेक भिन्न विचारप्रणालीचे संपूर्ण एकात्मतेसाठी दृष्टीकोन आणि तंत्रे देतात. ते पर्यावरणीय शाश्वतता आणि संपूर्ण अस्तित्वासाठी शिक्षण देखील देतात जे आपल्या उदयोन्मुख जगासाठी अमुल्य आहे. भारतीय ज्ञान प्रणालीचे मुख्य उद्दिष्ट म्हणजे भारतीय स्त्रोतातून ज्ञान आणि माहिती मिळविणे आणि त्यांना पाश्चात्य आणि आधुनिक बनविणे हे होते. आपल्या भारतीय स्त्रोतातील प्रभावी गोष्टी अजूनही मुख्य प्रवाहात अन्य गेल्या नाही. म्हणून भारतीय ज्ञानप्रणाली चा अभ्यास करणे हि काळाची गरज आहे. मुळ स्त्रोत म्हणजे भारतीय ज्ञान प्रणाली आधारित सामग्री, या पर्यंत पोहचण्यासाठी वैज्ञानिक पद्धतीचा वापर करत होते. त्यांना वेगळी प्रेरणा होती. म्हणजेच ज्ञानाचे जीवनचक्र वेगळे आहे. हे नष्ट होण्याच्या मार्गावर आहेत. उदा. आजही विविध विज्ञान आणि कलांच्या १ कोटीहून अधिक हस्तलिखितांचा शोध अद्यापही लागला नाही.

फक्त फळासाठी झाड नष्ट करून चालणार नाही. भारतीय ज्ञान प्रणाली पुनरुज्जीवन हे भारतातील 'ज्ञानवृक्षाच्या' मुलाचे पुनरुज्जीवन आणि संगोपन म्हणून समजले पाहिजे. शिक्षण व्यवस्था संस्कृती आणि सभ्यतेला आरोग्य, शिक्षण, अध्यात्म, सुसंवादी वर्तन, जीवनशैली, मुल्ये किंवा नीतीशास्त्र, पिढ्यानपिढ्या त्यांचे पालन पोषण आणि प्रसार यासारख्या युगी ध्येयांकडे किंवा पुरुषार्थांकडे कसे घेऊन जाते हे दाखविण्याचे भारतीय ज्ञान प्रणाली हे एक उदाहरण आहे. भारतीय संस्कृतीची आणि आधुनिक भारत राष्ट्राची स्थिरता आणि प्रगती तिच्या शिक्षणावर आणि तिच्या ज्ञान प्रणालींमध्ये अंतर्भूत असलेल्या संस्कारांवर किंवा मुल्यांवर अवलंबून आहे. भारतीय ज्ञान प्रणालीत आधुनिक जीवनशैलीत परिवर्तन घडवून आणण्याची, संतुलित निरोगी जागतिक जीवनशैली आणण्याची आणि बरेच परिवर्तन घडविण्याची क्षमता आहे. भौतिकवादी, उपभोग- चालित प्रगती ऐवजी मानवी आनंद, निरोगी वातावरण आणि व्यापक वाढ सर्वांना उपलब्ध होईल. शाश्र्वतता आणि जागतिक समाधान हि साध्या करण्यायोग्य उद्दिष्टे बनतील.

भारतीय ज्ञान प्रणाली हि मानवाची सामुहिक संपत्ती आहे. भारतीय ज्ञान प्रणालीच्या दृष्टीकोनाचा परिचय करून

देऊन विद्यमान शिक्षण प्रणाली निश्चितच वाढवता येणार आहे. सध्याच्या कल्पनांचा इतिहास आणि उत्क्रांती जाणून घेणे महत्त्वाचे आहे. आर्थिक प्रगतीच्या दृष्टीकोनातून पारंपारिक ज्ञान प्रणाली आणि पद्धतीचे पद्धतशीर अभ्यास करणे महत्त्वाचे आहे. स्थानिक आणि भारतीय ज्ञान प्रणालीचा अभ्यास आणि त्यांच्या संदर्भात्मकिकरणाच्या आधारावर आधुनिक काळातील गरजांमध्ये शिक्षण, आरोग्यसेवा, पायाभूत सुविधा आणि सामाजिक - राजकीय चौकटींमध्ये नवीन आयाम जोडण्याची क्षमता आहे. ज्यामुळे आर्थिक मूल्य भारतीय ज्ञान प्रणाली वर आधारित सामग्री उपलब्ध आहे यातील बहुतेक सामग्री पारंपारिक ज्ञान संसाधनांमधून घेतली जाते. जी मुलतः संस्कृत आणि इतर भारतीय प्रादेशिक भाषांमध्ये आहेत. संस्कृती, इतिहास आणि विविधतेच्या समृद्ध संगमने भरलेल्या भारताने नेहमीच शिक्षणाला खूप महत्त्व दिले आहे. देशाच्या भविष्याला आकार देण्यात शिक्षणाची महत्त्वाची भूमिका ओळखून, भारत सरकारने भारतीय ज्ञान प्रणाली म्हणून ओळखली जाणारी एक व्यापक चौकट लागू केली आहे हि प्रणाली शिक्षणासाठी एक समग्र दृष्टीकोन दर्शविते. जी देशाच्या प्राचीन ज्ञाना पासून प्रेरणा घेते आणि समकालीन ज्ञान आणि जागतिक दृष्टीकोन समावेश करते. समावेशकता आणि सांस्कृतिक वारशाच्या नीतिमतेत रुजलेली, भारतीय ज्ञान प्राणाली समाजात अर्थपूर्ण योगदान देण्यास सक्षम असलेल्या सुसंस्कृत व्यक्तींना पोषण देण्याची वचनबद्धता आठवते. या प्रणालीच्या गुंतागुंतीमध्ये आपण खोलवर जातांना, पारंपारिक मुल्ये, अत्याधुनिक तंत्रज्ञान आणि दूरदृष्टी असलेली मानसिकता एकत्रित करणारी एक प्रणाली आपल्याला पाहायला मिळते. हि प्रस्तावना भारत सरकारच्या शैक्षणिक प्रयत्नांमुळे देशातील पुढील पिढीतील विद्यार्थींना कसे घडविते याचे बारकाईने परीक्षण करण्यासाठी पाया तयार करते. विद्यार्थींना वास्तविक जगातील आव्हानांसाठी तयार केले जाते. सतत शिकण्याची संस्कृती समाविष्ट करून, भारतीय ज्ञान प्रणाली विद्यार्थींना आयुष्यभर शिक्षणासाठी सुसज्ज करते. शालेय आणि उच्च शिक्षण अभ्यासक्रमात भारतीय ज्ञान प्रणाली चा समावेश पद्धतशीर पद्धतीने केला जात आहे यामध्ये आदिमानवा च्या ज्ञानाबरोबर पारंपारिक शैक्षणिक पद्धतीचा समावेश आहे. ज्यामध्ये गणित, खगोलशास्त्र, तत्वज्ञान, योग, वास्तुकला, वैद्यकशास्त्र, शेती, अभियांत्रिकी, सौंदर्यशास्त्र, साहित्य, क्रीडा, खेळ, आणि प्रशासन यासारख्या विविध विषयांचा समावेश आहे. शैक्षणिक शिक्षणा व्यतिरिक्त विद्यार्थींना सुसंस्कृत व्यक्ती

बनविण्यास मदत करण्यावर लक्ष केंद्रित करते. अशाप्रकारे भारतीय ज्ञान प्रणालीने सर्वांचे कल्याण होणार आहे. म्हणून भारतीय ज्ञान प्रणाली हि काळाची गरज ठरली आहे.

प्राचीन भारतातील खगोलशास्त्र

अनिशा शिवाजी शिर्के

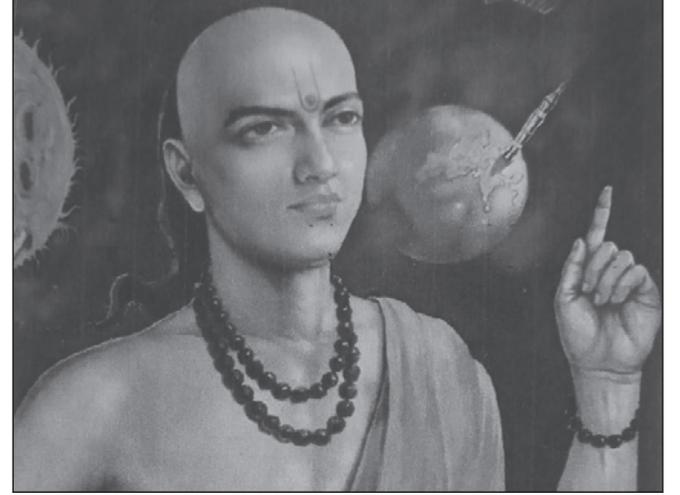
बारावी - वाणिज्य विभाग

‘सूर्य, चंद्र, ग्रह आणि तारे’ यांच्यात दडलेल्या गणिताचा अभ्यास म्हणजे खगोलशास्त्र. प्राचीन भारतीयांनी या अभ्यासात अशी काही शिखरे गाठली, जी आजही आपल्याला थक्क करतात. प्राचीन भारतीय खगोलशास्त्र हे केवळ आकाशाचा अभ्यास नव्हता, तर ते जीवन जगण्याची कला शिकवणारे शास्त्र होते. त्यांचे कॅलेंडर, त्यांचे सण, त्यांची शेती आणि त्यांचे जीवन, या सर्वांमध्ये खगोलशास्त्राचा प्रभाव होता. प्राचीन भारतीय खगोलशास्त्र ज्याला ज्योतिष शास्त्र देखील म्हटले जाते, हे एक समृद्ध आणि गुंतागुंतीचे शास्त्र आहे, ज्याने विश्वाच्या आकलनात मोठे योगदान दिले आहे. अनेक शतकांपासून भारतीय खगोल शास्त्रज्ञांनी ग्रह, तारे आणि इतर खगोलीय वस्तूंच्या हालचालींच्या अभ्यास केला आहे. त्यांनी या अभ्यासावर आधारित गणितीय मॉडेल्स आणि सिद्धांत विकसित केले ज्यामुळे खगोलशास्त्राच्या प्रगतीत मोलाची भर पडली.

खगोल शास्त्रावरील वेदांग ज्योतिष सर्वात प्राचीन भारतीय ग्रंथांपैकी एक, ज्यामध्ये धार्मिक विधींसाठी सूर्य आणि चंद्राच्या हालचालींचा मागोवा घेण्याचे नियम सांगितले आहेत. प्राचीन भारतीय खगोलशास्त्रज्ञांनी गणित, ज्योतिष आणि खगोलीय निरीक्षणात महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे. त्यांच्या कार्याचा प्रभाव भारतीय संस्कृती आणि विज्ञानावर आजही दिसून येतो. त्यांच्या कार्यामुळे जगाला खगोलशास्त्राच्या विकासाची दिशा मिळाली आणि आजही त्यांचे सिद्धांत आणि पद्धती अभ्यासल्या जातात.

वेद आणि वेदांग ज्योतिष खगोलशास्त्राचा सर्वात प्राचीन ग्रंथ ‘वेदांग ज्योतिष’ हा आहे; ज्यामध्ये सूर्य, चंद्र, नक्षत्र आणि चंद्र-सौर दिनदर्शिके बद्दल माहिती दिली आहे.

प्राचीन भारतीय खगोलशास्त्र हे एक समृद्ध आणि महत्त्वाचे शास्त्र आहे. भारतीय खगोलशास्त्रज्ञांनी विश्वाच्या अभ्यासात आणि गणिताच्या विकासात मोठे योगदान दिले आहे. पुढे, भारतातील काही प्रसिद्ध खगोलशास्त्रज्ञ व्यक्ती विषयी माहिती मिळेल.

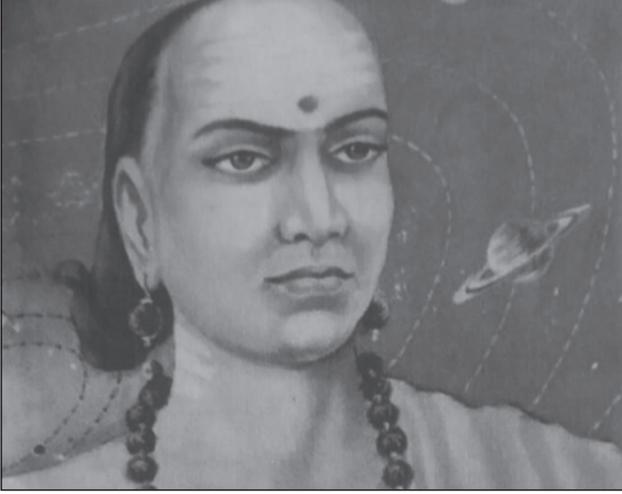

आर्यभट्ट पहिले भारतीय गणित आणि भारतीय खगोलशास्त्राच्या शास्त्रीय युगातील प्रमुख गणितज्ञ व खगोलशास्त्रज्ञ यांच्या पैकी आर्यभट्ट हे पहिले होते. त्यांच्या कामांमध्ये आर्यभट्ट यांनी आर्यभट्टीयात उल्लेख केला आहे की ते कलियुगाच्या ३६०० वर्षांच्या आत २३ वर्षांचे होते, परंतु याचा अर्थ असा नाही की हा ग्रंथ त्यावेळी लिहिला गेला होता. हे वर्ष इसवीसन ४९९ चे आहे आणि त्यांचा जन्म ४७६ मध्ये झाला असे सूचित करते. आर्यभट्ट स्वतःला कुसुमपुरा किंवा पाटलीपुत्र (सध्याचे पाटणा-बिहार जवळ) येथील रहिवासी म्हणत.

आर्यभट्ट यांनी गणित आणि खगोलशास्त्रातील अनेक नवोपक्रम स्वरूपात सादर केले, जे अनेक शतकांपासून प्रभावी होते. मजकुरातील अत्यंत संक्षिप्तता त्यांचे शिष्य भास्कर, पहिला, (भाष्य इ.स.६००) आणि नीलकंठ सोमयाजी यांनी (इ.स.१४६५ मध्ये) त्यांच्या भाष्यांमध्ये स्पष्ट केली आहे.

आर्यभट्टीय हे गतीच्या सापेक्षतेच्या वर्णनासाठी देखील प्रसिद्ध आहे. त्यांनी ही सापेक्षता अशा प्रकारे व्यक्त केली, ‘ज्याप्रमाणे पुढे जाणाऱ्या बोटीतील माणूस (किनाऱ्यावरील) स्थिर वस्तू ‘मागे सरकताना’ पाहतो, त्याचप्रमाणे पृथ्वीवरील लोकांना दिसणारे स्थिर तारे अगदी पश्चिमेकडे सरकताना दिसतात. आर्यभट्ट हे पूर्ण जगातील पहिले भारतीय ‘शून्याचा’ शोध घेणारे जनक होते.

वराहमिहीर यांचा जन्म उज्जैन जवळचे कपित्य (कायशा) नामक गावात इ.स. ४९९ ला झाला व मृत्यू इ.स.५८७ मध्ये झाला. हे एक प्राचीन ऋषी होते. ते इ.स. च्या पाचव्या-सहाव्या शतकातले भारतीय गणितज्ञ आणि खगोलशास्त्रज्ञ होते. ते चंद्रगुप्त विक्रमादित्याच्या दरबारातील नवरत्नांपैकी एक होते. वराह मिहीर यांनी पहिल्यांदा दाखवले की अयनांशाचे मोजमाप ५०.३२ सेकंद इतके आहे.

वराहमिहिरांचे वडील आहिल्यदास हे सूर्य भगवंताचे भक्त होते. त्यांनी मिहिरांना ज्योतिष विद्या शिकवली. पाटण्याजवळच्या कुसुमपूर येथे गेल्यावर तरुण मिहीर महान खगोलज्ञ आणि गणितज्ञ आर्यभट्टांना भेटले. त्यांच्या ओळखीतून वराह मिहिर यांना इतकी प्रेरणा मिळाली, की त्यांनी ज्योतिष विद्या आणि खगोल ज्ञान हेच आपल्या जीवनाचे ध्येय ठरवले. त्यावेळी उज्जैन हे विद्येचे केंद्र होते. गुप्त वंशाच्या राजवटीत तेथे कला, विज्ञान आणि संस्कृतीची अनेक उपकेंद्रे होती. वराहमिहिर उज्जैनला राहायला आले. येथे अनेक शहरे व गावातून विद्वान एकत्र येत असत. काही काळाने सम्राट विक्रमादित्याला (दुसऱ्या चंद्रगुप्ताला) वराहमिहिरां संबंधी समजले आणि त्याने मिहिरांना आपल्या दरबारातील नवरत्नांमध्ये सामिल करून घेतले.

बृहदसंहिता मधील उदकार्गल अध्यायात जलसंशोधन सिद्धांताबद्दल लिहिताना ते म्हणतात, 'ज्याप्रमाणे मानवी शरीरात असंख्य नाड्या असतात त्याचप्रमाणे भूगर्भामध्ये सुद्धा अनेक प्रकारच्या कमी-जास्त उंचीवर असंख्य नाड्या असतात'. आकाशातून पडणारे पावसाचे पाणी हे एकाच चवीचे होते, त्याची परीक्षा

जमिनीच्या प्रकारानुसार करणे गरजेचे असते. अर्थात ज्याप्रमाणे जमीन त्याप्रमाणे पाणी. वराहमिहिर यांनी पाणी शोधण्याचे प्राचीन शास्त्र अस्तित्वात आणले.

द्वितीय भास्कराचार्य हे एक प्रसिद्ध भारतीय गणितज्ञ आणि खगोल शास्त्रज्ञ होते. त्यांचा जन्म इ. स.१११४ मध्ये झाला. त्यांना भास्कराचार्य किंवा भास्कर म्हणूनही ओळखले जाते. त्यांनी गणितात आणि खगोलशास्त्रात मोलाची भर घातली. त्यांच्या कार्यामुळे भारतीय गणिताचा विकास झाला.

भास्कराचार्य यांचा जन्म कर्नाटकातल्या विजापूर जिल्ह्यातील बिज्जलविड या गावी झाला. त्यांचे वडील महेश्वर भट्ट, हे देखील एक ज्योतिषी आणि गणितज्ञ होते. त्यांनीच भास्कर यांना शिक्षण दिले. भास्कराचार्य यांचे 'सिद्धांत शिरोमणी' हे प्रमुख कार्य आहे. या ग्रंथात बीजगणित, अंकगणित, भूमिती आणि खगोलशास्त्र यासारख्या विषयांवर त्यांनी मौलिक विचार मांडले आहेत.

भास्कराचार्य हे 'दशांश संख्या प्रणाली'चा पद्धतशीर वापर करणारे ते पहिले गणितज्ञ होते, असे मानले जाते. लीलीवती, बीजगणित, ग्रहाधिकार आणि गोल्याध्यास यांसारख्या भागांचा सिद्धांत शिरोमणी मध्ये समावेश आहे. गणितातील अनेक समस्यांवर त्यांनी सोप्या पध्दतीने उपाय शोधले. भास्कराचार्यांच्या कार्यामुळे भारतीय गणिताला नवी दिशा मिळाली. त्यांनी गणितातील अनेक संकल्पना स्पष्ट केल्या, ज्यामुळे पुढील पिढीला गणिताचा अभ्यास करणे सोपे झाले. त्यांच्या कार्याचा प्रभाव आजही अनेक गणितज्ञांवर दिसून येतो.

आपण आता अनेक गणितज्ञ आणि खगोलशास्त्रज्ञ पाहिले. त्यांचे शोध व खगोलशास्त्राचा परिपूर्ण वापर यामुळे आजच्या काळात त्यांचा खूप मोलाचा वाटा आहे. त्यांचे असे अविस्मरणीय प्रयोग हे विचारांच्या पलीकडील आहेत. हे आपल्या प्राचीन भारतातील खगोलशास्त्रज्ञांमुळे सर्व

खगोलशास्त्र अजून जिवंत आहे, असे मानले जाते. त्यांचे हे कार्य सर्व पिढ्यां पिढ्या लक्षात ठेवून अमलात आणतील आणेल. त्यामुळे भारतातील प्राचीन खगोलशास्त्राचे नाव सर्व विश्वात प्रसिद्ध आहे.

भारतीय संस्कृती

प्रीती दिनेश जाधव

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारतीय संस्कृती ही जगातील सर्वात प्राचीन आणि समृद्ध संस्कृतीपैकी एक आहे. सुमारे ५००० वर्षांचा इतिहास असलेली ही संस्कृती विविधतेत एकता या तत्त्वाचे प्रतीक आहे. भारताची भूमी अनेक धर्म, भाषा, चालीरीती आणि परंपरांचा संगम आहे. या संस्कृतीने अनेक आक्रमणे, राजकीय बदल आणि आधुनिक आव्हाने पचवूनही आपले मूळ स्वरूप टिकवून ठेवले आहे. भारतीय संस्कृती केवळ परंपरा पृथ्वी मर्यादित नसून, ती एक जीवन पद्धती आहे, जी अध्यात्म कुटुंब आणि सामाजिक मूल्यांवर आधारित आहे.

भारतीय संस्कृतीचा आत्मा, धर्म आणि अध्यात्मात वास करतो. भारत हे हिंदू, बौद्ध, जैन आणि शीख या चार प्रमुख धर्मांचे उगमस्थान आहे. याशिवाय इथे इस्लाम, ख्रिस्ती आणि इतर धर्मांचे अनुयायीही मोठ्या संख्येने आढळतात. हिंदू धर्मातील कर्म, धर्म आणि मोक्ष यांसारख्या संकल्पना, बौद्ध धर्मातील अहिंसा आणि करुणा, जैन धर्मातील पंचमहाव्रते आणि शीख धर्मातील सेवा व समानता ही मूल्ये भारतीय समाजाचा पाया आहेत या सर्व धर्मांनी भारतीय समाजाला नैतिक आणि अध्यात्मिक मार्गदर्शन केले आहे.

भारतीय संस्कृतीमध्ये कुटुंब व्यवस्था आणि सामाजिक मूल्यांना अत्यंत महत्त्व दिले जाते. पारंपारिकपणे, संयुक्त कुटुंब पद्धती येथे प्रचलित आहे. जिथे अनेक पिढ्या एकत्र राहतात व एकमेकांना आधार देतात.

कुटुंबामधील ज्येष्ठ सदस्यांचा आदर करणे, त्यांचे मार्गदर्शन घेणे आणि सर्वांनी मिळून सुख-दुःख वाटून घेणे ही भारतीय कुटुंबांचे वैशिष्ट्य आहे. यामुळे कौटुंबिक बंध अधिक दृढ होतात आणि सामाजिक सलोखा टिकून

राहतो. या शिवाय, 'अतिथी देवो भव' (अतिथी हा देवाप्रमाणे असतो) ही संकल्पना भारतीय संस्कृतीमध्ये आदराचे आणि आदर तिथ्याचे महत्त्व दर्शविते, जे आजही पाळले जाते.

भारत हा सणांचा देश म्हणून ओळखला जातो. येथे वर्षभर विविध सण, उत्सव मोठ्या उत्साहात साजरे केले जातात, जे सामाजिक आणि धार्मिक जीवनाचा अविभाज्य भाग आहेत. दिवाळी, होळी, दसरा, गणेशोत्सव, ईद आणि नाताळ हे काही महत्त्वाचे सण आहेत, जे लोकांमध्ये एकता, आनंद आणि बंधुभाव वाढवतात. हे सण केवळ धार्मिक प्रतीक आहेत. प्रत्येक क्षणामागे एक कथा, एक इतिहास आणि एक सामाजिक संदेश असतो जो पिढ्यान् पिढ्या पुढे जात राहतो.

भारतीय संस्कृतीला कला आणि साहित्याचा समृद्ध वारसा लाभला आहे. भरतनाट्यम, कथक, कथकली यांसारखे शास्त्रीय नृत्य प्रकार हिंदुस्तानी आणि कर्नाटक संगीत, तसेच ताजमहल, खजुराहोची मंदिरे आणि अजिंठा वेरूळच्या लेण्यासारखी उत्कृष्ट स्थापत्यशास्त्रे जगभर प्रसिद्ध आहेत. वेद, उपनिषदे, रामायण, महाभारत यांसारख्या प्राचीन ग्रंथांपासून ते आधुनिक साहित्यापर्यंत भारतीय साहित्याने मानवी विचारांना आणि भावनांना अनेक प्रकारे स्पर्श केला आहे. हे साहित्य केवळ मनोरंजक नसून ते नैतिक आणि तात्विक शिकवणही देते.

पोशाख आणि खाद्यपदार्थांमध्ये ही भारतीय संस्कृतीची विविधता दिसून येते. प्रत्येक राज्याच्या स्वतःचा पारंपारिक पेहराव आहे. महिलांसाठी साडी, सलवार-कमीज तर पुरुषांसाठी धोती, कुर्ता-पायजमा हे प्रमुख पारंपारिक पोशाख आहेत. भारतीय भोजन हे मसाल्यांच्या वापरासाठी प्रसिद्ध आहे आणि प्रत्येक राज्याची स्वतःची अशी विशिष्ट चव आणि खाद्यपदार्थांची परंपरा आहे. उदाहरणार्थ दक्षिण भारतातील इडली डोसा महाराष्ट्रातील पुरणपोळी आणि पंजाब मधील मक्केदि रोटी हे सर्व घटक मिळून भारतीय संस्कृतीला एक रंगीबेरंगी आणि वैविध्यपूर्ण स्वरूप देतात.

भारतीय संस्कृती ही केवळ भूतकाळातील एक परंपरा नसून ती वर्तमानातील जीवनशैलीचा एक भाग आहे आधुनिकतेच्या प्रवाहातही भारतीय संस्कृतीने आपली मूल्ये आणि परंपरा जपल्या आहेत. तिची सहिष्णुताप सखोलता आणि विविधता तिला खऱ्या अर्थाने अद्वितीय बनवते आणि जगाला शांती, प्रेम आणि सहजीवनाचा संदेश देते. भारतीय संस्कृतीचा हा प्रवास सतत वाहत असून, तो नवीन पिढ्यांना प्रेरणा देत आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली : पर्यटन

मनस्वी हनुमंत खेडेकर

व्दितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारतीय संस्कृती जगातील सर्वात प्राचीन संस्कृती पैकी एक आहे. हिचा पाया म्हणजे 'भारतीय ज्ञान प्रणाली' - एक असा ठेवा ज्यात विज्ञान, अध्यात्म, आरोग्य, साहित्य, आणि कलेपासून ते पर्यावरणापर्यंत ज्ञान सामावले आहे. हे ज्ञान पर्यटन क्षेत्राशी देखील अतूटरित्या जोडलेले आहे.

भारतीय पर्यटन केवळ स्थलदर्शन न राहता ज्ञान, अध्यात्म, उपचार आणि संस्कृती यांचे जिवंत दर्शन घडवणारे माध्यम आहे. IKS आणि पर्यटनाचा परस्पर संबंध जवळचा आहे. पर्यटन म्हणजे केवळ प्रवास नव्हे तर एखाद्या स्थळाचा इतिहास, संस्कृती आणि जीवनपद्धतीचा अनुभव घेणे होय. IKS ही जगभरातून पर्यटकांना भारताकडे आकर्षित करणारी हे महत्त्वाची गोष्ट आहे. भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि पर्यटन यांचा परस्पर संबंध खूपच गहन आणि समृद्ध आहे.

१) सांस्कृतिक पर्यटन

IKS अंतर्गत पर्यटकांना भारतीय पारंपरिक नृत्य, संगीत, लोककला, हस्तकला भाषा, भोजन संस्कृती, वस्त्र प्रकार इत्यादीचा अनुभव घेता येतो. पर्यटन म्हणजे एखाद्या विशिष्ट प्रदेशातील सांस्कृतिक आणि ऐतिहासिक स्थळांना भेट देऊन तिथल्या लोकांच्या जीवनशैली कला आणि परंपरांची माहिती घेणे आणि ते अनुभवणे.

उदाहरणे :

- महाराष्ट्रातील अष्टविनायक: पुणे आणि परिसरातील आठ प्राचीन गणपती मंदिरांना भेट देणे हा एक महत्त्वाचा सांस्कृतिक पर्यटन अनुभव आहे.
- वेरूळ अजिंठा लेणी : या जागतिक वारसा स्थळांना भेट देऊन प्राचीन भारतीय कला आणि संस्कृतीच्या अनुभव घेता येतो.
- ऐतिहासिक किल्ले: महाराष्ट्रातील विविध किल्ल्यांना भेट देऊन छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या इतिहासाची माहिती मिळते.

२) आरोग्य पर्यटन:

'आरोग्य पर्यटन' म्हणजे व्यक्ती त्यांच्या आरोग्याच्या गरजा पूर्ण करण्यासाठी किंवा आरोग्य सेवांचा लाभ घेण्यासाठी एका ठिकाणाहून दुसऱ्या ठिकाणी प्रवास करतात. यात वैद्यकीय उपचार, पुनर्वसन, निरोगी जीवनशैली जगण्यासाठी उपचार किंवा आरोग्य सुधारण्यासाठी आवश्यक असलेल्या सेवांचा समावेश होतो.

आरोग्य सेवांचा लाभ: आरोग्य पर्यटन, व्यक्तींना त्यांच्या देशात उपलब्ध नसलेल्या किंवा जास्त खर्चिक असलेल्या आरोग्यसेवा. जसे की शस्त्रक्रिया, दंतचिकित्सा, सौंदर्य - उपचार किंवा इतर वैद्यकीय प्रक्रियांसाठी दुसऱ्या ठिकाणी जाण्याचा पर्याय उपलब्ध करून देणे.

आंतरराष्ट्रीय प्रवास : आरोग्य पर्यटन अनेकदा आंतरराष्ट्रीय सीमा ओलांडून केली जाते जिथे व्यक्तींना त्यांच्या देशात उपलब्ध नसलेल्या आरोग्य सेवा मिळतात किंवा कमी खर्चात उपचार उपलब्ध होतात.

पर्यटनावर भारतीय ज्ञान प्रणालीचा परिणाम व पर्यटनाला कशी चालना देतात. भारतीय सरकार एक भारत-श्रेष्ठ भारत 'देखो अपना देश' आणि Incredible India, यासारख्या मोहिमांच्या माध्यमातून भारतीय ज्ञान प्रणालीचा प्रचार करत आहे.

योग दिन, आयुर्वेद दिन आणि विविध आंतरराष्ट्रीय परिषदान द्वारे भारत जगाला विविध आंतरराष्ट्रीय परिषदांद्वारे भारत जगाला आपली सांस्कृतिक श्रीमंती दाखवीत आहे.

भारतीय पर्यटन - स्थळांचे डिजिटलिकरण, माहिती तंत्रज्ञानाचा वापर आणि मार्गदर्शक 'पुस्तिका' मधून भारतीय ज्ञान प्रणाली अधिक लोकांपर्यंत पोहोचवली जात आहे.

पर्यटनाचे फायदे :

- ज्ञानात वाढ: पर्यटन विविध ठिकाणी संस्कृती आणि लोकांबद्दल माहिती देते.
- अनुभव: पर्यटन नवीन अनुभव आणि आठवणी देते.
- आर्थिक विकास : पर्यटन स्थानिक अर्थव्यवस्थेला चालना देते.
- सांस्कृतिक आदान प्रदान : पर्यटन विविध संस्कृती आणि लोकांमध्ये संवाद साधण्यास मदत करते.
- पर्यावरणाचे संरक्षण : पर्यटन निसर्गाचे महत्त्व आणि

संरक्षणाबद्दल जागरूकता वाढवते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली मुळे ज्ञान अनुभव आणि सांस्कृतिक आदान प्रदान वाढते. त्यामुळे पर्यटनाला केवळ मनोरंजनाचे साधन न मानता ज्ञानाचे आणि संस्कृती समृद्धीचे साधन मानले पाहिजे. 'पर्यटन', म्हणजे प्रवास; इंग्रजी भाषेतील टुरिझम या संज्ञेचा हा पर्यायी शब्द आहे. आधुनिक काळात पर्यटन हा एक स्वतंत्र राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय उद्योग म्हणून विकसित झाल्याचे दिसून येते ही प्रेरणा सार्वत्रिक व सर्वकालीन असली तरी आधुनिक काळातील ज्ञानप्रसाराची प्रसाराची व दळणवळणाची सुलभ साधने विकसित झाल्याने आधुनिक पर्यटन उद्योगास विशेष चालना मिळते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली : सण

अमृता भोसले

द्वितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

यत्र विश्वम् भवति एक निःसम । अर्थात् जेथे संपूर्ण जग हे एका घरट्याप्रमाणे आहे. आपण सर्व एक आहोत असा महान संदेश देणारी, केवळ मानवालाच नाही तर प्रत्येक सजीवाला महत्त्वाचे स्थान देणारी अशी ही भारतीय संस्कृती. प्राचीन भारतीय ज्ञान ही मानवतेच्या सर्वात जुन्या आणि समृद्ध परंपरांपैकी एक आहे. भारतीय ज्ञान प्रणाली ही जगातील सर्वात प्राचीन आणि व्यापक ज्ञानपरंपरांपैकी एक मानली जाते. या प्रणालीत मानवाच्या सर्वांगीण विकासाला महत्त्व दिले गेले आहे. वेद, उपनिषदे, धर्मशास्त्र, आयुर्वेद, योग, सण, उत्सव, वास्तुशास्त्र, भाषा, गणित, पर्यटन आणि कृषी या शाखांमध्ये ज्ञानाचे विविध पैलू स्पष्ट मांडलेले आहेत.

भारतीय संस्कृतीत सणांना जीवनाचे अविभाज्य अंग मानले जाते. मराठी पंचांग चांद्रसौर पद्धतीवर आधारित असून त्यानुसार बारा महिन्यांमध्ये अनेक महत्त्वाचे सण - उत्सव साजरे होतात. हे सण केवळ धार्मिक विधी पुरते मर्यादित नसून ते ऋतुचक्र, शेती, निसर्ग, अध्यात्म, समाज बंधन आणि संस्कृती यांच्याशी घट्ट जोडलेले आहेत. प्रत्येक महिन्यातील प्रमुख सणांचा थोडक्यात परंतु सविस्तर परिचय घेणे म्हणजे भारतीय संस्कृतीतील विविधतेचा सुंदर

अनुभव घेणे होय.

चैत्र (मार्च - एप्रिल) - मराठी नववर्षाची सुरुवात चैत्र महिन्याने होते. याचा प्रारंभ गुढीपाडवा या मंगलदिनी होतो. गुढी उभारून विजय, समृद्धी आणि नवचैतन्याचे प्रतीक म्हणून हा दिवस साजरा होतो. चैत्र महिन्यात चैत्र नवरात्र हा देवीपूजेचा उत्सव नऊ दिवस चालतो, ज्यामध्ये उपवास, जप, जागरण, भजन, कीर्तनाचा कार्यक्रम होतो. याच महिन्यात राम नवमी हा सण येतो. हा दिवस प्रभू श्रीरामांचा जन्मदिवस असल्याने विशेष उत्साहाने साजरा केला जातो. तसेच हनुमान जयंती हा ही चैत्रातील महत्त्वाचा दिवस असून हनुमान मंदिरांमध्ये कीर्तन, भजन व मिरवणुका काढल्या जातात.

वैशाख महिन्यात उष्णतेची तीव्रता वाढते, परंतु सण-उत्सव वातावरणात उत्साह निर्माण करतात. यातील प्रमुख दिवस म्हणजे अक्षय्य तृतीया. हा दिवस धन, विवाह, नवे उपक्रम सुरू करण्यासाठी अत्यंत शुभ मानला जातो. सोन्याची खरेदी, अन्नदान आणि गंगास्नान याला विशेष महत्त्व दिले जाते. वैशाख पौर्णिमेला बुद्ध पौर्णिमा साजरी केली जाते. भगवान गौतम बुद्धांचा जन्म, ज्ञानप्राप्ती व महापरिनिर्वाण या तिन्ही घटना या दिवशी झाल्या म्हणून हा दिवस बौद्ध धर्मियांसाठी पवित्र आहे.

ज्येष्ठ महिन्यात वटसावित्री व्रत हा स्त्रियांसाठी महत्त्वाचा सण येतो. विवाहित स्त्रिया उपवास करून वटवृक्षाची पूजा करतात आणि सावित्री सारखी पतीची दीर्घायुष्य मिळावे अशी प्रार्थना करतात. गंगा दशमी हा जलपुजनाशी संबंधित सण असून तो नदी-नाल्यांची स्वच्छता आणि पाण्याबद्दल कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी साजरा केला जातो. ज्येष्ठ पौर्णिमेला अनेक ठिकाणी यात्रांचे आयोजन केले जाते.

आषाढ महिन्यात महाराष्ट्रातील सर्वात मोठा धार्मिक उत्सव म्हणजे आषाढी एकादशी. पंढरपूरच्या विठोबाच्या दर्शनासाठी लाखो वारकरी पायी दिंड्या काढतात. संत ज्ञानेश्वर आणि संत तुकाराम यांच्या पालख्यांची वारी हे श्रद्धेचे समितीचे आणि भक्तीचे प्रतीक आहे. या महिन्यात गुरुपौर्णिमा सुद्धा येते. हा दिवस आपल्या गुरुजनांप्रती कृतज्ञता व्यक्त करण्यासाठी पाळला जातो. श्रावण महिना संपूर्णतः भक्तीमय वातावरणाने भरलेला असतो. या महिन्यात प्रत्येक सोमवार हा शिवभक्तांसाठी विशेष मानला जातो. नागपंचमीच्या दिवशी नागदेवतेची पूजा केली जाते, ही पूजा निसर्ग संवर्धनाशी निगडित आहे. रक्षाबंधन या सणाद्वारे भाऊ- बहिणीच्या

नात्याचे महत्त्व जपले जाते. तसेच गोकुळाष्टमी हा कृष्ण जन्माचा उत्सव आनंदाने साजरा होतो. दहीहंडी फोडून कृष्णाच्या बाललीलांची पुनर्रचना केली जाते.

भाद्रपद या महिन्यात महाराष्ट्रातील सर्वात लोकप्रिय सण म्हणजे गणेश चतुर्थी साजरी केली जाते. घराघरात तसेच सार्वजनिक मंडपामध्ये गणेश मूर्ती बसवून दहा दिवस उत्सव साजरा होतो. भक्ती गीत नाट्य स्पर्धा सामाजिक उपक्रम कीर्तन - भजन यामुळे संपूर्ण वातावरण उत्साही होते. दहाव्या दिवशी म्हणजे अनंत चतुर्दशीला गणेश विसर्जन केले जाते.

अश्विन महिन्यातील नवरात्र नऊ दिवसांचा देवी पूजेच्या सोहळा असतो. उपवास, घटस्थापना, गरबा व भोंडला हे नवरात्रातील वैशिष्ट्य आहे. दहाव्या दिवशी विजयादशमी (दसरा) साजरी केली जाते. हा दिवस शौर्य पराक्रम आणि विजयाचे प्रतीक मानला जातो. लोक एकमेकांना आपट्याची पाने सुवर्ण मानून देतात.

कार्तिक महिना धार्मिक दृष्ट्या अत्यंत पवित्र मानला जातो. दिवाळी हा प्रकाशाचा व आनंदाचा सण कार्तिकातच येतो. नरक चतुर्दशी, लक्ष्मीपूजन, बलिप्रतिपदा आणि भाऊबीज हे दिवाळीतील महत्त्वाचे दिवस आहेत. दिवाळीत घराघरात फटाके, दिवे, फराळ आणि स्नेहसंमेलन यामुळे आनंदी वातावरण असते. याच महिन्यात तुळशी विवाह होतो, जो वैवाहिक हंगामाच्या प्रारंभाचे प्रतीक आहे. कार्तिक पौर्णिमेला देव दीपावली व अनेक पवित्र स्नान यात्रांचे आयोजन होते.

मार्गशीर्ष महिन्यात भगवान श्रीकृष्णाच्या उपासनेला विशेष महत्त्व दिले जाते. स्त्रिया मार्गशीर्ष गुरुवारच्या दिवशी लक्ष्मीपूजन करतात. कीर्तन भजन व सामूहिक पूजन या काळात घरोघरी होतात. दत्त जयंती हाही मार्गशीर्ष पौर्णिमेला मोठ्या भक्ती भावाने साजरा केला जातो.

पौष महिना तुलनेने शांत मानला जातो. या महिन्यात जास्त सण नसले तरी व्रत उपवास धार्मिक ग्रंथ पठण आणि साधना यांना महत्त्व दिले जाते. लोक घराघरात हळदीकुंकू व सामाजिक भेटी गाठी आयोजित करतात. मग महिन्यातील प्रमुख सण म्हणजे मकर संक्रांति. या दिवशी लोक तिळगुळ देतात आणि तिळगुळ घ्या गोड गोड बोला असा संदेश देतात. पतंगबाजी हे या सणाचे एक विशेष आकर्षण असते. याच महिन्यात गणेश जयंतीही साजरी

केली जाते. तसेच माघ पौर्णिमेला नद्यांमध्ये स्नान करून पुण्य संचय केला जातो.

वर्षाचा शेवट फाल्गुन महिन्याने होतो. या महिन्यातील प्रमुख सण म्हणजे महाशिवरात्री. हा दिवस भगवान शिवाची अखंड पूजा अर्चा करून साजरा होतो. फाल्गुन पौर्णिमेला होळी साजरी केली जाते. होलिका दहन हे वाईट शक्तींवर चांगुलपणाचा विजय दर्शवते. दुसऱ्या दिवशी धुळवड रंगांच्या उधळीतून साजरी होते. हा सण वसंत ऋतुच्या आगमनाचे प्रतीक आहे.

मराठी पंचांगातील प्रत्येक महिना सणांनी उपवासांनी व धार्मिक विधींनी भरलेला आहे. हे सण केवळ परंपरेची आठवण करून देत नाहीत तर समाजात ऐक्य, आनंद, परस्पर स्नेह, पर्यावरण पूरक जीवन आणि अध्यात्मिक उन्नती यांचा संदेश देतात. गुढीपाडव्यापासून होईपर्यंत चालणारे हे सण जीवनाला ऊर्जा व उत्साह देतात. भारतीय संस्कृतीची खरी ओळख म्हणजे सणच आहेत जे काळानुरूप बदलत असले तरी त्यांचे मूल्य आजही तितकेच महत्त्वाचे आहे.

भारतातील विविध धर्मांचे सण एकत्र येऊन एकता विविधतेत या संकल्पनेला बळकटी देतात. हिंदूंची दिवाळी, मुस्लिमांची ईद, ख्रिश्चनांचा ख्रिसमस, शिखांचा गुरुपर्व, बौद्धांची बुद्ध पौर्णिमा, जैनांचा पर्युषण व पारशींचा नौरोज हे सण आपल्याला परंपरा, श्रद्धा, प्रेम, आनंद आणि समाज बंध जपण्याची शिकवण देतात. भारतात सण म्हणजे केवळ धार्मिक विधी नाहीत तर, ते सामाजिक ऐक्य, सांस्कृतिक वारसा आणि मानवतेचा उत्सव आहेत.

भारतीय संस्कृती

सायली सुनील सावंत

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

संस्कृती म्हणजे समाजातले वर्तन, संस्था, नियम, ज्ञान, श्रद्धा, कला, कायदे आणि चालीरीती यांचा एकत्रित समूह होय. ही मानवी जीवनशैली, मूल्ये, विश्वास आणि परंपरा यांचे एकसंघ प्रतिबिंब आहे, एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे संक्रमित होते. महाराष्ट्राच्या संदर्भात वारकरी संप्रदाय, संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम आणि इतर संतांच्या

शिकवणीने मराठी संस्कृतीला एक महत्त्वाचा वारसा दिला आहे.

भारतीय संस्कृती ही देशाच्या इतिहासामुळे, विलक्षण भूगोलामुळे आणि जनतेतील वैविध्यामुळे आकारास आली आहे. शेजारच्या देशातील चालीरीती, परंपरा व कल्पना सामावून घेत भारतीय संस्कृतीने सिंधू संस्कृती दरम्यान जन्माला आलेले तसेच वैदिक काळात, दक्षिण भारतातील लोहयुगकाळात, बौद्ध धर्माच्या उद्भव आणि न्हासाच्या काळात, तसेच भारताचे सुवर्णयुग, मुसलमानी आक्रमण व युरोपियन देशांच्या वसाहती दरम्यान झालेले बदल पचवूनदेखील स्वतःचे परंपरागत, प्राचीनत्व टिकवून ठेवले आहे. भारतीय संस्कृतीने तिच्या इतिहासाने, अद्वितीय भौगोलिक रचनेने, वैविध्यपूर्ण लोकजीवनाने आणि शेजारील देशांच्या परंपरा व कल्पना स्वीकारून तसेच पुरातन परंपरा जपून आकार घेतला आहे.

मनुष्य व त्याच्या भोवतीचे विश्व मिळून निसर्ग बनतो. या निसर्गामध्ये जीवनाच्या उत्कर्षाला अनुकूल असे बदल करून म्हणजेच निसर्गावर काही संस्कार करून मनुष्य आपली जीवन यात्रा चालवितो. तू केवळ बाह्य विश्वातील पदार्थांवर संस्कार करतो असे नव्हे तर स्वतःचा देह आणि मन बुद्धी यांच्यावरही संस्कार करून स्वतः बदल घडवून आणतो. संस्कृती या शब्दात हे दोन्ही प्रकारचे बदल अभिप्रेत आहेत.

भारतीय संस्कृतीचा पाया वेद हा मानला जातो. वेद म्हणजे ज्ञान. ज्ञानाच्या अधिष्ठानावर आधारित अशी ही संस्कृती आहे. वेद बनल्यावर आधारलेली संस्कृती म्हणजे वैदिक संस्कृती होय. वेद आपले सर्वाधिक प्राचीन साहित्य मानले जातात. वेदांची निर्मिती अनेक ऋषींनी केली आहे. वेदांमधील काही सुक्त हे स्त्रियांनीही रचलेले आहेत. वैदिक साहित्याची भाषा संस्कृत होती. वैदिक वाङ्मय अत्यंत समृद्ध आहे. ऋग्वेद हा यातील मूळ ग्रंथ मानला जातो. तो काव्यरूपामध्ये आहे. ऋग्वेदासह यजुर्वेद, सामवेद आणि अथर्ववेद असे चार वेद आहेत. या चार वेदांच्या ग्रंथांना संहिता असे म्हणतात. 'जाणणे' त्यापासून 'वेद' ही संज्ञा तयार झाली तिचा अर्थ ज्ञान असा होतो मौखिक पटनाच्या आधारे वेदांचे जतन केले गेले. वेदांना श्रुती असेही म्हणतात.

संस्कृतीच्या संदर्भात विविध संकल्पना मानल्या गेल्या आहेत

१. ऋणकल्पना : ही भारतीय समाज शास्त्रीय महत्त्वाची

संकल्पना असून आश्रम व्यवस्थेची या संकल्पनेची सांगड घातलेली दिसून येते.

२. आश्रम : मानवी आयुष्याचे चार भाग कल्पून त्या प्रत्येक भागाला आश्रम असे नाव दिले आहे. ब्रह्मचर्य, गृहस्थ, वानप्रस्थ आणि संन्यास असे चार आश्रम आहेत.
३. पुरुषार्थ : धर्म, अर्थ, काम, मोक्ष हे चार पुरुषार्थ मानले असून नीतीशास्त्राच्या दृष्टीने यांना विशेष महत्त्व आहे
४. चातुर्वर्ण : ब्राम्हण, क्षत्रिय, वैश्य आणि शूद्र असे चार वर्ण मानले गेले आहेत.

भारतीय संस्कृतीची प्रमुख वैशिष्ट्ये :

१. विविधतेत एकता : भारत हा भाषा, धर्म, चालीरीती आणि परंपरांच्या बाबतीत अत्यंत वैविध्यपूर्ण देश आहे. या सगळ्या वैविध्यमुळे ही लोकांमध्ये एकतेची भावना टिकून आहे.
२. अखंडता आणि परंपरा : सिंधू - सरस्वती संस्कृती पासून ते आजच्या भारतापर्यंत विचारांची तत्त्वांची आणि संस्कृतीची एक अखंडता पाहायला मिळते, हे भारतीय संस्कृतीचे एक महत्त्वाचे वैशिष्ट्य आहे.
३. धर्म आणि अध्यात्म : धर्म भारतीय संस्कृतीचा अविभाज्य भाग आहे. यात हिंदू, बौद्ध, जैन आणि शीख धर्मांचा मोठा प्रभाव आहे. ज्यांनी लोकांना दया, उदारता आणि नैतिकतेचे धडे दिले आहेत.
४. कला आणि साहित्य : भारतीय संस्कृतीत साहित्य, शास्त्रीय संगीत आणि नृत्याच्या समृद्ध परंपरा आहेत, ज्या आजही जतन केल्या जात आहेत.
५. आधुनिक आणि प्राचीन परंपरांचा संगम : भारतीय संस्कृतीने आधुनिक विचार आणि पाश्चात्य संस्कृतीचे मिश्रण स्वीकारले असले तरी, आपल्या प्राचीन परंपरांचा आणि मूल्यांचा वारसाही जपला आहे.
६. सहिष्णुता आणि शांतता : भारतीय संस्कृतीने जगाला

सहिष्णुता, सहानुभूती आणि शांततापूर्ण सहजीवनाचे महत्त्व शिकवले आहे.

७. आहार आणि जीवनशैली : मसालेदार अन्न, विविध सण आणि एक विशिष्ट जीवनशैली ही भारतीय संस्कृतीची ओळख आहे.
८. आदर युक्त मूल्य: सर्व सजीव प्राण्यांचा आदर करणे आणि अन्न हे जीवनाचा एक महत्त्वाचा भाग मानणे, यांसारख्या मूल्यांचा समावेश भारतीय संस्कृतीत आहे.

भारतीय संस्कृतीचा मुख्य उद्देश :

भारतीय संस्कृतीचा मुख्य उद्देश वसुधैव कुटुंबकम (संपूर्ण पृथ्वी हे कुटुंब आहे) ही भावना रुजवणे हा आहे. याचा अर्थ असा की, जगातील प्रत्येक व्यक्ती ही एका कुटुंबाचा भाग आहे आणि सर्वांनी मिळून जुळून, प्रेम आणि सहानुभूतीने राहावे असे भारतीय संस्कृतीत शिकवले जाते.

भारतीय संस्कृतीमध्ये 'धर्म' या शब्दाला खूप महत्त्व आहे. याचा अर्थ असा की, प्रत्येक व्यक्तीने आपल्या जीवनात काहीतरी चांगले आचरण करावे, नैतिक मूल्यांचे पालन करावे आणि समाजासाठी काहीतरी योगदान द्यावे. भारतीय संस्कृतीमध्ये कर्म (कृत्ये) आणि मोक्ष (मुक्ती) या संकल्पनांना ही महत्त्वाचे स्थान आहे. याचा अर्थ असा की, चांगल्या कर्मांनी व्यक्ति मोक्षाकडे वाटचाल करते, असे मानले जाते.

वारसा....

भारतीय संस्कृती
परंपरागत ठेवींचा आरसा
मनापासून जपावा
सान्यांनी हा वारसा

आयुर्वेद

अनुष्का अनंत खाके

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

आयुर्वेद म्हणजे काय? तर आयुर्वेद म्हणजेच 'जीवनाचे विज्ञान'. आयुर्वेद ही एक प्राचीन भारतीय वैद्यकीय प्रणाली आहे. ज्याला 'जीवनाचे ज्ञान' असेही म्हणतात. आयुर्वेदामध्ये शरीर, मन आणि आत्मा

यांच्यातील संबंधांवर लक्ष केंद्रित केली जाते. याचा मुख्य अर्थ असा आहे की आयुर्वेद केवळ रोग बरे करण्याचे शास्त्र नाही तर निरोगी आणि संतुलित जीवन शैली जगण्यासाठी मार्गदर्शन करते. आयुर्वेदाच्या अभ्यासात शरीर, मन आणि आत्मा यांच्यातील संबंधांचा विचार केला जातो आणि व्यक्तीच्या प्रकृतीला अनुरूप उपचार पद्धतींचा अवलंब केला जातो. आयुर्वेदामध्ये चार मुख्य वेदांचा समावेश होतो, ते म्हणजे ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद आणि अथर्ववेद.

आयुर्वेदानुसार मनुष्य हा वात, पित्त, आणि कफ या तीन प्रकृतींचा असतो. ज्या व्यक्तीच्या तीनही प्रकृती किंवा दोष समतोल असतात त्याचे आरोग्य उत्तम असे समजले जाते, परंतु त्यांचे संतुलन बिघडल्यास आरोग्याच्या विविध समस्या निर्माण होऊ शकतात, असे आयुर्वेदात मानले जाते.

आजच्या युगात नवीन वैद्यकीय ज्ञान किंवा नवनवीन तंत्रज्ञान विकसित झाले असले तरी, प्रत्येक व्यक्तीला आयुर्वेदाचे ज्ञान असणे खूप महत्त्वाचे आहे, कारण सध्याच्या युगात प्रत्येक व्यक्ती छोट्या-छोट्या आजारांवर घरगुती आयुर्वेदिक उपचार करणे ऐवजी बाहेरील डॉक्टरांकडे पैसे देऊन उपचार घेतो किंवा तो ते पैसे खर्च करीत असतो. परंतु किरकोळ आजारांवर काही उपाय घरगुती आयुर्वेदिक उपचारांनी देखील होऊ शकतात जसे की सर्दी-खोकला यावर आयुर्वेदिक उपचार म्हणजे हळदीचे दूध, गरम पाण्यात मध आणि आल्याचा रस टाकून पिणे, हे आहेत. तर डोकेदुखी साठी तुळशीची पाने आणि काही शारीरिक किरकोळ जखमेवर हळद लावणे हा एक महत्त्वपूर्ण उपाय मानला जातो. अशा काही आयुर्वेदिक उपचारांनी आपण आपले आजार नैसर्गिक रित्या बरे करू शकतो आयुर्वेदिक उपचार म्हणजे आयुर्वेदावर आधारित उपचार यामध्ये नैसर्गिक घटकांचा जसे की वनस्पती, मसाले आणि इतर पदार्थांचा वापर करून आपण आपले आरोग्य सुधारू शकतो. हे उपाय नैसर्गिक असल्याने कोणतेही दुष्परिणाम होत नाहीत, शरीराची प्रतिकारशक्ती वाढवते व दीर्घकाळ चालणारे आरोग्यदायी फायदे मिळतात तसेच आयुर्वेद शरीर आणि मन शांत ठेवण्यास मदत करते. त्याचप्रमाणे प्रत्येक रोगावर माणसाची आयुर्वेदिक रित्या विचार करण्याची क्षमता वाढते व पैशांची देखील बचत होते. म्हणूनच आजच्या युगात आयुर्वेदाचे ज्ञान असणे खूप महत्त्वाचे आहे.

आयुर्वेदिक उपचारांमुळे आपले आरोग्य सुदृढ राहते. आयुर्वेदाचे काही मुख्य घटक आहेत ते म्हणजे - पंचमहाभूते

त्रिदोष, रस, गुण, आहार, औषधे व पंचकर्म या घटकांचा समावेश आयुर्वेदामध्ये होतो. आयुर्वेद ही एक अशी उपचार प्रणाली आहे, जी व्यक्तीला निरोगी आणि संतुलित- जीवन जगण्यास मदत करते. आयुर्वेदाचे ज्ञान आत्मसात करून व्यक्ती शारीरिक आणि मानसिक दोन्ही प्रकारे आरोग्यपूर्ण जीवन जगू शकते. त्यामुळे प्रत्येक व्यक्तीला आयुर्वेदाचे ज्ञान असणे खूप महत्त्वाचे आहे शेवटी मी एवढेच सांगेन की,

आयुर्वेदाचे उपचार

जीवनाला देई नवा आधार,

आयुर्वेद, जीवनशैलीचा विचार

निरोगी आणि आनंदी जीवनाला देई आधार...

भारतीय संस्कृती

प्रा. प्रीता देशमुख

वाणिज्य विभाग

आता तरी देवा मला पावशील का,

रूप ज्याला म्हणतात ते ढावशील का ?

आज १५ ऑगस्ट, भारताचा ७९ वा स्वातंत्र्य दिन दिमाखात पार पडला. आजच संध्याकाळी काही कामानिमित्त मी दुचाकी वर घराबाहेर पडले. भर रस्त्यात एक काळीकुटू भिंत उभी दिसली. डीजे च्या तालावर धुंद होऊन नाचणारी तरुणाई देवाला रूप दाखवायला सांगत होती आणि तिथेच एका कोपऱ्यात फोटोत उभे राहून सगळं न्याहाळणारा 'कान्हा' त्याच्या बासरीचे सूर हरवले होते, या डीजेच्या आवाजात. एवढ्याचीच कमी कशाला डीजेच्या रचलेल्या भिंतीमुळे अपुऱ्या झालेल्या रस्त्यात अडकलेल्या अँम्बुलन्सचा फक्त दिवा चमकत होता. पण आवाज गायब झालेला. तातडीच्या उपचाराची ज्याला गरज आहे, अशी व्यक्ती अशा उत्सवात, सणात अडकलेली. हे भयान वास्तव मनात आलं, 'खरंच हीच आहे का माझी संस्कृती?' 'वसुधैव कुटुम्बकम्' संपूर्ण जग एक कुटुंब आहे हा विचार मांडणारी माझी संस्कृती केवळ 'मी, माझे, माझ्या पुरते' एवढी संकुचित कधी झाली समजलेच नाही.

देशाला स्वातंत्र्य मिळवून देताना आपल्या प्राण्यांची आहुती

देणाऱ्या हुतात्म्यांची कायम स्मरण करणारी माझी संस्कृती आहे. भारतीय संस्कृती अत्यंत सखोल, तर्कशुद्ध ज्ञानावर आधारित संस्कृती जिथे 'मी' नाही 'आपण' असतो. संस्कृती म्हणजे 'सुयोग्य घडवलेली गोष्ट'. भारतीय संस्कृती म्हणजे केवळ परंपरा, सणवार नाही तर मानवी जीवनातील मूल्यांची परिपक्वपणे, समंजसपणे स्वतःमध्ये केलेली रुजवत होय. एवढी उदात्त, सक्षम मनाची, माणुसकीची, परोपकाराची भावना जपणारी माझी संस्कृती. बघा ना एवढी अवहेलना स्वीकारून पण ज्ञानेश्वर माऊली काय मागतात ?

'दुष्टितांचे तिमिर जावो । विश्व स्वधर्म सूर्य पाहो '

'जो जे वांछील तो ते लाहो । प्राणीजात ॥'

एवढा मोठा त्याच स्वीकारून प्राणीमात्रांच्या मंगल इच्छा पूर्ण होऊ देत हेच मागायला शिकवणारी माझी संस्कृती. कुटुंब व्यवस्थेला प्राधान्य देणारी, अतिथी देवो भव मानणारी 'विविधतेत एकता समजणारी' ही संस्कृती कुठे चालली आहे ?

स्वातंत्र्य नक्कीच हवं पण स्वैराचाराकडे झुकणार नसावे. बऱ्याचदा स्वातंत्र्य आणि स्वैराचार यात गफलत होत. स्वैराचार म्हणजे अमर्याद स्वातंत्र्य आणि कुठल्याही गोष्टीचा अतिरेक ही अजीर्णच करते. 'अति तिथे माती'.

आताची पिढी खूप हुशार आहे, समंजस आहे, आपल्याला काय हवे यावर ठाम आहे. पण तरी देखील या तरुणाईत प्रचंड बिघडलेलं मानसिक संतुलन हे अमर्याद स्वैराचारामुळेच आहे. कुठे वाहत चालली आहे ही पिढी? कशाच्या मागे? भौतिक अशाश्वत सुखाच्या मागे. सगळ्या गोष्टी विनासायास, झटपट हव्यात. 'नाही' ऐकण्याची मानसिकता नाही, एवढा उथळपणा का ? मूळ घट्ट असली की वादळ पण निघून जातं. आपली मूळ आपणच तग धरून घट्ट रोवून ठेवायची असतात मग कुठलंच वादळ आपल्याला उन्मळू शकत नाही. कुठं थांबायचं हे समजलं की सगळं सोपं होऊन जातं. आणि कुठे थांबायचं हे आपली संस्कृती आपल्याला शिकवते. आपली ऊर्जा कुठल्या विधायक कार्यात घालवायची का विघातक ठिकाणी हे सर्वस्वी आपल्यावर आहे. एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे दिले जाणारे संस्कार हीच तर आपल्या संस्कृतीची ओळख आहे. सर्व विश्व या आपल्या संस्कृतीला सन्मान देते, स्वतःमध्ये समजण्याचा प्रयत्न करीत आहे मग आपण तर खूप नशीबवान आहोत या भारत भूमीत आपला जन्म झाला आणि जन्मतः या संस्कृतीने

आपल्याला आपलंसं केलं आहे. आपली संस्कृती मनाची समृद्धता, परोपकार, माणुसकीची मूल्य रुजवायला शिकवते. 'मी' पासून 'आपण' असा समृद्ध विचार देते. हीच ऋषीमुनी पासून चालत आलेली आपली संस्कृती आपल्याला २१ व्या शतकाकडे वाटचाल करताना बलाढ्य भारताच्या अमृत काळाकडे नेणारी शक्ती आहे.

एकदा याचा सखोल विचार करून आपली परंपरा जपायला तर लागू मग बघा देवाला म्हणावंच लागणार नाही...

'आता तरी देवा मला पावशील का? रूप ज्याला म्हणतात ते दावशील का? कारण हेच देवाचे रूप न मागताच दिसेल तरुणाईच्या रूपात, तुमच्यासारख्या....'

भारतीय ज्ञानपरंपरेतील गणित

प्रा. प्रेमा देगाव

गणित विभाग

भारतीय संस्कृती ही ज्ञानसंपन्न परंपरेची अद्वितीय खाण आहे. वेद, उपनिषद, स्मृती ग्रंथ तसेच विविध आचार्यांच्या ग्रंथातून आपल्याला केवळ अध्यात्मच नव्हे तर विज्ञान, खगोलशास्त्र आणि गणित यांचीही मोलाची देणगी मिळालेली आहे. आजच्या आधुनिक काळात 'Indian Knowledge System' म्हणजेच भारतीय ज्ञानपरंपरेचा अभ्यास अभ्यासक्रमात समाविष्ट करण्यात आला आहे. कारण या प्राचीन वारशातूनच आधुनिक गणिताच्या अनेक शाखांचा पाया रचला गेला आहे.

गणिताची सुरुवात मोजणी पासून झाली. शून्याची कल्पना जगाला प्रथम भारताने दिली. आर्यभट्टाने दशमान पद्धतीसह शून्याचा उपयोग करून दाखवला आणि गणिताला नवे दालन उघडले. शून्याशिवाय आजचे संगणक शास्त्र, अवकाश संशोधन, आर्थिक व्यवहार हे सर्व अशक्य झाले असते. यात शून्याने अनंताची ही दारं उघडली, जी तत्वज्ञानाशी निगडित आहे.

भूमितीच्या क्षेत्रात भारताने दिलेले योगदान विशेष उल्लेखनीय आहे. सुल्भसूत्रांमध्ये यज्ञविद्या बांधताना लागणाऱ्या वेदांची वेदी रचनेची आणि मंडप स्थापनेची भूमिती अत्यंत नेमकेपणाणे सांगितलेली आहे. बौधायन

सूत्रात पायथागोरस प्रमेयाचे स्पष्ट रूप दिसते. वर्तुळ आणि चौकोन यांचे रूपांतर वर्गमूळ काढण्याच्या पद्धती, अपरिमेय संख्यांची ओळख यामुळे भारतीय गणित तज्ञांच्या सर्जनशीलतेची प्रचिती येते. वेदांमधील सूक्ष्म गणना, मंत्रातील संख्या वापर तसेच छंदातील लय यामध्ये गणिताचे दर्शन घडते. कट्टपयादी आणि भूतसंख्या पद्धतीने अंक व शब्द यांच्या सुंदर संबंध निर्माण केला. या पद्धतीने मुळे कविता खगोलशास्त्र आणि गणित यांचा अद्भुत संबंध पाहायला मिळतो. भारतीय अंक पद्धतीतील (०-९) चिन्हे आज संपूर्ण जग वापरत आहे. ऋण संख्या, बीजगणितीय सूत्रे, कुट्टक पद्धतीने अनिश्चित समीकरणांची उत्तरे आणि चक्रवाल पद्धतीने कठीण समीकरणांची उकल ही सर्व भारताची देणगी आहे.

संयोजन शास्त्र व खगोलशास्त्र यामध्येही भारतीय गणितज्ञांची कल्पकता दृष्टीस पडते. पिंगलाचार्यांनी छंद शास्त्र सांगताना दिलेली बायनरी प्रणाली, फिबोनासी सारखीच हेमचंद्र श्रेणी, तसेच आर्यभट्ट, भास्कर आणि माधव यांची त्रिकोणमितीय गणना आजही आदराने अभ्यासली जाते. ग्रहणाची अचूक भविष्यवाणी कालमापनाची शास्त्रीय पद्धत आणि खगोल निरीक्षणे या सर्व गोष्टी भारतीय गणिताच्या खोलीचा पुरावा देतात. आज आधुनिक संगणकीय मॉडेल्स ज्या पद्धतीने काळ व अवकाश मोजतात, त्यांची मूळ बीजं भारतीय खगोल गणितात सापडतात.

भास्कराचार्यांच्या लीलावती या ग्रंथात बीजगणित, त्रिकोणमिती, क्षेत्रफळ, घड्याळाचे गणित, खगोलशास्त्रीय मोजमापे अशा अनेक विषयांवर सुबोध रीतीने विवेचन केलेले आहे. लीलावतीतील उदाहरणे ही केवळ कोरडे गणित नसून प्रश्न रूप कथा आहेत. ज्यामुळे गणित शिकणे हा आनंददायी अनुभव ठरतो. आजच्या विद्यार्थ्यांना जी पझल्स किंवा क्विज रुजतात. त्यांचा आरंभ भारतीय विद्वानांनीच करून दिला होता असे म्हणता येईल. वैदिक गणित ही भारताची अजून एक मौल्यवान देणगी आहे मानसिक गणिताचा पाया भारतातच रचला गेला आहे हे विसरून चालणार नाही.

आज आपण जे Modern Mathematics म्हणतो त्यात Calculus, Algebra, Trigonometry यांचा स्वतंत्र अभ्यास आहे. पण त्यांची मूळ भारतीय परंपरेत खोलवर रोवलेली आहेत. म्हणूनच आधुनिक व प्राचीन गणित यांची सांगड घालणे आवश्यक आहे. महाविद्यालयीन अभ्यासक्रमात IKS समाविष्ट करण्यामागील हेतूही हाच आहे की विद्यार्थ्यांना भारताची मौलिक परंपरा कळावी, त्यातून स्वाभिमान निर्माण व्हावा आणि आधुनिक ज्ञानाला सांस्कृतिक संदर्भ लाभावा.

भारतीय ज्ञान परंपरेतील गणित आपल्याला केवळ आकडेमोड शिकवत नाही तर तर्क, कल्पकता आणि विश्वदृष्टी घडवते. आजच्या डिजिटल युगात भारताने दिलेल्या संकल्पना व पद्धती पुन्हा एकदा नव्या स्वरूपात उपयुक्त ठरत आहेत. अशावेळी या परंपरेचा अभिमान बाळगून पुढील संशोधन करणे ही आपली जबाबदारी आहे.

शून्याची देणगी

शून्यातून जन्म घेतला,
अनंतला गवसणी घातली ।
भारतीय विद्वानांच्या बुद्धीने,
संपूर्ण जगाला दिशा दाखवली ॥
भूमितीची शास्त्रे बोलती,
लीलावतीचे गोडी गाती ।
वैदिक गणिती सोप्या सूत्रांनी,
कठीण प्रश्नही सहज सुटती ॥
आजचे संगणक, अवकाशयात्रा,
सारे शून्यामुळे शक्य ठरले ।
भारतीय गणिताच्या ज्ञानाने,
जगाचे भविष्य उजळले ॥

वेद

श्रेया संतोष होडे

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

वेद हे प्राचीन हिंदू धर्म ग्रंथ आहेत. जे हिंदू धर्मातील सर्वात पवित्र ग्रंथ मानले जातात. मराठीमध्ये वेदांना वेद असे संबोधले जाते. ते स्तोत्रे, प्रार्थना, विधी आणि तात्विक ग्रंथांचा संग्रह आहेत. जे वैदिक धर्म आणि तत्वज्ञानाचा पाया तयार करतात. वेद हे संस्कृतमधील प्राचीन ग्रंथांचा संग्रह आहे. जे हिंदू धर्माचे सर्वात जुने धर्मग्रंथ मानले जातात. वेद हा शब्द संस्कृत मूळ विद पासून आला आहे, ज्याचा अर्थ जाणणे किंवा ज्ञान असा होतो. ते पिढ्यान् पिढ्या प्रसारित होणारे प्रकट ज्ञान (श्रुती) असल्याचे मानले जाते. वेद हे केवळ धार्मिक ग्रंथ नाहीत तर

त्यात तात्विक, सामाजिक आणि वैज्ञानिक अंतर्दृष्टी देखील आहेत. ते अनेक हिंदू परंपरा आणि विधींचा आधार आहेत. मानवाला उमगलेले अत्युच्च अध्यात्मिक ज्ञान म्हणजे वेद अशी जागतिक मान्यता त्यांना आहे. जे जगात नाही ते वेदांमध्ये आहे असे म्हणतात. वेद हे भारतीय धर्माचे व संस्कृतीचे मूलाधार ग्रंथ आहेत. वेदांत, पुराणे, तंत्रविद्या, सहा दर्शने इत्यादी सर्व हिंदू तत्वज्ञान प्रणालींचा उगम वेदांपासून आहे. 'मन्त्रब्राह्मणयोर्वेदनामधेयम्' अशी वेदाची व्याख्या करता येईल. जगातील पहिले साहित्य वेद. वेद हे मानव सृष्टीच्या आधी परमेश्वराने मानवाच्या कल्याणासाठी निर्माण केले आणि म्हणूनच ते अनादी आहेत अशी वैदिकांची धारणा आहे. वेदांचे चार प्रकार आहेत. ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद आणि अथर्ववेद यांना वेद अथवा संहिता असे म्हणले जाते. या वेदांचे संहिता आरण्यके, ब्राह्मणे आणि उपनिषदे असे चार उपविभाग आहेत. यापैकी उपनिषदे ही वेदांच्या शेवटी येतात म्हणून त्यांना 'वेदांत' असे म्हणले जाते. वेदांना श्रुती असे म्हणतात.

प्रत्येक वेदाचे चार प्रमुख मजकूर प्रकारांमध्ये वर्गीकरण करण्यात आले आहेत. संहिता (मंत्र आणि आशीर्वाद) आरण्यक (विधी, नवजात बाळाचे विधी, वय, विवाह, निवृत्ती आणि अंत्यसंस्कार. यज्ञ आणि प्रतिक्रियात्मक यज्ञ यासारख्या विधींवरील मजकूर) ब्राह्मण (विधी, समारंभ आणि यज्ञ यावर भाष्य) आणि उपनिषदे (ध्यान, तत्त्वज्ञान आणि अध्यात्मिक ज्ञानावर चर्चा करणारा मजकूर.) उपासना (लहान विधी उपासनेशी संबंधित विभाग) काही विद्वान पाचवा भाग मानतात. विट्झेल नोंदवतात की या प्राचीन ग्रंथांमध्ये वर्णन केलेले विधी, संस्कार आणि समारंभ मोठ्या प्रमाणात भारतीय उपखंड, पर्शिया आणि युरोपीय क्षेत्रामध्ये पाळल्या जाणाऱ्या इंडो-युरोपियन विवाह विधींची पुनर्रचना करतात आणि काही अधिक तपशील वैदिक युगात आढळतात.

चारही पवित्र वेद ईश्वराचे संविधान आहेत. याशिवाय वेदांमध्ये पूर्ण परमात्म्याबद्दल विस्तृत माहिती दिली आहे परंतु ते हे सांगत नाहीत की आपल्याला पूर्ण परमात्म्याची पूजा कशी करावी किंवा आपण पूर्ण मोक्ष कसा प्राप्त करू शकतो. ही माहिती तत्त्वदर्शी संत देतात.

ऋग्वेदाची फक्त एक आवृत्ती आधुनिक युगात टिकून राहिली आहे. सामवेद आणि अथर्ववेदाच्या अनेक भिन्न आवृत्ती ज्ञात आहेत आणि यजुर्वेदाच्या अनेक भिन्न आवृत्त दक्षिण आशियातील विविध भागांमध्ये आढळून आल्या आहेत.

- ऋग्वेद : ऋग्वेद हा यातील मूळ ग्रंथ मानला जातो. हा ग्रंथ महर्षी व्यास यांनी लिहिला आहे. तो काव्यरूपात आहे. अनेक ऋचा जात आहेत तो ऋग्वेद होय. ऋचा म्हणजे स्तुती करण्यासाठी तयार केलेल्या काव्याला सूक्त असे म्हणतात. या वेदात अनेक देवतांची स्तुती केलेली आहे. या वेदात १० मंडळ, १०२८ सुक्त, १०४६२ ऋची, १०५८९ मंत्र आहेत.
- यजुर्वेद : यजुर्वेद संहितेमध्ये यज्ञात म्हटले जाणारे मंत्र आहेत. हा ग्रंथ ब्रह्मदेवांनी रचलेला आहे. या वेदात एकूण १८७२ श्लोक आहेत. या वेदांमध्ये यज्ञविधी मध्ये कोणत्या मंत्रांचे पठण केव्हा आणि कसे करावे याचे मार्गदर्शन या संहितेमध्ये केलेले आहे. त्या असणारे मंत्र आणि गद्यात दिलेले त्याचे स्पष्टीकरण अशी या संहितेची रचना आहे.
- सामवेद : सामवेद हा ग्रंथ ब्रह्मदेव यांनी रचलेला आहे. या वेदात एकूण १८७२ श्लोक आहेत. या या ग्रंथामध्ये यज्ञविधीच्या वेळी तालासुरात मंत्र गायन केले जात असे ते गायन कसे करावे याचे मार्गदर्शन सामवेदामध्ये आहे. भारतीय संगीताच्या निर्मितीमध्ये सामवेद याचा मोठा वाटा आहे.
- अथर्ववेद : अथर्ववेदाच्या संहितेला अथर्व ऋषींचे नाव देण्यात आले आहे. अथर्व वेदांमध्ये दैनंदिन जीवनातील अनेक गोष्टींना महत्त्व दिलेले आढळते. आयुष्यात येणाऱ्या संकटावर तसेच दुःखांवर कशा पद्धतीने उपाय करायचे हे त्यामध्ये सांगितले आहे. तसेच अनेक औषधी वनस्पतींची माहिती त्यात दिलेली आहे. राजाने राज्य कसे करावे याचेही मार्गदर्शन त्यामध्ये केलेले आहे.

वेदांमध्ये सप्तलोक आणि पंचकोश या संकल्पना महत्त्वाच्या आहेत. देव आणि दैत्य किंवा देवासुर संघर्ष ही देखील वेदांमधील एक महत्त्वाची संकल्पना आहे. वेदांचा अर्थ कळण्याच्या दृष्टीने त्यातील विविध पारिभाषिक शब्दांचा नेमका अर्थ माहीत असणे आवश्यक असते.

भारतीय संस्कृती

गौरी बापू रायकर

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

संस्कृती ही कोणत्याही समाजाची ओळख असते. ती आपली जीवन पद्धती, विचारसरणी, परंपरा, श्रद्धा, सण, कला, साहित्य, आचारधर्म या सगळ्यांचा संगम असते. संस्कृतीमुळे एखाद्या समाजाचा विकास घडतो आणि त्याचे मूल्य ठरते.

भारताची संस्कृती हजारो वर्षांची आहे. इथे वेगवेगळ्या धर्मांचे, जातींचे, भाषांचे लोक एकत्र नांदतात. जरी सगळ्यांचे विचार, परंपरा आणि श्रद्धा वेगवेगळ्या असल्या, तरी भारतीय संस्कृती त्यांना एकत्र बांधून ठेवते. आपली संस्कृती सर्वसमावेशक, सहीष्णू आणि प्रेमभावना जपणारी आहे. आपल्या संस्कृतीत सण-उत्सवांचे विशेष स्थान आहे. दिवाळी, होळी, ईद, ख्रिसमस, मकर संक्रांती, गणेशोत्सव अशा अनेक सणांमधून आपली परंपरा दिसते. हे सण आनंद, एकोप्याचे आणि आपुलकीचे प्रतीक आहे. भारतीय भाषा, संगीत, नृत्य, पोशाख, आणि पूजा पद्धती हे संस्कृतीचे भाग आहेत.

भरतनाट्यम, कथक, ओडीसा अशा नृत्यकला, तसेच शास्त्रीय संगीत आपल्या परंपरेचा अभिमान आहे. साडी, धोतर, पगडी, कुर्ता, पायजमा यांसारखे पारंपारिक पोशाख आपल्या संस्कृतीची छबी दर्शवतात. भारतीय संस्कृतीत 'वसुधैव कुटुम्बकम्' म्हणजे सारे जग एक कुटुंब आहे हा विचार मांडला गेला आहे. आपली संस्कृती सत्कर्म, सत्य, अहिंसा, नम्रता आणि सहकार्याचे महत्त्व पटवून देते.

भारत हा अनेक धर्मांचा जन्मस्थळ आहे. हिंदू धर्म, बौद्ध धर्म, जैन धर्म, आणि शीख धर्म हे भारतातच उदयास आले. विविध धर्म असूनही येथे सर्व धर्म समभाव, सहिष्णुता आणि एकोपा यांचा आदर्श दिसतो. प्रत्येक धर्माचे सण, परंपरा, श्रद्धा आणि आचार विचार यांना येथे मान दिला जातो. प्राचीन भारतात तक्षशिला आणि नालंदा यांसारख्या विद्यापीठातून शिक्षण दिले जात होते. गणितज्ञ आर्यभट्ट, शुश्रुत, चरक यांसारख्या व्यक्तींना आयुर्वेद, गणित, खगोलशास्त्र, शल्यचिकित्सा या क्षेत्रात मोठे योगदान दिले आहे.

भारतीय संस्कृतीत संयुक्त कुटुंब पद्धती आणि वडीलधान्यांचा सन्मान हे खूप महत्त्वाचे घटक आहेत. 'अतिथी देवो भव' हे तत्व भारतीय संस्कृतीचे वैशिष्ट्य आहे. मुलांमध्ये लहानपणापासूनच नम्रता, प्रामाणिकपणा, सहकार्य आणि कर्तव्य भावना यांचे संस्कार दिले जातात. तसेच महाभारत, रामायण, भगवद्गीता, संत वाङ्मय आणि विविध भाषेतील साहित्य हे भारतीय संस्कृतीचे अमूल्य ठेवे आहेत.

भारतीय संस्कृतीतील मूल्य व्यवस्था :

- सत्कार्य, सहनशीलता, आदर, नम्रता ही मूल्ये मुलांमध्ये लहानपणापासून बिंबवली जातात.
- गुरु-शिष्य परंपरा, वडीलधान्यांचा सन्मान, कुटुंब व्यवस्था हे संस्कृतीचे आधारस्तंभ आहेत.
- संस्कार आणि सन्मान यामुळेच भारतीय समाजाला एक वेगळी ओळख मिळते.

लहानांना प्रेम, मोठ्यांना आदर, गरजूंची मदत आणि निसर्गाशी सुसंवाद हे आपल्या संस्कृतीचे गाभे आहेत.

आपली संस्कृती आपल्याला केवळ धार्मिक नाही तर मानसिक, शारीरिक आणि सामाजिक दृष्ट्याही समृद्ध बनवते. योग, ध्यान, आयुर्वेद ही आपल्या संस्कृतीची देणगी आहे या संपूर्ण जगात महत्त्वाची ठरत आहे.

आधुनिक युगातील संस्कृतीचे स्थान आजच्या धावपळीचे युगात पाश्चिमात्य संस्कृतीचा प्रभाव झपाट्याने वाढतो आहे. फॅशन, सोशल मीडिया, आहारशैली, जीवनशैली या सगळ्यांमध्ये बदल होत. नवीन गोष्टी स्वीकारणे आवश्यक असले तरी आपली मूळ संस्कृती जपणे हे देखील तितकेच गरजेचे आहे. मुलांना आपल्या परंपरा, सण, इतिहास, भाषा यांची ओळख करून देणे हे पालक आणि शिक्षकांचे कर्तव्य आहे. या बदलांमुळे आपली संस्कृती विसरली जाऊ नये यासाठी प्रयत्न करणे गरजेचे आहे.

संस्कृती जपण्याची गरज :

- लहान मुलांना आपली परंपरेची माहिती देणे.
- घराघरात सण साजरे करून त्यामागील अर्थ समजावून सांगणे.
- मातृभाषा वापर वाढविणे.

- लोककला, साहित्य आणि इतिहास याबाबत जागरूकता ठेवणे.
- नैतिक मूल्यांचा आदर करणे.

भारतीय संस्कृती ही केवळ परंपरांचा संग्रह नाही, तर ती एक जीवन पद्धती आहे. ती आपल्याला भूतकाळाची जोडते, वर्तमान समजावते आणि भविष्य घडवते. आपली संस्कृती जपणे ही आपल्या सर्वांची जबाबदारी आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि पर्यटन स्थळे

झोनल पोपट कोकाटे

प्रथम वर्ष - कला विभाग

भारतातील पर्यटन हा केवळ निसर्ग सौंदर्य पाहण्यासाठी नसून तो आपल्याला केवळ प्राचीन परंपरा, संस्कृती, कला आणि विज्ञान यांचा अनुभव घेण्यासाठीचा विषय आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली (Indian Knowledge System - IKS) म्हणजे भारतातील जुन्या काळातील इतिहासात प्राप्त झालेली विविध शास्त्रे, कला, तत्वज्ञान, वैद्यकीय शास्त्र, वास्तुकला, पर्यावरण, ज्ञान, साहित्य आणि धर्म हे सर्व घटक एकत्रित असणे, म्हणजे 'परंपरा' होय. ही ज्ञान प्रणाली, आताच्या ग्रंथांमध्येच नाही तर आज पण देशातील विविध भागांमध्ये पर्यटन स्थळांमध्ये दिसून येते. त्यामुळे पर्यटन आणि भारतीय ज्ञान प्रणाली यांचा संबंध खूप घट्ट व मोठी ओळख आहे.

भारतातील पर्यटन स्थळे ही भारतीय ज्ञान प्रणालीचा मोठा वारसा म्हणून ओळखली जातात. रामायण, महाभारत, वेद, पुराणे, उपनिषदे आणि वेगवेगळ्या धार्मिक ग्रंथात लिहून ठेवलेल्या पवित्र स्थळांना आजही लोक खूप मोठ्या प्रमाणात भेट देतात; उदा: काशी किंवा वाराणसी हे भारतातील सर्वात जुने शहर मानले जाते; कारण येथे गंगा नदीचे पावित्र्य, संगीत, तत्वज्ञान यांचा संगम आढळून येतो. तुळजापूर हे महाराष्ट्रातील प्रसिद्ध शक्तिपीठ असून तेथे देवी 'तुळजाभवानी'ची हजारो वर्षांपासून पूजा केली जाते. अमृतसरमधील 'सुवर्ण मंदिर' हे शीख धर्माचे पवित्र स्थान आहे. जेथे अध्यात्मिकता आणि सेवा-संस्कृतीचा संगम दिसतो.

भारतीय ज्ञान प्रणाली मध्ये, सांस्कृतिक पर्यटन स्थळांमधून नृत्य, संगीत, नाटक, शास्त्र, चित्रकला आणि हस्तकला यांचा अनुभव घेता येतो. खजुराहो येथील मंदिरे ही नागरशैलीतील वास्तुकलेची उत्तम उदाहरणे आहेत; तसेच तेथील शिल्पकला, भारतीय समाजातील विविध कला प्रकारांचे वैशिष्ट्य दाखवते.

तंजावर आणि कोणार्क येथे नृत्य आणि संगीत या दोन विषयांच्या बाबतीत कार्यक्रम आयोजित केले जातात. महाबलीपुरम येथील शिल्पे द्राविड वास्तू- कलेचे उत्तम उदाहरण आहे.

पर्यावरण पर्यटन स्थळांमधून भारतीय ज्ञानप्रणालीतील पारंपरिक पर्यावरण संवर्धन व जैवविविधतेचे ज्ञान मिळवता येते. सुंदरबन मधील मॅग्रोव्ह जंगल, काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यानातील गेंड्यांचे संवर्धन, गीर अभयारण्यात सिंहांचे संरक्षण या सर्व निर्माण होणाऱ्या विकासाच्या विचारांशी संबंधित आहेत. सांस्कृतिक वारसा जतन करून ठेवणे स्थानिक लोकांना रोजगाराच्या संधी उपलब्ध करणे आणि त्याचबरोबर जगभरातील पर्यटकांना भारताची खरी ओळख करून देणे ही उद्दिष्टे आहेत.

हे सगळे विषय पडताळून पाहताना असे लक्षात येते की, पर्यटन स्थळे ही केवळ फिरण्यासाठी किंवा विश्रांतीसाठी नसून ती भारतीय ज्ञान प्रणालीचे जिवंत उदाहरण आहे. वाराणसीच्या घाटांवरची गंगा आरती, अजिंठा लेण्यातील भीतीचित्रे, केरळमधील आयुर्वेद उपचार, ऋषिकेश मधील योग साधना, खजुराहोचे शिल्प, कोणार्कचे सूर्य मंदिर, हे सर्व भारताच्या हजारो वर्षांच्या ज्ञान परंपरेचे साक्षीदार आहेत. अशा स्थळांना भेट देणे म्हणजे केवळ पर्यटनच नव्हे; तर आपल्या संस्कृती संबंधाशी जोडणारा आणि जगाला भारताची खरी ओळख करून देणारा एक अनोखा अनुभव आहे.

भाषा: संस्कृतीचे माध्यम

रानिया राजमल पटेल
तृतीय वर्ष - कला विभाग

भाषा ही माणसाने निर्माण केलेली सर्वात प्रभावी 'संवाद प्रणाली' आहे. ती केवळ शब्दांची माळ नसून ती विचार, भावना, आदेश, ज्ञान आणि संस्कृतीच्या मुळांशी जोडणारं साधन आहे. सुरुवातीच्या काळात शब्द नसलेला संवाद असायचा, त्यावेळी संवादासाठी हावभाव, आवाज, चेहऱ्यावरील प्रतिक्रिया प्रामुख्याने वापरली जायची.

काळानुसार शब्द एकत्र येऊन वाक्ये तयार झाली. हळूहळू भाषेची रचना नियमबद्ध होऊ लागली. पुढे जगभरात ब्राह्मी, देवनागरी, ग्रीक, रोमन, चिनी, अरबी अशा अनेक लिप्या जन्माला आल्या; तसेच संस्कृत-भारताची प्राचीन भाषा - पाली या लोक व्यवहाराच्या भाषा आणि मराठी ही महाराष्ट्रातील साध्या प्राचीन भाषेतून विकसित झाली. आज संपूर्ण जगात सात हजारांपेक्षा जास्त भाषा आहेत व भारतात २२ संविधान मान्य भाषा, ७०० पेक्षा जास्त बोलीभाषा आणि हजारो उपबोली भाषा आहेत. भाषा ही केवळ व्यक्तींशी संवादासाठी नाही; तर, ती समाजाला जोडते, एकत्र काम करणं, विचार मांडणे, इतरांशी मत विनिमय करणं हे सगळं भाषेच्या आधारेच घडतं.

भाषेनेच इतिहास घडवलेत. क्रांतीला आवाज दिला आणि त्याच भाषेने प्रेम, शांती कविताही रचली आहे. शिवाजी महाराजांचे पत्र असो किंवा सावित्रीबाई फुले यांचे शिक्षण-विषयक विचार; भाषा हे शस्त्रही ठरले आणि कवचही.

तुम्ही कोणत्या भाषेत बोलता यावर नात्याची ऊब ठरते. आज आपण आधुनिक तंत्रज्ञानात गुंतलो असलो तरी प्राचीन भाषांची मुळे आपल्यात खोल रुजलेली आहेत. त्यांचा अभ्यास करणे म्हणजे केवळ भूतकाळात डोकावणे नाही तर आपल्या मुळाशी जुळण्याचा एक प्रयत्न आहे.

भाषा ही माणसाच्या उत्क्रांतीची देणं आहे; ती संवादासाठी निर्माण झाली पण संस्कृतीचे माध्यम म्हणून विकसित झाली.

महर्षी (अण्णा)

प्रा. सागर देविदास म्हेत्रे

अर्थशास्त्र विभाग

जेव्हा समाज स्त्रीला मागे खेचत होता,
तेव्हा अण्णांनी तिला पुढे नेण्यासाठी आपलं आयुष्य वेचलं.
स्त्रीच्या हातात पुस्तक देणं म्हणजेच,
समाजाच्या भविष्याला दिशा देणे हे अण्णांनी ओळखलं.
विधवांच्या शिक्षणासाठी समाजाचा रोष झेलणारे,
तरीही न थांबणारे म्हणजे अण्णा.
स्त्री ही उपेक्षित, दुर्बल नाही,
तर ती सशक्त, स्वाभिमानी बनवता येते, हे त्यांच्या कृतीतून
दिसून आलं.
स्त्री शिक्षित झाली,
तर संपूर्ण कुटुंब सुशिक्षित होतं हे अण्णांच्या कार्यातूनच
जगाला उमगलं.
स्त्रीच्या डोळ्यात ज्ञानाचं तेज असावं,
म्हणून त्यांनी संपूर्ण आयुष्य पणाला लावलं.
स्त्री शिक्षण हे केवळ शिक्षण नव्हतं,
ती सामाजिक लढाई होती आणि ती अण्णांनी एकट्यांनं
लढली.
समाजाने तिरस्कार केला,
पण त्यांनी 'स्त्री'ला मान दिला.
स्त्रीच्या शिक्षणाचा मार्ग काटेरी होता,
पण अण्णांनी तो चालून दाखवला.
विधवा या शब्दामागे लपलेले दुःख ओळखलं,
आणि तिला आयुष्य पुन्हा जगायला शिकवलं.
समाजाने उचललेला दगड त्यांनी सहन केला,
पण स्त्रीच्या हातात पुस्तक द्यायचं स्वप्न नाही सोडलं.
त्यांनी विधवा स्त्रीशी लग्न केलं केवळ प्रेमासाठी नव्हे,
तर समाजाला आरसा दाखवण्यासाठी.

जिथे शिक्षण हा गुन्हा समजला जायचा,
तिथे त्यांनी विद्यापीठ उभारलं.
तिला माणूस म्हणून मान्यता मिळावी,
यासाठी त्यांनी संपूर्ण जीवन वाहून टाकलं.
स्त्रीला शिक्षण दिलं नाही,
त्यांनी तिच्या आत्म्याला नवा जन्म दिला.

परंपरा : संस्कृतीची जीवनरेखा

सानिया उस्मान शेख

तृतीय वर्ष - कला विभाग

परंपरा म्हणजे एखाद्या समाजाने, कुटुंबाने किंवा राष्ट्राने
अनेक पिढ्यांपासून जपलेल्या आणि पुढे नेलेल्या चालीरीती,
रिवाज, प्रथा आणि मूल्ये होय. ही केवळ भूतकाळातील गोष्ट
नसून वर्तमानात जगण्याची आणि भविष्याला दिशा देण्याची
प्रेरणा आहे.

भारतीय परंपरेचे वैभव:

- भारताची ओळख 'विविधतेत एकता' अशी आहे, आणि
या विविधतेला आकार दिला तो आपल्या परंपरांनी.
- सण उत्सवाची परंपरा : दिवाळी, होळी, गणेशोत्सव,
नवरात्र, ईद, ख्रिसमस यामध्ये एकत्र येण्याचा आनंद आणि
सामाजिक ऐक्य दिसते.
- कला व सांस्कृतिक परंपरा: शास्त्रीय संगीत, नृत्य,
लोककला, हस्तकला या माध्यमातून आपली संस्कृती
दिसते.
- अध्यात्मिक परंपरा: योग, ध्यान, प्रार्थना, गुरु-शिष्य
परंपरा इत्यादी.
- कौटुंबिक परंपरा: वडीलधान्यांचा सन्मान, सणासुदीला
एकत्र जेवण, संस्कार-कथा सांगणे.

परंपरा, म्हणजे एखाद्या समाजात, कुटुंबात किंवा
समूहात पिढ्यान्पिढ्या चालत आलेल्या प्रथा, रीतीरिवाज,
श्रद्धा, विचार व मूल्यांचा संच.

परंपरेचे महत्व :

परंपरा ही समाजाचा पाया मजबूत ठेवते. ती आपल्याला मुळाशी जोडून ठेवते आणि बदलत्या काळात स्थैर्य देते. मुलांना संस्कार मिळतात, समाजात एकतेची भावना वाढते, तसेच सांस्कृतिक ओळख जपली जाते इ.

परंपरा आणि आधुनिकता:

आजच्या जलद गतीच्या युगात अनेक जुन्या परंपरा बदलत आहेत किंवा त्यांचे स्वरूप आधुनिक होत आहे; जसे, लग्न समारंभ आता लहान पण अर्थपूर्ण होत आहेत, तरीही त्यातील मुख्य संस्कार टिकून आहेत.

निष्कर्ष:

परंपरा ही केवळ भूतकाळाची देणगी नाही तर ती भविष्याचा पाया आहे. ती आपल्याला आपल्या मुळाशी जोडते आणि एक ओळख देते. परंपरा जपणे म्हणजे संस्कृतीचा दिवा पिढ्यान् पिढ्या प्रज्वलित ठेवणे!

भारतीय ज्ञानप्रणाली : प्राणायाम

कौरवी शांताराम शितकल
द्वितीय वर्ष - कला विभाग

प्राणायाम हा एक प्रकाश आहे, जो एकदा प्रज्वलित झाला की कधीही मंद होत नाही, तुम्ही जितका चांगला सराव कराल तितकी ज्योत अधिक तेजस्वी होईल.

'प्राणायाम' हे अष्टांग योगातील चौथे अंग आहे. चराचर विश्वात भरलेली प्राणशक्ती ही सूक्ष्म अशी शक्ती आहे. या शक्तीचे नियमन करण्याचे कार्य प्राणायामाद्वारे साध्य होते. श्वासोच्छ्वासावर नियंत्रण ठेवता आले की प्राणशक्तीचे नियमन शक्य होते. प्राणशक्तीचे तरल सूक्ष्म रूप म्हणजे, आपल्या मनात येणारे विचार.

आपल्या विचारांना प्राणशक्तीचे स्पंदने असे म्हटले जाते. प्राणायाम म्हणजे श्वासावर नियंत्रण ठेवण्याची एक योगीक क्रिया. 'प्राण' म्हणजे जीवशक्ती आणि याम म्हणजे नियंत्रण. हे नियंत्रण जीवन किंवा जीवनशक्तीसाठी जबाबदार असलेल्या प्राणिक ऊर्जेचे प्रतिनिधित्व करते. पतंजली मुनींनी प्राणायामाची व्याख्या करताना म्हटलय

तस्मिन् मती श्वासप्रश्वासयोः

गति विच्छेदः प्राणायामः ।

श्वासोच्छ्वासाच्या गतीचा विच्छेद करणं म्हणजे प्राणायाम.

प्राणायामाचा इतिहास :

प्राणायामाचा इतिहास हजारो वर्षांपूर्वीचा आहे. जिथे ज्ञानप्राप्ती आणि आत्मसाक्षात्कार मिळवण्यासाठी ऋषी आणि योगींनी ते केले होते. कालांतराने या तंत्राचा विकास झाला आणि योगी व शिक्षकांच्या वंशातून प्राणायाम पुढे गेला.

प्रत्येकाने या पद्धतीत स्वतःचे अंतर्दृष्टी आणि परीक्षण जोडले. समर्पित निरीक्षण आणि प्रयोगाद्वारे त्यांना आढळले की श्वासाचे नियमन आणि हाताळणी करून एखाद्याला सखोल शारीरिक, मानसिक आणि अध्यात्मिक फायदे अनुभवता येतात. नंतर हे ज्ञान प्राचीन योगी ग्रंथांमध्ये केले गेले आणि पुढे विकसित केले गेले. जे प्राचीन भारतीय योगी परंपरेचा, ज्ञानाचा आणि अंतर्दृष्टीचा पुरावा म्हणून काम करतात.

पतंजलीच्या योगासुमांसह, हटयोग, प्रदीपिका, भगवद्गीता आणि शिवसंहिता, उपनिषदांसह विविध प्राचीन ग्रंथांमध्ये प्राणायामाचा उल्लेख आहे. भगवद्गीता ग्रंथ जरी प्रामुख्याने कर्तव्य, धार्मिकता आणि अध्यात्म यावरील शास्त्रीय संवाद असला तरी भगवद्गीता प्राणायामाशी संबंधित संकल्पनांना स्पर्श करते. अध्याय पाच मध्ये योगिक पद्धतींची चर्चा करते. ज्यामध्ये नियमित श्वासोच्छ्वासाद्वारे जीवनशक्ती (प्राण) नियंत्रण करणे समाविष्ट आहे.

प्राणायामाचे महत्त्व -

मन व शरीर यांना जोडणारा पूल म्हणजे प्राण होय. शरीरातील विविध कार्ये व्यवस्थित चालवीत यासाठी या मुख्य प्राणशक्तीचे पाच विभाग करण्यात आले. आणि ते विभाग प्राण, अपान, ध्यान, उदान आणि समान होय. प्राणायाम ही जीवनशक्ती वापरण्याचे आणि नियंत्रित करण्याचे एक साधन म्हणून काम करते. जाणीवपूर्वक श्वास घेण्याचा सराव करून आपण आपला प्रवाह वाढवू शकतो. आपल्या वेगवान आधुनिक जीवनात ताण तणाव हा एक सामान्य साथीदार बनला आहे. प्राणायाम या ताणतणावाच्या साथीवर एक उपाय आहे. मंद, खोल आणि जाणीवपूर्वक श्वास घेण्यामुळे आपल्या मध्ये शांततेची भावना येते.

या आधुनिक काळात वायू प्रदूषणामुळे श्वसनाचे विकार वाढत आहेत. त्यामुळे फुफुसांचे आरोग्य राखणे अत्यंत महत्त्वाचे आहे. आणि श्वासोच्छवासाच्या डिटॉक्स योगामध्ये शिकवला जाणारा प्राणायाम, श्वसन आरोग्य वाढवण्याचा एक नैसर्गिक आणि प्रभावी मार्ग आहे. फुफुसांची क्षमता वाढवून आणि श्वासोच्छवासाची कार्यक्षमता सुधारून, प्राणायाम श्वसन प्रणाली स्वच्छ करण्यास व ऑक्सिजनचे सेवन वाढविण्यास मदत करतो. मानसिक आणि भावनिक आरोग्यासाठी सकारात्मक आणि निरोगी जीवनशैलीला प्रोत्साहन मिळते. तसेच एकाग्रता शांतता आणि समाधान मिळते. त्यामुळे बाह्य सुसंवाद निर्माण होतो. प्राणायामाच्या नियमितपणे सराव करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीच्या जीवनशैलीत सकारात्मक फरक निर्माण करू शकतो. प्राणायाम हा आपल्या सर्वांच्या जीवनातील महत्त्वाचा भाग आहे.

प्राणायामाचे प्रकार, फायदे व नियम -

प्राणायामाचे अनेक प्रकार आहेत ज्यात अनुलोम-विलोम, कपालभाती, भस्मिका, शीतली, भ्रामरी आणि सूर्यभेदन यांचा समावेश असतो.

- अनुलोम-विलोम : या प्रकारात नागपुड्यांद्वारे श्वास घेणे आणि सोडणे, एका विशिष्ट पद्धतीने केले जाते. ज्यामुळे शरीरातील नाड्या शुद्ध होतात आणि मन शांत राहते.
- कपालभाती : हे एक शक्तिशाली श्वासोच्छवास तंत्र आहे. ज्यामध्ये जोरदार श्वास बाहेर काढणे, यामुळे पचन सुधारते आणि शरीराला ऊर्जा मिळते.
- भस्मिका : या प्रकारात जलद गतीने श्वास आत - बाहेर घेतला जातो. ज्यामुळे शरीरात उष्णता निर्माण होते आणि फुफुसांची क्षमता वाढते.
- शीतली : यामध्ये जीभ बाहेर काढून थंडगार श्वास घेतला जातो. ज्यामुळे शरीराला थंडावा मिळतो आणि ताण कमी होते.
- भ्रामरी : भ्रामरी करताना भुवयांच्या दरम्यान लक्ष केंद्रित करून मधमाशी सारखा आवाज काढला जातो. ज्यामुळे तणाव कमी होतो आणि स्मरणशक्ती सुधारते.

प्राणायाम हा स्वच्छ आणि हवेशीर ठिकाणी केला पाहिजे. शक्य असल्यास उघड्यावर, नदी किंवा

तलावाजवळ प्राणायाम करणे श्रेयस्कर आहे. जर तुम्ही एखाद्या प्रदूषित शहरात सराव करत असाल, तर खोलीत आनंददायी वातावरण तयार करा आणि मग प्राणायाम करावा. प्राणायामाचा सराव करताना आसनावर, ब्लॅकेट, बेडशीट किंवा मॅट वापरावे. तसेच शरीरावर ताण येऊ नये म्हणून सराव करताना सैल कपडे घालावे व बेल्ट, घड्याळ, चष्मा इत्यादी काढून ठेवावे.

प्राणायाम करताना सिद्धासन, सुखासन किंवा पद्मासन या आसनात बसावे आणि पाठीचा कणा सरळ व मान ताठ ठेवावी. जर जमिनीवर बसणे शक्य नसेल तर खुर्चीवर बसून देखील प्राणायाम करू शकता. प्राणायाम करताना तुमचे आहार, वर्तन, आचरण आणि विचारांकडे विशेष लक्ष द्या. नेहमी फळे, रस, हिरव्या भाज्या, दूध आणि तूप असलेले सात्विक अन्न सेवन करा.

ध्यान आणि श्वासोच्छवास यासारख्या योगाभ्यासांमुळे एकाग्रता आणि मानसिक स्पष्टता सुधारते. यामुळे चांगले व योग्य निर्णय घेण्यास आणि जीवनात खरोखर महत्त्वाचे असलेल्या गोष्टींना प्राधान्य देण्यास मदत होते.

प्राणायाम व्यक्तीच्या शारीरिक, मानसिक आणि अध्यात्मिक पैलूंना एकत्रित करतो. त्यामुळे कल्याणाची समग्र भावना निर्माण होते. हे दैनंदिन जीवनात प्रेम, कृतज्ञता आणि करुणा वाढवते. जेव्हा मन, शरीर आणि आत्मा सुसंवादात असतात, तेव्हा संतुलन आणि आंतरिक शांतीची खोल भावना अनुभवायला मिळते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली मध्ये प्राणायामाचे महत्त्व प्रचंड परिवर्तनकारी आहे. जे आंतरिक शांती, आत्मजागृती आणि विश्वाशी संबंध निर्माण करण्याचा मार्ग देतात.

महिला सक्षमीकरण : एक काळाची गरज

वैष्णवी संजय घोणे
तृतीय वर्ष - कला विभाग

महिला सक्षमीकरण म्हणजे महिलांना समाजात समान अधिकार, सन्मान आणि संधी मिळवून देणे. आज जरी हा विषय फार चर्चेचा असला, तरी त्याची सुरुवात प्राचीन काळापासूनच झाली आहे. भारतीय संस्कृतीत महिलांना मानाचे स्थान होते. परंतु काळानुसार त्यांच्या स्थानात बदल झाले. वेदकाळात महिलांना शिक्षण, धार्मिक विधी, वादविवाद यात सक्रिय सहभाग घेण्याची मुभा होती. गार्गी, मैत्रेयी, लोपामुद्रा यासारख्या विदूषि स्त्रियांनी वेद उपनिषदे शिकून तत्त्वज्ञानाचे विवेचन केले. महिलांना 'सहधर्मचरणी' असे मानले जात होते. त्या केवळ घरापुरत्या मर्यादित नव्हत्या, तर समाज जीवनातही त्यांचा सहभाग होता. मध्ययुगात महिलांची स्थिती खालावली. परकीय आक्रमणामुळे पर्दा पद्धत, बालविवाह सती प्रथा, बहुपत्नीत्व, अशा प्रथा वाढीस लागल्या. महिलांना शिक्षण आणि बाह्य संसारापासून दूर ठेवण्यात आले होते. या काळात महिला सक्षमीकरण थांबले आणि स्त्रियांना दुय्यम स्थान दिले गेले. १९ व्या शतकात अनेक समाजसुधारकांनी महिलांचा शिक्षण आणि अधिकारासाठी आवाज उठवला. सावित्रीबाई फुले यांनी स्त्री शिक्षणाची सुरुवात केली. महात्मा फुले, राजाराम मोहन रॉय, रमाबाई रानडे यांनी सती प्रथा, बालविवाह यांसारख्या कुप्रथां विरोधात काम केले. स्वातंत्र्य लढ्यात सरोजिनी नायडू, कस्तुरबा गांधी, अरुणा आसफ अली यांसारख्या महिलांनी पुढाकार घेतला होता. स्वातंत्र्यानंतर भारतीय राज्यघटनेने महिलांना समान हक्क, शिक्षण, मतदान, रोजगार यांचे अधिकार महिलांना दिले. विविध कायदे, योजना आणि महिलांसाठी आयोग स्थापन करण्यात आले. आज महिलांनी शिक्षण, राजकारण, विज्ञान, उद्योग, खेळ अशा अनेक क्षेत्रात आपली ओळख निर्माण केली आहे. महिलांची सक्षमीकरणाची पायाभरणी प्राचीन काळात झाली होती. या प्रेरणादायी परंपरेला पुढे नेणे ही आपली जबाबदारी आहे. आजही समाजातील काही अडथळांवर मात करावी लागते. पण महिला सशक्त होते. एक सशक्त राष्ट्र घडवण्यासाठी महिला सक्षमीकरण हे अत्यावश्यक आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली खगोलशास्त्र

समीक्षा विनायक शिंगण
तृतीय वर्ष - विज्ञान विभाग

भारत हाती प्राचीन प्रदीर्घ सभ्यतेचा इतिहास असलेला देश आहे. वेदकालीन साहित्यामध्ये ही भारताविषयी वर्णन आढळते. ऋग्वेद तसेच विष्णुपुराण मार्कंडेय पुराण आदी साहित्यामध्ये भारता या शब्दाचा उल्लेख आढळतो.

उत्तरं यत् समुद्रस्य हिमाद्रेऽथैव दक्षिणम्
वर्षं भारतं नाम भारती यत्र सप्ततिः ॥

अर्थात जो महासागराच्या उत्तरेला आणि हिमालयाच्या दक्षिणेला आहे त्याचे नाव भारत वर्ष आहे. आणि या भारत वर्षाची संतती 'भारती' या नावाने ओळखली जाते. सुमारे ८००० वर्षांपासून चा इतिहास असलेल्या आपल्या राष्ट्रासाठी विपुल सांस्कृतिक, पुरातत्वीय कलाकृती, साहित्य, सामाजिक बांधणी, भाषा बोली आणि इतर अशा सर्वच क्षेत्रातील भारतीय ज्ञान प्रणालीमध्ये समावेश होतो. त्यातीलच एक म्हणजे खगोलशास्त्र!

मानवाला रात्रीच्या आकाशातील सूर्य, चंद्र, तारे दिसायचे त्याच सोबत दिवस-रात्र, ऋतूंचे बदल या सर्वांचे त्याने निरीक्षण केले व त्याला प्रश्न पडू लागले आणि त्याने वेध घेण्यास सुरुवात केली. मानवाची उस्तुकता फक्त कल्पनेवर न थांबता निरीक्षण व गणना करू लागली. भारतात देखील खगोलशास्त्रावर अभ्यास सुरू झाला. भारतीय खगोलशास्त्रात आर्यभट्ट, वराहमिहिर यांसारख्या विद्वानांनी महत्त्वपूर्ण योगदान दिले आहे.

वैदिक कालीन खगोलशास्त्र :

ऋग्वेद, यजुर्वेद, अथर्ववेद इत्यादीमध्ये सूर्य, नक्षत्र, ग्रह यांच्या गतीचे उल्लेख आहेत. नक्षत्र मंडळे यांचा वापर करून आपण वेळ मोजण्यासाठी करतो. ग्रहांची अचूक गणना व त्यावर आधारित दिनदर्शिकेचे रचना, वेळ मोजण्यासाठी नक्षत्र व ग्रहांची गती ही सर्व भारतीय खगोलशास्त्राची वैशिष्ट्य आहेत. आपल्याकडे खगोलशास्त्राला समांतर असं ज्योतिष शास्त्राचा प्रदीर्घ इतिहास आहे. एखाद्या बालकाच्या जन्माच्या वेळी ग्रहांची नक्षत्रांची अचूक स्थिती काढण्याचे तंत्र भारताने विकसित केले, तेही कोणत्याही अद्ययावत व तंत्रज्ञानाचा वापर न करता. ज्या काही पाश्चात्य संस्कृती मध्ये पृथ्वी गोल

आहे की सपाट, याबाबत विवाद सुरू होता त्याकाळी शेकडो वर्षांपासून परंपरानुसार सुरू असलेल्या नवग्रह स्तोत्राचे पठण घराघरात होत होते. आपल्या तर एका विषयाचे नाव भू-गोल आहे.

अर्थातच हे ज्ञान काही चमत्कारिक रित्या प्राप्त झाले नाही, त्यामागे आपल्या पूर्वजांचे ऋषीमुनींचे निरीक्षण, ज्ञान व त्याचा योग्य वापर यांचा हात आहे. इसवी सन ४७६ मध्ये जन्माला आलेले आर्यभट्ट यांनी संपूर्ण गणित व खगोलशास्त्राचा पाया रचला. पृथ्वी स्वतःभोवती अक्षाभोवती फिरते हे सांगणारे ते पहिले शास्त्रज्ञ होते. त्याचसोबत सूर्यग्रहण व चंद्रग्रहण याचे वैज्ञानिक स्पष्टीकरण दिले. ग्रहताऱ्यांच्या गतीचे अचूक गणितीय विश्लेषण दिले. त्यांच्या आर्यभट्ट सिद्धांतामध्ये खगोलशास्त्र व ग्रह गतीचे सखोल विवेचन आहे. आर्यभट्टानंतर वराह मिहिर, सर्वाई जयसिंग, भास्कराचार्य पहिला, ब्रह्मगुप्त, बटेश्वर, मंजुला इत्यादी अनेक थोर वैज्ञानिकांनी आपले योगदान दिले.

एकंदरीत भारतीय ज्ञान प्रणालीतील खगोलशास्त्राने जगातील आधुनिक खगोलशास्त्राची पायाभरणी केली व हे सिद्ध केले की इतर विषयांप्रमाणे खगोलशास्त्रात देखील भारत निपुण होता. ग्रीक, अरबी व नंतर युरोपियन शास्त्रज्ञांनीही भारतीय खगोलशास्त्राच्या ग्रंथांच्या अभ्यास केला. पण कालांतराने हा ज्ञानाचा सागर आपल्यामुळेच कुठेतरी हरवला आहे. सततची होणारी आक्रमण यामुळे आपण आपल्याच ज्ञानापासून वंचित आहोत. आता फक्त गरज आहे त्या सागरातून हरवलेल्या अमृत रुपी ज्ञानाला बाहेर काढण्याची!

भारतीय परंपरा

रेणुका विनोद चिकणे

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारतीय परंपरा हा भारताच्या सांस्कृतिक धार्मिक, सामाजिक आणि ऐतिहासिक वारशाचा एक अविभाज्य भाग आहे. भारत हा विविधतेत एकतेचा देश असून येथे अनेक धर्म, जाती, भाषा, प्रदेश आणि संस्कृती एकत्र नांदतात. या सर्वांचा संगम म्हणजे भारतीय परंपरा.

१) धार्मिक विविधता : हिंदू, बौद्ध, जैन, शीख, मुस्लिम,

ख्रिश्चन, पारसी अशा अनेक धर्मांचा संगम.

- २) सण उत्सव : दिवाळी, होळी, ईद, नवरात्री, पोंगल, ओणम, बैसाखी इ. सण एकत्र साजरे होतात.
- ३) कला व संस्कृती : भरतनाट्यम, कथक, ओडिसी, कथकली यासारख्या शास्त्रीय नृत्यकला तसेच लोककला, संगीत, नाटक व हस्तकला यांचा मोठा वारसा आहे.
- ४) संस्कार व मूल्ये : वडीलधान्यांचा आदर करणे, पाहुण्यांचे सत्कार करणे (अतिथी देवो भव) ही परंपरा जोपासणे.
- ५) निसर्गाशी नाते : पीक कापणीचे सण (सुगी) वृक्ष-पूजा, नद्यांना माता मानणे.
- ६) खानपान : मसालेदार व पौष्टिक जेवण, आयुर्वेदिक पद्धती- ऋतुनुसार आहार.

अशा अनेक वैशिष्ट्यांवर आधारित आपली भारतीय परंपरा चालते आहे. भारतीय परंपरा हा केवळ भूतकाळाचा वारसा नसून, आजच्या आधुनिक जीवन शैलीतहि संस्कृतीला जोडून ठेवणारा एक पूल आहे.

- प्राचीन वारसा : भारताची संस्कृती हजारो वर्षांपासून विकसित होत आली आहे. वेद, उपनिषदे, रामायण-महाभारत यासारख्या ग्रंथातून जीवनमूल्ये, नैतिकता आणि धर्माचे ज्ञान मिळते. प्राचीन विद्यापीठे, जसे की नालंदा आणि तक्षशिला ही ज्ञानाची केंद्रे होती.
- लोक परंपरा : प्रत्येक प्रदेशाची स्वतःची अशी लोककला, लोकनृत्य आणि लोक-गीतांची परंपरा आहे. जसे, महाराष्ट्रातील लावणी, पंजाब मधील भांगडा, गुजरात मधील गरबा इ. लोकपरंपरा पिढ्यान्पिढ्या तोंडी सांगितल्या किंवा कृतीतून जपल्या गेल्या आहेत.
- निसर्गाशी नातं : भारतीय परंपरेत निसर्गाला देवता समान मानलं जातं. सूर्य पूजा, नदी पूजा, वृक्ष-पूजा इ. पूजा लोक मोठ्या प्रमाणात करतात.
- कौटुंबिक रचना : संयुक्त कुटुंब पद्धत, वडीलधान्यांचा सल्ला आणि आदर, मुलांच्या संगोपनात संपूर्ण कुटुंबाची भूमिका निभावली जाते.
- आथित्य परंपरा : 'अतिथी देवो भव' हा भारतीय संस्कृतीचा महत्त्वाचा भाग मानला जातो.
- आधुनिक काळातील परंपरेचे महत्त्व : विज्ञान तंत्रज्ञान आणि आधुनिक जीवनशैलीतहि भारतीय परंपरा आपली

संस्कृती, ओळख टिकवून ठेवते.

अशा अनेक विविध प्राचीनकालीन व आधुनिक काळातील परंपरा या युगे-युगे चालत आलेल्या आहेत.

भारतीय परंपरा म्हणजे भारतीय संस्कृती आणि रीती रिवाज यामध्ये अनेक गोष्टी समाविष्ट आहेत. धार्मिक विविधता, सांस्कृतिक विविधता, कला आणि साहित्य, सामाजिक मूल्ये, योग आणि आयुर्वेद, अशा अनेक पैलूवर भारतीय परंपरा आधारलेली आहे.

ही परंपरा आपल्याला आपल्या मुळाशी जोडते. ती आपल्याला आपल्या इतिहासाची, संस्कृतीची आणि जीवनशैलीची जाणीव करून देते. या परंपरेमुळे आपण एक संघ राहतो आहोत आणि एकमेकांचा आदर करतो आहोत. अन्नदान, अहिंसा, सत्य आणि न्याय ही आपल्या भारतीय परंपरेची चार मूलभूत कर्तव्ये आहेत; आणि या कर्तव्याच्या आधारे आपण एक चांगली, उत्तम व्यक्ती बनण्यास मदत होते. भारतीय परंपरा ही एक समृद्ध आणि विशाल परंपरा आहे जी आपल्याला एक चांगली व्यक्ती बनण्यास सहाय्य करते.

प्रत्येक पैलूचा बारीक सारीक मुद्द्यांचा सर्वांगीण विचार करून ग्रथित केलेलं ज्ञान म्हणजे वेद. समानधारणा, सुप्रजनन, माणसाची स्वतःची म्हणजे पर्यायान समाजाची शारीरिक व मानसिक सुदृढता इ. अनेक कारणांसाठी अवघड अशा शास्त्रांचे पालन अत्यावश्यक आहे. प्राचीन ऋषींनी अवघड शास्त्रांची धार्मिक संस्कारांशी सांगड घातली; धार्मिक संस्कारांच्या अवगुंठना खालची ही अवघड शास्त्रे विनासायास पाळली जातील यासाठी, 'धर्म' एक बडगा म्हणून वापरला गेला.

काश्मीर ते कन्याकुमारी भारत एकच असल्यामुळे हे धार्मिक संस्कार मूलभूत तहा एकच आहेत. फक्त त्या त्या प्रांताच्या वातावरणानुसार, निसर्गानुसार थोडासा फरक

पडतो एवढेच. मूळ तत्व तेच! दिनचर्येत सर्वप्रथम येते ते प्रातःस्मरण.

करात्रे वसते लक्ष्मी करमध्ये सरस्वती

करमुले तु गोविन्दः प्रभाने करदर्शनम्॥

प्रभात समयी झोपून उठल्यानंतर अंधरुणातच बसून तळहाताचे दर्शन घेता घेता देवाच्या स्मरणाने दिवसाची सुरुवात होते. हाताचा अग्रभाग म्हणजे बोटे तळहात व मूळ भाग निरखंड पाहिले जातात. निर्णया देवांचे दर्शन म्हणून यावेळी हाताचा रंग ध्यानात येतो तो गुलाबी असेल तर सुदृढ पांढुरका असेल तर 'अॅनिमिक' अवस्था व सुरकुत्या असतील तर निर्जलीकरणाची समस्या असे निष्कर्ष काढता येतात. तब्येत बिघडण्याच्या प्रक्रमावस्थेतच निदान झाल्यामुळे थोडक्याच उपचारात काम भागते. अशा अनेक पैलूंच्या आधारावर आपण आपली परंपरा जपत आलो आहोत आणि यापुढेही जपली पाहिजे.

कृषी : भारतीय ज्ञानपरंपरेतील केंद्रबिंदू

श्रावणी गव्हाणे

द्वितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

भारतीय समाजाचा इतिहास, संस्कृती व अर्थव्यवस्था पाहिली तर कृषी हा त्याचा कणा असल्याचे स्पष्ट होते. भारताला कृषी-प्रधान देश म्हटले जाते, कारण येथे लोकसंख्येच्या मोठ्या भागाचा जीवन निर्वाह शेतीवर आधारित आहे. शेतकरी हा खऱ्या अर्थाने राष्ट्राचा अन्नदाता असून त्याच्या श्रमांमुळे समाजाचे अस्तित्व टिकून आहे.

भारतीय ज्ञानपरंपरेत कृषी चे महत्व विशेष मानले गेले आहे. वेद, उपनिषद तसेच कृषीपराशर, अर्थशास्त्र, वृक्षा-युवेद यासारख्या प्राचीन ग्रंथांमध्ये शेतीविषयक सविस्तर माहिती आढळते. जमिनीचे प्रकार, बियाण्याची निवड, पिकांची फेरपालट, ऋतूनुसार लागवड, जलसंधारण व नैसर्गिक खते यांचा उल्लेख त्यात आहे. ही ज्ञान परंपरा शेतकऱ्याला निसर्गाशी सुसंगत राहून शेती करण्याची दिशा दाखवते.

भारतीय शेती फक्त उत्पादनापूर्ती मर्यादित नाही तर ती आपल्या संस्कृतीशी जोडलेली आहे. बैलपोळा, होळी,

मकरसंक्रांत, नागपंचमी हे सण थेट शेतीच्या चक्राशी निगडित आहेत. अशा परंपरा केवळ धार्मिक श्रद्धा नसून कृषी जीवनातील श्रमांना आणि निसर्गाला वंदन करणाऱ्या आहेत. या संस्कृतीमुळे शेतकरी निसर्गाशी बांधील राहतो आणि समाजाला अन्नपुरवठा करतो. आजच्या काळात कृषी क्षेत्र, विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाच्या साहाय्याने झपाट्याने बदलत आहे. हरितक्रांतीमुळे भारत अन्नधान्याच्या बाबतीत स्वयंपूर्ण झाला. यांत्रिकीकरण, आधुनिक बियाणे, ठिबक सिंचन, हरितगृह-तंत्रज्ञान, उपग्रह माहिती व डिजिटल शेती यामुळे उत्पादनक्षमता वाढली आहे. मोबाईल, ड्रोन, सेन्सर यांचा वापर आता शेतकरी करू लागला आहे; यामुळे कृषी-क्षेत्र नव्या संधींनी समृद्ध झाले आहे.

तथापि, या प्रगती सोबतच काही गंभीर आव्हानेही समोर आली आहेत. रासायनिक खतांचा व कीटकनाशकांचा अतिरेक जमिनीची धूप, हवामान बदल आणि पाणीटंचाई यामुळे शेती संकटात सापडली आहे. शेतकऱ्यांच्या आत्महत्यांचे प्रमाण वाढले आहे जे कृषी व्यवस्थेतील असंतुलन दर्शवते. या पार्श्वभूमीवर शाश्वत व सेंद्रिय शेती हा आजच्या काळाचा महत्त्वाचा पर्याय ठरतो.

शाश्वत शेतीची मुळे देखील भारतीय ज्ञान परंपरेतच आहेत. नैसर्गिक शेती, पंचगव्याचा उपयोग, पीक विविधता, मृदासंवर्धन यासारख्या पद्धती पूर्वी पासून प्रचलित होत्याच. आज जागतिक स्तरावर सेंद्रिय उत्पादनांची मागणी झपाट्याने वाढत आहे. त्यामुळे भारतातील शेतकऱ्यांना या संधीचा उपयोग करून घेता येईल.

कृषी हा केवळ उपजीविकेचा मार्ग नसून तो भारतीय जीवन मूल्यांचा आधार आहे अन्न वस्त्र व निवारा या मूलभूत गरजांची पूर्तता करण्याचे सामर्थ्यकेवळ कृषी मध्येच आहे; म्हणून कृषीचे संवर्धन, आधुनिकीकरण व शेतकऱ्यांचे सशक्तीकरण हे राष्ट्राच्या प्रगतीसाठी अत्यावश्यक आहे. अखेरीस, भारतीय ज्ञान-प्रणालीतील कृषी आपल्याला शिकवते की विज्ञान, परंपरा आणि निसर्ग यांचा समन्वय साधल्यास ही शाश्वत व समृद्ध कृषी व्यवस्था उभी राहू शकते. शेतकऱ्यांचा घाम हा राष्ट्राची समृद्ध कृषी व्यवस्था उभी करू शकतो. शेतकरी हा राष्ट्राच्या समृद्धीचा पाया आहे आणि त्या घामाचा आदर करणे ही आपली सामूहिक जबाबदारी आहे.

शेतकरी हा राष्ट्राचा कणा आहे परंतु तो आर्थिक व सामाजिक दृष्टीने दुर्बल स्थितीत आहे. त्यामुळे शेतकऱ्यांचे

सशक्तीकरण ही काळाची गरज आहे.

- १) शिक्षण व तांत्रिक प्रशिक्षण, तसेच आधुनिक तंत्रज्ञानाची शिक्षण व प्रशिक्षण शेतकऱ्यांना दिले पाहिजे.
- २) हमीभाव धोरण - शेतमालाला योग्य दर मिळावा यासाठी हमीभाव योजना प्रभावीपणे राबवली पाहिजे.
- ३) कृषी विमा योजना- हवामान बदलामुळे होणाऱ्या नुकसानीपासून शेतकऱ्यांना संरक्षण देण्यासाठी विमा योजना बळकट करणे आवश्यक आहे.

आगामी काळात कृषी क्षेत्रात मोठ्या संधी उपलब्ध होणार आहेत. जैवतंत्रज्ञान जीन संपादन, स्मार्ट शेती, पाण्याचे व्यवस्थापन, हवामान-प्रतिरोधक बियाणे, डिजिटल शेती व कृषी-पर्यटन ही नवी क्षेत्रे शेतकऱ्यांसाठी लाभदायक ठरतील. तसेच शहरी लोकांमध्ये ऑर्गॅनिक फूडची वाढती मागणी, 'फार्म टू फोर्क' या संकल्पनेमुळे थेट ग्राहकांपर्यंत पोहोचणाऱ्या शेती व्यवसायाला नवे दालन उघडेल.

भारतीय ज्ञान परंपरेतील कृषी आपल्याला शिकवते की विज्ञान, परंपरा व निसर्ग यांचा समन्वय साधल्यास शाश्वत व समृद्ध कृषी व्यवस्था उभी राहू शकते. शेतकऱ्यांचा घाम हा राष्ट्राचा समृद्ध पाया आहे.

आजच्या जागतिकीकरणाच्या युगातहि भारताचे भविष्य शेतीशी जोडलेले आहे. म्हणूनच आपण लक्षात ठेवले पाहिजे की, शेतकऱ्यांच्या श्रमांशिवाय राष्ट्राची समृद्धी अशक्य आहे

या युगातही विकास व पर्यावरण संतुलन यांचा विचार करता कृषीच आपली खरी शक्ती ठरते निसर्गाशी नाते जपत, संतुलन राखत, जगण्याचा आदर्श कृषीच्या माध्यमातून आपल्या संस्कृतीने घालून दिला आहे. त्यामुळे कृषी हा खऱ्या अर्थाने भारतीय ज्ञान-परंपरेचा केंद्रबिंदू आहे.

भारतीय सण

श्रुती होगे

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारत हा जगातील एकमेव देश आहे ज्याला 'सणांचा देश' असे म्हणतात. इथे वेगवेगळ्या धर्मांचे लोक राहतात. प्रत्येक धर्माचे लोक आपापल्या संस्कृती आणि परंपरेनुसार

सण साजरे करतात. भारताला धर्मनिरपेक्ष देश असेही म्हणतात. येथे सर्व लोक बंधुभावाने राहतात.

आपल्या भारत देशामधील लोक स्वतःचे आणि इतर धर्मांचे सण देखील मोठ्या प्रमाणात एकत्र येऊन जोरदार आणि मोठ्या उत्साहाने साजरे करतात. त्यांचा उत्साह या वेगवेगळ्या प्रकारच्या सणांमध्ये पाहायला मिळतो. प्रत्येक धर्माच्या वेगवेगळ्या सणांचे त्यांच्या त्यांच्या प्रथेनुसार सणांचे महत्त्व आणि वैशिष्ट्ये आहेत. महिला पुरुष आणि लहान मुलांमध्ये वेगवेगळ्या सणात एक वेगळाच उत्साह आणि फक्त उल्हास आपल्याला पाहायला मिळतो.

सण हे सगळ्या प्रकारच्या धर्मांचे जीवन साजरे करण्यासारखे असून ते दरवर्षी नियमित वेळी येतात आणि समाजातील एकत्रितपणा जोडून ठेवण्यास मदत करतात. तसेच सण आले की ते आपल्याला आयुष्यातील छोट्या-मोठ्या गोष्टी साजरे करण्याची संधी देतात. सण हे समाजातील शांती, विश्वास, प्रेमाचे स्रोत आहेत. जगामध्ये सर्व देशांमध्ये आणि राष्ट्रांमध्ये काही धार्मिक आणि संस्कृती सण आहेत, पण सर्व देशांमध्ये भारतातच सर्वात मोठ्या प्रमाणात सण साजरे करण्यात येतात.

भारतात अनेक प्रकारे मोठ्या प्रमाणात सण साजरे होताना आपल्याला दिसून येतात तसेच भारत हा एक अतिशय संस्कृतीप्रिय असलेला आणि विविधता असलेला देश असल्याने सण आणि उत्सव मोठ्या प्रमाणात आहेत.

भारतातील सण बऱ्याच वेगवेगळ्या प्रकारचे असतात जसे, आपण भारतीय सणांना राष्ट्रीय, धार्मिक आणि हंगामी अशी विभागणी करू शकतो व ते एकमेकापासून कशाप्रकारे वेगळे आहेत ते आपण पाहत आलो आहोत. सर्वसाधारणपणे 'राष्ट्रीय सण' हे प्रतिष्ठित लोक असे कार्यक्रम विशिष्ट सन्मानार्थ साजरे करतात. धार्मिक लोक आस्था आणि त्यांच्या त्यांच्या त्यांच्या श्रद्धांच्या आधारावर सण साजरे करतात.

राष्ट्रीय सणांमध्ये प्रजासत्ताक दिन, स्वातंत्र्य दिन, गांधी जयंती आणि अशा बऱ्याच प्रकारे काही दिवस समाविष्ट आहेत. हे सण संपूर्ण भारतामध्ये साजरे केले जातात. यावेळी देशामधील सर्व लोक, नागरिक, धर्म, जात, पंथ याची परवा न करता ते साजरे करतात. या सणांना संपूर्ण देशात सरकार मान्यता प्राप्त सुट्ट्या दिल्या जातात आणि मोठ्या उत्साहाने जनता आनंद घेते.

तसेच ते प्रत्येक देशातील लोकांना मतभेद बाजूला ठेवण्यास आणि एकमेकांना पूर्वीसारखे एकत्र आणण्यास मदत होते.सर्वजण मिळून- मिसळून सण साजरे करतात. भारताची राजधानी नवी दिल्ली हे राष्ट्रीय सणांचे केंद्र आहे ध्वजारोहण, नवी दिल्ली येथे होते ते संपूर्ण देशाने पाहण्यासाठी राष्ट्रीय दूरचित्रवाणीवर संपूर्ण कार्यक्रम प्रसारित केला जातो; त्यामुळे तो आपल्याला पाहायला मिळतो.

भारतामध्ये प्रत्येक सणाला खूप महत्त्व आहे. ते आम्हाला आमचे सांस्कृतिकआणि धार्मिक भेद विसरायला लावतात तसेच लोकांना एकत्र करतात आणि मोठ्या प्रमाणात उत्सव आणि आनंदाचा एकाच दिशेने प्रवास होतो. त्याशिवाय सण देखील आपली संस्कृती आणि धर्म स्वीकारण्यास मदत करतात. तसे आपण सर्वजण वर्षभर सणांची वाट पाहत असतो. सण आनंदाची उधळण करतात आणि लोकांना उत्सुकतेसाठी काहीतरी देतात.सण आपल्या आयुष्यातील रंग आणि उत्साह भरून टाकतात. ते दरवर्षी आम्हाला जवळ आणतात आणि जातीय द्वेषाच्या भावना दूर करतात. पुढे ते समाजातील बंध मजबूत करतात आणि लोकांच्या मनातील द्वेष दूर करतात. म्हणून सण खूप महत्त्वाचे आहेत आणि उत्कटतेने साजरे केले पाहिजेत.

योग

सानिका गणेश सावंत
द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

आपल्या आयुष्यात सगळ्यांना एकच हवं असतं - आरोग्य, मनःशांती आणि सुखी जीवन. हे मिळवण्यासाठी लोक अनेक गोष्टी करून पाहतात, पण हजारो वर्षांपासून एक साधा आणि खात्रीशीर उपाय आपल्या संस्कृतीत आहे - योग. योग हा फक्त व्यायाम नाही, तर शरीर, मन आणि आत्म्याचा संगम आहे.

आरोग्य हाच खरा धनसंचय आहे.

योग हा शब्द संस्कृत भाषेतून आला असून याचा अर्थ जोडणं असा आहे. योगाचा उगम आपल्या भारतात खूप जुना आहे. ऋग्वेद आणि उपनिषदांमध्ये त्याचे उल्लेख आढळतात. इसवी सन पूर्व ३०० च्या सुमारास पतंजली ऋषींनी योगसूत्रे लिहिली आणि योगाचे आठ अंग सांगितले. यम, नियम, आसन,

प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा, ध्यान आणि समाधी. त्याकाळी योग फक्त शरीर तंदुरुस्त ठेवण्यासाठी नव्हता, तर मन शांत ठेवणे, आत्मज्ञान मिळवणे आणि जीवनात शिस्त आणणे हा उद्देश होता. गुरुकुलात विद्यार्थी रोज सकाळी योगाभ्यास करायचे, ज्यामुळे त्यांचे शरीर व मन दोन्ही तंदुरुस्त राहायचे. उदाहरण म्हणजे प्राचीन संत आणि राजे रोज योग करायचे आणि निरोगी आयुष्य जगायचे. या प्राचीन पद्धतीने आजही आपण प्रेरणा घेऊ शकतो.

आपल्या आयुष्यात योगाचे महत्त्व वाढत आहे. आणि त्याचे फायदे केवळ शारीरिक आरोग्यासाठी नाहीत तर मानसिक आणि सामाजिक जीवनावरही त्याचा सकारात्मक परिणाम होतो.

आजच्या काळात योगाची गरज का वाढली ?

आजच्या आयुष्य वेगवान झालंय, पण त्याचबरोबर ताणतणाव, थकवा आणि आजार सुद्धा वाढले आहेत. जंक फूड, झोपेची कमतरता, मोबाईल - लॅपटॉप समोर तासंतास बसणे या सगळ्यामुळे शरीर कमकुवत होतंय. इथे योग आपल्याला नैसर्गिक मार्गाने परत आरोग्य देतो.

संशोधन सांगते की नियमित योगामुळे :

- रक्तदाब, मधुमेह, हृदयविकार यावर नियंत्रण मिळते.
- मानसिक ताण, चिंता, नैराश्य कमी होतात.
- स्नायू व सांध्यांची ताकद वाढते, फुफ्फुसांची क्षमता सुधारते.
- रोगप्रतिकारक शक्ती वाढते.
- वैज्ञानिक दृष्टिकोण पाहिला तर : प्राणायाम आणि ध्यानामुळे मेंदूत एन्डोर्फिन्स तयार होतात, ज्यामुळे मानसिक ताण कमी होतो आणि शरीर अधिक सक्रिय राहते. म्हणूनच, योग आजच्या काळात शरीर आणि मन, दोन्ही टिकवण्याचा प्रभावी मार्ग आहे.
- योग जीवनशैली : योग फक्त व्यायाम नाही तर जीवनशैली बनण्याचं साधन आहे. योगामुळे व्यक्ती आपल्या वाईट सवय कमी करू शकतो. उशिरा झोपणे, चुकीचा आहार, चिडचिडेपणा इत्यादी. तसेच योग मन आणि शरीरात संतुलन टिकवते, जे आजच्या ताण-तणावाच्या जीवनात फार महत्त्वाचं आहे.
- योग औषधोपचार : औषध आजार बरी करतात, पण काही वेळा ती फक्त लक्षणांवर काम करतात. आजार

मुळापासून कमी करायचा असेल, तर जीवनशैली सुधारावी लागते, आणि इथे योग खूप उपयोगी ठरतो.

योगामुळे - हृदयविकारांसाठी ध्यान आणि प्राणायाम :

श्वसनाच्या तक्रारींसाठी अनुलोम-विलोम, भस्त्रिका मानसिक आरोग्यासाठी योगनिद्रा, ध्यानधारणा मोठ्या आजारांनंतर पुनर्वसनासाठी हलके असणारे आणि श्वसनक्रिया, आता अनेक डॉक्टर औषधांसोबत योग थेरपी सुचवतात. अर्थात, योग एक पूरक उपाय आहे, औषधोपचारांसह शरीर आणि मन दोन्ही सुधारते.

योग आणि आयुर्वेद हे एकमेकांचे जणू दोन भाऊ आहेत. आयुर्वेद आहार-विहाराने शरीर संतुलित ठेवतो, तर योग मन शांत ठेवतो. दोन्ही एकत्र वापरल्यास शरीर आणि मन यांचे परिपूर्ण आरोग्य चालता येते.

योग हा प्राचीन वारसा असून आजही अत्यंत महत्त्वाचा आहे. तो फक्त व्यायाम नाही तर जीवन जगण्याची कला आहे. योगाने शरीर मन आणि आत्मा तंदुरुस्त राहतात, आणि आयुष्याची गुणवत्ता वाढते. योगाचा मार्ग स्वीकारल्यास जीवन अधिक संतुलित समाधानी आणि निरोगी होते.

शरीर, मन आणि आत्म्याच्या संगम साधण्यासाठी योग हा अमूल्य साधन आहे, जो आपले जीवन सुंदर, समृद्ध, संतुलित आणि समाधानी बनवतो.

भारतीय ज्ञान परंपरा आणि योग

महेश्वरी रवींद्र गोहणे

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

आरोग्य व अध्यात्माचा पूल

भारतीय ज्ञान प्रणाली म्हणजे केवळ पुस्तके ज्ञान नव्हे तर जीवन जगण्याची एक परिपूर्ण पद्धत आहे. या ज्ञान प्रणाली मध्ये वेद, उपनिषद, पुराण, आयुर्वेद, वास्तुशास्त्र, संगीत, नाट्यशास्त्र, गणित, खगोलशास्त्र आणि योग यांचा समावेश आहे. यामधील योग ही एक अशी देणगी आहे जी जगभरात आरोग्य आणि मानसिक शांतीसाठी प्रसिद्ध झाली आहे.

योगाचा अर्थ व उगम :

योग हा शब्द संस्कृत मधील युज या धातूपासून तयार झाला आहे ज्याचा अर्थ जोडणे किंवा एकत्र करणे असा होतो. योग

म्हणजे आत्मा आणि परमात्मा यांचा मिलाप. योग केवळ शारीरिक व्यायाम पद्धती नसून मन शरीर आणि आत्मा यांना संतुलित करणारी साधना आहे. योगाच्या उगम भारतात हजारो वर्षापूर्वी झाला. ऋग्वेद, उपनिषद आणि भगवद्गीता यामध्ये योगाचे महत्त्व स्पष्टपणे वर्णन केलेले आहे. पतंजली मुलींनी योग सूत्रांमध्ये योगाच्या आठ अंगांचे वर्णन केले आहे त्याला अष्टांग योग म्हणतात.

योगाचे प्रकार :

भारतीय ज्ञान प्रणालीमध्ये विविध प्रकारचे योग विकसित झाले आहेत त्यापैकी काही महत्त्वाचे प्रकार आहेत :

१) हठयोग : हठयोग हा योगाचा एक महत्त्वाचा प्रकार आहे जो प्रामुख्याने शरीर आणि मन यांच्या संतुलनावर भर देतो. हठ या शब्दाचा संस्कृत आतील अर्थ दोन भागात विभागला जातो. ह म्हणजे सूर्य (प्राणशक्ती) आणि ठ (मनशक्ती) यांचा संतुलित मेळ घडवून आणण्याची पद्धत. हठयोगाची सुरुवात नाथ संप्रदायातील संत मच्छिंद्रनाथ व गोरखनाथ यांनी केली असे मानले जाते. याबद्दल सविस्तर माहिती घेरंड संहिता हठयोग प्रदीपिका आणि शिव संहिता या प्राचीन ग्रंथांमध्ये मिळते.

२) राजयोग : राजयोग हा योगाचा राजा म्हणून ओळखला जातो. राजयोग हा आत्म्याच्या परमतत्वाशी थेट एकत्र साधण्याचा मार्ग आहे. हा योग प्रामुख्याने मन, चित्त आणि आत्मसंयमावर भर देतो. पतंजली योग सूत्रांमध्ये राजयोगाची विस्तृतपणे माहिती दिली आहे. पतंजलीने राज्य योगाला अष्टांग योग असे नाव दिले आहे. ज्यामध्ये आठ पायऱ्या आहेत.

- यम : सामाजिक आचारसंहिता म्हणजेच अहिंसा सत्य अस्तेय अपरिग्रह ब्रह्मचर्य याबद्दल सविस्तर माहिती.
- नियम : वैयक्तिक शिस्त.
- आसन : शरीर स्थिर व आरामदायक ठेवण्यासाठी आसन.
- प्राणायाम : श्वासोच्छ्वासाचे नियम.
- प्रत्याहार : इंद्रियांचे नियंत्रण व बाह्य विषयांपासून मनाला परावृत्त करणे.
- धारणा : मन एका ठिकाणी एकाग्र करणे.
- ध्यान : दीर्घकाळ एकाग्रतेत राहणे.

■ समाधी : आत्म्याचे परमात्म्याशी विलीन होणे.

३) कर्मयोग : कर्मयोग म्हणजे आपले कर्तव्य निस्वारची भावाने फळाची अपेक्षा न ठेवता करणे. हा सिद्धांत भगवद्गीतेमध्ये भगवान श्रीकृष्णांनी अर्जुनाला समजावला आहे. भगवान श्रीकृष्ण म्हणतात, कर्मण्ये वाधिकारस्ते माफलेषू कदाचन - कर्म करणं हेच तुझं ध्येय आहे फळाची अपेक्षा बघण्याचा तुला अधिकार नाही. कर्मयोगाची मुख्यत्वे निस्वार्थ सेवा फलत्याग कर्तव्य पालन समत्व बुद्धी आणि ईश्वर अर्पण ही आहे.

४) भक्तियोग : ईश्वराविषयी प्रेम श्रद्धा आणि समर्पणाचा मार्ग म्हणजे भक्तियोग. यामध्ये मनुष्य ईश्वराशी भावनिक नातं जोडतो आणि त्याच्यावर पूर्ण विश्वास ठेवतो. भक्ती योगाचा मूळ उद्देश म्हणजे मन शुद्ध करून ईश्वराशी एकरूप होणे जसे मिराबाईंचे भगवान श्रीकृष्णावरील प्रेम किंवा तुकाराम महाराजांचे अभंग हे भक्तियोगाची उदाहरणे आहेत.

५) ज्ञान योग : ज्ञानयोग म्हणजे ज्ञानाच्या माध्यमातून आत्मा आणि परमात्मा यांची एकता जाणून घेण्याचा मार्ग. यात माणूस शस्त्रांचा अभ्यास तत्त्वज्ञान आणि आत्मचिंतन करून सत्याचा शोध घेतो ज्ञानयोगाचा मुख्य उद्देश हा मी कोण आहे या प्रश्नाचे उत्तर मिळून मोक्षप्राप्ती करणे हा आहे.

६) कुंडली योग : शरीरातील सूक्त ऊर्जा (कुंडलिनी शक्ती) जागृत करून आत्मिक उन्नती साधली जाते. ही ऊर्जा मणक्याच्या तळाशी मूलधार चक्र सर्पाकृती स्वरूपात सूक्त आहे असे मानले जाते. कुंडलिनी योगाचा मुख्य उद्देश म्हणजे शरीर, मन आणि आत्म्याचे सामर्थ्य वाढवणे परमचेतनेशी जोडणे.

योग हा फक्त शरीर तंदुरुस्त ठेवण्याचा मार्ग नाही तर तो मन बुद्धी आणि आत्म्याच्या शुद्धीचा सेतू आहे. भारतीय ज्ञानपरंपरेने हजारो वर्षापूर्वीच योगाला जीवनशैलीचे केंद्रस्थान दिले आहे. आजच्या आधुनिक धावपळीच्या तणावग्रस्त जीवनात योग हे एक अमूल्य वरदान आहे जे शरीराला आरोग्य मनाला शांतता आणि आत्म्याला स्थैर्य प्रदान करते.

योग: कर्मसु कौशलम् । असे श्रीमद् भगवत गीतेत सांगितले आहे. म्हणजेच जीवनातील प्रत्येक कृतीत उत्कृष्टता आणणे हाच खरा योग. योगाच्या विविध प्रकारांमधून फोटो

योगराज कर्मयोग, भक्तीयोग, ज्ञानयोग किंवा कुंडलिनी योग म्हणून आपल्या प्रकृतीनुसार मार्ग निवडून आत्मविकासाचा प्रवास सुरू करू शकतो.

योग हा केवळ व्यायाम नसून तो शरीर मन आणि आत्मा यांचा सुसंवाद साधणारी संपूर्ण जीवन पद्धती आहे. त्यामुळे भारतीय ज्ञान परंपरेतील योग हा आजही तितकाच आवश्यक आहे जितका प्राचीन काळी होता. योग्य आचरण आणि नियमित साधनेतून प्रत्येक जण आरोग्य आणि अध्यात्म यांचा पूल बांधू शकतो आणि खऱ्या अर्थाने समग्र जीवन जगू शकतो.

‘शरीरमाद्यं खलु धर्मसाधनम्’- आरोग्य हेच धर्म, कर्तव्य आणि जीवनाच्या सर्वसाधारणचे मूळ साधन आहे योगाद्वारे ते साध्य होऊ शकते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली : योग

भाग्यश्री नंदकुमार मोरे

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

योगाची परंपरा खूप प्राचीन आहे आणि ती हजारो वर्षांपूर्वी उगम पावली आहे. असे मानले जाते की, ‘योग’ हा संस्कृतीच्या सुरुवातीपासूनच पाळला जात आहे; म्हणजेच योगाचा जन्म, सर्वात जुन्या धर्माच्या किंवा श्रद्धांच्या जन्माच्या खूप आधी झाला होता.

योग-शास्त्रात शिवाला ‘आदियोगी’ आणि ‘आदी गुरू’ मानले जाते.

भगवान शंकरानंतर योगाची उत्पत्ती, वैदिक-ऋषी आणि संतांपासून झाली असे मानले जाते. नंतर कृष्ण, महावीर आणि बुद्ध यांनी आपापल्या पद्धतीने त्याचा विस्तार केला. त्यानंतर पतंजलीने त्याला एक पद्धतशीर स्वरूप दिले. सिद्ध पंथ, शैव पंथ, नाथपंथ, वैष्णव आणि शाक्त पंथांनी आपापल्या पद्धतीने या स्वरूपाचा विस्तार केला.

योगाशी संबंधित सर्वात जुने ऐतिहासिक पुरावे म्हणजे सिंधू संस्कृतीतून सापडलेल्या गोष्टी; ज्यांत शरीराच्या हालचाली आणि आसने त्या काळातील योगाच्या अस्तित्वाचा थेट पुरावा आहे योगाचे वर्णन प्रथम वेदांमध्ये

आढळते आणि वेद हे सर्वात जुने साहित्य मानले जाते.

योग हा शब्द ‘युज’ या मुळापासून आला आहे. धातूपथात युज ह्या शब्दाचे तीन आहेत समाधी संयोग संयमन.

इतिहास - वेगवेगळ्या काळात योगाच्या प्रसाराची स्थिती खाली अधोरेखित केली आहे.

सुरुवातीचा काळ

(इ. स. ३००० पूर्वी) अलीकडच्या काळापर्यंत पाश्चात्य विद्वानांचा असा विश्वास होता की, बौद्ध धर्माचा उदय झाला तेव्हा योगाची उत्पत्ती सुमारे ५०० ईसा पूर्व झाली. परंतु हडप्पा आणि मोहेंजोदडो येथील उत्खननात सापडलेल्या योग आसनांवरून असे दिसून येते की योग ५००० वर्षांपूर्वी प्रचलित होता.

वैदिक काळ (३००० ईसापूर्व ते ५०० ईसापूर्व)

वैदिक काळात एकाग्रता विकसित करण्यासाठी आणि संसारिक अडचणीवर मात करण्यासाठी योगाचा अभ्यास केला जात असे. या काळात यज्ञ आणि योगाला खूप महत्त्व होते.

पूर्व शास्त्रीय काळ (५०० ईसा पूर्व ते २०० ईसापूर्व):

या काळात योग हा केवळ श्वासोच्छ्वास आणि आसन-व्यायामाऐवजी जीवनशैली बनला. उपनिषदांमध्ये याचे भरपूर पुरावे आहेत.

शास्त्रीय काळ (इसा पूर्व ५०० ते ईसा पूर्व २००) या काळात योग स्पष्ट आणि व्यापक स्वरूपात प्रकट झाला. पतंजलीने २०० ईसा पूर्व मध्ये वेदांमध्ये विखुरलेले योगाचे ज्ञान प्रथमच व्यापक स्वरूपात सादर केले. त्यांनी योगाची १९५ सूत्रे थोडक्यात संकलित केली. पतंजली सूत्राचा योग म्हणजे

‘राज योग’. त्याचे आठ भाग आहेत.

- १) यम (सामाजिक आचरण)
- २) नियम (वैयक्तिक आचरण)
- ३) आसन (शारीरिक आसने)
- ४) प्राणायाम (श्वासाचे नियमन)
- ५) प्रत्याहार (इंद्रियांचे आत्मसमर्पण)
- ६) धारणा (एकाग्रता)
- ७) ध्यान
- ८) समाधी

मध्ययुग (इ. स. ५००ते १५००)

या काळात, पतंजली-योगाच्या अनुयायांनी आसनांना, शरीर आणि मनाची शुद्धी, क्रिया आणि प्राणायामाला अधिकाधिक महत्त्व देऊन योगाला एक नवीन दृष्टिकोन किंवा एक नवीन वळण दिले. योगाच्या या स्वरूपाला 'हठयोग' म्हणतात.

आधुनिक काळ :

विवेकानंद यांनी शिकागो येथील धर्म संसदेत केलेल्या ऐतिहासिक भाषणात योगाचा उल्लेख करून संपूर्ण जगाला योगाची ओळख करून दिली. महर्षी महेश योगी, परमहंस, योगानंद, रमण महर्षी यासारख्या अनेक योगींनी पाश्चात्य जगावर प्रभाव पाडला आणि हळूहळू योगाला एक धर्मनिरपेक्ष प्रक्रिया- आधारित धार्मिक तत्व म्हणून जगभरात स्वीकारले जाऊ लागले.

११ डिसेंबर २०१४ रोजी भारताचे पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांनी संयुक्त राष्ट्रांच्या आमसभेत २१ जून रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिन साजरा करण्याचा प्रस्ताव मांडला; जो १९३ पैकी १७५ देशांनी कोणत्याही मतदानाशिवाय स्वीकारला.

संयुक्त राष्ट्रांनी योगाचे महत्त्व मान्य केले आणि म्हटले की 'योग' हा मानवी आरोग्य आणि कल्याणासाठी एक समग्र दृष्टिकोन आहे'.

प्राचीन भारतातील सण व त्यांचे महत्त्व

पूजा महादेव बरकुळे

बारावी - वाणिज्य विभाग

प्राचीन भारतातील सण हे केवळ आनंदाचे व मनोरंजनाचे प्रसंग नव्हते तर ते धार्मिक, सांस्कृतिक, सामाजिक व नैसर्गिक चक्राशी जोडलेले होते. हे सण ऋतूनुसार, शेतीच्या टप्प्यानुसार तसेच तिथीप्रमाणे आणि धर्मग्रंथातील घटनांच्या आधारे साजरे केले जात. या सणांचा समाजाच्या जीवनशैलीवर सकारात्मक परिणाम होत असे.

दिवाळीचे महत्त्व :

दिवाळी हा हिंदू धर्मातील एक अत्यंत महत्त्वाचा आणि आनंददायक सण आहे. तो प्रकाशाचा सण म्हणून ओळखला जातो, तसेच 'अंधारावर प्रकाशाचा' ;

'अज्ञानावर ज्ञानाचा' आणि 'वाईटावर चांगूलपणा'चा विजय हा या सणांमागील प्रमुख संदेश आहे.

दिवाळीची सुरुवात :

प्राचीन काळी अयोध्येचा राजा दशरथ याचा पुत्र श्रीराम हा अत्यंत धर्मशील, पराक्रमी आणि लोकप्रिय होता. परंतु कौसल्येचा मुलगा असूनही कैकयीच्या हट्टा मुळे त्याला १४ वर्षे वनवास स्विकारला. वनवासात त्यांच्यासोबत पत्नी सीता आणि बंधू लक्ष्मण होते. त्यांनी विविध जंगलातून प्रवास केला. अयोध्येचा राजा दशरथ यांचा पुत्र असूनही त्यांनी वनवास स्विकारला.

वनवास काळात लंकेचा राजा रावण हा श्रीरामांची पत्नी सीते च्या रूपावर मोहित झाला. त्याने एक युक्ती वापरून सीतेचे अपहरण केले व तिला लंकेत नेले. श्रीराम अत्यंत दुःखी झाले आणि सीतेचा शोध सुरू झाला. रामांना हनुमान आणि सुग्रीव यांची मदत मिळाली. हनुमान लंकेत गेले, सीतेची भेट घेतली आणि रामाच्या अंगठीची खूण दिली. त्यानंतर रामाने वानरसेनेकडून रामसेतू नावाचा बांध बांधून लंकेवर चढाई केली. राम आणि रावण यांच्यात मोठे युद्ध झाले अखेरीस रामाने रावणाचा वध केला आणि सीतेची सुटका केली. यानंतर त्यांनी आयोध्येचा मार्ग धरला.

रावणाचा पराभव झाल्यानंतर श्रीराम, सीता आणि लक्ष्मण १४ वर्षांचा वनवास संपवून अयोध्येत परतले; त्यावेळी अयोध्येत असलेल्या प्रजेला अतिशय आनंद झाला. त्यांनी दिवे लावून रांगोळ्या काढून आणि फटाके फोडून प्रकाशमय वातावरणात श्रीरामांचे स्वागत केले. त्या दिवसापासून, प्रकाशाचा दिवस, दीपावली (दिवाळी) म्हणून साजरा केला जातो अंधार (अधर्म) संपून प्रकाश (धर्म) पुन्हा अयोध्येत परत आला, याचे प्रतीक म्हणून हा दिवस पवित्र मानला जातो.

दिवाळी साजरी करण्यामागील मुख्य कारणे :

- श्री रामचंद्र चा अयोध्येत परतले : भगवान श्रीराम वनवास संपवून रावणाचा वध करून अयोध्येत परतले तेव्हा अयोध्या वाशी यांनी दिवे लावून त्यांचे स्वागत केले म्हणून दिवाळी दिवे लावण्याची परंपरा आहे त्याचबरोबर याला दिव्यांचा सण असेही म्हणतात.
- लक्ष्मीपूजन: या दिवशी धन, संपत्ती व सुख-समृद्धीसाठी श्री महालक्ष्मी देवीची पूजा केली जाते व्यापारी वर्गासाठी हा विशेष महत्त्वाचा दिवस असतो.
- नरक चतुर्दशी: या दिवशी नरकासुर या राक्षसाचा वध झाल्याचे मानले जाते त्यामुळे ही तामसी शक्तीवर सात्विकतेचे विजयाची निशाणी आहे.
- भाऊबीज : या दिवशी बहिण आपल्या भावाला त्याच्या दीर्घायुष्यासाठी ओवाळते हा स्नेहाचा व प्रेमाचा दिवस असतो.

दिवाळी कशी साजरी केली जाते :

घरात स्वच्छता करण्यापासून दिवाळीची मुख्य सुरुवात केली जाते आरोग्य व सुख-समृद्धीसाठी प्रार्थना करतात, नवीन सोने-चांदी तसेच भांडी, वस्त्र इत्यादींची खरेदी होते. या दिवशी उटणे वापरून अभ्यंग स्नान केले जाते; याचेही फार महत्त्व मानले जाते. पाडवा हा दिवस पती-पत्नीच्या प्रेमाचा दिवस मानला जातो. राजा बळीच्या स्मरणार्थ बलि पूजन करतात; म्हणून या दिवसाला बलिप्रतिपदा असेही मानतात. घरात दिवे पणत्या लावून सजावट केली जाते. प्रकाशमय वातावरणाचा सर्वत्र आनंद व हर्ष दिसतो. चकली, चिवडा, शेव, करंजी लाडू, चिरोटे आणि अनारसे असे पदार्थ आवडीने केले जातात व खाल्ले जातात. घरात सर्वजण एकत्र येऊन सणाचा आनंद घेतात. फटाके फोडतात. सर्वजण सुख शांती व समृद्धीसाठी प्रार्थना करतात.

दिवाळीचे सामाजिक आणि सांस्कृतिक महत्त्व:

लोक घरांची स्वच्छता करतात रंगरंगोटी करतात व आकर्षक रांगोळ्या काढतात घरातील सर्व नकारात्मकता आणि वाईट विचार बाहेर काढून स्वच्छता आणि प्रसन्नता यांच्या रूपात सकारात्मकता येते; नवीन कपडे, फटाके, गोडधोड जेवणे यामुळे वातावरणात उत्साह आणि आनंद निर्माण होतो. व्यापारी वर्ग नवीन हिशेब सुरू करतो ज्याला वर्षाचा प्रारंभ असे म्हणतात. विविध भागातील परंपरेनुसार

या काळात गोवर्धन पूजा पाडवा, यमदीपन इत्यादी प्रथा पाळल्या जातात.

दीपानां शोभया युक्तं, हर्षमंगलमपूर्णया ।

लक्ष्म्याः आगमनं पुण्यं, दीपोत्सवम्युच्यते ॥

तमसो मा ज्योतिर्गमय, दीपैः संजीवलोकनम् ।

शुभं करोतु कल्याणं, दीपावल्याः शुभोत्सवः ॥

दिवाळी सणाचा निष्कर्ष:

दिवाळी ही नवा संकल्प, नवा आरंभ व सकारात्मक विचारांची सुरुवात करण्यासाठी आदर्श वेळ असते, तसेच फटाके, दिवे, फराळ व भेटवस्तू यामुळे नात्यांना नवीन उभारी देते व आनंदाचे वातावरण निर्माण करते. दिवाळी हा सण केवळ धार्मिक किंवा सांस्कृतिक सण नसून तो सामाजिक, मानसिक, आर्थिक व नैतिक दृष्ट्याचा एक महत्त्वपूर्ण पर्व आहे.

दिवाळी म्हणजे एकता, प्रेम, प्रकाश, उत्सव आणि आध्यात्मिक जागृतीचा संगम आहे. अंधकारातून प्रकाशाकडे नेणारा हा सण प्रत्येकाच्या आयुष्यात आनंद आणि समृद्धी घेऊन यावा हीच प्रार्थना.

दिव्यांच्या झगमगती रेषा,

घराघरात आनंदाची वेषा।

फराळाच्या गोडीचा थाट,

उत्सव साजरा प्रेमाने वाट ॥

भारतीय सण

सारिका पवार

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

मराठीमध्ये सण म्हणजे सांस्कृतिक, धार्मिक किंवा आध्यात्मिक कारणांसाठी साजरे करण्यात केले जाणारे दिवस. हे सण भारतीय पंचांगानुसार असतात आणि वर्षभरात गुढीपाडवा, गणेशोत्सव, दिवाळी, मकर संक्रांति आणि होळी यासारखे विविध सण साजरे केले जातात. सणांचा उद्देश हा आनंद वाटणे असतो. 'धार्मिक सण' हे अनेक देव- देवतांशी संबंधित असतात आणि त्या त्या देवतेची पूजा केली जाते.

भोगी हा सण जानेवारी महिन्यात असतो. वर्षाची सुरुवात भोगी या सणांपासून होते. भोगी ही संक्रातीच्या आदल्या दिवशी असते. भोगीला बाजरी-तांदळाच्या भाकरी, करतात आणि गाजर, पावटा, हरभरा आणि वांगी इत्यादी भाज्या एकत्र करून, त्याची 'भेळ-भाजी' खातात. नंतर

मकर-संक्रांत हा सण हिंदू लोक साजरा करतात. संक्रातीच्या वेळी थंडी असते त्यामुळे शरीराला जास्त उष्मांक देणारे तीळ व गूळ या पदार्थांना या दिवशी फार महत्त्व असते. सूर्याला व देवाला तिळगुळाचा नैवेद्य दाखवला जातो. भारत अशी ती प्रधान देश आहे.

गुढीपाडवा हा सण धार्मिक आहे. हा चैत्रशुद्ध प्रतिपदा यादिवशी म्हणजे मराठी नवीन वर्षाचा प्रथम दिवस होय.

प्रभू रामचंद्र १४ वर्षांचा वनवास संपवून लंकेच्या रावणाचा वध करून विजयी होऊन ज्या दिवशी आपल्या अयोध्येला परत आले तो दिवस चैत्रशुद्ध प्रतिपदा होता. गुढीपाडवा या सणाचा दिवस साडेतीन मुहूर्तापैकी एक मुहूर्त समजला जातो. या दिवशी नवीन घरात राहायला जाणे सोन्याचे खरेदी वगैरे सर्व गोष्टींच्या साठी हा दिवस शुभ मानतात. या दिवशी नवीन संवत्सराचा प्रारंभ होतो व नवे पंचांगही सुरू होते शालिवाहन शकाची सुरुवात याच दिवशी झाली.

महाराष्ट्रातील सर्वात मोठा व आगळावेगळा सण म्हणजे गणपती! या उत्सवाचे स्वरूप सार्वजनिक

झाल्यापासून तर हा उत्सव महाराष्ट्रभर अत्यंत धामधुमीने साजरा केला जातो. हा उत्सव दहा दिवसांचा असतो. गणपती ही ज्ञानाची देवता. गजानन हा विघ्नहर्ता मानतात त्यामुळे कोणत्याही शुभकार्याच्या सुरुवातीला गणपतीची पूजा करण्याची प्रथा आहे. या सणाला शाडूच्या मातीच्या केलेल्या एकापेक्षा एक सरस अशा गणपतीच्या मूर्ती बाजारात येतात गणपती घरी आणताना त्याच्या तोंडावर रुमाल बांधून आणतात व गणपती आणल्यावर घराच्या दाराबाहेर गणपतीला तांदूळ व पाणी यांनी ओवाळून ते बाहेर टाकून मूर्ती घरात घेतात. गणपतीची आरती दोन वेळा केली जाते; गणपती आल्यावर घर प्रसन्न होतं. प्रसादाला गणपतीच्या आवडीचे मोदक बनवतात. त्यानंतर अनंत चतुर्दशी ला गणपती विसर्जन हे जोरदार ढोल वादनाने करतात आणि 'पुढच्या वर्षी लवकर या' असे म्हणून आपण गणपतीची मूर्ती विसर्जन करतो.

आषाढी एकादशी चे खूप महत्त्व आहे. पंढरपूरपर्यंत पायी वारीची परंपरा आहे. संत ज्ञानेश्वर, संत तुकाराम, भक्त पुंडलिक, मुक्ताबाई, संत नामदेव इ. महान संत वारकरी संप्रदायात होऊन गेले. आषाढी वारी आयुष्यात एकदा तरी करावी असे वयस्कर माणसं म्हणत असतात. वारीत चालायला मिळालं हे पुण्य असते आळंदीवरून ती पालखी हळूहळू पंढरपुरात एकादशीच्या दिवशी पोहोचते.

दिवाळी हा सण अंधारावर प्रकाशाचा विजय म्हणून साजरा करण्यात येतो. हा सण वेगवेगळ्या धर्मात वाईटावर चांगल्याचा, अज्ञानावर ज्ञानाचा आणि दुःखावर आनंदाचा विजय, दर्शवतो. या उत्सवात घरांना दिव्यांची रोषणाई करणे, नवीन कपडे घालणे, गोड पदार्थ बनवणे आणि भेट वस्तूंची देवाण-घेवाण करणे असे या सणाचे प्रमुख भाग आहेत. या उत्सवा दरम्यान लोक त्यांची घरे मंदिरे आणि कार्यस्थळे दिवे, पणत्या आणि कंदील यांनी प्रकाशित करतात. हिंदू लोक उत्सवाच्या दिवशी पहाटे तेलाने आणि उटणे लावून स्नान करतात. दिवाळीत आपल्याला शाळेला सुट्टी असते; घरात फराळ चालू असतो. सगळ्यांच्या घरात फराळाचा घमघमाट सुटतो. फराळात करंजी, चकली, चिवडा, लाडू, शंकरपाळ्या इत्यादी अनेक पदार्थ बनवले जातात.

भारतातील प्राचीन आयुर्वेद

सुवर्णा मारूती तामकर

बारावी वाणिज्य विभाग

आयुर्वेद हे भारतातील प्राचीन औषधी शास्त्र असे मानले जाते. आयुर्वेदाची सुरुवात सुमारे ५००० वर्षांपूर्वी झाली असे म्हटले जाते. सर्व वेदांपैकी प्रमुख असे एकमेव 'अथर्ववेद' म्हणजे 'आयुर्वेद' होय. आयु म्हणजे जीवन आणि वेद म्हणजे शास्त्र, असा आयुर्वेद शब्दाचा अर्थ होय. आयुर्वेदाचे मूळ उद्दिष्ट असे आहे, 'स्वस्थस्य स्वास्थ्य रक्षणम् । आतुरस्य विकारप्रशमनं च ॥' म्हणजे 'स्वस्थ' व्यक्तीला विकार होऊच न देणे. आतुर व्यक्तीच्या विकारांचे शमन करणे. आयुर्वेद हे व्यापक आणि उत्तुंग परंपरा आहे. आयुर्वेदात ऋग्वेद, यजुर्वेद, सामवेद आणि अथर्ववेद हे चार वेद आहेत.

एका आयुर्वेदानुसार मनुष्य हा वात, कफ, पित्त, या तीन प्रकृतीनुसार असतो. ज्या व्यक्तींना तीनही प्रकृती समप्रमाणात असतात त्याला सक्षम, आरोग्यपूर्ण मनुष्य समजले जातात.

आयुर्वेदात मुख्यतः वनस्पती व त्यांचे वेगवेगळे भाग, कंदमुळे यांच्यापासून तयार झालेली औषधे वापरतात. पहिल्या सहस्रकानंतर रासायनिक औषधेही थोड्या प्रमाणात वापरली जाऊ लागली. इ.स.आठव्या शतकात 'उग्रादित्य' आणि इ.स. चौदाव्या शतकात 'सरनगध्र' यांनी बऱ्याच रासायनिक औषधांचा अभ्यास केला. विंचू, साप, कोळी इत्यादी प्राण्यांच्या विषयांचाही प्राणिज औषध म्हणून वापर केला जातो. विषौषाधाचा अभ्यास करणारी अगदतंत्र ही आयुर्वेदाची एक शाखा आहे. आयुर्वेदाच्या प्राचीन ग्रंथात केवळ आहाराचाच विचार केला नाही तर विविध ऋतूंमध्ये, कालानुरूप हवा पाण्यात बदल होत असताना आपण कसे राहावे? कसे राहू नये, याचा साधक बाधक विचार केला आहे. तर या ग्रंथ आणि पोथ्यांमध्ये अगदी सर्वसामान्य विकारांपासून दुर्मिळ विकारांवर मात्रा असते.

सर्व शारीरिक प्रक्रिया तीन दोषांच्या संतुलनातून नियंत्रित केल्या जातात, असे आयुर्वेद मानते.

आयुर्वेद हे भारताने संपूर्ण जगाला दिलेले एक

असाधारण वरदान आहे. आयुर्वेदानुसार मानवी शरीर तसेच सृष्टीतील कोणतीही वस्तू ही पाच मूलतत्त्वांपासून बनलेली आहे. त्यांना पंचमहाभूते असे म्हटले जाते. पंचमहाभुतात पृथ्वी, पाणी, अग्नी, वायू आणि आकाश (पोकळी) या पाच तत्त्वांचा समावेश होतो. आयुर्वेदात जीवन म्हणजे शरीर, मन, आत्मा यांचे संयोजन होय. आयुर्वेदातील उपचार पद्धतींमध्ये वनौषधी वनस्पतीजन्य आहाराविषयक नियम, व्यायामाचे विविध प्रकार, त्याद्वारे शरीरातील नैसर्गिक प्रतिकार शक्तीला वाढविण्यावर भर दिला जातो.

आयुर्वेदातील विविध परंपरांनी सुमारे १२०० वर्षांचा काल व्यापलेला आहे गौतम बुद्धाच्या काळापासून (सुमारे इसवीसन पूर्व ५५६) ते सम्राट हर्षवर्धनाच्या काळपर्यंत (सुमारे इसवी सन ६००) या परंपरांचे कार्य चालत होते. चरक आणि सुश्रुत संहितांचे बऱ्याच लोकांनी संपादन केले आहे. आयुर्वेदामध्ये शल्यचिकित्सेची ही जी परंपरा आहे तिची सुरुवात सुश्रुताने केली असे मानतात.

यानंतर त्यामध्ये संधान (मद्य निर्मितीची) प्रक्रिया सुरू होते. संधान प्रक्रिया पूर्ण झाल्यावर त्याला गाळून जो द्रव पदार्थ प्राप्त होतो त्याला 'आसव' असे म्हणतात. 'आसव' हे शरीर व भूक वाढवणारे, निद्रानाश, वेदना व तोंडाचा बेचावपणा दूर करणारे व मनाला प्रसन्न करणारे असे असते. तर 'अनिष्ट' हे शरीर कृश किंवा रोड होणे, मूळव्याध, पचनाचे जुने विकार इत्यादी प्रकारच्या रोगांमध्ये लाभदायक असून अत्राची चव वाढविणारे कफापासून उत्पन्न होणारे रोग कमी करते.

वाळा, अफू, कोरफड, चंदन इत्यादी औषधांपासून 'आसव' तयार होते, तर अशोक, गुळवेल, अश्वगंधा, द्राक्ष इत्यादीं पासून अरिष्ट बनविले जाते. आसव-अरिष्टे जितकी जुनी तितकी अधिक गुणकारी असतात. ज्या पदार्थाचा काढा करावयाचा असेल ते घटक पदार्थ घेतात व त्यावर पदार्थांच्या वजनाच्या १६ पट पाणी घालून ते पाणी एक अष्टमांश (१/८) राही पर्यंत मंदाग्रीवर उकळवतात. हे पाणी गाळून घेतल्यावर बनलेल्या द्रव पदार्थाला त्या घटक पदार्थातील मुख्य घटकाचा काढा म्हणतात.

आयुर्वेदिक उपचार पद्धती प्रामुख्याने शमन आणि शोधन अशी वर्गीकृत केली जाते वाढलेले दोष स्वस्थानी नियंत्रित करण्याच्या प्रक्रियेस शमन असे म्हणतात. तर वाढलेले दोष स्वस्थानातून खेचून बाहेर काढून शरीराबाहेर काढून टाकण्याच्या प्रक्रियेचा भाग मानली जातात म्हणून

पंचकर्माना 'शोधन कर्मे' असे देखील म्हटले जाते. औषधे दीर्घकाळापर्यंत टिकून राहावीत यासाठी आसव-अरिष्टे तयार केली जातात. ही रोगानुसार विविध प्रकारच्या वनस्पतींपासून बनवितात, कारण आसव आणि अरिष्ट करण्यासाठी प्रथम एक मातीचे स्वच्छ मडके घेऊन त्यात आवश्यक त्या औषधी वनस्पती, पाणी व इतर सहाय्यक वनस्पतींचा रस या गोष्टी भरल्या जातात. त्यामध्ये आवश्यक प्रमाणात गूळ, साखर, मध व अन्य सुगंधी पदार्थ टाकतात. त्यानंतर त्यात धायटीची फुले किंवा ईस्ट मिसळून झाकण लावून त्याला १५ ते २५ दिवस समशीतोष्ण (साधारण तापमानाला) खोलीमध्ये स्थिर ठेवतात.

आयुर्वेदाप्रमाणे माणसाचे सर्वसाधारण आयुष्यमान शंभर वर्षे असायला हवे. धातूंच्या उत्तम दर्जामुळे (सारत्व) दीर्घायुष्य, मध्यम दर्जामुळे मध्यायुष्य व हिन दर्जामुळे (असारत्व) अल्पायुष्य मिळते. आयुर्वेदिक उपचार पद्धतीला आधुनिक भारतात शासन मान्यता मिळालेले असून विविध ठिकाणी या पद्धतीने उपचार करणारी रुग्णालये आणि मान्यता प्राप्त वैद्यकीय शिक्षण संस्था स्थापन झाल्या आहेत. या संस्थातून व्यावसायिक पदवी आणि पदव्युत्तर अभ्यासक्रम राज्यस्तरावर चालविले जातात.

भारतीय सण व त्यामागील विज्ञान

प्रणाली प्रकाश उभे

व्दितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारतीय संस्कृतीत सणांना विशेष महत्त्व आहे. प्रत्येक ऋतू, पिकांचा हंगाम, हवामानातील बदल तसेच सामाजिक ऐक्य राखणे, या सर्व गोष्टींचा सुंदर संगम आपल्या सणांमधून दिसतो.

आज आपण अनेक सण उत्साहाने साजरे करतो; पण त्या मागील मूळ हेतू जाणून घेतल्यास लक्षात येते की, हे केवळ मजा, खेळ किंवा धार्मिक विधी पुरते मर्यादित नसून आरोग्य, निसर्गाशी संवाद आणि समाजातील एकात्मता वाढवण्याचे साधन आहेत.

होळी - ऋतू बदल व आरोग्य संरक्षण :

होळी हा वसंतऋतूच्या आगमनाचा सण आहे. या काळात

हिवाळा संपत असतो आणि उन्हाळ्याची चहुल लागते थंड हवेत शरीरात संसर्गजन्य आजारांची शक्यता वाढते. होळी पेटल्यानंतर निर्माण होणारी उष्णता व वातावरणातील तापमान थोडे वाढल्यामुळे आजारांचा प्रसार कमी होण्यास मदत होते.

तसेच होळीच्या अग्रीत काही औषधी वनस्पती टाकण्याची पद्धत होती त्यामुळे वातावरण शुद्ध होत असे.

दिवाळी- स्वच्छता, प्रकाश व ऊर्जा :

दिवाळीच्या आधी घराची मोठी स्वच्छता करण्याची परंपरा आहे. हे केवळ सजावटीसाठी नाही, तर वर्षभर साचलेला धूर, धूळ व कीटक दूर करण्यासाठी असते.

मकर संक्रांत- हंगामानुसार आहार :

मकर संक्रातीच्या दिवशी तिळगुळ खाण्याची प्रथा आहे. तिळगुळ हे शरीराला उष्णता देणारे पदार्थ आहेत. हिवाळ्याच्या दिवसात शरीराची रोगप्रतिकारक शक्ती वाढवण्यासाठी हा आहार फायदेशीर ठरतो. तसेच 'तिळगुळ घ्या, गोड गोड बोला' ही परंपरा समाजात संवाद वाढवण्याचे साधन आहे.

गणेशोत्सव- पर्यावरण व एकत्रित संस्कृति:

गणेशोत्सवाच्या काळात पावसाळा संपत असतो, पाण्याचे स्रोत स्वच्छ ठेवणे. समाजात एकत्र येऊन सांस्कृतिक कार्यक्रम करणे आणि धार्मिक श्रद्धा जागवणे हा उद्देश असतो. शिवाय शाडूच्या मूर्ती करण्यामागे पर्यावरणाचा विचार होता. जेणेकरून विसर्जनानंतर पाणी प्रदूषित होऊ नये.

नवरात्री- आरोग्य व उपासना :

नवरात्रीत उपवास करण्याची प्रथा आहे. या काळात ऋतू बदलामुळे शरीरात सूक्ष्मजंतू वाढण्याची शक्यता असते उपवासांमुळे पचनसंस्था विश्रांती घेते आणि शरीर डिटॉक्स होते. त्याचबरोबर 'गरबा' आणि 'दांडिया' सारखे नृत्यप्रकार शारीरिक व्यायामासाठी उत्तम प्रकार आहेत.

गुढीपाडवा- नवीन वर्ष व आरोग्य संरक्षण :

चैत्र महिन्याच्या पहिल्या दिवशी 'गुढीपाडवा' हा सण साजरा केला जातो. या काळात आंब्याच्या पानांचा व नीमच्या पानांचा वापर केला जातो. निमची पाने रोगप्रतिकारशक्ती वाढवतात आणि ऋतू बदलाच्या काळात होणारे ताप, सर्दी यापासून संरक्षण करतात.

ओणम- पिकांचा हंगाम आणि ऐक्य :

केरळमध्ये ओणम हा पिकांच्या हंगामाचा आनंद साजरा करण्यासाठीचा सण असतो. या काळात निसर्गाची पूजा, नवे धान्य आणि सामूहिक मेजवानी यामुळे समाजात ऐक्य वाढते.

बैसाखी-कृषी महत्व :

पंजाब आणि उत्तर भारतात बैसाखी हा गव्हाच्या कापणी चा सण आहे.या काळात शेतकरी पिकाची कापणी करून निसर्गाचे आभार मानतात आणि पुढील हंगामासाठी तयारी करतात.

नारळी पौर्णिमा- समुद्ररक्षा व हंगाम बदलाचा संकेत:

नारळी पौर्णिमा हा मुख्यत्वे किनारपट्टीवरील मासेमारी समाजात साजरा केला जाणारा सण आहे. पावसाळ्यात समुद्रात वादळ, वारे, मोठ्या लाटा आणि भरती ओहोटीचा वेग धोकादायक असतो. श्रावण पौर्णिमेनंतर हे प्रमाण कमी होऊ लागते त्यामुळे या दिवसापासून मासेमारी हंगामी सुरुवात करण्याची प्रथा आहे.

समुद्रदेवतेची कृपा मिळावी म्हणून नारळ अर्पण केला जातो. नारळ हे पूर्ण अन्न असून त्यात पाणी, गर आणि तेल हे पोषक घटक असतात. नारळ पाण्यात टिकून राहतो त्यामुळे तो समुद्राच्या प्रवाहात दूर जाऊन सागरी जीवसृष्टीसाठी उपयुक्त ठरतो.

आयुर्वेद

वैष्णवी लालदास दुगाणे
द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

मूळ संकल्पना :

आयुर्वेद ही भारतीय प्रांतातील औषधी संस्था आहे. आयुर्वेदाची उत्पत्ती भारतात ५००० वर्षांपूर्वी झाल्याचे म्हटले जाते. आयुर्वेद हा शब्द संस्कृतच्या 'आयुस' म्हणजे जीवन आणि 'वेद' म्हणजे विज्ञान. या दोन शब्दांचे संयोजन आहे. म्हणूनच आयुर्वेद म्हणजे जीवनाचे विज्ञान. इतर वैद्यकीय शास्त्रापेक्षा, आयुर्वेदाचा जास्त जोर रोगांवर

उपचारापेक्षा, निरोगी जीवनावर जास्त आहे. आयुर्वेदाचा मूळ उद्देशच उपचार प्रक्रियेला वैयक्तिक करणे असा आहे.

आयुर्वेदाच्या मान्यतेनुसार मनुष्याचे शरीर हे मूळ चार तत्वांवर आधारित असते : दोष, धातू, मल आणि अग्नी. आयुर्वेदामध्ये शरीराच्या या चार मूलतत्वांचे फार महत्व आहे. यांना मूळ सिद्धांत किंवा 'आयुर्वेद- उपचारांचे मूळ आधार' देखील म्हटले जाते.

- दोष : वात, पित्त आणि कफ; हे दोषांचे तीन महत्त्वपूर्ण सिद्धांत आहेत जे एकत्रितपणे 'अपचयी' आणि 'उपचयी' (जयापचय) यंत्रित करतात. या तीन दोषांचे मुख्य कार्य, पचन झालेल्या पदार्थाचे प्रतिफल शरीरात सर्वत्र पोचवणे असे आहे; ज्यामुळे शरीरात मास पेशींच्या निर्माण कार्यास मदत होते. दोषांच्या कोणत्याही बिघाडामुळे शरीरात रोग निर्माण होतात.
- धातू : 'शरीराला आधार देणारे घटक म्हणजे धातू', अशी धातूची व्याख्या करता येते. शरीरात सात प्रकारच्या मांसपेशी यंत्रणा कार्यरत असतात, जशा: रस, रक्त, मांस, मेद, अस्थि, मज्जा आणि शुक्र, जे शरीरात रक्त रक्तरस, मास पेशी, चरबी अस्थि, अस्थिमज्जा, आणि वीर्य याचे दर्शक आहेत. धातू शरीराला फक्त मूलभूत पोषण देतात आणि ते मनाची वाढ आणि संरचना यासाठी महत्त्वाचे आहेत.
- मल : मल म्हणजे कचरा किंवा घाण. शरीराच्या त्रिनेत्र म्हणजेच दोष आणि धातू यामध्ये हे तिसरे नेत्र होय. मलाचे तीन प्रकार असतात जसे विष्टा, मूत्र आणि घाम. मल हे मुख्यतः शरीरात निरर्थक उत्पाद आहे; मल विसर्जन हे प्रत्येकाच्या शरीराच्या नियमित कार्यासाठी महत्त्वाचे आहे. मलाचे दोन मुख्य स्वरूप आहेत मला आणि किट. मल म्हणजे निरर्थक उत्पादन आणि किट म्हणजे धातूचे निरर्थक उत्पाद.
- अग्नी : शरीरातील सर्व जयापचयी क्रिया आणि पाचनीय गतिविधि शरीरात शरीराच्या जैविक आगीमुळे अग्नीमुळे घडत असतात. अग्नी म्हणजे शरीरातील 'एंजाइम्स' म्हणून शकतो; जे शरीरात जठर, एलिमेंट्री कॅनल, यकृत आणि ऊतक कोशिकेत असतात.

शरीराची संरचना :

आयुर्वेदात जीवन म्हणजे शरीर, ज्ञान, मन आणि आत्मा यांचे संयोजन होय. जिवंत मनुष्य तीन मनोवृत्ती (वात, पित्त आणि

कफ), सात मूलपेशी (रस, रक्त, मास, मेद, अस्थि, मज्जा आणि शुक्र) आणि शरीराच्या निरर्थक उत्पाद जसे विष्टा, मूत्र आणि घाम यांचा समूह आहे. म्हणून संपूर्ण शरीराचे आधार म्हणजे, मनोवृत्ती, सात मूल पेशी आणि शरीरातील निरर्थक उत्पाद यांचे एकत्रिकरण आहे. शरीराची वाढ आणि झीज, याचे घटक हे अन्नावर अवलंबून असते जे ते शरीर खाते आणि त्यांचे रूपांतर मनोवृत्ती, सात मूळ पेशी आणि शरीरातील निरर्थक उत्पाद यात होते. अन्न खाणे, पचणे, शोषण, आत्मसात आणि चयापचय यावरून शरीराचे आरोग्य आणि रोग अवलंबून असतात; जे मानसिक तंत्रावर आणि अग्नी (जैविक आग) यावर देखील अवलंबून असतात.

पंच महाभूते :

आयुर्वेद प्रमाणे सूर्य मंडळातील कोणतीही वस्तू आणि मानवीय शरीर, हे पांच मूळ तत्वापन चे बनलेले आहे (पंचमहाभूत) जसे, पृथ्वी, पाणी (आप), आग, (अग्नी-तेज) हवा (वायू) आणि पोकळी (व्योम).

या सर्व तत्वानंचे शरीराचे मुख्य ढाचा आणि त्याच्या अव्यवान प्रमाणे कार्यात आणि त्याच्या गरज आणि आवश्यकते नुसार संतूलित संक्षेपण असते.

अध्यात्म व संस्कृती

श्रावणी अरुण सोलकर

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

भारतीय जीवन पद्धतीत अध्यात्मिकता आणि संस्कृतीचा अतूट संबंध आहे. आजच्या धावपळीच्या जीवनात आपण आध्यात्म आणि आपली संस्कृती विसरत चाललोय. आपल्या सनातन हिंदू वैदिक धर्मात अध्यात्मिकता आणि संस्कृतीला विशेष महत्त्व आहे. भारतीय ज्ञान प्रणाली ही प्राचीन व व्यापक परंपरा असून तिचा गाभा अध्यात्म आहे.

यत्र विश्वम भवती एक निःसम याचा अर्थ जेथे संपूर्ण जग एका घट्ट्याप्रमाणे आहे. आपण सर्व एक आहोत असा महान संदेश देणारी, केवळ मानवाला नाही तर प्रत्येक सजीवाला महत्त्वाचे स्थान देणारी अशी ही भारतीय संस्कृती. प्राचीन काळापासून विविध ज्ञान शाखांचा

विकास होऊन त्या ज्ञानाने जगाला वैज्ञानिक, अध्यात्मिक, सांस्कृतिक मार्गदर्शन दिले आहे. आजच्या युगात जेव्हा विज्ञान, तंत्रज्ञान याने आपली जीवनशैली पूर्णपणे बदलली आहे, तेव्हा भारतीय ज्ञान परंपरेचे महत्त्व अधोरेखित होते.

अध्यात्मिकता आणि भारतीय ज्ञान :

- भारतीय ज्ञान प्रणालीचा गाभा म्हणजे अध्यात्म, इथे आत्मा, ब्रह्म, मोक्ष, कर्म, पुनर्जन्म यासारख्या संकल्पना केंद्रस्थानी आहेत. या प्रणालीने मनुष्याच्या अंतःमुखतेवर आणि आत्मचिंतनावर भर दिला आहे.
- वेद, उपनिषद, भगवद्गीता यांसारख्या ग्रंथांमधून गूढ तत्वज्ञान व्यक्त झाले आहे.
- योग आणि ध्यान यांसारख्या पद्धतीने मानसिक आणि शारीरिक आरोग्याचा समन्वय साधला जातो.
- अध्यात्माचा हेतू म्हणजे अंतर्गत शांतता आणि अंतिम सत्याचा शोध.

या आध्यात्मिक ज्ञानामध्ये वेदाला महत्त्व आहे. म्हणजे धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष या चार पुरुषार्थांचे विवेचन केले आहे. या चार पुरुषार्थांच्या अस्तित्वाचा बोध होतो, त्याचे ज्ञान प्राप्त होते अशा सर्वांगीण विवेचन करणारा ग्रंथ म्हणजे वेद आहे. भारतीय ज्ञान परंपरेतून प्राप्त होणारे अध्यात्मिक मार्गदर्शन जीवनातील विविध समस्यांचे निराकरण करण्यात मदत करते. ध्यान, योग आणि वेदांचे अध्ययन आत्मसाक्षात्कार आणि शांती प्राप्त करण्याचे साधन आहे.

आध्यात्मिक ज्ञानाचे मुख्य घटक :

- आत्मा (आत्मज्ञान) : प्रत्येक माणसाच्या आत एक शाश्वत आत्मा आहे, जो शरीर, मन आणि बुद्धीपेक्षा वेगळा आहे. आत्मज्ञान म्हणजे मी कोण आहे? या प्रश्नाचे उत्तर शोधणे.
- ब्रह्म (सर्वव्यापक सत्ता) : ब्रह्म म्हणजे सर्वत्र पसरलेली, अनंत, अपिवर्तनीय शक्ती. उपनिषदे सांगतात - 'अहं ब्रह्मास्मी' म्हणजेच मी ब्रह्म आहे.
- अविद्या व माया : अविद्या (अज्ञान) आणि माया (भ्रम) हे आपणास वास्तवापासून दूर ठेवतात. अध्यात्मिक साधना म्हणजे या अज्ञानातून मुक्त होणे.
- योग ध्यान आणि साधना : अध्यात्मिक ज्ञान प्रत्यक्ष अनुभवण्यासाठी योग, ध्यान, नामस्मरण, जप, व्रत, सेवा यांचा वापर होतो.

- गुरुचे स्थान : अध्यात्मिक ज्ञानात गुरु अत्यंत महत्त्वाचे असतात. ते अज्ञानाचा अंधार दूर करून ज्ञानाचा प्रकाश देतात.

संस्कृतीतील स्थान :

भारतीय संस्कृतीत 'वसुधैव कुटुंबकम्' हा सार्वत्रिक बंधुत्वाचा संदेश आहे. हा संदेश सर्वांना एकत्र बांधून ठेवतो. संस्कृती ही समाजाची आत्मा आहे. प्रत्येक समाजाची भाषा, कला, संगीत, साहित्य, लोककला, सण, उत्सव, परंपरा या सर्वांचा एकत्रित परिणाम म्हणजे संस्कृती. संस्कृती माणसाला त्याच्या मुळांशी जोडते आणि त्याच्या ओळखीला एक विशेष रूप देते. भारतासारख्या विविधतेने नटलेल्या देशात अनेक भाषा, पंथ, खाद्य पद्धती, पोशाख शैली आणि परंपरा अजूनही आहेत.

अध्यात्मिकता आणि संस्कृती यांचा संबंध खूप जवळचा आहे. अनेक धार्मिक ग्रंथ कथा, कहाण्या आणि लोक परंपरा या अध्यात्मिक मूल्यांवर आधारित आहेत. गुरु शिष्य परंपरा, सर्वधर्मसमभाव, मातृ पूजन आणि पर्यावरण पूजन या तिच्या वैशिष्ट्यपूर्ण परंपरा आहेत. रामायण, महाभारत, भगवद्गीता हे केवळ धार्मिक ग्रंथ नसून ते नैतिकता कर्तव्य प्रेम त्याग आणि सत्य या मूल्यांचा संदेश देतात. तसेच धार्मिक सण, पूजाविधी आणि उत्सव हे वेद, पुराणे आणि धर्मशास्त्रांच्या प्रभावाखाली आहेत. दिवाळी, होळी, ईद, क्रिसमस, गणेशोत्सव, गुरुपौर्णिमा हे केवळ आनंदासाठी नाही तर, यासारखे उत्सव समाजातील ऐक्य वाढवतात म्हणून साजरे केले जातात. प्राचीन वास्तु, कला, मंदिरे, किल्ले, गुंफा यात सांस्कृतिक आणि अध्यात्मिक वैभव दिसते.

संस्कार हे संस्कृतीचे गाभा आहेत. जन्म, उपनयन, विवाह, अंत्यसंस्कार हे जीवनातील प्रत्येक टप्प्यावर माणसाला नैतिक व सामाजिक जबाबदारीची जाणीव करून देतात. लोककला, लोकगीते, भाषिक विविधता, साहित्य, नाट्य, चित्रकला, शास्त्रीय संगीत हे भारतीय संस्कृतीचे अविभाज्य घटक आहेत. निसर्गाशी सुसंवाद ही संस्कृतीची वैशिष्ट्ये आहेत. वृक्ष, नद्या, पर्वत, प्राणी यांचा सन्मान करून पर्यावरण संवर्धनाची परंपरा रुजवली गेली आहे.

आजच्या वेगवान आणि तंत्रज्ञान प्रधान जगात, माणूस भौतिक सुखाच्या मागे धावताना अध्यात्मिक आणि सांस्कृतिक मूल्यांकडे दुर्लक्ष करू लागला आहे. त्यामुळे

मानसिक अस्थिरता, तणाव, सामाजिक दुरावा यांसारख्या समस्या वाढत आहेत. त्यामुळे आपल्या संस्कृतीची मुळे जपणे आणि अध्यात्मिकतेचा अंगीकार करणे हे अत्यंत गरजेचे आहे.

निष्कर्ष असा की, अध्यात्मिकता आपल्याला अंतरिक शांतता देते, तर संस्कृती आपल्याला समाजाशी जोडून ठेवते. या दोन्हींचा समतोल साधल्यासच व्यक्ती आणि समाज यांचा सर्वांगीण विकास होऊ शकतो. म्हणूनच, आपण आधुनिकतेकडे वाटचाल करताना आपल्या अध्यात्मिक आणि संस्कृतीक वारशाचा आदर ठेवणे हेच प्रगतीचे लक्षण आहे.

कला : मानवी संवेदनांचा शाश्वत प्रवास

संस्कृती परशुराम गायकवाड
द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

कला ही मानव जातीच्या विकास कथेत एक अविभाज्य घटक आहे. माणसाने बोलणे, लिहिणे किंवा गणित शिकण्याच्या आधीच त्यांनी रंग, आकार, हालचाली आणि आवाज यांच्या माध्यमातून स्वतःला व्यक्त करायला सुरुवात केली होती. आदिमानवाच्या गुहेतील भिंती चित्रे, दगडावर कोरलेल्या आकृत्या आणि हातांनी निर्माण केलेल्या मातीच्या वस्तू या कलेच्या पहिल्या पायऱ्या होत्या. तेव्हापासून आजपर्यंत, म्हणजे हजारो ओळख यांच्या अविभाज्य बनून राहिली आहे.

कलेचे स्वरूप आणि व्याप्ती :

कला म्हणजे केवळ एखादी सुंदर गोष्ट निर्माण करणे नव्हे. तर ती एक अनुभूती आहे. चित्रकार रंगाच्या माध्यमातून, शिल्पकार दगडातून, कवी शब्दातून, संगीतकार सुरातून, आपल्या आतल्या जगाचे चित्रण करतो.

कलीची व्याप्ती इतकी विशाल आहे किती दृश्यकला (Visual Art) सादरीकरण कला, (Performing Art), साहित्यकला, लोककला, हस्तकला, डिजिटल कल, वास्तू कला अशा असंख्य रूपात प्रकटते.

इतिहासातील कला आणि भारतीय वारसा :

भारतातील कला परंपरा जगातील सर्वात प्राचीन मानली जाते. अजिंठा आणि एलोरा येथील भित्तिचित्रे केवळ धार्मिक

दृष्टिकोनातूनच नव्हे तर तांत्रिक कौशल्य आणि रंगाच्या सौंदर्यासाठीही अद्वितीय आहेत. खजुराहो येथील मंदिर शिल्पांमधून जीवनातील प्रेम निसर्ग अध्यात्म आणि दैनंदिन जीवनाचे सूक्ष्म चित्रण दिसते.

दक्षिण भारतातील तंजावर चित्रशैली, पाटचित्र (ओडिशा), मधुबनी चित्रकला (बिहार), वारली चित्रकला (महाराष्ट्र) या लोककलेच्या उदाहरणातून प्रांतिक ओळख आणि सांस्कृतिक वैशिष्ट्ये जपली गेली आहेत.

कलेचे समाजातील महत्त्व :

कला ही फक्त मनोरंजन किंवा सौंदर्यदर्शनाचे साधन नसून समाजाच्या विचार प्रवाहवर परिणाम करणारे एक शक्तीशाली माध्यम आहे.

- जागरूकता निर्माण करणारी कला : सामाजिक, राजकीय आणि पर्यावरणीय मुद्द्यांवर चित्रपट, नाटके, चित्रकला आणि गाणी लोकांच्या मनात प्रश्न निर्माण करतात.
- संवेदनशीलता वाढवणारी कला : एखादे गाणे ऐकून किंवा चित्र पाहून माणूस अंतर्मुख होतो, इतरांच्या दुःखात सहभागी होतो.
- संस्कृतीचे संवर्धन : लोककला, पारंपारिक संगीत नृत्य आणि हस्तकला यामधून पिढ्यान्पिढ्या आपला वारसा जपला जातो.

कला आणि सर्जनशीलता :

त्यालाही मानवी मेंदूच्या सर्जनशील क्षमतेचा सर्वात सुंदर अविष्कार आहे. जेव्हा एखादी व्यक्ती कलाकृती निर्माण करते, तेव्हा ती आपल्या भावनांचा स्पर्श इतरांनाही होतो.

कला व्यक्तीला मानसिक समाधान, आत्मविश्वास, आनंद आणि चिंतन याची अनुभूती देते. अभ्यास सांगतो की, कला तणाव कमी करते. मनाला शांत ठेवते आणि समस्या सोडवण्याची क्षमता वाढवते.

कले समोरील आव्हाने :

१. व्यापारीकरण : कलेपेक्षा नफा महत्त्वाचा मानला जाण्याची प्रवृत्ती वाढत आहे.
२. पारंपारिक कलेचे लोप : आधुनिकतेच्या ओघात अनेक प्राचीन कलाप्रकार लुप्त होण्याच्या मार्गावर आहेत.
३. सामाजिक असमानता : प्रतिभावन कलंकारांनाही संधी न मिळणे.

४. बदलत्या आवडीनिवडी : जलद मनोरंजनाच्या सवयीमुळे लोकांचा धीर आणि सखोल कला विषयीक रस कमी होणे.

निष्कर्ष :

कला ही केवळ एक छंद, व्यवसाय किंवा मनोरंजन नसून ती मानवी आत्म्याचे प्रतिबिंब आहे. ती माणसाला संवेदनशील बनवते, विचारांना नवी दिशा देते आणि जीवनाला अर्थपूर्ण बनवते. कलेशिवाय मानव जातीचा इतिहास अपूर्ण राहिल आणि जीवन निरस बनेल. म्हणूनच आपण सर्वांनी कला जपावी, तिचा आस्वाद घ्यावा आणि पुढच्या पिढ्यांसाठी ती अधिक समृद्ध करून द्यावी. कला म्हणजे हृदयाचा नाद, आत्म्याची भाषा आणि मानवतेचे खरे रूप जी काळाच्या पलीकडेही जिवंत राहिल.

भारतीय ज्ञान प्रणाली : सण

ज्ञानेश्वरी किरण पिसाळ

द्वितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

सण हा असा शब्द आहे जो अनेक पिढीला समाजाला लोकांना वेगवेगळ्या पद्धतीने एकत्र आणतो. आता आपल्याच भारत देशाचे उदाहरण घ्या. विविध जात, धर्म प्रांताचे लोक राहतात. तसेच, वेगवेगळ्या परंपरा व संस्कृती जपणारे लोक सणांमुळे एकत्र येतात. भारतात तब्बल १२६ भाषा बोलणारे लोक राहतात. परंतु सणामुळे सर्व एकत्र येतात सण हा फक्त आनंदाचा किंवा उत्सवाचा सण नाहीये, तर तो अनेक पिढी, परंपरा, समाज, भाषा, धर्म, प्रांत जोडणारा दुवा आहे.

भारतामध्ये मराठी महिन्यानुसार सण साजरे केले जातात. सण साजरे करण्यामागे ही काही शास्त्रशुद्ध कारणे आहेत.

गणेश चतुर्थी हा सण पूर्ण महाराष्ट्रातच नव्हे तर संपूर्ण भारतभर साजरा केला जातो. गणेश चतुर्थीसाठी लोक महिना महिनाभर आधी ढोल -ताशा पथकांची तयारी करतात. तसेच यावर्षी आपल्या मंडळात किंवा घरात कोणता गणपती आणायचा? यावर्षी कशी आणि काय सजावट करायची हाच गोंधळ उडालेला असतो. घरातील लहानांपासून ते मोठ्यांपर्यंत सर्वच घरात बाप्पा येणार म्हणून खुश असतात. मग मोदक खायला भेटणार. दहा दिवस धमाल! या दहा

दिवसांमध्ये वातावरण निर्मळ व पवित्र राहते. विविध मंडळाचे गणपती पाहायला लोक दूर दूरन येतात.

नवरात्र म्हणजे काय लिहायचं शब्द कमी पडतील. पण सण मात्र आनंदाचा आणि उत्सवाचा. हा सण विशेषतः करून गुजरात या प्रांतात खूप प्रसिद्ध आहे. तसेच उत्तर प्रदेश, पश्चिम बंगाल, महाराष्ट्र, मध्य प्रदेश, कर्नाटक, आंध्र प्रदेश मध्ये साजरी केली जाते. नवरात्र मध्ये विशेषतः गरबा, दांडिया रास हे नृत्य केले जाते. या नऊ दिवसांत आपल्याला पाहायला मिळतात. देवीची नऊ रूपे. महाराष्ट्रात घट बसून देवीची पूजा केली जाते. तर काही भागांमध्ये देवीच्या मूर्तीची पूजा करतात. दिवाळी दिव्यांचा सण, रोषणाई आणि आतिशबीजीचा सण, सण फराळांचा, विविध प्रकारचे किल्ले बनवतात. फराळ, चकली, चिवडा, लाडू, करंजी, शंकरपाळी, अनारसे, मिठाई असे पदार्थ बनवतात. घराभोवती दिव्यांनी व कंदील लावून सजावट केली जाते सगळीकडे जगमगाठ आनंदी आनंद आणि रोषणाई झळकत असते दिवाळीत धनत्रयोदशी दिवशी घरातील धनलक्ष्मी ची पूजा केली जाते. सगळीकडेच जगमगाट, आनंदीआनंद आणि रोशनाई झळकत असते. दिवाळीत धनत्रयोदशी दिवशी घरातील धनलक्ष्मीची पूजा केली जाते. नरकासुराचा वध श्रीकृष्ण आणि सत्यभामाच्या शक्तीने झाल्यामुळे आपण दिवाळी साजरा करतो. थोडक्यात काय तर वातावरणात पुन्हा पवित्रता आणि शुद्धता आणण्यासाठी आपण दिवाळी सण साजरा करतो. सण हे फक्त हिंदू संस्कृतीत नव्हे तर सर्व संस्कृती साजरा करतात. मुस्लिम बांधव, रमजान ईद व मोहरम मोठ्या प्रमाणात साजरा करतात. तसेच, बौद्ध धर्मात बौद्ध पौर्णिमा, क्रिसमस हा सण ख्रिश्चन धर्मात मोठ्या उत्साहात साजरा केला जातो.

भारतात सण हा उत्सव खूप वर्षानुवर्ष अगदी उत्साहात आनंदात व थाटात साजरा केला जातो. महत्त्वाचे म्हणजे सण साजरे करताना पूर्ण श्रद्धेने, आत्मविश्वासाने आणि श्रद्धापूर्वक साजरे करतात. सर्वजण एकत्र येऊन जेव्हा सण साजरे करतात तेव्हा कोणाच्याही भावनांना न दुखावता पूर्ण सणाचे श्रद्धा जपतात. तसेच सण आनंदात साजरे करतात.

भारतीय परंपरा

साक्षी हनुमान पवार

तृतीय वर्ष - बीबीए

भारत देश हा विविधतेने नटलेला, अनेक धर्म, संस्कृती आणि परंपरांचा संगम असलेला देश आहे. इथे प्राचीन काळापासून चालत आलेल्या अनेक परंपरा, चालीरीती आणि संस्कार हे आजही लोकांच्या जीवनाचा अविभाज्य भाग आहेत. हीच आपली भारतीय परंपरा. प्रति घर आप शिष्याला तिचे प्राचीनत्व आणि सातत्य हजारो वर्षांपूर्वीपासून भारतीय समाजाने जी मुल्ये स्वीकारली, ती आजही लोक पाळतात. सत्य, अंहिसा, करुणा, संयम सेवा आणि सहनशीलता ही मुल्ये भारतीय परंपरेच्या केंद्रस्थानी आहेत. भारतीय परंपरेत कुटुंबव्यवस्थेला फार महत्त्व दिले जातात. संयुक्त कुटुंब ही भारतीय संस्कृतीची ओळख आहे. वृद्धांची सेवा, मुलांचे पालनपोषण, नातेसंबंधातील सादर आणि जबाबदारी यांचा समतोल आपल्या परंपरेतून शिकवला जातो.

त्याचप्रमाणे सण उत्सव, व्रत-वैकल्ये, पूजा-अर्चा सर्व गोष्टी भारतीय परंपरेचा भाग आहेत. दिवाळी, होळी, रक्षाबंधन, मकर संक्रांत, नवरात्र, गणेशोत्सव हे सण सामाजिक ऐक्य आणि सांस्कृतिक वारसा जपतात. प्रत्येक सणामागे एक आध्यात्मिक, सामाजिक वा वैज्ञानिक कारण असतः भारतीय परंपरेत गुरु-शिष्य परंपरा, योग-ध्यान संस्कृत भाषा, आयुर्वेद, शिल्पकला, संगीत आणि नृत्य यांचा मोठा वाटा आहे वेद, उपनिषदे, रामायण, महाभारत आणि भगवतगीता यांसारख्या ग्रंथांनी भारतीय जीवनाला दिशा दिली आहे.

आपली परंपरा ही निसर्गाशी सुसंगल आहे. वृक्ष, नद्या, पर्वत, प्राणी यांना पुजनीय मानून निसर्गाच रक्षण करण्याचा संदेश भारतीय परंपरा देत आली आहे.

आजच्या आधुनिक काळात पाश्चात्य संस्कृतीचा प्रभाव वाढत असलाना, भारतीय परंपरेची जपणूक करणे अत्यंत गरजेचे आहे. नव्या पिढीला आपल्या मूळ संस्कृतीबद्दल जागरूक करणे, आपले सण, रीती, भाषा आणि मुल्ये यांचे महत्त्व समजावून सांगणे ही आपली जबाबदारी आहे. भारतीय परंपरा म्हणजे केवळ धर्म किंवा चालीरीती नाहीत, तर ती जीवन जगण्याची एक समृद्ध, सुसंस्कृत आणि संतुलित पध्दत

आहे. तीच आपली ओळख आणि गौरव आहे.

भारतीय परंपरेत विविध राज्यांच्या विविध खाद्य संस्कृती आहेत. याशिवाय साडी, धोतर, लुंगी, ड्रेस इत्यादी विविध पारंपारिक पोशाख हे भारतीय वस्त्रसंस्कृतीचे भाग आहेत. भारतात सुमारे २२ अधिकृत भाषा असून हजारो बोलीभाषा प्रचलित आहेत, ज्यातून परंपरेची समृद्धी दिसून येते.

ही केवळ भुतकाळातील गोष्ट नाही, तर ती एक जिवंत संस्कृती आहे. ती आपल्याला माणुसकी, प्रेम, सहिष्णुता आणि नैतिकता शिकवते, आजच्या धावपळीच्या जीवनात भारतीय परंपरेचे मोल अधिकच वाढले आहे. ही परंपरा जपणे आणि पुढील पिढीपर्यंत पोहोचवणे हे आपले कर्तव्य आहे.

संस्कृती

पूजा चंद्रकांत धुमाळ

द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

संस्कृती म्हणजे आपल्या समाजाच्या आपल्या पूर्वजांपासून आपल्यापर्यंत आलेल्या चालीरीती परंपरा आहेत. यामध्ये कला, साहित्य, तत्त्वज्ञान, धर्म, सामाजिक आचार विचार, सामाजिक घटक, विविध भाषा, विविधतेतील एकता, अध्यात्मिकता, सामाजिक संबंध या सर्व गोष्टी आपल्याला पाहायला मिळतात. आपल्याला संस्कृती जन्मतः प्राप्त नाही होत, तर ती शिकली जाते आणि एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे सरकत जाते. त्यामध्ये प्रत्येक गोष्ट सारखी राहत नाही. ती सतत थोडी बदलत राहते आणि आपल्या नवीन पिढीनुसार, आपल्या नवीन विचारांनुसार त्या बदलांना आकार मिळत चालला आहे.

आपले संस्कृतीचे दोन प्रकार आहेत. पहिला म्हणजे भौतिक संस्कृती आणि दुसरी अभौतिक. आपल्या भौतिक संस्कृतीमध्ये आपल्याला तंत्रज्ञान, कला आणि वास्तुकला, भौतिक वस्तूंचा समावेश असलेले आपण पाहतो. आणि अभौतिक संस्कृतीमध्ये साहित्य तत्त्वज्ञान, पौराणिक कथा, मूल्ये, श्रद्धा आणि अध्यात्मिक पद्धती या गोष्टी पाहायला मिळतात. आपल्या संस्कृतीमध्ये

वेगवेगळ्या रिती रिवाजांचे, धर्माचे व भाषांचे लोक राहतात. यामध्ये आपल्याला त्यांची जीवनशैली पाहायला मिळते. जे एका पिढीकडून पुढच्या पिढीकडे जात असतात. मोठ्या माणसांचा आदर करणे, सर्वांशी नम्रपणे वागणे, समाजात वावरताना समोरच्या व्यक्तीशी व्यवस्थित बोलणे, एकमेकांना मदत करणे, त्यांना समजून घेणे या गोष्टी असतात. आपली भारतीय संस्कृती ही प्राचीन संस्कृती एक आहे. आपल्या भारतीय संस्कृतीमध्ये हजारो वर्षांपासून विचार व तत्व हे जीवनशैलीची एक अखंड परंपरा दिसून येते. आपल्या भारतामध्ये कला, संगीत, नृत्य आणि विविध भाषा याला खूप महत्त्व आहे. आपल्या इतिहासाच्या मते प्राचीन संस्कृती म्हणजे सिंधू संस्कृती आहे व हडप्पा संस्कृती देखील आहे. ही संस्कृती ३३०० ते १७०० च्या दरम्यान उदयास आली होती. भारतीय संस्कृतीमध्ये कलेला अधिक महत्त्व दिले जाते. नृत्य, भांडी तयार करणे, दागिने घडविणे कलेला दाद मिळेल अशा कलाकुसरीच्या वस्तू बनवल्या जातात. आपल्या इतिहासामुळे आपल्याला समजते की आपल्या भारतात विविध प्रकारच्या गोष्टी आपल्या संस्कृतीशी जोडल्या गेल्या आहेत. आपण पाहतो संस्कृतीमध्ये विविध घटक आहेत.

भारतीय संस्कृतीमध्ये कुटुंब पद्धती होती अशी की ज्यामध्ये आजी-आजोबा काका-काकी, आत्या, आई-बाबा, बहिण-भाऊ अशी मोठी कुटुंब पद्धती आपल्या संस्कृतीमध्ये आहे.

भारतात अनेक सण साजरे केले जातात. बहु धार्मिक पद्धतीचे सण असतात. भारतीय लोक सणांना महत्त्व देतात कारण प्रत्येक क्षणामागे एक एक मोठे कारण आहे. एक विजय आहे, आनंद, उत्साह आहे. हे सर्व सण साजरे करताना लोक मतभेद न करता संपूर्ण देश उत्सवात एकत्र असतात. आपल्या भारताचे तीन राष्ट्रीय सण म्हणजे स्वातंत्र्यदिन, प्रजासत्ताक दिन, गांधी जयंती. धार्मिक सणांमध्ये नवरात्री, दुर्गा पुजा, दिवाळी, होळी, नागपंचमी, जन्माष्टमी, रक्षाबंधन, महाशिवरात्री, गणेश चतुर्थी, रथयात्रा, वसंत पंचमी, दसरा इत्यादी सण साजरे केले जातात. संस्कृतीमुळे सर्वांमध्ये एकतीची भावना निर्माण होत असते. आणि समाजामध्ये येत असलेल्या अडचणींवर मात करण्यासाठी समाजातील लोक एकत्रितही येत असतात. आपली संस्कृती आपल्याला लोकांमध्ये संवाद करायला शिकवत असते व सामाजिक संबंध सुधारण्यास मदत करत असते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि भाषा

कशिपु जगन्नाथ कदम
व्दितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

प्रस्तावना :

भारत हा प्राचीन परंपरा संस्कृती आणि ज्ञानाचा देश आहे. येथे हजारो वर्षांपूर्वीपासून वेगवेगळ्या विषयांमध्ये संशोधन झाले आणि त्या ज्ञानाचा प्रसार विविध भाषांच्या माध्यमातून झाला. म्हणूनच भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि भारतीय भाषा यांचा अतूट संबंध आहे. भाषा ही केवळ संवादाचे साधन नसून ज्ञान जतन करणारे आणि पुढील पिढ्यांपर्यंत पोहोचवणारे एक सामर्थ्यशाली माध्यम आहे.

भारतातील ज्ञान प्रणालीचा पाया वेद, उपनिषदे, पुराणे, महाकाव्य आणि शास्त्र ग्रंथ आहेत. हे सर्व ग्रंथ संस्कृत भाषेत लिहिले गेले. संस्कृतला ज्ञानाची भाषा असेही म्हटले जाते. आयुर्वेद, योग, गणित, खगोलशास्त्र, नाट्यशास्त्र इत्यादीशास्त्रांचा अभ्यास संस्कृत भाषेमुळे जगभर पोहोचला. परंतु भारतीय ज्ञान फक्त संस्कृत पुरते मर्यादित राहिले नाही. प्राकृत, पाली, अपभ्रंश, हिंदी, मराठी, तमिळ, तेलुगु, बंगाली अशा अनेक भारतीय भाषांमध्येही मोठ्या प्रमाणावर साहित्य आणि ज्ञानाची निर्मिती झाली. संत ज्ञानेश्वरांनी मराठी भाषेत भावार्थ दीपिका (ज्ञानेश्वरी) मराठी भाषेत लिहून गीतेतील तत्त्वज्ञान सर्वसामान्यांपर्यंत पोहोचवले. तुकाराम महाराज, कबीर, मीराबाई यांसारख्या संतांनी स्थानिक भाषांचा वापर करून समाजाला मार्गदर्शन केले.

भारतीय ज्ञान प्रणालीतील विविध शाखा जसे की आयुर्वेद, योग, तत्त्वज्ञान, न्यायशास्त्र आणि साहित्य या सर्वांचा विकास भाषेमुळे झाला. ज्ञानाचे संवर्धन प्रचार आणि परंपरेतून पिढ्यान पिढ्यांपर्यंत पोहोचवण्याचे साधन म्हणजे भाषा.

‘वसुधैव कुटुम्बकम्’ ही संकल्पना सन्यं, वंद, धर्म, चर हे उपदेश किंवा अहिंसा परमो धर्म हा विचार भाषेच्या माध्यमातूनच लोकांपर्यंत पोहोचला. भाषा लोकांना जोडते संस्कृती समृद्ध करते आणि ज्ञानाचा प्रसार घडवते.

भारतीय भाषांनी केवळ साहित्य घडवले नाही, त्यांनी तांत्रिक व वैज्ञानिक शब्द संपदा देखील घडवली.

आयुर्वेदातील दोष - धातू- मल ही संकल्पना, ज्योतिषाचे लग्न - भाव - दृष्टी, वास्तूतील आयाम - दिशा, गणितातील शून्य - बीज - ज्यामिती या सर्वांची संकल्पनात्मक स्पष्टता भाषिक सुस्पष्टतेवर उभी आहे. दक्षिण भारतीय भाषेतील द्रविडी व्याकरण रचना आणि ध्वनी शास्त्रीय शिस्त यांनीही तर्कबुद्धीला धार दिली. म्हणूनच भारतीय भाषांमधील पारिभाषिक नकाशा ही ज्ञानाची मॅपिंग आहे.

ओरल ट्रेडिशन - म्हणजेच स्मरण - आवर्तनाची पद्धत - ही भारतीय ज्ञान परंपरेची आणखी एक ठळक बाजू. गुरुकुल, मठ, पाठशाळा, दरगाह, पाठांतरमंडळे येथे श्रुती - स्मृतीच्या माध्यमातून ज्ञान पिढ्यानपिढ्या टिकले. छंद, मात्रा, अनुप्रास, अलंकार या काव्यशास्त्रीय साधनांनी स्मरणीयता वाढवली. म्हणूनच अवघड तत्त्वेही सामान्यांना लक्षात राहिली. ही मौखिक परंपरा नंतर हस्तलिखितांमध्ये आणि पुढे छापखान्यातून ग्रंथांच्या रूपात स्थिरावली.

महत्त्व :

आजच्या काळात भारतीय ज्ञान प्रणालीला जागतिक स्तरावर मान्यता मिळत आहे. आयुर्वेद आणि योगाचा अभ्यास इंग्रजीसह इतर भाषेतून होतो. परंतु मूळ ग्रंथांचे खरे तत्त्वज्ञान समजण्यासाठी संस्कृतचे ज्ञान आवश्यक आहे. त्यामुळे भाषा ही भारतीय ज्ञान प्रणालीचे मूळ आणि मुख्य साधन ठरते.

भाषा नसेल तर ज्ञान जतन होऊ शकत नाही. म्हणूनच आपली मातृभाषा आणि प्राचीन भाषा यांच्या सन्मान करणे, त्यांचे शिक्षण घेणे आणि त्या भाषांमध्ये असलेले ज्ञान समजून घेणे हे प्रत्येक भारतीयाचे कर्तव्य आहे.

निष्कर्ष :

भारतीय ज्ञान प्रणाली ही केवळ विज्ञान तत्त्वज्ञान आणि संस्कृतीपूर्ती मर्यादित नाही तर ती भाषेशीही घट्ट जोडलेली आहे. भाषा हे ज्ञान असे वाहन आहे. ज्ञान आणि भाषा यांच्या संगमामुळेच भारत जगाला विश्वगुरू म्हणून ओळखला गेला.

भारतीय ज्ञान प्रणाली

वेदांती कुलकर्णी

व्दितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

वेदोपनिषदांची गंगा, ज्ञानाची अखंड धारा,
आर्यभट्ट, सुश्रुत, पतंजली उजळले विश्वद्वारा ।
गुरुकुलातला संस्कार, चारित्र्याचा दीप उजळला,
शास्त्र, कला, तत्त्वज्ञानाचे जीवन मार्ग सजवला ।
शून्य दिलं जगाला, औषधांचा अमृत उधळलं,
योग, प्राणायामाने मनाचे विश्व उभं केलं ।
केवळ विद्या नाही, जीवनाचा हा श्वास,
भारतीय ज्ञान परंपरा - मानवतेचा प्रकाश ।

भारतीय ज्ञान परंपरा म्हणजे भारतात प्राचीन काळापासून विकसित झालेली शिक्षण, संशोधन, तत्त्वज्ञान, विज्ञान, कला, साहित्य आणि जीवन पद्धतीची एक संपूर्ण परंपरा आहे. ही प्रणाली केवळ पुस्तकाधारित नव्हती, तर अनुभव, व्यवहार, परंपरा आणि अध्यात्मिक मूल्यांवर आधारलेली होती.

भारतीय ज्ञान प्रणालीनं फक्त विद्या आणि शास्त्र शिकवलां नाही, तर श्वासाच्या विज्ञानालाही ज्ञानाचाच भाग मानलां. त्यातूनच प्राणायाम हा शब्द उदयाला आला. 'प्राण' म्हणजे जीवनशक्ती व 'आयाम' म्हणजे विस्तार किंवा नियंत्रण, म्हणजेच प्राणायाम म्हणजे श्वासावर नियंत्रण ठेवून मन, शरीर आणि चेतनेवर प्रभुत्व मिळवण्याची पद्धत. भारतीय ज्ञान प्रणाली ही जगातील सर्वात प्राचीन ज्ञान परंपरांपैकी एक मानली जाते. या प्रणालीत मानवाच्या सर्वांगीण विकासाला महत्त्व दिले गेले आहे. भारतीय ज्ञान प्रणालीचा गाभा म्हणजे विज्ञान आणि अध्यात्म यांचा समन्वय. 'यत्र विश्वम भवती एक नीडम्' । अर्थात जेथे संपूर्ण जग एका घट्ट्याप्रमाणे आहे. आपण सर्व एक आहोत असा महान संदेश देणारी, केवळ मानवालाच नाही तर प्रत्येक सजीवाला महत्त्वाचे स्थान देणारी अशी ही भारतीय संस्कृती. प्राचीन भारतीय ज्ञान हे मानवतेच्या सर्वात जुन्या आणि समृद्ध परंपरांपैकी एक आहे. वेद, उपनिषदे, पुराणे आणि इतर ग्रंथातून विज्ञान, तत्त्वज्ञान गणित, आयुर्वेद, योग

यासारख्या अनेक विषयांचे सखोल ज्ञान मांडलेले आहे. आर्यभट्ट, चरक, पतंजली यासारख्या विद्वानांनी विश्वाला महत्त्वपूर्ण योगदान दिले. भारताच्या या ज्ञानाची विशेषता म्हणजे त्याचे आध्यात्मिक आणि वैज्ञानिक दृष्टिकोनाने समाजाच्या सर्व अंगांना स्पर्श करणारे विचार. प्राचीन भारतीय शिक्षण पद्धतीने समग्र मानव विकासावर भर दिला. आजही या ज्ञानाचा वापर आधुनिक काळात प्रेरणा व मार्गदर्शन म्हणून केला जात आहे. या महान संस्कृतीला प्राथमिक स्वरूपात का होईना जाणून घेण्यास मदत करणे हा या स्वयं घटकांचा उद्देश आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणालीची खास वैशिष्ट्ये :

१. समग्र दृष्टिकोन
२. गुरुकुल पद्धती
३. गणित
४. विज्ञान
५. वैद्यकशास्त्र
६. तत्त्वज्ञान
७. धर्म
८. कल
९. संस्कृती

भारतीय ज्ञान प्रणालीमध्ये सर्वात मोठे योगदान तर सणाचे असते. ज्यामुळे सामाजिक एकता, संस्कृतीचे जतन, आध्यात्मिकता या सर्वांचे जतन होत आले आहेत.

प्राचीन भारतातील कृषी

प्रांजल दत्तात्रय जगताप

भारत हा कृषिप्रधान देश आहे आणि आज देखील आपल्या लोकसंख्येच्या मोठ्या टक्केवारीचा उपजीविकेचा मुख्य आधार शेती आहे. पण ही कृषी परंपरा केवळ आजची नाही. तर तिचा इतिहास हजारो वर्षांपूर्वीचा आहे. प्राचीन काळातही शेती ही फक्त अन्नधान्य उत्पादनाची प्रक्रिया नव्हती, तर ती एक संपूर्ण संस्कृती होती. ती समाजाच्या आर्थिक, धार्मिक व सांस्कृतिक जीवन अशी निगडित होती. प्राचीन भारतात माणसाने जेव्हा शिकारी व भटकंतीचे जीवन सोडून स्थायिक होण्यास सुरुवात केली, तेव्हापासून शेतीचे महत्त्व वाढू लागले.

प्रागैतीहासिक काळ, विशेषता नव पाषाण युगात माणसाने प्रथम शेतीला सुरुवात केली. तो काळ असा होता की जिथे मानवाने गहू, हरभरा, बारली, बाजरी इत्यादींची शेती सुरू केली. मातीची हत्यारे, दगडी नांगर व लाकडी अवजारे वापरून तो शेती करीत असे. शेतात धान्य पिकवून त्याची साठवणूकही केली जात असे. याच काळात पशुपालनाची सुरुवातही झाली. बैल, मेंढ्या, बकऱ्या, गाई पालन याचे शेतीच्या सहाय्यक कार्यात आले.

त्यानंतर सिंधू संस्कृतीत कृषी अत्यंत प्रगत झालेली दिसते. हडप्पा, मोहेंजोदडो आणि लोथल या शहरांमध्ये कृषी ही जीवनशैलीचा केंद्रबिंदू होती. येथे लोक गहू, बारली, तांदूळ, हरभरा, कापूस, तीळ इत्यादी पिकांची शेती करीत. या काळात जलसिंचनासाठी नदीच्या पाण्याचा उपयोग कालव्यांद्वारे केला जात असे. त्यांनी शहरांच्या नियोजनाप्रमाणेच शेतीचेही नियोजन केले होते. त्यांच्या शेतात ठराविक रचना, दिशा आणि पिके घेतली जात. सिंधू लोकांनी कापसाचे उत्पादन केल्यामुळे वस्त्र निर्मिती झाली आणि त्याचा व्यापारही इजिप्त, मेसोपोटामिया अशा प्रकारे परदेशांत होतो.

यानंतर वैदिक काळात कृषीचा उल्लेख आपल्याला वेदांमध्ये आढळतो. ऋग्वेदात शेती आणि अन्नधान्याचे महत्त्व पटवून दिले आहे. वैदिक काळात नांगरणीसाठी बैलांचा वापर होत असे. गहू, बारली, तांदूळ यासारखी पिके घेतली जात. गुरुकुलांमध्ये कृषी शिक्षणाचा भाग होता.

ऋतूंचा अभ्यास करून शेती केली जात असे. त्याकाळी शेतकऱ्यांना देवतांचे आशीर्वाद मिळावे म्हणून विविध यज्ञ केले जात. कृषी ही फक्त उत्पादन नव्हे तर धार्मिक आस्थेचा विषय होता.

बौद्ध व मौर्यकालीन भारतात कृषी अधिक संघटित झाली. महाजनपदे स्थापन झाल्यामुळे शासकीय सणांनी कृषीवर अधिक भर दिला. कौटिल्याच्या अर्थशास्त्रात शेतीचे, सिंचनाचे, बी बियाण्यांच्या निवडीचे, उत्पादन वाढवण्याच्या उपायांचे सविस्तर वर्णन मिळते. या काळात ऊस, कापूस, गहू, तांदूळ, तूर, तीळ, हरभरा यासारखी पिके घेतली जात. सम्राट अशोकाच्या कारकीर्दीत सिंचनासाठी तलाव, विहिरी, बंधारे व कालवे बांधले गेले. राज्यकर्ते शेतकऱ्यांना सुविधा पुरवून उत्पादन वाढवण्यास प्रोत्साहित करत.

गुप्त साम्राज्याच्या काळात भारतातील कृषी व्यवस्था सुव्यवस्थित झाली होती. दुबार व तिबार पीक घेण्याची प्रणाली सुरू झाली होती. जमीन मोजणी, कर प्रणाली, जमिनीची नोंद ठेवणे इत्यादी बाबींचा विकास झाला. शेतकऱ्यांकडून जमिनीवर कर घेतला जात असे. पाण्याच्या साठवणुकीसाठी तलाव, विहिरींची संख्या वाढली. यामुळे कृषी उत्पादनात वाढ झाली आणि समाज अधिक समृद्ध झाला. कृषी चा विकास हा राजसत्तेच्या बळकटीसाठी आवश्यक मानला जात होता.

दक्षिण भारतात चोल, सातवाहन, पांड्य राजवटीमध्ये कृषीला राजाश्रय होता. चोलांनी जलव्यवस्थेवर विशेष भर दिला. त्यांनी तलाव, बंधारे, नहरांची सुपारी निर्मिती करून तांदळाची शेती फोफावली. नारळ, सुपारी, केळी, ऊस यांसारखी पिके घेतली जात. दक्षिण भारतात काही ठिकाणी सामूहिक शेती प्रणाली अस्तित्वात होती. कृषी व्यवसाय आणि व्यापार एकमेकांशी जोडले गेले होते.

प्राचीन कृषी व्यवस्था पर्यावरण पूरक होती. नैसर्गिक साधनसंपत्तीचा योग्य उपयोग करून पावसावर, नद्यांवर आधारित शेती केली जात होती. कीटकनाशकांचा वापर नव्हता. यामुळे जमिनीची गुणवत्ता टिकून होती. शेतीचा उपयोग फक्त उपजीविकेसाठी नव्हे तर धार्मिक, सामाजिक व आर्थिक उन्नतीसाठी केला जात असे. शेतकऱ्याला समाजात मान होता.

प्राचीन भारतीय गणित

आशा एकनाथ गायचारे
द्वितीय वर्ष - वाणिज्य विभाग

आज आपण वापरत असलेल्या बहुतेक गोष्टींचा पाया भारतातून आला आहे हे पाहून खूप आश्चर्य वाटले. सर्वात प्रभावी गोष्ट आणि कदाचित तुम्ही ज्याबद्दल सर्वात जास्त ऐकता ती म्हणजे दशांश संख्या प्रणाली. तुम्ही त्याशिवाय गणित करण्याची कल्पना करू शकता का? स्थान मूल्यांची संकल्पना, जिथे अंकाचे स्थान महत्त्वाचे असते (जसे की ३४५ मध्ये तीन म्हणजे ३००, फक्त तीन नाही!) ही एक मोठी झेप होती. आणि सर्वात चांगली गोष्ट म्हणजे त्यांच्याकडे शून्यासाठी एक चिन्ह होते; हे फक्त प्लेस होल्डर नव्हते, तर ते एक स्वतःचा अर्थ असलेली संख्या होती. शून्य संख्या किंवा सुज्ञ ज्याला आपण म्हणतो, याने गणितात पूर्णपणे क्रांती घडवून आणली आणि बीजगणिताचा मार्ग मोकळा केला. याबद्दल बोलायचे झाले तर भारतात बीजगणित खरोखरच आकार घेऊ लागले होते.

आर्यभट्ट आणि ब्रह्मगुप्त यासारखे गणितज्ञ समीकरणे कशी सोडवायची हे शोधत होते. ते रेषीय-समीकरणे आणि काही वर्ग-समीकरणे देखील हाताळत होते; जणू ते बीजगणिताची भाषाच तयार करत होते जी आपण आजही वापरतो. आणि ती फक्त संख्या आणि समीकरणे नव्हती. भूमिती देखील एक महत्त्वाची व मोठी गोष्ट होती. ते त्यांच्या वास्तुकलेमध्ये आणि धार्मिक हेतुनं साठी भूमितीचा वापर करत, जसे की इमारती बांधण्यासाठी वापरत होते. सुलभ सूत्र हा एक प्राचीन ग्रंथ आहे ज्यामध्ये भौमितिक नियम आणि चौरस वर्तुळे आणि इतर आकार कसे बांधायचे याचे वर्णन केले आहे. पायथागोरस अद्याप जन्माला आला नसला तरी आता आपण ज्याला 'पायथागोरियन प्रमेय' म्हणतो त्याची त्यांना समज होती! ते कर्णाची लांबी मोजण्यासाठी आणि त्यांची रचना अचूक आहे याचे खात्री करण्यासाठी ते वापरत होते.

भास्कर दोन सारखे गणितज्ञ खरोखरच प्रगत गोष्टी करत होते. त्यांनी न्यूटन आणि लीबनीझच्या शतकांपूर्वी कॅल्क्युलरशी संबंधित संकल्पनांवर काम केले ते इन्फिनिटे सिमल (अमर्याद) आणि 'डेरिवेटिव्हज' यासारख्या गोष्टींचा शोध घेत होते जे जेव्हा तुम्ही विचार करता हे सगळे किती लवकर मिळाले!

जेव्हा आपण हे सगळं पाहतो तेव्हा आपल्याला कळते की आपली प्राचीन भारत त्यावेळेस किती प्रगतशील आणि आधुनिक होते. आपल्या विद्वान गणितज्ञांनी आपल्याला दररोज वापरल्या जाणाऱ्या संख्या व समीकरणे दिल्या, तसेच त्यांनी बीजगणिताचा पाया दिला आणि भूमिती आणि अगदी कॅल्क्युलस मध्येही प्रणेते होते. हा एक असा वारसा आहे, ज्याचा संपूर्ण जगावर खोलवर परिणाम झाला आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली : भाषा

समीक्षा घेवडेकर
द्वितीय वर्ष - विज्ञान विभाग

भारतीय संस्कृती ही जगातील प्राचीन व समृद्ध संस्कृतींपैकी एक आहे. या संस्कृतीचा गाभा म्हणजे ज्ञान, वेद, उपनिषदे, महाकाव्य, योगशास्त्र, आयुर्वेद, गणित, खगोलशास्त्र, अर्थशास्त्र इत्यादींच्या माध्यमातून विकसित झालेली भारतीय ज्ञान प्रणाली आजही जगाला मार्गदर्शक ठरते.

भारतीय संस्कृती ही प्राचीन आणि वैभवशाली आहे. या संस्कृतीच्या जतनामध्ये भाषेचे योगदान अत्यंत महत्त्वाचे आहे. भाषा ही ज्ञानाची वाहक मानली जाते. भारतामध्ये संस्कृत, पाली, प्राकृत, तामिळ, तेलग, कन्नड, मराठी आणि इतर अनेक भाषांमध्ये प्राचीन ग्रंथ रचले गेले आहेत. संस्कृती भारतीय ज्ञान प्रणालीची मुख्य भाषा मानली जाते. कारण वैदिक साहित्य, उपनिषदे, महाभारत, रामायण, आयुर्वेद आणि नाट्यशास्त्र यासारखी अनेक रचनांमध्ये संस्कृतचा उपयोग झालेला आहे.

भारतीय भाषांमध्ये व्याकरणाची एक परिपूर्ण प्रणाली विकसित झाली आहे. पाणीनिकृत अष्टाध्यायी हे व्याकरणाचे सर्वात प्रसिद्ध आणि शास्त्रीय उदाहरण आहे. भाषेचा असा सखोल अभ्यास जगात फार कमी ठिकाणी झाला आहे.

भाषेमुळे विविध ज्ञान शाखा लोकांपर्यंत पोहोचल्या. भारतीय तत्त्वज्ञान, धर्म, आचारधर्म, सामाजिक रचना आणि नैतिक मूल्य यांचा प्रचार-प्रसार भाषेच्या माध्यमातूनच झाला. उदा. तीरुक्कुरळ (तामिळ), भगवत गीता (संस्कृत), अभंग (मराठी) यामधून जनतेपर्यंत ज्ञान पोहोचले.

आजही भारतीय ज्ञान प्रणालीचा अभ्यास करताना भाषेचे महत्व अधोरेखित होते. ज्ञानाचा शोध, जतन आणि प्रसार करण्यासाठी भाषा हीच खरी चावी आहे.

संस्कृत ही विद्वत्तेची भाषा मानली गेल्यामुळे प्राचीन काळातील सर्व शास्त्रज्ञ, तत्त्वज्ञानी आणि कवी आपले विचार याच भाषेत व्यक्त करीत. त्याचबरोबर पाली व प्राकृत या भाषांनी ही भारतीय ज्ञान प्रणालीच्या विकासात मोठी भूमिका बजावली. गौतम बुद्धांचे उपदेश, त्रिपिटक, तसेच जैन आगम यांची रचना पाली व प्राकृत भाषेत झाली. या भाषांमुळे ज्ञान फक्त विज्ञान आणि पुरते मर्यादित न राहता सर्वसामान्य जनतेपर्यंत पोहोचले.

भारतीय ज्ञान परंपरेत द्राविडी भाषांचा विशेषतः तामिळ भाषेचा मोलाचा वाटा आहे. तामिळ मधील संगम साहित्य व तीरुकुरळ हे याचे उत्कृष्ट उदाहरण आहे. या साहित्यामुळे दक्षिण भारतात ज्ञान, तत्त्वज्ञान व सामाजिक मूल्यांची स्वतंत्र परंपरा रुजली. त्याप्रमाणे मराठी, हिंदी, बंगाली, कन्नड यांसारख्या प्रादेशिक भाषेतून संत साहित्य व भक्ती चळवळ विकसित झाली. ज्ञानेश्वरांचे ज्ञानेश्वरी, तुकारामांची गाथा, कबीरांचे दोहे, मीराबाईंचे पद, या रचनांमुळे भारतीय ज्ञान सामान्य जनतेपर्यंत अगदी सहज समजेल अशा भाषेत पोहोचले.

मध्ययुगीन काळात भारतात मुस्लिम राजवटीमुळे फारसी व उर्दू भाषांनाही महत्त्व प्राप्त झाले. इतिहास, शायरी, संगीत आणि दरबारी साहित्य यांची परंपरा या भाषांमधून फुलली. पुढे इंग्रजांच्या आगमनानंतर इंग्रजी भाषा भारतीय शिक्षण व संशोधनाची महत्त्वाची भाषा झाली. आज आधुनिक काळात भारतीय ज्ञान प्रणालीचा अभ्यास व प्रसार इंग्रजी, हिंदी, मराठी, कन्नड, बंगाली अशा अनेक भाषांमध्ये होत आहे.

भाषेची विविधता :

- १) संस्कृत भाषा: संस्कृत ही भारतीय ज्ञानाची मूळ भाषा मानली जाते. वेद, उपनिषद, रामायण, महाभारत यांसारखी प्राचीन ग्रंथरचना संस्कृत मध्ये झाली आहे.
- २) प्राकृत भाषा : प्राकृत भाषा सामान्य लोकांची आणि बोलीभाषा म्हणून विकसित झाली. बौद्ध आणि जैन धर्म ग्रंथ याच भाषेत रचले गेले.
- ३) पालीभाषा : पाली ही विशेषतः बौद्ध धर्माशी निगडित भाषा आहे. गौतम बुद्धांच्या उपदेशांचे त्रिपिटक हे महत्त्वाचे ग्रंथ पाली भाषेत आहेत.

४) तमिळ भाषा : तमिळ ही द्रविडी भाषांपैकी सर्वात प्राचीन भाषा आहे. संगम साहित्यामुळे तमिळला विशेष ओळख मिळाली.

५) मराठी : मराठी ही महाराष्ट्राची मातृभाषा असून संत साहित्यामुळे तिला समृद्ध परंपरा लाभली आहे. ज्ञानेश्वरी तुकाराम गाथा इत्यादी.

६) हिंदी भाषा : हिंदी भारतातील सर्वाधिक बोलली जाणारी भाषा आहे. संस्कृत प्रभावित असल्यामुळे तिचा शास्त्रीय साहित्याशी संबंध आहे. आधुनिक काळात हिंदी साहित्य, कथा, कविता आणि सिनेमा यामध्ये महत्त्वाची भूमिका निभावते.

भारतीय ज्ञान प्रणाली समजून घेण्यासाठी भाषांचा अभ्यास फार महत्त्वाचा ठरतो.

भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि सध्याच्या युगातील योगाचे महत्त्व

आरती हुनमंत बारसकर
द्वितीय वर्ष - कला विभाग

असे म्हटले जाते की भारतीय संस्कृती ही जगातील सर्वात प्राचीन आणि समृद्ध संस्कृती पैकी एक संस्कृती आहे. भारतीय ज्ञानप्रणाली म्हणजे विज्ञान, तत्त्वज्ञान, कला, आरोग्य, मानवतावाद यांचा ज्यात सखोल अभ्यास केला जातो त्याला भारतीय ज्ञान प्रणाली असे म्हटले जाते. म्हणजेच (Indian Knowledge System) होय. भारतीय ज्ञान प्रणाली ही प्राचीन काळापासून विकसित झालेली ज्ञान प्रणाली आहे जी वैज्ञानिक दृष्ट्या विकसित आहे. या ज्ञानप्रणालीमध्ये विविध वेद, उपनिषदे, पुराणे आयुर्वेद, नाट्यशास्त्र, वास्तुशास्त्र, संगीत, नाट्य, तंत्रज्ञान आणि योग यांचा अभ्यास भारतीय ज्ञानप्रणाली मध्ये केला जातो व यांचा समावेश भारतीय ज्ञान प्रणाली मध्ये आहे.

भारतीय ज्ञान प्रणाली आणि योग यांचा खूप जवळचा संबंध आहे जो प्राचीन काळापासून आहे. सर्वप्रथम योग म्हणजे काय ? असा प्रश्न तुम्हांला पडला असेल तर योग म्हणजे शरीर, मन आणि आत्मा यांची एकत्रित सांगाड म्हणजे योग होय. योग हा केवळ एक व्यायाम प्रकार नाही ये तर मन, शरीर आणि आत्मा यांचा समतोल साधणारी एक जीवशैली आहे. एका योग सुत्रात असे सांगण्यात आले ही की मनाच्या

चंचलतेवर नियंत्रण ठेवणे म्हणजेच योग होय. योग या शब्दाचा उगम संस्कृत भाषेतील “युज” या शब्दामधून झाला आहे.

योग म्हणजे शारीरिक दृष्ट्या तिथे उपस्थित राहणे म्हणजे योग होय. म्हणजेच मनाने व आत्म्याने तेथे उपस्थित राहणे. योगामध्ये फक्त योगासने व व्यायामाचा समावेश येत नाही तर त्यात प्राणायाम, ध्यान, योगमुद्रा, सूर्यनमस्कार यांचा समावेश येतो. आपण एक सुभाषित पाहू यात

योगेन चित्तस्यः पदेन वाचाः मलं शरीरस्यच वैधकेनः याऽपाकरोतू तं प्रवरं मुनीनाः पंतजलि प्रांजलिशनतोऽस्मि ॥ याचा अर्थ असा होतो कि योगाने चित्ताची शुद्धी होते पदने वाणीची शुद्धी होते आणि वैद्यक या शास्त्राने शरीराची शुद्धी होते. असा या सुभाषिताचा अर्थ होतो जे कित्येकांना माहीतीही नसेल.

योगाचे आपल्याला विविध प्रकार पहावयास मिळतात ते पुढील प्रमाणे आहेत.

- हठ योग :- यामध्ये आसने व प्राणायाम प्रामुख्याने केला जातो.
- भक्तियोग :- या मध्ये भक्ती आणि प्रेम यावर लक्ष दिले जाते.
- राज योग - या मध्ये इंद्रियांवर व मनावर नियंत्रण ठेवले जाते.
- आष्टांग योग :- या मध्ये आठ अंगांचा समावेश केला जातो (यम, नियम, आसन, प्राणायाम, प्रत्याहार, धारणा आणि सामाधी)

आजच्या या २१ व्या शतकात योगाचे महत्त्व खूप मोठ्या प्रमाणे वाढले आहे. या तांत्रिक युगात मानव विविध तणाव, अस्वस्थता, चिंता, झोपेची समस्या, मानसिक रोग, असंतुलन या सारख्या समस्यांना त्याला तोंड द्यावे लागत आहे याचे कारण एकच बदलेली जीवन पद्धती पूर्वीच्या काळची लोक निरोगी, शारीरिक दृष्ट्या व्यवस्थित होते. कारण त्यांचा आहार व्यवस्थित होता त्यांना कोणत्याही गोष्टींचा तणाव नव्हता पण व्यक्तींना आता खूप तणाव व विविध आरोग्यविषयक समस्यांमधून सामोरे जावे लागत आहे त्यावर उत्तम पर्याय म्हणजे योग होय. तर तुम्हांला अता समजलेच असेल की योगाभ्यास किती महत्त्वाचा आहे.

नियमित योगाभ्यासाचे फायदे आपल्याला पुढील प्रमाणे पहावयास मिळतात.

- योगासने नियमित केल्याने शरीराची लवचिकता वाढते

- एकग्रता व स्मरणशक्ती वाढते.
- झोपेच्या समस्या व थकवा कमी करण्यास मदत होते.
- निरोगी राहण्यास मदत होते.
- दिवसाची सुरुवात सकारात्मक होते व दिवसभर प्रसन्नता जाणवते.
- शारीरिक व मानसिक तणाव कमी होतो.
- स्मरणशक्ती व एकाग्रता वाढते.
- इत्यादी योगाचे फायदे आहेत.

आपल्याला असे पहावयास मिळते की योगा मध्ये तरुण व्यक्तींनपेक्षा वयोवृद्ध व्यक्तींचे प्रमाण तुलनेने जास्त आहे याचे उत्तम उदा. म्हणजे ऋषी पंतजली हे उत्तम योगतज्ञ आहेत पंजाब येथील हरिद्वार येथे त्यांची मोठी योगसंस्था आहे.

योग ही भारताची एक जागतिक देणगी आहे म्हणूनच २०१५ पासून २१ जून हा जगभरात अंतरराष्ट्रीय योग दिन म्हणून साजारा केला जातो. त्यामुळे जगभरात योगाला जागतिक महत्त्व खूप मोठ्या प्रमाणात प्राप्त झाले आहे. येथे पुन्हा एकदा भारतीय ज्ञान प्रणालीचा उल्लेख येतो जेथून योगाची सुरुवात झालीये. भारतीय ज्ञान प्रणाली ही भारताला मिळालेली एक सांस्कृतिक ठेवा आहे आणि योग आपल्या सांस्कृतिक ठेवा आहे. आणि योग आपल्या सांस्कृतिक परंपरेला मिळालेली एक देणगी आहे. त्यामुळे आता पासून योगाभ्यास सर्वांनी केला पाहिजे.

Bhartiya Sanskriti The Essence of Indian Culture

Akshaya Ganesh Pawar

12th Commerce

Bhartiya Sanskriti, or Indian Culture, is a rich and ancient tapestry woven with history, art, tradition, spirituality and social values. Is unique blend of diverse beliefs, customs, practices and philosophis that have involved over thousands of years, yet retain their relevance and vitality in contemporary times. Rooted in the principles of harmony, inclusivity and respect for nature, this culture is not nearly a set of rituals and practices but away of life permeats every aspect of society.

THE SPIRITUAL FOUNDATION :

Spirituality is the essence of Bhartiya Sanskriti. India, being the birthplace of major world religions like Hinduism, Buddhism Jainism and Sikhism offers a spiritual dimension that transmits materialism. The concepts of Dharma (righteousness), Karma (action and its consequences) and Moksha (liberation from the cycle of rebirth) from the guiding principles of Indian philosophy. These spiritual ideas emphasize living in harmony with nature, upholding moral values, and seeking personal growth through self awareness and meditation.

The profound connection to spirituality is reflected in the reverence towards Gods and Goddesses, temples and sacred rituals. Even in daily life, Indian practice mindfulness through prayer, meditation, yoga and offerings, connecting them with the divine and transcending the ordinary.

DIVERSITY AND UNITY

India's vast geographical, linguistic and cultural diversity is one of the most striking features of Bhartiya Sanskriti. There are over 2000 distinct languages and dialects spoken across the nation, with various customs and practices observed in different regions. However, despite this diversity, the underlying unity in culture is visible in the shared values of family, respect for elders, hospitality and the emphasis on education.

Festivals like Diwali, Eid, Christmas and Vaisakhi are celebrated with equal zeal across communities, highlighting the inclusivity of Indian culture. These festivals often bring people from different regions and ethnic backgrounds together, symbolising India's long tradition and secularism and peaceful coexistence.

PHILOSOPHY AND LITERATURE

Indian culture is deeply philosophical, I seen in its rich literacy heritage. The Vedas, Upanishads, Mahabharata, Ramayana and Bhagvad Gita are timeless texts that provide insights into the spiritual and moral aspects of life. This works are

not just stories but content teachings on duty, righteousness, governance and complexities of human nature.

ART, ARCHITECTURE AND MUSIC

Art forms in India have flourished over Millennia. Indian classical dance forms like Bharatanatyam, Kathak, Odissi and Kathakali are expressions of the soul and have been developed to communicate spiritual and cultural themes. Indian classical music, rooted in ragas and talas, is another form of expressing deep emotions, open elevating listeners to higher relams of consciousness.

SOCIAL STRUCTURE AND FAMILY VALUES

The concept of the family holds immense importance in Indian society. The joint family system, do evolving over time, continuous to play a significant role in shaping the values of togetherness and mutual respect. Elders are treated with great respect and their wisdom is highly regarded.

CULTURAL PRACTICES : RITUALS AND FESTIVALS

Rituals and festivals are an integral part of Bhartiya Sanskriti. They are not only religious in nature but also moments of spiritual renewal and social bonding. Festivals such as Diwali, Holi, Durga Puja, Eid, Christmas and Gurburabs are celebrated with much fervor and enthusiasm, each reflecting the religious diversity of the country.

CUISINE AND CUISINE PHILOSOPHY

Indian cuisine is as diverse as its culture. From the rich carries of the north to the spicy food of the south, each region has its own distinct culinary tradition. The food is not only about test but also about balance Ayurveda. The ancient Indian system of medicine, emphasizes the balance of the body and mind through proper diet, making food spiritual and health oriented experience.

CONTRIBUTION TO SCIENCE AND MATHEMATICS

India's contribution to the fields of mathematics, astronomy and medicine is often understated. Ancient Indian Scholars like Aryabhata, Bhaskaracharya and Varahamihira made ground

breaking contributions to the understanding of cosmos, time and motion.

CONCLUSION

Bhartiya Sanskriti is not a Monolithic entity but a vibrant evolving tradition that incorporates a multitude of religion, linguistic and cultural differences. It is a culture that honours diversity, foster spiritual growth and seek to understand the intercontendness of all time. In an age of globalisation, Bhartiya Sanskriti continues to offer valuable lessons in humility, resilience and respect for the environment. It remains a source of inspiration for people around the world who seek or more harmonious and meaningful existence.

From Gurukul to NEP 2020: Reviving Interdisciplinary Learning in Education

Prof. Diksha Sawant
Microbiology Department

Education has always been the cornerstone of human progress. In today's world of rapid scientific advancement, global interconnect-edness, and complex social challenges, an interdisciplinary approach to education has become indispensable. Interestingly, this is not a novel idea. Ancient Indian education, particularly the Gurukul system and later centers such as Nalanda, Takshashila, and Vikramshila, embodied holistic learning where philosophy, mathematics, medicine, grammar, astronomy, polity, and arts were taught together. Education aimed at nurturing the whole individual-intellectually, morally, spiritually, and physically.

For instance, Ayurveda integrated medicine, botany, and spirituality; astronomy (Jyotisha) was pursued alongside mathematics and Vedic rituals; and Kautilya's Arthashastra combined political science, economics, law, and

ethics. This interdisciplinary tradition created well-rounded thinkers whose contributions remain relevant even today. Most ancient scholars-Aryabhata, Bhaskara, Panini, Buddha, Mahavira, Aristotle, or Confucius-are remembered as philosophers, but in reality, they were polymaths excelling across multiple domains. Their legacy reminds us that knowledge is inherently interconnected, transcending rigid disciplinary boundaries.

The transition from holistic education began with industrial demands and colonial policies such as Macaulay's Minute (1835), which introduced English-based compartmentalized learning aimed at clerical efficiency. This sharpened technical skills but fragmented understanding. After Independence, commissions like the University Education Commission (1948-49) stressed blending science with humanities, while initiatives in environmental and rural studies planted seeds of interdisciplinarity. In the early 2000s, reforms such as CBSE's focus on life skills, ICT integration, vocational courses, and the emergence of liberal universities further encouraged cross-disciplinary exposure. Today, over-specialization often discourages cross-disciplinary thinking, leading to creativity loss, ethical blind spots, and narrow career orientation. For instance, technology without humanities risks misuse, as seen in debates on AI ethics or genetic engineering. Similarly, challenges like climate change, pandemics, and cyber security require integrated solutions that specialized silos alone cannot provide.

Examples from different domains illustrate the continued need for interdisciplinarity. In medicine, ICMR studies revealed high anemia rates among Korwa tribal women (70-80%), linked not only to biology but also to sociocultural changes-traditional iron-rich millets were replaced by rice and wheat under Public Distribution System (PDS) schemes. In sports, science has become integral: Indian cricketers employ biomechanics and data analytics, while shooter Abhinav Bindra credited neuroscience-based visualization techniques for

his Olympic gold. From an evolutionary perspective, the "Expensive Tissue Hypothesis" (Aiello & Wheeler, 1995) shows how reduction in human gut size co-evolved with brain expansion, highlighting the role of microorganisms, diet, and culture in shaping our species. Large gut (apes): More microbial diversity, higher fermentation, suited for fiber-rich herbivorous diet and Small gut (humans): Less fermentation, reliance on cooked and high-quality foods (meat, starch). Microorganisms are still key for digesting resistant starch and fibers. Even history and archaeology rely heavily on science-radiocarbon dating, DNA analysis, and isotope studies-to reconstruct the past.

The wisdom of interdisciplinarity is deeply embedded in Indian culture. A Rigvedic verse, "आ नो भद्राः क्रतवो यन्तु विश्वतः" ("Let noble thoughts come to us from all directions"), beautifully captures this spirit-embracing knowledge from every source, without confining oneself to narrow silos.

Today, there is a growing realization that holistic learning must be revived. India's National Education Policy (NEP 2020) encourages flexibility across disciplines, allowing students of science to study arts or humanities and vice versa. This marks a return to the ancient Indian vision of integrated knowledge, adapted to modern needs.

In conclusion, while specialization brought depth and rigor, it also fragmented wisdom. The way forward is not to abandon specialization but to complement it with interdisciplinary perspectives. Reviving the holistic spirit of ancient education, while embracing the depth of modern science, offers the best path to prepare learners for the complex challenges of the 21st century.

Ayurveda : The Ancient Science of Life

Vedika Vijay Kharat

T.Y.B.B.A.

Ayurveda is one of the oldest systems of medicine in the world, originating in India more than 5000 years ago. The word "Ayurveda" is derived from Sanskrit, where 'Ayur' means live and 'Veda' means knowledge. Thus, Ayurveda means "The knowledge of Life". It is a Holistic approach to health that emphasizes balance in body, mind and spirit through diet, lifestyle, herbal remedies and yoga.

The Indian Medical Council was set up in 1973 by the Indian government to establish maintenance of standards for undergraduate and post graduate education. It establishes suitable qualifications in Indian medicine and recognises various forms of traditional practice including Ayurveda. Projects have been undertaken to integrate the indigenous Indian and Western forms of medicine. Most Ayurvedic practitioners work in rural areas, providing Healthcare to at least 500 million people in India alone. They therefore represent a major force for Primary Health Care, and their training and deployment are important to the Government of India.

Ayurveda is based on the belief that the body is made up of 5 basic elements : earth, water, fire, air and space. These elements combine to form 3 doshas : vaata, pitta and kapha. Which person has a unique combination of these doshas, and health is maintained by keeping them in balance. Imbalances are believed to cause illness. Ayurveda promotes natural healing and prevention of diseases. It strengthens immunity, improves digestion and helps in stress management. Unlike modern medicine which often relies on chemical drugs, Ayurveda uses natural methods that have lesser side effects. Ayurveda is not just a system of medicine but a way of life. It teaches how to live in

harmony with nature and maintain health through balance. As the world becomes more health conscious, the relevance of Ayurveda continues to grow. By embracing Ayurvedic principles can lead to a healthier, more balanced life.

Ayurveda is not nearly a system of medicine, but a holistic way of living that promotes balance between the body, mind and spirit. Ayurveda is Rooted in ancient Indian traditions, it emphasizes natural healing, preventive care, and harmony with nature. By embracing Ayurvedic principles, individuals can lead healthier, more balanced and full feeling lives.

Indian Yoga : Union of Body Mind and Soul

Sai Mukund Kalaskar
T.Y.B.B.A.

India is the birthplace of yoga, a spiritual and physical discipline, that has been practiced for thousands of years. The word "Yoga" comes from the Sanskrit word "Yuj", which means to unite or join. In the Indian tradition, yoga is seen as a path to achieve union with the divine or the higher self. The system of yoga was first mentioned in the ancient texts called the Vedas and later explained in detail by Patanjali in Yoga sutras. There are different types of Yoga in Indian system, such as :

Hatha Yoga : focuses on physical postures and breathing techniques.

Raja Yoga : known as the royal path, it involves meditation and control of the mind.

Karma Yoga : The path of selfless action.

Bhakti Yoga : Devotion and love towards God.

Jnana Yoga : The path of wisdom and knowledge.

The Indian government has also recognised the importance of yoga by celebrating

International Yoga day on 21st June every year. Millions of people across the world now practice yoga, spreading the message of peace and harmony that originated in India.

BENEFITS OF YOGA :

Physical Benefits :

- Increases flexibility and strength
- Improves posture and balance
- Boosts immunity
- Enhances lung capacity through breathing techniques

Mental Benefits :

- Reduces stress, anxiety and depression
- Increases focus and concentration
- Improve sleep quality
- Creates a sense of calmness and peace

Spiritual Benefits :

- Brings inner awareness
- Develops self discipline
- Leads to spiritual awakening and self realisation

YOGA IN THE MODERN WORLD

- In 2015, the United Nations declared June 21 as International Yoga Day, recognising Yoga's universal appeal.
- Yoga is now practiced worldwide as a health and fitness routine.
- Scientific research as supported yoga's role in treating various physical and mental health issues.

Indian Knowledge System (IKS)

Soumya Suylibhavi

S.Y.B.Com

Science in English refers to both a systematic process of acquiring knowledge about the nature and social world and the body of knowledge itself. It involves observation experimentation and the formulations and testing of hypotheses. Science is broadly divided into natural science like physics, chemistry biology social science (like sociology psychology and formal science like.

Mathematics and logic science is a systematic and organized approach to understanding the universe. It's a way of knowing that relies on evidence - based methods to explain natural phenomena science involves : observation : carefully noting and recording facts about, the world experimentation : conducting controlled tests to investigate specific questions Hypothesis formation : Developing testable explanations for observed phenomena theory building : Creating broader from works that explain a wide range of related phenomena.

Branches of Science : Science is often categorized into different branches

Natural Science : Study the physical world and its phenomena including.

Physics : Deals with matter energy motion and their interactions. Physics is the science that studies matter its motion and how it interacts with energy encompassing concepts like force, space and time it's a fundamental science providing the basis for understanding the universe from the smallest particles to the longest structures.

Chemistry : Is the scientific study of matter its properties and how it changes. It explores chemistry the science that deals with the properties composition and structure of substances (defined as elements and

compounds) the transformations they undergo and the energy that is released or absorbed during these processes.

Biology : Biology is the study of life and living organisms encompassing their origin structure functions evolution and interaction with their environment.

Geology : examines the earth's structure composition and history Geology is the scientific study of earth, including its compositions structure, processes and history.

Astronomy : Studies celestial objects and phenomena Astronomy is the scientific study of celestial objects - space and the physical universe, beyond earth's atmosphere.

Social Sciences : Study human behavior and societies including.

Sociology : Examines human, social behavior and interactions sociology is the study of human social life groups and societies it examines the structure process and interactions within these groups and how, they shape, individuals behavior and social, change sociology explores various, aspects, of human life, from, personal, relationship to, large - scale, social, institutions, and seeks to understand, how, these elements.

Psychology : Studies the mind and behavior, psychology is the scientific study of the mind and behavior, It explores how the mind, work how in, influences behavior and how it, shapes our, thoughts, feeling and interactions with the world the world.

Economics : Economic is the study of goods & services are produced, distributed and consumed. It is about how people earn and use their income in daily life. On one hand, it studies wealth and on other it focuses more on the scientific and logical systems that guide decision making, using tool like mathematics and reasoning.

Mathematics : Studies numbers, qualities, shapes and their relationships mathematics is a fundamental and universal language that

underpins many aspects of our lives from the most basic calculations to complex scientific theory.

Computer Science : Explores the theoretical foundations of information and computation science is the study of computers and computational system, encompassing both their theoretical foundations and practical applications. It involves the study of algorithms data structures and computational system focusing on the design development and analysis of software and hardware. It's broad field with many sub-disciplines including artificial intelligence cybersecurity and software-engineering.

Applied Sciences : Utilize scientific-knowledge to solve practical problems such as.

Engineering : Applies scientific and mathematical principle to design and build things engineering is the application of scientific and mathematical principles to design build and analyze-systems and structures. It encompasses a broad range of fields from the design of computer chips to the construction of skyscrapers engineers use their knowledge to solve practical problem and improve existing technologies playing a crucial role in shaping the modern world.

Medicine : Uses scientific knowledge to diagnose treat and prevent disease medicines also known as drugs or medications are substances used to prevent diagnose treat or are disorders or to have symptoms. They play a crucial role in healthcare and can be obtained with or without a prescription.

Science and Human Progress: Science has profoundly in protected human civilization leading to advancement in medicine technology and our understanding of the universe. However it's crucial to use scientific knowledge responsibly and ethically as its applications can have both positive and negative consequence.

Commerce Effect on Human Lives

Rutuja Bhikaji Ovhal

T.Y.B.Com

Commerce what is Commerce? There are many definition of Commerce given by the economist even the normal people every person has the different view toward commerce some people think that commerce is exchange of goods and the services in the exchange of money but the commerce has the wider scope it includes the study of human wants and the limited resources Evaluation of money and accountancy etc. In the most basic form of the commerce is the branch of the business and is essential part of our life today and even has been for thousand of years the commerce is not rigid but the dynamic in nature as we have been seeing this how commerce has been changed and it affects the people lives.

The world commerce had invented from the Latin word "commercium" where "com" means together and "merx" means merchandise. Commerce has deep root in human history the originating from the basic need to the exchange goods and services even in today's world every person from his childhood is doing and learning the commerce. The earliest commerce is deeply connected to the human life as it plays a vital role in how you we live, work, earn and consume. The earliest form of the commerce were built on the barter system which gradually evolved into more sophisticated trade methods with the invention of money and trade routes.

The barter system was the first trade method where the people used to exchange the good and services for the other goods and services without a standardised medium of exchange the people used to trade the item likely live stock, grains, craft or any works done on the barter system was the one of the exchange system with the both the party must need to have the coincidence of wants, meaning the both

the party must have the something which the other person would desire to take that things this system was popular in ancient times.

The human wants in the beginning were they simple and the only limited to his physical existence or the necessity of the human lives like the water, food, clothes and shelter but the history of commerce goes along with that civilization. As he become the more intelligent human want change and he started to want more than the comfort and the convenience of life he wanted the luxurious life. We can see that as humans are civilised they are neither satisfied because of the dynamic change. As the civilization began to develop the trade become more structured and the first known form of trade date the back to the bronze age around the 3000 BCE. during this time the traders from the Egypt, Mesopotamia and Indus valley began to trade goods such as gold spices and textiles with Europeans. The silk Road one of the most famous trade route in history is a silk road which was established in han dynasty in China around 206 BCE the Silk Road was network of trade route that extended for over the 4000 miles from the China to Mediterranean sea. It allowed the exchange of goods and the services such as the spices silk and precious metal between the Asia and Europe. And India's the earliest documented trade with the Europeans involve the spices and textile etc. from these 16 to 18 century.

Silk Road play significant role in development of cultural and ideas and was instrumental in a spreading the Buddhism to the China. The 15th century marked the significant shift in history of trade as a European nations began to explore the seas and establish the trade route to the Far East Portuguese navigator Vasco da Gama become the first European to reach the India by sea in 1498, opening the door for the new era of the maritime trade.

Industrialisation which was began in the late 18th century marked. As turning point in a history of trade and commerce. The development

of the new technology such as the steam engine and the textile machinery led to mass the production of goods and increased the global trade. Industrial revolution transform the way people lived and worked and created a new opportunity for the trade and the commerce, as in this 18th century the machines were developed but we can say that demand for the goods was less as much people didn't knew about the existing of the product but in the late 20th century the advancement in technology and communication led to the emergence of truly global economy. The development of internet and the other digital technologies the growth of the e-commerce. The globalization has lead to the growth of the multinational corporations and the international trade. The great example of this can be the Amazon this company were characterised by the significant investment and the losses as it focused on the growth and the market dominance, eventually turning a profit in late 2001. The Amazon has made the first online shopping market place where the people are given multiple choices for their wants to satisfy and make the trade easier and make the interaction between the customers and the vendor in easy way with the ways we can say that the e-commerce is implemented and even now do you voice search has been around for the quiet time they making our life easier by using our voice command to search any information on internet, voice search is the part of the artificial intelligence as it record our habits and needs and shows us that which we would like according to our search history with the help of the e-commerce we can buy the goods and services through the wireless handle devices, nowadays people are using the mobile devices instead of the cash, and the debit cards, like UPI to pay for the any things for trade.

The commerce has become the most important factor for the growth of the country and economy. The trade help to multinational corporations to boost the production and employment us due to the easier trade, commerce also provide and opportunity for the employment it

also help government to generate the revenue through the taxes on sales, import and export, which can be used for the public welfare and infrastructure development, the trade also help to maintain good relationship between the countries it help to maintain peace between the countries, it is approved by the economist that if the world countries making the good product at the lower cost but to maintain a good relationship it has to make the trade with countries, it helped to develop the developing and underdeveloped countries, the commerce also help to get good quality of raw materials which one country produce but the other country can produce so here the trade plays the significant role, as Adams Smith has said that for the trade 2 x 2 models which means there should be a 2 countries and 2 products at least for trade, it help the industry to expand their markets, commerce allow the businesses to specialise in the production of goods and services which they can produce the most efficiently; leading to increase productivity and efficiency, the commerce provide access to a wider range of the goods the services contributing to improve standard of living of individuals.

The commerce has the positive as well as the negative effect on the economy, as it increase the waste and the pollution e.g. cardboard, plastic, the bubble wrap etc. contributing to pollution and the landfill waste and the pollution through the cars which create the carbon emission on sometime it can also create the scarcity of raw materials for the other uses, many times the online shopping can be dangerous due to the cyber security threat, as many sites are fraud and in online shopping we cannot physically touch or see product and vendor, and also E-commerce involve the sharing personal and the financial information and it increase the chances of the misuse of our information, some individuals may face the problems of access as made many users are using that website causing the low internet connection or the digital illiteracy if the person is illiterate it will be difficult

for him to use E-commerce. And what's today's information the Trump on the 14th July has announced to increase the tariff from 25% to the 50% which has caused the biggest difficulty in international trade.

Conclusion :

The history of trade and commerce is a complex and the fascinating story that has shaped human life history from the earlier bartering system to the global economy of the trade has been an essential part of the human civilization and it has the very adverse effect on humans standard of living and the countries development, the development of new techniques and emergence of global economy have created new opportunity for trade and the commerce shaping the world we live in today, this help us to know how the commerce has been playing vital role in human lives and how it changed the according to our needs and it also explained that how what are the difficulties faced in this world regarding the commerce.

Indian Dance Culture

Aarti Mahadev Shinde
S.Y.B.Com

Dance

1) Bharatanatyam :

Dating back to 1000 Bharatanatyam is classical dance from the south Indian state of Tamil Nadu practiced predominantly in modern time by women. The dance is usually accompanied by classical music Bharatanatyam is major genre of India classical dance the originated in the Hindu temples of Tamil Nadu & neighboring regions, traditionally Bharatanatyam has been a solo dance that was performed exclusively by women & expressed Hindu religious themes & spiritual ideas particularly of Shivism but also Vaishnavism & Shaktism. The character of the

nayilca is very important is classical play such as varnams. Contemporary Bharatanatyam declines main characters as gods, goddesses or parts of Nature.

2) Kathakali :

Kathakali primarily developed as a Hindu performance art performing plays & mythical legends related to Hindum while its origin are more recent its roots are in temple & folk are such as kutyattam & religious drama traceable to at left the 1st millenium CE. A Kathakali performance incorporates movement from the ancient martial arts & athletic traditions to south India. While linked to the temple dancing traditions of such as katshanttam, kutiyattam & different from these because unlike the older arts where the dancer actor also had to be the vocal artist Kathakali separated these roles allowing the dancer actor to excel in & focus on choreography while the vocal artists focus on delivering their lines.

3) Kathak :

Kathak is traditionally attributed to the traveling bards of ancient northern India know as kathakes or storytellers. The term kathak is derived from the vedic sanskrit word Katha means he who tells a story or to do with stories kathak envolv during the bhakti movement particular by incorporating childhood & amorous stories god krishna as well as independently in the courts of north Indian kingdom it transitioned adapted & integrated the tastes & Persian arts influence in the Mughal courts of the 16th & 17th century was ridiculed & declined in the colonial british era then was reldorn as India gained independence. Acting with Mudras for the songs.

4) Oddissidance :

Originated is Orissa India's easternmost state where it was first performed as part of temple duty by maharis, or female temple employee. The traditional dance was reshaped as a theatre are in the mid-twentieth century drawing on not just existing dance art but also representation of

dance is orissa''a mediaevel sculpture painting & literature.

5) Kathakali :

Or story emergen in the seventeenth century in Kerala southern India under the patronage of the prince of Karnataka. Who created play for performance based on the epic Ramayana in Malayalam the local language. Most kathakali plays, which have been passed down to us in a constant stream over three centuries are based on story from the Ramayan & Mahabharata.

6) Sattriya Dance :

Refer to the body of dance and danced theatre produced in Assam's sattras or manasteries during the sixteenth century when the vaishnava faith spread over the nation thanks to the Saint & Reformer Shankaradeva (1449-1586) it is a separate genre within classical india dance with an advanced vocabulary of hand gestures footwork movement & emotion & a repertory based on krishana devotion.

7) Manipuri Dance :

Emerged in Manipur in north-eastern India is rooted in the vaishnava beliefs of the Meite is or manipur valley people manipur's dance is divided into two sections jagoi and cholom which match the lasya and tandava parts mentioned in sanskrit literature.

This are distinct streams & an artist can spend a lifetime any form within the spectrum.

8) Mohinittam :

Originated in Kerala in sothern India & in named after the mythical enchantress mohini it is dance of feminine grace and has grown of performances connected with Kerala's temples. Mohinia ttam employs rhythrns unique to Kerala the rhythmic syllable utilised are those of the maddalam a drum used to accompany female characters in kathalkali theatre. The edakka is the main percussian instrument in the performance.

9) Bhangra / Gidda

Belonging to Pujab, Bhangra is a heart-pumping dance adorned with the loud beats of dhol it is very prevalent in traditional Punjabi festivals.

10) Ghoomar

Wearing heavy jewellery & the beautiful costumes you will find the people of Rajasthan dancing on the beats of music to give away their traditional dance form, goomar includes by the hand gestures.

11) Lavani :

Originated from the state of the Maratha emprise Lavani is a dance form of Maharashtra. The female oriented dance is a blend of traditional music and tales o deities. The origin of Lavani come from the word Lavanya which means beauty. A part from helping in the upliftment of the marathi folk theatre the dance form was also a morale booster during the war in the 18th century. Lavani has two forms one that's Philosophical - Nirguni Lavani and the other that's sensual - Shringar Lavani with the powerful & quick foot - tapping tempo the dance form is performed along with the beats of the dholak. The stories & subject this dance is based on revolves around the topic of religion, politics, society & mostly romance. Dancer are dressed in nine-yard of saree with gold jewellery. The dance was initially staged at local temples in the form worship but now it's a sensual dance performed to the pulsuting beats rendering a socio-political satire.

Indian System of Accounting

Pratiksha Shivaji Thopate

S.Y.B.Com

Beyond the state - level accounting practices India has a rich history of traditional accounting system that were widely used by merchants and trading communities. These indigenous system, know for their practicality and deep cultural roots, continue to retain relevance in various farms even today.

Deshi Nama Accounting System / Vahi Khata Padhati

- The Deshi Nama Accounting System, also known as vahi khata padhati, represents a traditional and deeply rooted form of accounting prevalent in the Indian subcontinent for centuries.
- It is primarily characterized by its manual, handwritten nature. Utilizing specific books for recording financial transaction.

Characteristics fo Deshi Nama Accounting System

The characteristics outlined below collectively provide a thorough and detailed depiction of the Deshi Nama Accounting System. They serve to elucidate of the Deshi Nama Accounting System. They serve to elucidate the core features operational mechanisms and distinctive attributes of this traditional mechanisms and distinctive attributes of this traditional financial recording method, offering insights into how it was historically implemented cultural and socio economic setting.

1) Book and physical form

Deshi Nama typically utilizes hard bound books, of ten covered in red cloth, with pages that are traditionally blank (unruled) but may be lined in modern times, these books are usually long, double folded, and secured with a thick string. The practice of writing transaction lines parallel to the binding is traditional.

2) Vikram Samvat Calendar

The accounting period for Deshi Nama traditionally follows the Vikram Samvat Calendar, typically running for one year from kartak Sub Ekam (Diwali). However, due to modern Indian Income Tax law account are now commonly closed annually from April 1 to March 31 with English Calendar dates also also often physical form noted.

3) Page for Pooja and Spiritual Significance

- A distinctive cultural feature is the dedication of the first page of daily or sitting books to prayers and invocations of deities, such as 'Shri Ganeshaya Namah' or 'Shri Mahalakshmi Mataji Nu Tej Haja' This 'page for pooja' is reserved with no accounting notes written on it.
- The first page of every new ledger often features a hand drawn Swastika adorned with Vermilion turmeric and sacred dots with silver coins betel leaves, and flower placed upon it before he first entry.
- The names of ancestors good and goddesses are frequently inscribed to bless the books, marking a sacred beginning to the financial year. A pyramid style writing for the word "Shree" is also used. These cultural and spiritual elements embedded in Deshi Nama transcend mere financial record - keeping.
- This suggests that traditional India accounting was not solely utilitarian but also served as a moral compass, fostering trust and ethical conduct in business, a dimension often absent in purely technical modern system.

4) Use of the word 'Shree'

The honorific 'Shri' (or 'Shree') typically precedes the name of each account when entries are made in books the Rojmel Bethomel or ledger.

5) Sal / Folds

The pages of Deshi Name books are characteristically folded into sections called "Sal" typically, ledger have eight folds. The first four folds on the

left side are designated as the credit side ('Jamu') and the subsequent four folds on the right side are the Debit side.

The Rich Heritage of the Indian Knowledge System

Vedashree Khanzode

T.Y.B.B.A.

Indian's knowledge system is one of the oldest and most comprehensive in the world, blending science, culture spirituality, and philosophy rooted in thousands of years of tradition, it has shaped the intellectual and cultural development of the nation and continues to inspire people globally.

The history of the Indian knowledge system (IKS) dates back to the vedic age. Ancient scholars contributed significantly to mathematics, astronomy, medicine and architecture. The concept of zero, the decimal system and advanced medical practices like Ayurveda were India's gift to the world. Institutions such as Nalanda, Takshashila, stood as renowned centres of learning, attracting students from across Asia. Sacred texts like the Vedas, Upanishads, Ramayana and Mahabharata continue to impart deep wisdom, moral values and philosophical insights.

Language has been central to preserving and transmitting knowledge Sanskrit often called the "language of the gods" holds a vast treasure of literary, scientific and spiritual texts. It is the root of many Indian languages and has shaped global linguistic studies. Today India's linguistic diversity is reflected in its 22 scheduled languages and hundred of dialects all contributing to a vibrant cultural identity.

Indian festivals system another important part of the knowledge system. They are deeply linked to nature, the seasons and religious traditions, celebrations like Diwali, symbolizing the

victory of light over darkness, Holi marking arrival of spring, and Pongal or Bihu honoring harvests, strengthen social bonds and promote harmony. Festivals such as Eid and Christmas further illustrate India's unity in diversity.

Yoga an integral component of (IKS), emphasizes the balance of body, mind and spirit. Compiled in patanjali's yoga sutars, yoga offers physical health, mental peace and spiritual growth. Its benefits have gained international recognition, with June 21 celebrated as International Yoga Day worldwide.

Ayurveda, the ancient Indian system of medicine is another pillar of IKS. It emphasizes a holistic approach to health, balancing the body, mind and spirit through natural remedies, diet and lifestyle practices. Ayurveda's knowledge of herbs, therapies, and preventive healthcare is gaining global recognition for promoting wellness and sustainable living.

The Indian knowledge system enriched by history, represents a timeless heritage it teaches harmony, self awareness, and yoga represents a timeless lessons for a better future.

It is a vast and living tradition that connects India's glorious past with its dynamic present. Through history, language. Festivals and Yoga it continues to offer timeless wisdom, promoting harmony, self-awareness and sustainable living for all humanity.

The Evolution of Art Through Time

Parinita Ashok Jawalkar

12th Commerce

Art has been part of human life for tens thousands of years. It began as a way for early people to express their thoughts, feelings and beliefs even before written language existed. The story of art is the story of humanity from ancient cave paintings to modern digital art. The earliest known artworks were created over 40,000 years ago, during the upper paleolithic period. Early humans used charcoal, ochre and other natural materials to create images on cave walls. Some of the most famous examples includes the Lascaux caves in France and the Altamira caves in Spain, where people painted animals, handprints and mysterious symbols. These early works may have had spiritual meanings, or they might have been used to tell stories or record events. They show that even ancient people had imagination and creativity.

Around 3000 BCE, civilizations in Mesopotamia, Egypt, China and the Indus Valley began producing more advanced forms of art sculptures, pottery, jewelry and wall carvings. These artworks often celebrated gods, kings and nature. In ancient Greece and Rome, art became more focused on the human body, beauty and realism. Artists studied anatomy, balance and symmetry. Their work still influences art today.

During the middle ages, art in Europe became more religious. Churches were decorated with colourful stained glass, icons and frescoes. At the same time, other regions like India, Japan and Africa developed their own unique art styles and traditions. Then came the Renaissance (1300s-1600s) a rebirth of classical ideas combined with new knowledge famous artists like Leonardo da Vinci, Michelangelo and Raphael created realistic paintings and sculptures. They explored science, anatomy,

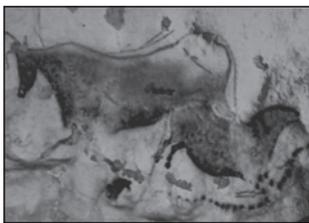
light and perspective, forever changing how art was made and understood.

In the 1800s and 1900s, artists began to break away from tradition. Movements like impressionism, cubism, surrealism and abstract Art challenged the idea that art had to be realistic. Artists like Van Gogh, Picasso and Frida Kahlo showed that art could be emotional, experimental and personal.

Today, art is more diverse and global than ever before. It includes street art, photography, performance art, installation art, and digital art made using computers, tablets and even artificial intelligence. Artists use social media platforms to share their work with the world instantly. Modern art often explores important issues, like identity, climate change, mental health and social justice. Artists today are not just painters or sculptors they can also be video maker, designers, coders or even virtual reality creators.

In classrooms, galleries on city walls or online, art continues to change and grow. But its purpose stays the same - to tell stories, express ideas and connect people across time and culture.

"Art lasts when we care"

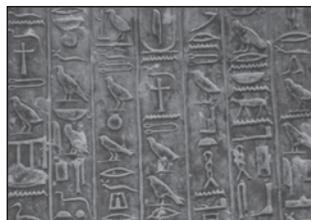
Altamira caves in Spain

Lascaux cave entrance in France.

Egyptian Papyrus.

Egyptian Hieroglyphs / Sacred carving.

Mona Lisa potrait painting by Italian artist Leonardo da Vinci

Digital art made using computers.

Street art

Artificial Intilgence

The Colours of Dance with the Spirit of India

Mahima Kumavta

Introduction to Bharatiya Nritya Kala

Bharatiya Nritya Kala, or Indian dance art, is a rich part of India's cultural and artistic heritage. Dance of India is not just entertainment - it is also a form of expression, devotion, storytelling, and tradition. Indian dance is divided mainly into two categories.

1. Classical Dance (Shastnyo Nritya)

2. Folk Dance (Lok Nritya)

Classical dances follow strict rules of posture, expression, and rhythm based on ancient texts like the Natya Shastra, written by Bharata Muni. These dances are often performed in temples and stages and express stories from Hindu Mythology.

Folk dance, on the other hand, is performed during festivals, weddings, and celebrations. They reflect the local traditions, emotions, and lifestyle of people from different regions. Both styles are equally important and show the diversity of Indian

culture. Traditional dance are not just art - they connect us to our roots and keep our cultural identify alive.

Classical Dance of India

Iddio has eight officially recognized classical dance forms. Each comes from a different region and has it own style, contume and music.

1. Bharathanatyam - from Tamil Nadu one of the oldest dance forms, know for expression (bhava) and hand gestures (mudras)
2. From North India. Includes fast footwork and spins. Tells stories through movements.
3. Kathakali - from Kerala. A dance - drama form with colourful makeup and big contumes.
4. Mohiniyottam - Also from Kerala. A graceful soft dance performed by women.
5. Kuchipudi - form Andhra Pradesh combines dance and drama.
6. Odissi - from Odisha known for its fluid movements and devotion to Lord Krishna and Radha.
7. Manipuri - from Manipur. A gentle and devotional dance, often about Lord Jagannath.
8. Sattriya - from Assam. started in monasteries, focused on stroylelling through dance.

Folk Dance of India

Falk dances are the soul of Indian villages and communities. They are easy to perform, full of energy, and celebrate daily life, harvest marriage, and festivals.

Same popular Folk dance of India.

1. Garb & Dandiya - from Gujarat. Performed during Navratri with colourful costumes & sticks.
2. Bhangra & Gidda - from Punjab. Energetic dances celebrating harvest and joy.
3. Lavani - from Maharashtra. Fast beats and graceful movement.
4. Ghoomar - form Rajasthan. Performed by

women in swirling dresses.

5. Chhau - from Odisha. Jharkhand, and West Bengal combines dance with martial arts.
6. Bihu - form Assam. Celebrates the Assamese New year.
7. Dollu Kunitha - from Karnataka. Performed with drums in temples.
8. Yaksha Gana - A dances - drama from Karnataka.

Importance and Conclusion :

Bharatiya Nritya Kala is not just a form of art but a way to connect with history, religion and emotions. Dance teaches discipline expression, rhythm, and devotion. It has been a tool for education, spiritual growth and social bonding since ancient times.

Today, Indian dances are performed not only in India but all over the world. Dance schools and cultural programs keep this traditions alive. Modern dancers also blend traditional and contemporary styles to reach young audiences.

In conclusion, Indian dance is a treasure that combines grace, culture, and storytelling whether it's expressive moves of Bharalanatyam or the joyful beats of bhangra, Indian dance continues to inspire and unite people. It is a living symbol of India's diversity and artistic soul.

Indian Knowledge System

Jasmin Parween

T.Y.B.B.A.

The Indian knowledge system is the traditional and ancient way of learning and understanding life that started in Indian thousands years ago. It includes subjects like Philosophy and Religion, Science and Mathematics, Ayurvede, Yoga and Meditation, Arts, Music and Dance. It teaches us how to live a balance healthy and meaningful life is harmony with nature and society.

The Indian knowledge system started thousand of years ago in ancient India. People in India have always been curious about life, nature, health, stars and the world around them. So they began to observe, learn and write down their knowledge. The earliest knowledge came from the Vedas, there are old books written in Sanskrit. The Vedas taught about nature, health, God, Society and life. Later came the Upanishads, Ramayana and Mahabharata which gave deep knowledge about life duty (dharma) and Spirituality. Over time different Indian religions like Hinduism, Buddhism and Jainism developed. These systems taught about peace, kindness, self-control and understanding the mind. Famous teachers like Gautam Buddha and Mahavira shared their wisdom with the world.

The Indian knowledge system has very old and rich tradition of language. Language played a big role in passing knowledge from one generation to another in ancient India. The most important and widely used language of IKS is Sanskrit. Sanskrit is one of the oldest languages in the world. The Vedas, Upanishads, Bhagavad Gita, Yoga Sutras and many other ancient texts were written in Sanskrit. It was used in subjects like philosophy, medicine, science, mathematics and literature. Sanskrit is known for being very precise and scientific which helped in expressing complete ideas clearly.

Today many parts of the Indian knowledge system are still useful and respected worldwide. Yoga and Meditation help people stay healthy and reduce stress. Ayurveda is used for natural healing. Indian Philosophy and values promote peace, tolerance and respect for nature.

Tradition is a very important part of the Indian knowledge system. In Indian knowledge was not just written in books, but passed down through generations using tradition helped preserve wisdom in subjects like medicine, yoga, art, music, farming, and values. Indian festivals, customs, rituals and art are also ways of sharing knowledge through stories, dances and songs

during festivals, people learned about history, religion, moral and nature.

The Indian knowledge system is not just about science or philosophy it is also about science and the traditions that kept this knowledge alive for thousands of years. Through the guru - shishya system, oral teaching, customs and festivals. These traditions teach us how to live with respect, discipline and harmony. Even in modern times, these ancient ways are still useful and meaningful. We should feel proud of our traditions and work to protect and learn from them.

History of Indian Knowledge System
Archana Rampratap Yadav
 T.Y.B.B.A.

The Indian knowledge system (IKS) represents a profound and ancient tradition of thought, inquiry, and wisdom that has evolved over millions of years. Rooted in the rich cultural, philosophical, and scientific heritage of the Indian subcontinent, IKS encompasses a vast range of disciplines, including philosophy, mathematics, astronomy, medicine, art, literature, linguistics, and more. The history of the Indian knowledge system is not merely a record of intellectual achievements but also a reflection of the spiritual, social, and cultural ethos of the Indian Civilization.

At its core, IKS is characterized by a holistic understanding of the universe, where knowledge is not seen as an isolated entity but as an interconnected web of ideas that bridges the material, mental, and spiritual realms. The history of Indian knowledge is intertwined with the evolution of Indian society and its engagement with various philosophical, religious, and scientific traditions. This essay traces the historical development of the Indian knowledge system, highlighting key

milestones, contributions, and the challenges it has faced over time.

The origins of Indian knowledge can be traced back to the vedic period, around 1500 BCE or earlier, when the Rigveda, the oldest known vedic text, was composed. The Vedas, along with the Brahmanas, Aranyakas, and Upanishads, form the foundational texts of ancient Indian philosophy, cosmology, and spiritual inquiry. These texts explore the nature of the universe, the human mind, consciousness, and the divine. The Upanishads, in particular, mark a significant development in Indian thought by emphasizing introspection, metaphysical speculation, and the idea of liberation (moksha) through self-knowledge - vedic knowledge was transmitted orally for centuries through memorization and recitation, a tradition that maintained its continuity and purity over time.

As Indian civilization matured, the knowledge system became more specialized and diversified. Philosophical schools such as Nyaya, Vaisheshika, Samkhya, Yoga, Purva Mimamsa, and Vedanta emerged, each with its own methods of reasoning, logic, and metaphysical outlook. These schools or "views" debated the nature of reality, perception, the soul, liberation, and the means of valid knowledge (pramana). They created a vibrant intellectual culture where rigorous debate & inquiry were encouraged. Alongside philosophy, Indian scientists and scholars made significant contributions to mathematics and astronomy. Thinkers like Aryabhata, Brahmagupta, and Bhaskara made groundbreaking advances. The decimal system, concept of zero, algebraic equations, and astronomical calculations like the rotation of the earth and the prediction of eclipses were documented in Sanskrit treatises centuries before similar developments occurred in other parts of the world.

Festival, Tradition & Spirituality: THE VIBRANT SOUL OF INDIA

Sumera Khan
F.Y.B.Sc.

India, the land of unity in diversity, is known worldwide for its rich culture, deep-rooted traditions, colourful festivals & spiritual depth. These elements aren't just occasional practices in our lives - they are the soul of Bharat.

Festivals - Our Joyful Identity : India celebrates more festivals than days in a year! Every religion, & community adds its own flavour - from Diwali in the north to Onam in the south, Durga Puja in the east to Ganesh Chaturthi in the west, every festival represents faith, history, values & cultural expression. Hindus light diyas on Diwali to mark the return of Lord Ram, Muslims break their fasts & share love on Eid, Sikhs offer langar during Gurburab & Christians celebrate Christmas with carols & kindness. These festivals go beyond religion - they're moments of togetherness, reminding us that we're one big family. Even national festivals like Independence Day & Republic Day are celebrated with pride & patriotism, uniting the whole country in one emotion.

Tradition - Threads That Tie Generations : Our traditions are not just rituals. The values passed from our Grandparents to us, rooted in respect, gratitude & living in harmony with nature and society. Be it touching elder's feet for blessings, trying rikki, wearing traditional clothes during festivals, applying mehndi on weddings - every small act carries a story, a lesson & a connection. Even our food, music, art & dance forms - from Kathak to Bharatanatyam, from Sitar to tabla, from saree draping to turban tying represent the traditional diversity that makes India so unique.

Spirituality - The Inner Light : India is the birthplace of major spiritual philosophies like Sanatan Dharma, Buddhism, Jainism & Sikhism. But even beyond religion, spirituality in India is a lifestyle

based on introspection, balance, peace & connection with the Divine. Waking up to the sound of Azaan, performing yoga at sunrise, chanting Om, visiting Gurudwaras, lighting incense sticks, meditating by Gangas every act is a reminder that spirituality is within us In a world full of distractions, India teaches us to pause - to connect with the soul, to reflect & to spread kindness.

Unity in all Diversity : What makes India different is how we celebrate differences without division. Hindu can visit a dargah, a Muslim can enjoy Diwali sweets, a Christian can attend a langar - all can stand together for the nation when the national anthem plays. This is the true spirit of India. Our festivals may be different, but the feelings behind them are the same - love, peace, sharing, celebration let us carry this spirit forward, celebrate each other & keep India's light shining forever - from our homes to our hearts.

Ayurveda - The Ancient Indian Science of Life

Vaishnavi Raghunath Dhupal
S.Y.B.Com

1. Introduction :

Ayurveda is one of the oldest medical system in the world, originating in india over 5000 years ago. The word Ayurveda comes from the Sanskrit terms :

- Ayur - life, lifespan, terms
- Veda - knowledge, wisdom, science.

Thus, Ayurveda literally means “The science of Life”. It is a considered and vpaveda of the Atharva vedd and forms a major part of Indian knowledge system. Ayurveda emphasizes the balance of body, mind, and spirit, and focuses on prevention as much as cure. It is based on the belief that health is achieved by living the harmony with nature of understanding. one’s

own body constitution.

2. Historical Roots :

- Ancient Texts :
The primary classical Ayurvedic text are :
 - Charaka Samhita - Internal medicine
 - Sushruta Samhita - Surgery
 - Ashtanga Hirdaya and Ashtanga Sangraha - General medical science.
 - Founding sages (Rishis)
 - Ayurveda was systematized by sages such as Charaka, Sushruta, and veg bhata.
 - They learned it through deep observation of nature, human anatomy, and the laws of life.
 - Treatment methods in Ayurveda
 - Aushadhi (Herbal medicines) - made from plants, minerals, and natural substances.
 - Ahara (Diet) - food prescribed according to dosha type.
 - Vihara - (Lifestyle) daily routines, yogo, meditation.
 - Panchakarma - five detoxification procedures (Vamana, Virechana, Basti, Nasya, Raktamokshama)

■ Main Branches of Ayurveda

The Ashtanga Ayurveda (Eight Branches) are :

1. Kaya Chikitsa - Internal medicine
2. Shalya Tantra - Surgery
3. Shalakya Tantra - Eye, Ear, Nose, and Throat diseases.
4. Kamarbhritya - Child care and gynecology.
5. Agada Tantra - Toxi cology.
6. Rasayana - Rajuvention therapy.
7. Vajikarana - Aphrodisiac therapy.
8. Bhuta Vidya - Psychiatry.

Principles of Ayurveda :

1. Panchamahabhutas : (five great elements)

Every thing in the universe, including the human body, is made up of five basic elements :

- Prithvi (Earth) - structure and stability.
- Jala (Water) - fluids and conensation.
- Agni (Fire) - digestion and metabolism.
- Vaya (Air) - movement and breathing.
- Aksha (Space) - empty spaces in the body.

2. Tridosha Theory :

The five elements combine to form three body energies :

- Vata (Air + Space) - movement, breathing, circulation.
- Pitta (Fire + Water) - digestion, metabolism, energy, production.
- Kapha (Earth + Water) - strength, stability, lubrication.

3. Swasthya (Health)

Ayurveda says a healthy person is one who has :

- Balanced doshas
- Proper digestion and metabolism
- Proper functioning of tissues and waste removal.
- A happy and calm mind, senses and soul.

Importance of Ayurveda in mordern Life :

- Encourages natural remedies with minimal side effects.
- Focus on prevention rather only cure.
- Helps in lifestyle disease management (diabetes, obesity, stress)
- Promotoes mental health through meditation and diet.
- Integrates well with yoga and meditation for mental well - being. Ayurveda is a timeless medical system rooted in Indian heritage.

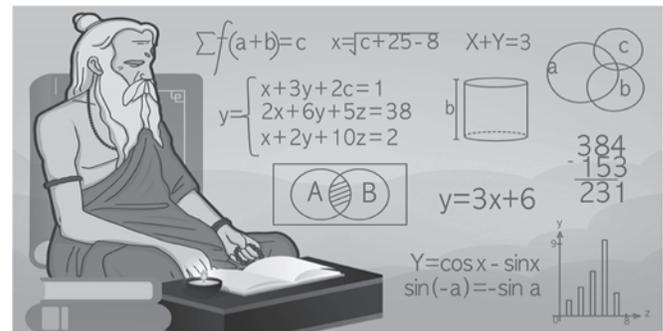
Vedic Mathematics : An Ancient System for Mental Mastery

Pooja Somnath Bhute
S.Y.B.Com

Vedic Mathematics is an ancient system of Mathematic techniques that originated from the Indian Subcontinent. Rooted in the vedas - the oldest scriptures of human civilization, this system offers simplified, efficient, and mentally agile ways of solving Mathematical problem. The “Vedic Mathematics” become widely popular after the work of lagadguru Bharati krishna Tirthaji Maharaj in the early 20th century, who reconstructed 16 main sutras (aphorisms) and 13 sub main from the Atharvaveda. These sutras cover orithmetic algebra, geometry, trigonometry, and even aspects of calculus, making them a versatile mental computation tool.

Historical Background : The roots of Vedic Mathematics can be traced to the period between 1500 and 500 BCF, during which the vedas were composed in Sanskrit. The term however, the Mathematical sutras as a unified system were rediscovered and organized in the early 1900 by Tirthaji Maharahj. Who claimed to have derived them from a careful study of vedic texts over eight years of intense meditation.

His book vedic Mathematics, first published in 1965 (Posthumously) presented these method so the world sparking global interest. Today vedic mathematic is taught in schools in India and abroad as a supplementary skill, promoting speed and accuracy.

अहवाल विभाग

01. Department of Economics

Prof. Dr. Arvind Shelar

Sr. No.	Name of Teacher	Designation	Qualification	Year of Appointment	Years of experience in the same Institution
1.	Dr. Arvind Shelar	Professor	MA, SET, Ph. D	1994	31
2.	Dr. Shridevi Patil	Asst. Professor	M.A, M.Phil., SET, Ph.D.	2011	14
3.	Sagar Mhetre	Asst. Professor	MA, SET, NET	2020	5
4.	Poonam Pardeshi	Asst. Professor	MA, SET, NET, B.Ed.	2022	3

Departmental Curricular Activities

- Presentation- Subject-wise presentations have conducted for all the classes.
- Group discussion- was conducted for MA Part-II students on, "Current Indian Economic Situation"
- Written tests- were taken for B.A., M.A., B. Com students.
- Project viva- was conducted for TYBA and MA Part-II students on their chosen topic.
- Open Book Test- was taken for MA Part-I and MA Part-II students.
- On Job Training and Viva was taken for MA Part-I students.

Co-Curricular and Extra-Curricular Activities

1. "Orientation Program"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune organised an "Orientation Program" for SY BA and MA Part I students. The activity was co-ordinated by Asst. Prof. Sagar Mhetre under the guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar.

The objective of the activity was to introduce new students to the academics and the department. Additionally, orientation programs aimed to highlight career prospects and provide guidance on navigating in the field of economics. Students gained knowledge about the career opportunities in Economics. The activity was conducted on 8th July 2024 in classroom no 20 at 12:00 pm to 1.00 pm. A total of 15 students were present for the Orientation Program.

2. "Importance of Economics in Competitive Exam"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune organised a guest lecture on "Importance of Economics in Competitive Exam" for all our students. The lecture was co-ordinated by Dr. Shridevi Patil, Sagar Mhetre, Poonam Pardeshi and under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar. The objective of the lecture was to make student aware about the connection between Competitive exam and Economics subject, it also helped students to understand the importance of economics subject. The Lecture was attended by 100 students

from all streams.

The Guest speaker Asst. Prof Aakanksha Bharat Padghan made it easier for all students to understand the interconnection between Economics and the Competitive exam. This lecture was arranged on the Online platform with the help of Google meet on 29th of August 2024. The session was interactive, and our students also participate in large numbers for this lecture.

3. Online RBI90Quiz Competition

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune in coordination with RBI has participated in an "Online RBI90Quiz Competition" for all our students. The quiz was co-ordinated by Dr. Shridevi Patil, Sagar Mhetre, Poonam Pardeshi and under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar. The registration link was provided to all undergraduate students. The Quiz was undertaken in three rounds- State round, Zonal round and Final round. Total 21 registration were done from the college. The Quiz was held on 19th to 21st September 2024 through an online platform. Total 25 question were asked which were based on the General knowledge in Zonal round. The participation was done in team of 2 members. The objective was to make student participate at the national level competition and boost their confidence.

4. "Introduction of Econometrics"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune had organized, Online Certificate course on "Introduction of Econometrics" from 13th January 2025 to 20th January 2025, for all our BA, B. Com, MA and M. Com students. The Course was co-ordinated by Dr. Shridevi Patil, Sagar Mhetre, Poonam Pardeshi and under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar. The objective of this course was to make students understand the basic concepts of statistics and econometrics that are used in economics.

The course was conducted online for 7 days from 13th January 2025 to 20th January 2025. Exam was held on 20th January 2025, through the google form questioner and students were awarded with the certificate for completing the course. Total 109 students had participated in this online certificate course.

5. "Visit To Union Budget Exhibition"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune organised a "Visit to Union Budget Exhibition 2025" at Savitribai Phule Pune University, Department of Economics, for all our BA students on 07th February 2025. The Visit to the Union Budget Exhibition was coordinated by Dr. Shridevi Patil, Sagar Mhetre, Poonam Pardeshi and under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar. The objective of the visit was to help students to understand the union budget, different components of the budget, what all were the new policies put forward by the government for year 2025, and the overall allocation of resources or funds in different sectors of the economy.

Total 12 students were taken to the SPPU Campus for the visit by Asst. Prof Sagar Mhetre and Asst. Prof. Poonam Pardeshi. The SPPU students of the Economics Department presented the Budget Exhibition through Charts and explained it in detail to all visiting members. The visit was enjoyed by the students and also, they gained a value-added knowledge.

6. Power Point Presentation on "Government Schemes"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune organised a Presentation on "Government Schemes" for all our students of FY B Com (division B and C) from 3rd March to 15th March 2025. The activity was co-ordinated by Dr. Shridevi Patil under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar.

The objective of the activity was to make student gain confidence and remove the stage fear. Students have improved their communication skills, it also helped students to understand the "Government Schemes" which were related to topics of Employment and Income, Health, Education, Old people and Farmers. The activity was conducted from 3rd March to 15th March 2025 in classroom no 34 at 9 am to 10 am. Total 102 students have given the presentation.

7. Poster Presentation on "Financial Institution"

The Department of Economics of Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Karve Nagar, Pune organised a Poster Presentation on "Financial Institution" for all our students of SY BA (Economics) on 24th March 2025. The activity was co-ordinated by Sagar Mhetre under guidance of respected Head of the Department and Officiating Principal, Prof. (Dr.) Arvind Shelar.

The objective of the activity was to effectively communicate information, stimulate discussion, and facilitate networking and collaboration among the students. Students have improved their communication skills, it also helped students to understand the "Financial Institution" which is one of the important topics in economics. The activity was conducted on 24th March 2025 in classroom no 20 at 11:00 am to 12:00 pm. Total 6 students have participated in the poster presentation.

Result Analysis of the Previous Years

(UG)

Sr. No.	Class	Distinction	First Class	Higher S. Class	Second Class	Pass Class	Fail	Total	Percentage
1	FYBA	10	16	14	12	8	5	65	92%
2	SYBA	4	6	2	4	1	2	19	89%
3	TYBA	3	3	1	0	0	1	8	89%
4.	FYBCOM	20	36	28	50	65	72	271	73%
5.	SYBCOM	36	44	24	26	41	27	198	86%
6.	TYBCOM	43	73	32	47	45	19	259	93%

(PG)

Sr. No.	Class	Distinction	First Class	Higher S. Class	Second Class	Pass Class	Fail	Total	Percentage
1	MA-I	8	0	0	0	0	0	8	100%
2	MA-II	2	0	1	0	0	0	3	100%

Admission List 2024-2025

Sr. No	Class	Admission
1	FY BA	65
2	SY BA	19
3	TY BA	7
4	MA -I	8
5	MA-II	3

Details of Personal Activities of Faculties

Prof. Dr. Arvind Shelar-

- Member of Board of Studies at Fergusson College for Academic Year 2024-25.
- Subject Expert for Selection Committee for CAS.

Dr. Shridevi Patil

- Published research paper on "Trends of Indian Government Receipts and Expenditures" in Printing Area International Research Journal, Vol. 2, issue-117, September 2024, ISSN-2394-5303, Impact Factor-9.23.
- Published research paper on "Performance of India's Foreign Trade" in Printing Area International Research Journal, Vol. 1, issue-118, October 2024, ISSN-2394-5303, Impact Factor-9.23.
- Completed UGC Sponsored Online Refresher Course in 'Recent Trends Development in Training, Evaluation and Research (Multidisciplinary)' from 12th August 2024 to 26th August 2024 at UGC-Malaviya Mission Teacher Training Centre, University of Mumbai.
- Completed One Week Online FDP on 'Research Trends in Research Management, IT, Communication in Cutting Edge Technology' from 18th June 2024 to 24th June 2024 organised by IIMT College of Management in Collaboration with Indian Economic Association (IEA), Greater Noida, UP.
- Completed One Week Yoga Workshop on 'New Trends in Yoga' from 21st June 2024 to 29th June 2024 at Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Pune in association with Tejaswini Health Club, MKSSS, Pune.
- Worked as a Document Officer for College IQAC for Academic Year 2024-25.
- Worked as Coordinator of Seven Days Online Certificate Course on 'Introduction of Econometrics' from Academic Year 2024-25.

Sagar Mhetre

- One Week Online Faculty Development "Recent Trends in Research in Management, IT, Communication in Cutting Edge Technology" From 18th June to 24th June, 2024.
- Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya, Pune has successfully completed Yoga workshop (New Trends in Yoga) conducted for college teaching faculty, organized by Department of Sports & Physical

Education, from 21/06/2024 to 29/06/2024 in association with Tejaswini Health Club, MKSSS, Pune - 52.

- HI LEARN EDUTECH INSTITUTE in Collaboration with Rizvi Education Society's RIZVI COLLEGE OF ARTS, SCIENCE & COMMERCE One Week National Level Online Faculty Development program (FDP) on "How to Write Introduction, Literature Review, Research Methodology, Result and Discussion & Conclusion" on 18 to 24 October 2024.
- Appointment for Senior Supervisor (UG) held at Progressive Education Society's Modern College of Arts, science & Science (Affiliated to S.P.P.U) Warje, Pune-411058 on 18th October, 2024 to 25th October, 2024 (8 Days).
- Two Days National Level Virtual Workshop titled as "ANALYZING & VISUALIZING DATA WITH MICROSOFT POWER BI" St. Paul's College of arts & Science for Women, Coimbatore in Association with Digi Skill Development Centre & Training Institute Organized from 19.10.2024 to 20.10.2024.
- HI LEARN EDUTECH INSTITUTE Bijapur/Vijayapura, Karnataka, Organized One Day National Level Online Workshop on "FINANCIAL LITERACY" on 30 October 2024.
- Appointment for Senior Supervisor (UG) held at Progressive Education Society's Modern College of Arts, science & Science (Affiliated to S.P.P.U) Warje, Pune-411058 on 5th October, 2024 to 11th October, 2024 (8 Days).
- The University of Mumbai's Malaviya Mission Teacher Training Centre is offering a short-term course on Indian Knowledge Systems from November 11 to November 18, 2024.
- One Day National Workshop on "Research Methodology in Commerce and Management" on 03rd March, 2025 Organized by Department of Commerce & Management Shri Muktanand College Gangapur, Chhatrapati Sambhajinagar, Maharashtra.
- Appointment for Senior Supervisor (UG) held at Progressive Education Society's Modern College of Arts, science & Science (Affiliated to S.P.P.U) Warje, Pune-411058 on 9th, June 2025 to 16th June, 2025 (8 Days).

Poonam Pardeshi

- Published research paper on "Trends of Indian Government Receipts and Expenditures" in Printing Area International Research Journal, Vol. 2, issue-117, September 2024, ISSN-2394-5303, Impact Factor-9.23.
- One-week Faculty Development Programme (FDP) on "Recent Trends in Research in Management, IT, Communication in Cutting Edge Technology" organized by IIMT College of Management in collaboration with Indian Economic Association from 18th June to 24th June 2024.
- Four-week Faculty Induction/ Guru Daskhta Programme on Multidisciplinary Studies and Teaching Methodologies for the 21st Century under UGC- Malaviya Mission Teacher Training Centre, Assam University, Silchar, from 27th August to 30th September 2024
- Short Term Course on "Research and Publication Ethics" under UGC- Malaviya Mission Teacher Training Centre, Mizoram University, from 17th October to 23rd October 2024.

02. Department of English

Prof. Amrapali Aurangabadkar

Details of Faculty Members:

Sr. No	Name of Teacher	Designation	Qualification	Year of Appointment	Years of experience in the same Institution
1.	Amrapali Aurangabadkar	Associate Professor	M. A., M. Phil, SET	1995	29 Years
2.	Raghunath Gavali	Assistant Professor	M.A., B. Ed, SET	2014	11 Years
3.	Balaji Kamble	Assistant Professor	M. A., M.Phil, SET	2023	02 Years

Result Analysis of the Previous Years

(UG)

Sr. No.	Class	Distinction	First	Higher Second Class	Second	Pass	Fail	Total	Percentage
1	SYBA S1	2	1	1	0	0	3	7	57%
2	SYBA S2	5	0	0	0	0	2	7	71%
3	SYBA G2	0	1	3	2	0	1	7	86%
4	TYBA S3	4	7	1	3	0	1	16	94%
5	TYBA S4	7	4	3	1	0	1	16	94%
6	TYBA G3	3	5	2	1	0	5	16	69%

(PG)

Sr. No.	Class	Distinction	First	Higher Second Class	Second	Pass	Fail	Total	Percentage
1	MA Part I	2	2	0	0	-	1	5	80%
2	MA Part II	4	1	0	0	0	0	5	100%

Admission List 2024-2025:

Sr. No	Class	Admission
1.	F.Y.B.A. Optional	46
2.	SYBA	7
3.	TYBA	15
4.	M.A. I	07
5.	M.A. II	05

Departmental Curricular Activities Academic Year 2024-25

1. 15- Day Online Course was conducted on, "Certificate Course in English Language Proficiency" from- 17th March to 25th March 2025. 261 students registered for the course and 193 students actively participated.

Co-Curricular and Extra-Curricular Activities Year 2023-24

Co-Curricular Activities -

1. Guest lecture was conducted on 'Opportunities in English' delivered by Mr. Ram Ghughe on 12th August 2024 in which around 46 students actively attended guest lecture.

Details of Personal Activities of Faculties

Raghunath Gavali

- Participated and presented paper entitled "Unbound Voices in Post-Colonial Literature: Special Reference to Indian English Literature" at the International Conference held on 12th and 13th December 2024 at SRM Institute of Science and Technology, Ramapuram, Chennai.
- Participated and presented paper entitled "Emerging Dimensions of Science Fiction in Indian English Literature" at National Conference held on 1st February 2025 at Indian Institute of Education, Mayor Colony, Pune.
- Appointed as Internal Senior Supervisor for Savitribai Phule Pune University Exam from 01/04/2025 to 13/04/2025 at Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya.
- Appointed as External Senior Supervisor for Savitribai Phule Pune University MBA Theory Examination 26th December 2024 to 10th January 2025 at Marathwada Mitra Mandal's Institute of Management Education, Research and Training, Pune.
- Appointed as Examiner for Central Assessment Programme for Bachelor of Arts (2019 Pattern) Theory Examination from 24 December 2024 at PDEA's Mamasahab Mohol Mahavidyalaya, Paud Road, Pune.
- Completed Two Credit Courses entitled "Research and Publication Ethics" from 15th July 2024 to 31 August 2024 on Swayam Platform.

Balaji Kambale

- Participated and presented paper entitled "Geoffrey Chaucer: A Pioneer of Modern Allegorical Writings" at National Conference held on 1st February 2025 at Indian Institute of Education, Mayor Colony, Pune.
- Participated and presented paper entitled "The Social Evolution Journey Of African American Community" at a Two Day International Conference on Modern Trends in English Language and Literature Teaching held on 3rd and 4th February 2025 at Yashwant Mahavidyalay, VIP Road, Nanded.
- Appointed as Examiner for Central Assessment Programme for Bachelor of Arts (2019 Pattern) Theory Examination from 24 December 2024 at PDEA'S Mamasahab Mohol Mahavidyalaya, Paud

Road, Pune

- Appointed as Paper Setter for SODL, Savitribai Phule Pune University for the course MA (English) Second Year (2019 Pattern) dated on 29 March 2025/odlmadec24/01.
- Appointed as Paper Setter for SODL, Savitribai Phule Pune University for the course BA Second Year Second Year (2019 Pattern) dated on 23 March 2025/odlbadec24/02.
- Appointed as Examiner for Savitribai Phule Pune University B.Sc. Regular (2019 Pattern) Theory Examination from 30/04/2025 at Nowrosjee Wadia College, Pune.

03. Department of Geography

Dr. Vidya Chopade

विभागातील प्राध्यापकांची नावे :

प्रा. डॉ. विद्या चोपडे (विभाग प्रमुख)

प्रा. डॉ. वैशाली तळेले (सहाय्यक प्राध्यापक)

मागील शैक्षणिक वर्षाचा निकाल: एस वाय बी ए- १००%

टी वाय बी ए - १००%

सदर वर्षातील प्रवेश :

एफ वाय बी ए - ८७

एस वाय बी ए - २८

टी वाय बी ए - १६

- दरवर्षीप्रमाणे याही वर्षी शैक्षणिक गुणवत्तेची उज्वल परंपरा दिसून येते. यावर्षी एस वाय बी ए मध्ये एकूण २८ विद्यार्थिनी होत्या त्यापैकी सर्व विद्यार्थिनी उत्कृष्ट श्रेणीमध्ये उत्तीर्ण झाल्या आहेत. प्रियांका पासलकर या विद्यार्थिनीला ८.८६ CGP- मिळाले असून ती व्दितीय वर्ष कला (भूगोल) विषयात प्रथम आली आहे.
- टी वाय बी ए मध्ये एकूण १६ विद्यार्थिनी होत्या त्यापैकी सर्व विद्यार्थिनी उत्कृष्ट श्रेणी मध्ये उत्तीर्ण झाल्या आहेत. उगम चौधरी या विद्यार्थिनीला ८.७६ CGP- मिळाले असून ती तृतीय वर्ष कला (भूगोल) विभागात प्रथम आली आहे.

सदर शैक्षणिक वर्षात विभागात/ विभागात तर्फे राबविले गेलेले उपक्रम /आयोजित कार्यक्रम.

- ११जुलै २०२४ रोजी जागतिक लोकसंख्या दिना निमित्ताने online Quiz घेण्यात आली त्यात १७ विद्यार्थिनीनी सहभाग घेतला होता.
- १० ऑगस्टला २०२४ रोजी रक्षाबंधन राखी पोर्णिमा निमित्ताने एक धागा शौर्याचा, एक राखी अभिमानाची या उपक्रमांतर्गत सैनिकांसाठी विद्यार्थिनीनी राखी बनवून सीमेवर तैनात असलेल्या सैनिकांसाठी पोस्टाने पाठविली २९ विद्यार्थिनीनी सहभाग घेतला. या उपक्रमाचे नियोजन डॉ. विद्या चोपडे (भूगोल विभाग प्रमुख) डॉ. वैशाली तळेले यांनी केले.
- १६ सप्टेंबर २०२४ रोजी जागतिक ओझोन दिनानिमित्ताने महाविद्यालयातील सर्व शाखा विद्यार्थिनीनी साठी online quiz घेण्यात आली. या उपक्रमात १५४ विद्यार्थिनीनी सहभाग घेतला.
- ९ ऑक्टोबर २०२४ रोजी जागतिक पर्यटन दिन साजरा करण्यात आला. त्यानिमित्ताने प्रमुख पाहुणे म्हणून सौ. एकता कारेगांवकर (इझी गो हॉलिडे) या उपस्थित होत्या. महाराष्ट्रातील पर्यटन प्रकारानुसार भिक्तीपत्रकाचे प्रदर्शन भरविण्यात

आले. त्याचे उद्घाटन प्रमुख पाहुण्यांच्या हस्ते करण्यात आले. पर्यटन व्यवसायातील करिअर संधी या विषयावर विद्यार्थीनीना मार्गदर्शन केले. तसेच कार्यक्रमाचे अध्यक्ष डॉ. शेलार सरांनी पर्यटनास कसे प्रोत्साहन द्यावे. नवनवीन पर्यटनस्थळ शोधून त्यांचा विकास कसा करता येईल त्याबद्दल मार्गदर्शन केले. या कार्यक्रमासाठी ७२ विद्यार्थीनी सहभागी होत्या. विद्यार्थीनीनी ३० भितीपत्रके तयार केली होती.

- २० जानेवारी २०२५ रोजी भूगोल दिन साजरा करण्यात आला. त्या निमित्ताने मार्गदर्शन, भूगोल विषयाचे महत्त्व या विषयावर चित्रफीत आणि तिळगुळाचे आयोजन करण्यात आले. या कार्यक्रमाचे अध्यक्ष महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य डॉ. अरविंद शेलार सर होते ५५ विद्यार्थीनी सहभागी होत्या.
- २८ फेब्रुवारी २०२५ रोजी राष्ट्रीय विज्ञान दिनानिमित्ताने महाविद्यालयातील सर्व शाखा विद्यार्थीनीनी साठी online quiz घेण्यात आली. १५६ विद्यार्थीनीनी सहभागी नोंदविला.
- ८ मार्च २०२५ रोजी भूगोल विभागाच्या वतीने आंतरराष्ट्रीय महिला दिनानिमित्ताने online Quiz चे आयोजन करण्यात आले होते. १०३ विद्यार्थीनीनी सहभागी होत्या.
- २० मार्च २०२५ रोजी Geofest २०२५ मोठ्या उत्साहात साजरा करण्यात आला. कार्यक्रमाचे प्रमुख पाहुणे मा. प्रा. रमेश नन्नावरे (GIS analyst knowhere Geomatic Pune) यांच्या हस्ते प्रतिकृती आणि भितीपत्रके यांचे उद्घाटन केले. या प्रदर्शनात ९७ विद्यार्थीनीनी सहभाग घेतला. प्रदर्शनासाठी जंगल वाचवा संबंधीची एकूण ८ प्रतिकृती आणि २१ भितीपत्रके तयार केली होती. आणि विद्यार्थीनीना सहभाग प्रमाणपत्र देण्यात आले.

प्राध्यापकांनी सहभाग घेतलेल्या चर्चासत्र / कार्यशाळा इत्यादी

डॉ. विद्या चोपडे (विभाग प्रमुख)

- २१ ते २९ जून क्रीडा विभाग आयोजित योग सप्ताह कार्यशाळेत मध्ये सहभाग घेतला
- महाविद्यालयीन पालवी वार्षिकांक २०२३-२४ मध्ये संपादक म्हणून काम केले.
- महाविद्यालयातील सर्व शाखा प्रथम वर्ष विद्यापीठ आरोग्य सेवा विभागाचे समन्वय म्हणून काम केले.
- महाविद्यालयात जातीय भेदभाव समितीचे समन्वयक म्हणून काम पाहिले
- वेगवेगळ्या आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय, तसेच राज्यस्तरीय वेबिनार, सेमिनार, कार्यशाळा यामध्ये सहभाग घेतला.
- प्रात्यक्षित परीक्षेचे अंतर्गत आणि बहिर्गत परीक्षक म्हणून काम केली.

डॉ. वैशाली तळेले (सहाय्यक प्राध्यापक)

- २१ ते २९ जून क्रीडा विभाग आयोजित योग सप्ताह कार्यशाळेत मध्ये सहभाग घेतला
- Pre-Conference for International Conference on Climate Change 2025 (ICCC-2025) हा सेमिनार एस. एन. डी. टी. महिला विद्यापीठ पुणे कॅम्पस या ठिकाणी ४ सप्टेंबर २०२४ सहभाग घेतला.
- Participated in Webinar on "Wildlife rescue treatment and Rehabilitation on 6th October 2024 jointly organized by Sahyadri sankalp society, srushtidnyan and athalye -sapre- pitre college devrukh.
- जल्लोष -२०२४ विभागीय/ जिल्हास्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन युवक महोत्सवात समन्वयक म्हणून काम केले. २५ सप्टेंबर २०२४
- Cathurtham Visva- Veda- Vijnana- Sammelanam (VVVS-2024) Sastra university Tirumalaisamudram Tanjavur, Tamilnadu India या ठिकाणी संशोधन पेपर सादर केला. (२३ ते २५ डिसेंबर २०२४)
- To attend the online 7th to 10th January 2025 Kirloskar Vasundhara International Film Festival 2025

- Workshop on Syllabus Designing of S.Y.B.A./S.Y.B.Sc. Geography (N.E.P. 2020) conducted by Sahebrao Shankarrao Dhamdhere - Arts and Commerce College Talegaon Dhamdhere held on 25th April 2025 सहभाग घेतला
- महाविद्यालयीन पालवी वार्षिकांक २०२३-२४ मध्ये सहसंपादक म्हणून काम केले.
- विश्व वेद प्रतिष्ठान प्रकल्पात समन्वयक म्हणून सहभाग
- प्रात्यक्षित परीक्षेचे अंतर्गत आणि बहिर्गत परीक्षक म्हणून काम केले.
- महाविद्यालयातील सर्व उपक्रमामध्ये सक्रीय सहभाग.

04. Department of Sociology

Prof. Kiran Surwase

- विभागातील प्राध्यापकांची नावे
- १) किरण सुरवसे (विभाग प्रमुख)
- २) किरण नाईकनवरे (सहाय्यक प्राध्यापक)

निकाल (शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५)

प्रथम वर्ष	द्वितीय वर्ष				तृतीय वर्ष			
सत्र १								
सामान्य स्तर	सामान्य स्तर	विशेष स्तर			सामान्य स्तर	विशेष स्तर		
DSC MJ	G2	S1	S2	CC	G3	S3	S4	CC
८९ %	९४ %	१०० %	१०० %	१०० %	९५ %	९८ %	९५ %	९५ %

सत्र २

सामान्य स्तर	सामान्य स्तर	विशेष स्तर			सामान्य स्तर	विशेष स्तर		
DSC MJ	G2	S1	S2	CC	G3	S3	S4	CC
७७ %	९२ %	१०० %	९२ %	८८ %	९५ %	९८ %	९५ %	९५ %

समाजशास्त्र विशेष स्तर - प्रथम तीन क्रमांक (शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५)

क्रमांक	प्रथम वर्ष - विद्यार्थिनीचे नाव	द्वितीय वर्ष - विद्यार्थिनीचे नाव	तृतीय वर्ष - विद्यार्थिनीचे नाव
प्रथम	सुर्यवंशी वैष्णवी अजय	धोत्रे वैष्णवी शाम	पाटील गायत्री अभय
द्वितीय	काळे स्नेहल काकासाहेब	पायगुडे मयुरी चंद्रकांत	भगत अनिशा विजय
तृतीय	प्रियांका कॅथिरेसन	शिंदे प्रज्ञा प्रशांत	घरत सानिया संतोष

■ प्रवेश (शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५) :

प्रथम वर्ष	द्वितीय वर्ष		तृतीय वर्ष	
सामान्य स्तर	सामान्य स्तर	विशेष स्तर	सामान्य स्तर	विशेष स्तर
७५	६५	२४	४७	१९

■ शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये विभागामार्फत घेण्यात आलेले कार्यक्रम

- १) दिनांक ११ जुलै, २०२४ रोजी - जागतिक लोकसंख्या दिनाच्या निमित्ताने समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने 'भित्तीचित्र प्रदर्शन' या कार्यक्रमाचे आयोजन केले होते. सदर कार्यक्रमात महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. अरविंद शेलार, वाणिज्य शाखेचे उप प्राचार्य प्रा. सुभाष पवार, आय. क्यू. ए. सी. समन्वयक प्रा. आप्रपाली औरंगाबादकर, समाजशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. किरण सुरवसे आणि प्रा. किरण नाईकनवरे उपस्थित होते. सदर कार्यक्रमात कला शाखा समाजशास्त्र विशेष स्तराच्या १५ विद्यार्थिनी उपस्थित होत्या. या विद्यार्थिनींनी लोकसंख्येविषयक जाणीव जागृती करण्याच्या हेतूने भित्तीचित्रे बनवली. तसेच भारतातील लोकसंख्येसंदर्भात आपले मनोगत व्यक्त केले.
- २) दिनांक ३० ऑगस्ट, २०२४ रोजी 'समाजशास्त्रातील करिअरच्या संधी' या विषयावर कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर कार्यशाळेत इंटरनॅशनल इन्स्टिट्यूट ऑफ मायग्रेसन अँड डेव्हलपमेंट संस्थेचे सिनियर रिसर्च फेलो डॉ. कुलदीपसिंह राजपुत यांनी कला शाखेच्या विद्यार्थिनींना 'समाजशास्त्र विषयात असलेल्या करिअर संधी' याविषयी मार्गदर्शन केले. सदर कार्यशाळेसाठी एकूण ४८ विद्यार्थिनी उपस्थित होत्या.
- ३) दिनांक ३० सप्टेंबर, २०२४ रोजी समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने 'उद्योजकता समजून घेणे' या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर व्याख्यानात 'दे आसरा' फाउंडेशनच्या कार्यक्रम व्यवस्थापक श्रीमती मनीषा तपस्वी यांनी महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींना उद्योग सुरू करण्यासाठी आणि वाढवण्यासाठी आवश्यक असलेले ज्ञान, कौशल्ये या विषयावर मार्गदर्शन केले. सदर कार्यशाळेत एकूण ४२ विद्यार्थिनी उपस्थित होत्या.
- ४) दिनांक २६ नोव्हेंबर, २०२४ रोजी समाजशास्त्र विभाग आणि राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने 'भारतीय संविधान दिन' निमित्ताने ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रश्न मंजुषेत एकूण महाविद्यालयातील ९७ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.
- ५) दिनांक १० डिसेंबर, २०२४ रोजी 'मानवी हक्क दिन' निमित्ताने 'आमचे हक्क, आमचे भविष्य - आताच घडवू' (Our Rights, Our Future - Right Now) या थीम अंतर्गत घोषवाक्य लेखन स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात कला शाखेच्या एकूण २४ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.
- ६) दिनांक ३ जानेवारी, २०२५ रोजी सावित्रीबाई फुले यांच्या जयंतीनिमित्त समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने 'Gender Sensitization' या विषयावर एकदिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर कार्यशाळेत साथी संस्थेच्या प्रकल्प अधिकारी श्रीमती शकुंतला भालेराव यांनी विद्यार्थिनींशी 'लिंग समानता आणि संवेदनशीलता' या विषयावर मार्गदर्शन केले. सदर कार्यशाळेसाठी एकूण ४१ विद्यार्थिनी उपस्थित होत्या.
- ७) दिनांक १३ मार्च, २०२५ रोजी समाजशास्त्र विभाग आणि EVS क्लबच्या वतीने जलसंवर्धन या विषयावर जनजागृतीपर उपक्रम राबविण्यात आले. विद्यार्थिनींनी जलसंवर्धन या विषयावर भित्तीपत्रक तयार करून कर्वेनगर परिसरात जलसंवर्धन यासंदर्भात जनजागृती केली.
- ८) जागतिक जल दिनाचे औचित्य साधून समाजशास्त्र विभाग आणि EVS क्लबच्या वतीने दिनांक २२ मार्च, २०२५ रोजी ऑनलाईन प्रश्नमंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रश्नमंजुषेत 'जागतिक जल दिन' साजरा करण्याचे महत्त्व आणि पाण्याची बचत याबद्दल सर्वेक्षण इत्यादी बाबींचा समावेश करण्यात आला होता. सदर प्रश्न मंजुषेत महाविद्यालयातील ७० विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

■ चर्चासत्र व कार्यशाळेत प्राध्यापकांनी घेतलेला सहभाग

समाजशास्त्र विभागातील प्राध्यापकांनी विविध विषयांवर चर्चासत्रांमध्ये सहभाग नोंदविला. विविध विषयांवर शोधनिबंध प्रकाशित केले. त्याची माहिती पुढील प्रमाणे-

किरण सुरवसे:

- BA 2019 पॅटर्न, Paper Setter म्हणून काम केले.
- मामासाहेब मोहोळ महाविद्यालयात CAP साठी Moderator म्हणून काम केले.
- डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर वाणिज्य व महर्षि शिंदे कला महाविद्यालयात दिनांक ४ जुलै, २०२४ रोजी समाजशास्त्र विषयाच्या स्थानिक निवड समितीच्या मुलाखतीसाठी समाजशास्त्र विषयतज्ज्ञ म्हणून सहभागी.
- दिनांक ११ सप्टेंबर, २०२४ पासून कर्वे इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिस महाविद्यालयात महाविद्यालय विकास समिती सदस्य म्हणून कार्यरत.
- दिनांक ४ ऑक्टोबर, २०२४ रोजी पुना कॉलेज, पुणे येथे नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार समाजशास्त्र अभ्यासक्रमावर आधारित Implementation of Revised Syllabus at the UG and PG Level Courses in Sociology as per NEP 2020 या विषयावरील कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक १२ नोव्हेंबर, २०२४ पासून कर्वे इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिस महाविद्यालयात महाविद्यालय Grievance Redressal Committee Member म्हणून कार्यरत.
- दिनांक ६ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी मॉडर्न कॉलेज ऑफ आर्ट्स, सायन्स अँड कॉमर्स गणेशखिंड महाविद्यालयात प्रश्न पत्रिका समीक्षक (Question Paper Reviewer) म्हणून सहभागी.
- दिनांक १७ व १८ फेब्रुवारी २०२५ रोजी श्रीमती मीनलबेन मेहता कॉलेज, पाचगणी आणि मराठी समाजशास्त्र परिषद यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित लिंगभाव, शिक्षण आणि विकास या विषयावरील ३४ व्या राष्ट्रीय अधिवेशनात 'लिंगभाव समानता आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा स्त्रीवादी दृष्टीकोन' या विषयावर शोधनिबंध लेखन आणि सादरीकरण केले.
- दिनांक २८ फेब्रुवारी आणि १ मार्च २०२५ रोजी का. स. वाणी मराठी प्रगत अध्ययन संस्था, धुळे येथे आयोजित भारतीय मराठी अभ्यास परिषद मार्च २०२५ च्या राष्ट्रीय चर्चासत्रात चर्चक म्हणून सहभागी.
- दिनांक २९ मार्च, २०२५ रोजी प्रा. संभाजीराव कदम कॉलेज, देऊर (सातारा) येथे समाजशास्त्र विभागाच्या वतीने आयोजित केलेल्या Women Empowerment : Education Skill Development या विषयावरील राष्ट्रीय कॉन्फरन्स मध्ये Social Justice and Equality: - Way to Inclusive Development या विषयावर शोधनिबंध लेखन केले.
- दिनांक १५ एप्रिल, २०२५ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या १३४ व्या जयंतीनिमित्त आयोजित कार्यक्रमासाठी कर्वे इन्स्टिट्यूट ऑफ सोशल सर्व्हिस महाविद्यालयात प्रमुख पाहुणे म्हणून सहभाग.
- दिनांक २९ एप्रिल, २०२५ रोजी पुना कॉलेज, पुणे येथे आयोजित केलेल्या Inclusive Education and Social Equity या विषयावरील आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात Intersectionality in Education: Caste, Gender, and Class या विषयावर शोधनिबंध लिहून सहभागी. शोधनिबंध International Journal of Research in Management Social Science Volume 13, Issue 2 (III) -April - June 2025 मध्ये प्रकाशित.
- दिनांक ६ एप्रिल, २०२५ रोजी 'भारतीय संविधाना'च्या अमृत महोत्सवी वर्षानिमित्त बौद्ध साहित्य परिषदेच्या वतीने ८ वे बौद्ध साहित्य संमेलनाचे औचित्य साधून २०२५ - 'सतीशचंद्र विद्याभूषण पुरस्कारा'ने सन्मानित.

प्रा. किरण नाईकनवरे

- BA 2019 पॅटर्न, Paper Setter म्हणून काम केले.
- मामासाहेब मोहोळ महाविद्यालयात CAP साठी Examiner म्हणून काम केले.
- सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, पुणे आणि एम.इ.एस., आबासाहेब गरवारे कॉलेज, पुणे यांच्या संयुक्तविद्यमाने दिनांक २ मे, २०२४ रोजी NEP-2020 Faculty wise Structuring of Undergraduate Programme : Subject wise Design and Implementation for Humanities या विषयावरील एकदिवसीय कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक ३ ते १३ जून, २०२४ दरम्यान 11-NEP 2020 Orientation Sensitization Programme (JUN) या विषयावर युजीसी - मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग प्रोग्राम, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ, छत्रपती संभाजीनगर येथे सहभागी.
- दिनांक २१ ते २९ जून, २०२४ दरम्यान श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालय पुणे येथे आयोजित New Trends in Yoga या थीम अंतर्गत योग कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक २२ जून, २०२४ रोजी आष्टी तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळ, ऍडव्होकेट बी. डी. हमबर्डे महाविद्यालय, आष्टी येथे Implementation of NEP 2020 in Colleges या विषयावरील एक दिवसीय (ऑनलाईन) राज्यस्तरीय कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक ४ ऑक्टोबर, २०२४ रोजी पुना कॉलेज, पुणे येथे नवीन शैक्षणिक धोरणानुसार समाजशास्त्र अभ्यासक्रमावर आधारित Implementation of Revised Syllabus at the UG PG Level Courses in Sociology as per NEP 2020 या विषयावरील कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक २७ ऑगस्ट ते ३० सप्टेंबर, २०२४ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर - आसाम युनिवर्सिटी, सिल्चर आयोजित Four-week Faculty Induction /Guru Dakshta Programme (Online) on Multidisciplinary Studies and Teaching Methodologies for the 21st Century या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड गुरु दक्षता (FDP) कार्यक्रमात सहभागी.
- दिनांक २८ सप्टेंबर, २०२४ रोजी प्रियदर्शनी महिला महाविद्यालय, वर्धा आणि यशवंत महाविद्यालय, वर्धा यांच्या संयुक्त विद्यमाने लिंगभाव: आरोग्य आणि समाज (दशा आणि दिशा) या विषयावर आयोजित एक दिवसीय (ऑनलाईन) बहुविद्याशाखीय आंतरराष्ट्रीय परिसंवादात लिंगाधारित हिंसाचार आणि स्त्रियांचे आरोग्य विषयावर शोधनिबंध लेखन आणि सादरीकरण.
- दिनांक १२ ते १८ डिसेंबर, २०२४ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर - भारथियार यूनिवर्सिटी, तमिळनाडू आयोजित Environmental Studies या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड ऑनलाईन शॉर्ट टर्म कोर्समध्ये सहभागी.
- २४ जानेवारी, २०२५ रोजी कॉसमॉस बँकेतर्फे राष्ट्रीय युवा दिनानिमित्त आयोजित विविध स्पर्धेत सह समन्वयक म्हणून सहभागी.
- दिनांक ६ ते १२ फेब्रुवारी, २०२५ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर - नॉर्थ बंगाल विद्यापीठ, दार्जीलिंग आयोजित Short Term Course on Gender Theories Practices या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड शॉर्ट टर्म कोर्समध्ये सहभागी.
- दिनांक २० फेब्रुवारी, २०२५ रोजी मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळ, श्री मुक्तांगण कॉलेज, गाणगापूर, छत्रपती संभाजीनगर येथे 'Major Trends in Historiography' या विषयावरील एक दिवसीय ऑनलाईन रिसर्च मेथोडॉलॉजी कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक २१ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळ, श्री मुक्तांगण कॉलेज, गाणगापूर, छत्रपती संभाजीनगर येथे 'Artificial Intelligence Research' या विषयावरील ऑनलाईन एक दिवसीय (ऑनलाईन) राष्ट्रीय कार्यशाळेत सहभागी.

- Digi Skill Development Center Training Institute यांच्या तर्फे आयोजित 'Fundamental of Data Analysis using SPSS in Social Science' दिनांक २१ ते २५ फेब्रुवारी ५ दिवसीय राष्ट्रीय कार्यशाळेत सहभागी.
- गोंदिया शिक्षण संस्थेचे नटवरलाल जाशभाई पटेल आर्ट्स कॉमर्स महाविद्यालय भंडारा येथे दिनांक २३ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी भारतीय संविधान (ऑनलाईन) प्रश्नमंजूषा स्पर्धेत सहभागी.
- दिनांक २४ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळ, श्री मुक्तांगण कॉलेज, गाणगापूर, छत्रपती संभाजीनगर येथे 'Research Methodology in Sustainable Development' या विषयावरील ऑनलाईन एक दिवसीय राष्ट्रीय कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक १ मार्च, २०२५ रोजी मराठवाडा शिक्षण प्रसारक मंडळ, श्री मुक्तांगण कॉलेज, गाणगापूर, छत्रपती संभाजीनगर येथे 'Research Methodology in Social Science' या विषयावरील ऑनलाईन एक दिवसीय राष्ट्रीय कार्यशाळेत सहभागी.
- दिनांक ३ ते ५ मार्च, २०२५ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर – मौलाना आजाद नॅशनल युनिव्हर्सिटी आयोजित Workshop on ICT applications, E-Content MOOCs या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड ऑनलाईन वर्कशॉपमध्ये सहभागी.
- दिनांक ३ ते ८ मार्च, २०२५ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर – संत गाडगे बाबा अमरावती विद्यापीठ, अमरावती आयोजित Short Term Course on Research Methodology या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड कोर्समध्ये सहभागी.
- दिनांक १० ते २२ मार्च, २०२५ दरम्यान मालवीय मिशन टीचर ट्रेनिंग सेंटर – हिमाचल प्रदेश युनिव्हर्सिटी, शिमला आयोजित 2 Week - Online Refresher Course on Sociology Social Anthropology या विषयावर युजीसी स्पॉन्सर्ड रिफ्रेशर कोर्समध्ये सहभागी.
- रयत शिक्षण संस्थेचे आर्ट्स, कॉमर्स महाविद्यालय सातारा येथे दिनांक १३ मार्च, २०२५ रोजी आयोजित 'संविधान जागर' ऑनलाईन प्रश्नमंजूषेत सहभागी.
- दिनांक २९ एप्रिल, २०२५ रोजी पुना कॉलेज, पुणे येथे आयोजित केलेल्या Inclusive Education and Social Equity या विषयावरील आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्रात Digital Divide and Educational Inequality: Sociological Perspective या विषयावर शोधनिबंध लिहून सहभागी. शोधनिबंध International Journal of Research in Management Social Science Volume 13, Issue 2 (III) April - June 2025 मध्ये प्रकाशित.

05. Department of Marathi

Prof. Dr. Shailesh Tribhuwan

- प्राध्यापकांची नावे :
१) प्रा. डॉ.शैलेश विश्वनाथ त्रिभुवन (विभाग प्रमुख उपप्राचार्य –कला शाखा)
- NEP (राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण – २०२० नुसार) : निकाल – १०० %

अ.क्र.	वर्ग	विषय	प्रवेश
१	प्रथम वर्ष कला (FYBA)	उपयोजित मराठी लेखन कौशल्ये (SEC-101-MAR) व्यावसायिक मराठी लेखन कौशल्ये (SEC-151-MAR)	१०५
२	प्रथम वर्ष वाणिज्य (FYBCOM) अ+ब+क = ३ तुकड्या	सत्र १ – व्यक्तिमत्व विकास आणि भाषा (OE-H-101-MAR) सत्र २ – व्यावहारिक मराठी (OE-P-H-151 -MAR)	अ-११७ ब-क = १९३ एकूण = ३१०

अ.क्र.	वर्ग	विषय	प्रवेश
३	प्रथम वर्ष विज्ञान (F.Y.B.Sc.) + संगणकशास्त्र	सत्र १ - व्यक्तिमत्व विकास आणि भाषा (OE-H-101 -MAR) सत्र - व्यावहारिक मराठी (OE-P-H-151 -MAR)	विज्ञान - ५८ संगणकशास्त्र - ८०
४	द्वितीय वर्ष कला (SYBA) (CBSC)	सत्र १. भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार (कादंबरी - रारंगढांग) सत्र २. भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : ललितगद्य -	७९
५	द्वितीय वर्ष कला (आधुनिक भारतीय भाषा) (SYBA -MIL) (CBSC)	सत्र १. मराठी भाषिक संज्ञापन कौशल्ये सत्र २. नवमध्यमे आणि समाजमाध्यमांसाठी मराठी	७९
६	तृतीय वर्ष कला (CBSC)	सत्र १. भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार (कादंबरी - रारंगढांग) सत्र २. भाषिक कौशल्यविकास आणि आधुनिक मराठी साहित्यप्रकार : ललितगद्य	५७

१) विश्वसाहित्य संमेलन

अ.क्र.	दिनांक	संमेलन	आयोजक	सहभागी विद्यार्थिनी
१	३१ जानेवारी ते २ फेब्रुवारी २०२५	विश्व मराठी साहित्य संमेलन	महाराष्ट्र शासन	२५

२) मराठी विभाग आयोजित सर्व प्राध्यापक स्टाफसाठी व्याख्यान

अ.क्र.	दिनांक	आयोजक	विषय	व्याख्याते
१	६ सप्टेंबर २०२४	मराठी विभाग	राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण	डॉ. संजय ढोले IQAC SPPU

३) आंतरराष्ट्रीय परिषदेत विषयतज्ञ म्हणून निमंत्रित

अ.क्र.	दिनांक	आयोजक	विषय
१	२८ व २९ मार्च २०२५	भारती अभिमत विद्यापीठ यशवंतराव मोहिते महाविद्यालय कोथरूड ,पुणे	IKS भारतीय ज्ञान परंपरा पद्धती आणि शिक्षकांपुढील आव्हाने

४) चौकशी समिती अध्यक्ष

अ.क्र.	दिनांक	विद्यापीठ	महाविद्यालय	कमिटी	पद
१	३१ जानेवारी २०२५	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ	शांताबाई पवार महाविद्यालय धनकवडी पुणे	चौकशी समिती (LIC)	अध्यक्ष

४) सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ बहिःशाल मंडळ आयोजित केंद्र कार्यवाह कार्यशाळा

अ.क्र.	दिनांक	विद्यापीठ	केंद्र	ठिकाण	पद
१	४ सप्टेंबर २०२४	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ	बहिःशाल मंडळ	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ	केंद्र कार्यवाह, व्याख्याता, ग्रंथ अन्वेषक

५) आंतरमहाविद्यालयीन वक्तृत्व स्पर्धा परीक्षक

अ.क्र.	दिनांक	महाविद्यालय	स्पर्धा	पद
१	२३ जानेवारी २०२५	वरवंड ग्राम शिक्षण संस्था संचालित एकनाथ सीताराम दिवेकर महाविद्यालय वरवंड ता. दौंड जि. पुणे	कै. एकनाथ सीताराम दिवेकर महाविद्यालय राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा	मुख्य परीक्षक

६) मराठी भाषा पंधरवडा निमंत्रित वक्ता

अ.क्र.	दिनांक	महाविद्यालय	व्याख्यान विषय
१	७ जानेवारी २०२५	खालापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे -के.एम.सी. महाविद्यालय खोपोली	वाचन संकल्प महाराष्ट्राचा या उपक्रमात 'लेखक वाचक संवाद'
२	१३ जानेवारी २०२५	कोपरगाव तालुका शिक्षण संस्थेचे के.जे.सोमैया कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय कोपरगाव	मराठी भाषा संवर्धन पंधरवडा निमित्त 'मराठी भाषा आणि मी'
३	१४ जानेवारी २०२५	रयत शिक्षण संस्थेचे एस.एस.जी.एम. कॉलेज कोपरगाव	वाचन संकल्प महाराष्ट्राचा 'लेखक -संपादक आपल्या भेटीला'
४	२७ फेब्रुवारी २०२५	द आंध्रा हायस्कूल डेक्कन पुणे	मराठी भाषा गौरवदिन, 'विद्यार्थ्यांशी संवाद'

१) वार्षिक स्नेहसंमेलनासाठी प्रमुख पाहुणा म्हणून निमंत्रित

अ.क्र.	दिनांक	शाळा /महाविद्यालय	पद
१	११ फेब्रुवारी २०२४	फ्लाईंग बर्डस स्कूल धनकवडी, पुणे	प्रमुख पाहुणा म्हणून पारितोषिक वितरण

२) बहिःशाल वक्ता म्हणून निमंत्रित

अ.क्र.	दिनांक	महाविद्यालय	योजना	व्याख्यान विषय
१	७ डिसेंबर २०२४	आप्पासाहेब जेधे कला वाणिज्य विज्ञान महाविद्यालय पुणे	डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमालेत	पुस्तकांनी मला घडविले
२	१९ डिसेंबर २०२४	धारेश्वर विद्या व क्रीडा शिक्षण संस्था संचालित माध्यमिक व उच्च माध्यमिक हायस्कूल व कनिष्ठ महाविद्यालय पुणे	यशवंतराव चव्हाण व्याख्यानमालेत	चित्रपटांनी मला घडवले

३	१८ फेब्रुवारी २०२५	ज्येष्ठ नागरिक संघ धनकवडी पुणे	एकदिवशीय बहिःशाल शिबीर	आई-वडील समजून घेतांना
४	२० फेब्रुवारी २०२५	इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे कला विज्ञान वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर पुणे	डॉ.बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला	चित्रपटानी मला घडविले
५	९ जानेवारी २०२५	दोंदे शिक्षण प्रसारक मंडळाचे भैरवनाथ विद्यालय दोंदे ता.खेड, जि.पुणे	डॉ.बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला	माणूस घडवणारी चरित्रे
६	३० जानेवारी २०२५	पुणे जिल्हा शिक्षण मंडळाचे, वाधिरे कला वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय सासवड ता. पुरंदर जि. पुणे	डॉ.बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला	आमची मराठी - आमचा महाराष्ट्र

१०) भारती विद्यापीठ आयोजित मराठी विषयाच्या पेपर निर्माण शिबिरात सहभाग

अ.क्र.	दिनांक	महाविद्यालय / विद्यापीठ	वर्ग
१	२६ ऑगस्ट २०२४ २१ सप्टेंबर २०२४	भारती विद्यापीठाचे यशवंतराव मोहिते महाविद्यालय कोथरूड पुणे	FYBA / FYBCOM

११) आकाशवाणी केंद्रावरील संधी

अ.क्र.	दिनांक	आकाशवाणी केंद्र	वेळ	विषय	सादरीकरण प्रकार
१	२४ मार्च २०२५ रोजी प्रसारण (६ भागांमध्ये प्रसारण)	इंदापूर तालुका शिक्षण प्रसारक मंडळाचे कला विज्ञान वाणिज्य महाविद्यालय इंदापूर पुणे. ज्ञानवर्धिनी या रेडीओ सेंटर प्रसारण)	सकाळी ११ वा	चित्रपटानी मला घडविले	दीर्घ मुलाखत
२	२७ फेब्रु. २०२५ रोजी प्रसारण	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यावाणी कम्युनिटी रेडीओ एफ.एम. १०७ .४	सकाळी १०वा व दुपारी ४	कुसुमाग्रजांच्या प्रसिद्ध कविता	परिचय व कविता सादरीकरण
३	२५ ते २८ नोव्हेंबर २०२४ रोजी प्रसारण	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यावाणी कम्युनिटी रेडीओ एफ.एम. १०७ .४	सकाळी १० वा	प्रसिद्ध विज्ञान लेखक डॉ.संजय ढोले	दीर्घ मुलाखत
४	१८ एप्रिल २०२५ रोजी प्रसारण	सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ विद्यावाणी कम्युनिटी रेडीओ एफ.एम. १०७ .४	सकाळी ११ वा आणि सायं ७ वा.	भारतरत्न धोंडो केशव कर्वे यांच्या १६७ व्या जयंती निमित्ताने आत्मवृत्त आणि चरित्राची ओळख	भाषण

१२) वृत्तपत्रीय प्रसिद्धी

अ.क्र.	दिनांक	वृत्तपत्र	लेख विषय	निमित्त
१	१८ एप्रिल २०२५	दैनिक सकाळ पान नंबर - ७	भारतरत्न धोंडो केशव कर्वे आत्मवृत्त व चरित्र	१६७ वी जयंती

१३) नियतकालीकातील प्रसिद्धी

अ.क्र.	प्रकाशन वर्ष	नियतकालिकाचे नाव	लेख शीर्षक	पृष्ठ क्र.	ISSN
१	वर्ष -१४ अंक - ५३ वा एप्रिल-मे- जून २०२४	शब्दाली प्रकाशन अंतर्गत प्रकाशित 'सक्षम समीक्षा' त्रैमासिक विज्ञान लेखक संजय ढोले साहित्य विशेषांक	डॉ. संजय ढोले यांची दीर्घ मुलाखत	१२४	२३३१-४३७७
२	वर्ष -१४ अंक -५४ वा जुलै -ऑगस्ट -सप्टेंबर २०२४	शब्दाली प्रकाशन अंतर्गत प्रकाशित 'सक्षम समीक्षा' त्रैमासिक लेखक संपादक महावीर जोधळे साहित्य विशेषांक	लेखक संपादक महावीर जोधळे दीर्घ यांची मुलाखत	११६	२३३१-४३७७
३	वर्ष -१४ अंक -५५ वा ऑक्टोबर-नोव्हेंबर -डिसेंबर २०२४	शब्दाली प्रकाशन अंतर्गत प्रकाशित 'सक्षम समीक्षा' त्रैमासिक नाटककार प्रेमानंद गज्जी साहित्य विशेषांक	नाटककार प्रेमानंद गज्जी यांची दीर्घ मुलाखत	१	२२३३१-४३७७
४	वर्ष -१४ अंक -५५ वा जानेवारी -फेब्रुवारी -मार्च २०२५	शब्दाली प्रकाशन अंतर्गत प्रकाशित सक्षम समीक्षा त्रैमासिक डॉ.राजा दीक्षित साहित्य विशेषांक	डॉ.राजा दीक्षित यांची दीर्घ मुलाखत	१	२३३१-४३७७

06. Department of Commerce

Prof. Dr. Subhash Pawar

NAME OF THE FACULTY MEMBERS

1. Prof. Dr. Subhash Pawar
2. Dr. Vaishali Deshpande
3. CA CMA Dr. Minal Paranjape
4. Vikrant Palatshaha
5. Siddhi Inamdar
6. Dr. Aishwarya Inamdar
7. Priyanka Kanitkar
8. Prita Deshmukh

TOTAL ADMISSION FOR THE YEAR 2024-25

	Grantable	Non-Grantable	Total
FY BCOM	117	193	310
SY BCOM	85	124	209
TY BCOM	72	155	227

RESULT FOR THE YEAR 2024-25

RESULT	PASS PERCENTAGE
FY BCOM	85%
SY BCOM	95%
TY BCOM	75.49%

PLACEMENT

ON CAMPUS	65
OFF CAMPUS	32
HIGHER EDUCATION	26

ACTIVITIES ORGANIZED BY DEPARTMENT OF COMMERCE

- On 9th June'2024 a one-day workshop by Swami Vivekanand Kendra was arranged on "Personality Development" for all commerce students.
- On 29th July'2024 a career counseling lecture was organized for all the students of commerce by CMA Pune Chapter.
- On 5th September'2024 all the faculty members celebrated Teacher's Day along with T.Y.B.com students.
- On 9th October'2024 Udyogini Diwas was organized to encourage all the students to be an entrepreneur. On this day many stalls were put up by our students which included their small businesses and a variety of foods.
- On 28th September'2024 a guest lecture was organized on "Purchase Procedure" by CMA Sayeed Inamdar for S.Y.B.com students.
- On 30th September'2024 a guest lecture was organized on "Activity Based Costing" by CMA Smita Chapekar for T.Y.B.com students.
- On 14th February'2025 a guest lecture was organized on "Cost Audit" by CMA Nilesh Kekan for T.Y.B. Com Costing students.
- On 4th January'2025 a lecture was organized on "Women's Safety" for all commerce students by P.I Vishwajeet Kaigande.
- On 14th January'2025 a screening of the film "Sam Bahadur" was organized for the First- Year students as a part of value-based learning to inspire patriotism, leadership, and discipline.
- To enhance students' understanding of moral values and character-building themes, a screening of the film "Shrikant" for the first-year students on 22nd 2anuary'2025 was organized.
- On 10th February'2025 a guest lecture was organized on "Cyber Security." Guest Speaker PSI Sawant, Cyber Department, Thane Police station, guided students by giving real life examples of Cyber Crime. Guest Speaker Mr. Mahesh Dharmadhikari, Cyber Security Department, Kalyan Janata Sahakari Bank Ltd, gave information regarding online cybercrime.

- On 13th March'2025 a guest lecture was organized on "Constitutional values" for F.Y.B.com students. Guest speaker was Prof. Rajendra Bhoiwar.

FACULTY PARTICIPATION IN CONFERENCES/SEMINARS/WORKSHOPS & OTHER ACHIEVEMENTS

- Prof. Dr. Subhash Pawar participated in two days International conference in commerce and economics, organized by IQAC with department of commerce and economics at N. K. Varadkar Arts and R. V. Belose Commerce College, Dapoli, Dist. Ratnagiri on 7th and 8th March 2025.
- Prof. Dr. Subhash Pawar participated and presented paper in one day national seminar on Empowering youth for Viksit Bharat@2047: Capacity building and entrepreneurship development as Catafysts for a developed India conducted by Abeda Inamdar Sr. College, Pune and H. V. Desai college Pune on 28 February 2025.
- Dr. Vaishali Deshpande participated in International Interdisciplinary Conference on "Commerce, Management, Economics, Technology, Agriculture, Engineering, Sciences, Medical, Law and Languages." Conducted by Gramonnati Mandal's Arts, Commerce & Science College, Narayangaon, Pune on 31st January'2025 and presented a paper on "Challenges & Strategies of Corporate Social Responsibility."
- Vikrant Palatshah got appreciated for his work as Student Welfare Officer for the period of 2020-2025 by Savitribai Phule Pune University.
- Siddhi Inamdar completed Swayam online 4 credit course certifications in Business Communication conducted by Jain (Deemed to be University), Bengaluru and secured 92.8% score.
- Priyanka Kanitkar participated in One-Day Online National Seminar on "Role and Contribution of Non-Banking Financial Companies (NBFC) in Indian Banking System." Conducted by Shri Shahu Mandir Mahavidyalaya, Pune on 26th April'2025 and presented a paper on "Challenges Faced by Non-Banking Financial Companies (NBFCs) in India."

07. Department of M. Com.

Prof. Dr. Subhash Pawar

- विभागाचे नांव: वाणिज्य-पदव्युत्तर विभाग (एम. कॉम.)
- विभागातील प्राध्यापकांची नांवे:
 - डॉ. सुभाष पवार
 - डॉ. वैशाली देशपांडे
 - डॉ. मीनल परांजपे
 - प्रा. विक्रान्त पालटशहा
 - डॉ. अलका मिस्त्री
 - प्रा. सिद्धी इनामदार
 - डॉ. ऐश्वर्या इनामदार
 - प्रा. सागर मेहेत्रे
 - प्रा. प्रियांका कानिटकर
 - प्रा. रुकैया शेख
- २०२४-२५ या वर्षीचे प्रवेश: या वर्षी प्रथम वर्ष एम. कॉम चे ४८ प्रवेश झाले. या पैकी ३५ विद्यार्थींनीनी Costing ला तर १३ विद्यार्थींनीनी Business Administration ला प्रवेश घेतला. तसेच द्वितीय वर्ष एम. कॉम चे एकूण २२ प्रवेश झाले. त्यापैकी १४ विद्यार्थींनीनी Costing ला तर ८ विद्यार्थींनीनी Business Administration ला प्रवेश घेतला.

४. २०२४-२५ या वर्षीचा एम. कॉम. चा निकाल पुढीलप्रमाणे
 एम. कॉम. प्रथम वर्ष : ७८.२६%
 एम. कॉम. द्वितीय वर्ष : ८६.८६%
५. विद्यापीठाने पदव्युत्तर विद्यार्थ्यांसाठी ठरवून दिलेल्या
 Extra Credit Work (Human Rights, Introduction to Cyber Security, Skill Development) साठी
 महाविद्यालयातील प्राध्यापकांनी मार्गदर्शन केले.
६. तसेच एम. कॉम. द्वितीय वर्ष, सेमिस्टर चार मधील Project Work साठी सुद्धा महाविद्यालयातील ज्येष्ठ प्राध्यापकांनी
 मार्गदर्शन केले
७. एम. कॉम. विभागाने या वर्षी खालील कार्यक्रम आयोजित केले:
- Research Methodology या विषयावर तीन दिवसीय कार्यशाळा: श्री सिद्धिविनायक महिला महाविद्यालयातील वाणिज्य
 पदव्युत्तर विभागातर्फे दरवर्षीप्रमाणे या वर्षीही Research Methodology या विषयावर २६, २७ आणि २८ सप्टेंबर,
 २०२४ या कालावधीत तीन दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली. ही कार्यशाळा एम. कॉम. आणि एम. ए. च्या
 विद्यार्थिनींच्या 'प्रकल्प अभ्यास' या विषयावरील मार्गदर्शन मुलींना मिळावे यासाठी आयोजिलेली होती. या कार्यशाळेत
 रोजची दोन याप्रमाणे एकूण सहा सत्रांमधून डॉ. राजू श्रावस्ती, डॉ. नंदिनी देशपांडे डॉ. शिरीष लिमये, डॉ. अंकिता भट, डॉ.
 सुश्रिता नांदे, डॉ. राणी शितोळे इत्यादी तज्ज्ञ प्राध्यापकांनी विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. या कार्यशाळेचा २५ विद्यार्थिनींनी
 लाभ घेतला. या कार्यशाळेमुळे विद्यार्थिनींना त्यांच्या Project Work मध्ये मोलाचे मार्गदर्शन मिळते.
 - २१ मार्च, २०२५ रोजी Faculty Exchange Program अंतर्गत डॉ. राजू श्रावस्ती आणि प्राचार्या डॉ. नंदिनी देशपांडे यांनी
 एम. कॉम. च्या विद्यार्थिनींना रिसर्च आणि प्रोजेक्ट या विषयावर मोलाचे मार्गदर्शन केले.
८. Placements: Off Campus: 07, On Campus : 10, Higher Education : 1
९. Higher Education: एम. कॉम. प्रथम वर्ष १ विद्यार्थिनी CA करित आहे. अशा रीतीने एम. कॉम. विभागाची यशस्वीपणे
 वाटचाल सुरु आहे.

08. Department of BBA

Prof. Snehal Sarnot

■ Details of Faculty Members:

1. Snehal Sarnot	:	HOD, Full Time
2. Ketaki Kulkarni	:	Full Time
3. Rukkaiya Sheikh	:	Part Time
4. Poonam Pardeshi	:	CHB
5. Kavita Kale	:	CHB
6. Dnyanada Paigude	:	CHB
7. Sapana Mulmule	:	CHB

■ **Admission:**

1. FY BBA = 20
2. SY BBA = 52
3. TY BBA = 65

■ **Result:**

1. FY BBA = 100%
2. SY BBA = 93%
3. TY BBA = 77%

■ **Curricular Activities**

1. To create the awareness about environmental problems & to develop the attitude of the concern of the environment among students, Department conducted "Advance Course in Environment Awareness" for SY BBA students in the months of September - October 2024.
2. To help new students adjust and feel comfortable in the new environment, inculcate in them the ethos and culture of the institution, help them build bonds with other students and faculty members, BBA Department organized Induction Program for FY BBA students in the months of November - December 2024.
3. In the month of March, the BBA Department successfully organized a Certificate Course in Personality and Soft Skills Development for Second Year BBA students. The primary objective of this course was to equip students with essential soft skills that play a crucial role in both personal and professional success.
4. To enhance the computer skills of the students, BBA Department in association with MNVTI was conducted "Certificate Course in Computerized Accounting using Tally Prime" for FY BBA Students in the months of March-April 2025.
5. To understand the functionalities of HR and finance software, Department organised a Guest Lecture on Software Application in HRM & Finance on 25/03/2025 and 26/03/2025. The Guest Speaker was Ms. Neeraja Bhide (TNS Foundation Tech-trainer)

■ **Co-Curricular & Extra Curricular Activities:**

1. BBA Department organised Extempore activity for SYBBA students on 16/07/2024 to enhance communication skills, particularly the ability to think and speak spontaneously, and to build confidence in public speaking.
2. A Guest Lecture was organised on "Data Science and Data Analytics: Career Opportunities for HR and Finance Professionals" on 08/10/2024 Guest Speaker Was Ms.Sampada Vardhe, MKSSS-AIT-Center Head.
3. A Guest Lecture was organised on "Training & Internship Session for UBS" in association with Center for Skills Development (CSD) on 17/10/2024. The speaker was Ms. Varshhaa Rokaade, Director of CSD.
4. From 02/01/2025 to 04/01/2025, the Department conducted 'Swayamsiddha -Workshop on Women Empowerment' for all BBA students. The eminent speakers were Prof. Anangha Kulkarni (Counsellor), Adv. Nivrutti Chapke, Prof. Maya Khadka (Self Defence Trainer), Dr. Suvarna Dhamdhare (Professional Meditation Healer), Police Inspector Vishwajeet Kaingade & Damini Pathak of Police Department.

5. On 18/01/2025 Street Play -Pathnatya Competition was organized for all BBA Students on Any Social topic of their choice to enhance awareness, responsible behaviour & to build confidence & communication skills among students.
6. From 24/02/2025 to 28/02/2025, the Department conducted "Entrepreneurship Development Workshop" for BBA students. The eminent speakers were Mr. Sagar Paygude (Proprietor of Medical Agencies), Mr. Pradeep Shah (Proprietor of Sahil Chakali), Mrs. Pavithra Gouda (Make-up Artist), Mrs. Deepali Shinde (Proprietor of Food Products business), Mr. C Rahul Gadkari (Financial Advisor), Mr. Avinash Deshmukh (working with Government Entrepreneurship Projects).
7. To ensure that students learn how to trade in stock markets by using a virtual platform, the Department organized a Session on "Stock Market" on 21/03/2025 by Mr. Digambar Lokhande (Founder, Diglok Trainer)
8. BBA Department conducted a "Course on Speak English" for BBA students from 24/03/2025 to 29/03/2025. The resource person was Ms. Trupti Tiwari (Trainer, English Language and Personality Development)

■ **Faculty Participation in Seminar / Workshop:**

1. **Snehal Sarnot -**

- Completed a Four Credit Course in Business Communication through the SWAYAM Portal offered by JAIN (Deemed-to-be University), Bengaluru.
- Participated in 5 Days Online Faculty Development Program on "Mastering Personal Finance" organised by Sterling College of Arts, Commerce & Science" from 18/11/2024 to 22/11/2024.
- Participated in 5 Days National Level Virtual Workshop titled as "Fundamentals of DATA Analysis using SPSS in Social Science" held from 21/02/2025 to 25/02/2025.
- Participated in National Workshop on "Formulation and Testing of Hypothesis" organised by Shri Shahu Mandir Mahavidyalaya on 28/03/2025.
- Presented a Paper in International Conference 2025 on "Adapting to a Dynamic World: leadership, technology and Sustainable Growth for the 21st Century" organised on 8/04/2025 & 09/04/2025.
- Presented a Paper in Online National Seminar on "Role and Contribution of Non-Banking Financial Companies (NBFC) in Indian Banking System" organised on 26/04/2025.
- Appointed as Internal Senior Supervisor of First Year BBA University Examination in Shri Siddhivinayak Mahila Mahavidyalaya.

09. Department of Science

Prof. Shilpa Dharmadhikari

Activities conducted by Science association in academic year 2024-25 are as follows:

1. Science day was celebrated 27th feb, 2024 in association Sharada Shaki.
 - A guest lecture on "How to develop our personal skills during college life' by Dr. Shraddha Karve was organized.
 - Activities like poster making competition, Scientific Shark Tank and Reel making competitions were conducted.
2. On National Science day, 28th 2024, students were taken to visit various research institutes like NCL, GMRT, ARI, IUCAA etc. along with the faculty members.
3. A guest lecture on 'Financial Literacy' by Dr. Abhinav Jog was organized for science students on 11/03/2025.
4. Faculty of science participated in MKSSS' Career Guidance Expo held in December, 2024
5. Faculty and students actively participated in Rotary Millets Jatra, 2024 as Knowledge partner.

10. Department of Microbiology

Prof. Vaishali Nande

Head of Department: Vaishali Nande

Assistant Professor: Surabhi Ghodke
Diksha Sawant

Academic Result:

Class	Academic Year	Pass Percentage
F.Y.B.Sc	2023-24	98 %
S.Y.B.Sc	2023-24	80 %
T.Y.B.Sc	2023-24	70%

Activities organised by Department:

A) Curricular Activities

1. Visit to Surendra Biotech laboratories for T.Y.B.Sc Students on 03/01/2025.
2. Visit to Janakalyan Blood bank for T.Y.B.Sc Students on 18/12/2024.
3. Visit to Erandwana STP sewage treatment plant, Pune for T.Y.B.Sc and S.Y.B.Sc Students on 14/02/2025 & 15/02/2025.
4. Visit to Green Vitals Biotech for T.Y.B.Sc Students on 16/12/2024.

B) Co-curricular Activities

1. Two day Workshop under Career Guidance Expo-2024-25 on topic "Magics of Microbes" for campus and off campus students on date 09/12/2024 & 10/12/2024.
2. Guest lecture on Topic "Entrepreneurship in the field of Microbiology" for F.Y.B.Sc, S.Y.B.Sc and T.Y.B.Sc Microbiology students on date 14/08/2025.
3. Department of Microbiology in collaboration with Zoology, Botany and Statistics organized State level Certificate course on "Women health and Nutrition" for duration 08/01/2025 to 16/01/2025.
4. One day Hands-on training Workshop on the topic "Virus inoculation by embryonated egg & Mushroom cultivation techniques" for F.Y.B.Sc, S.Y.B.Sc and T.Y.B.Sc Microbiology students on date 17/02/2025.
5. Hemoglobin Estimation activity at NSS camp, Khadakwadi on 6/01/2025.
6. Guest lecture on the topic "Importance of Nutritional food for Women" by faculty member Mrs. Vaishali Nande at NSS camp, Khadakwadi for students on 05/01/2025.

Conferences/FDP Attended

Miss. Surabhi Ghodke

- Two day workshop on "S.Y.B.Sc Microbiology syllabus restructuring" organized by Savitribai Phule Pune University on date 28/04/2025 & 29/04/2025.
- International Research Development Conference on Advancing Research Excellence: Strategies for High-Quality Publication on date 03/03/2025 & 04/03/2025

Mrs. Vaishali Nande

- Two day workshop on "S.Y.B.Sc Microbiology syllabus restructuring" organized by Savitribai Phule Pune University on date 28/04/2025 & 29/04/2025.

11. Department of Zoology

Dr. Archana Kachhaway

- 1) **Department:** Zoology
- 2) **Head of Department :** Dr. Archana Kachhaway
- 3) **Assistant Professor :** Priyanka Jugdhar
- 4) **Academic Results:**

Class	Academic Year	Total Pass Percentage
F.Y.B.Sc	2024-25	96.25%
S.Y.B.Sc	2024-25	96.51%

5) **Activities organised by Department:**

A) **Curricular Activities:**

- Organised Visit to Sericulture unit, Wai for S.Y. B.Sc. Students, on 04-10-2024
- Organised Visit to Apiculture unit, Shivajinagar, Pune for S.Y. B.Sc. Students on 13-02-2025
- Organised Visit to the renowned National Zoological Park, Rajiv Gandhi Zoological Park and Wildlife Research centre for S.Y. B.Sc. Students on 14-02-2025

B) **Co curricular Activities:**

- Guest Lecture on "Snake BYTE" by Mr. Ajinkya Unawane on 16-08-2024
- One Day Workshop under Career Guidance Expo 2024-25 on "Human Genetic Traits and Multiple Alleles" on 09-12-2024 & 10-12-2024
- Blood group detection camp at NSS Camp, Khadakwadi on 06/01/2025
- State level online certification course on "Health and Nutrition" on 08/01/2025 to 15/01/2025

6) **Workshop/Conference/FDP attended**

I. **Dr. Archana Kachhaway:**

- Participated and Presented a research paper entitled, "Maroli Krinshnayya Chandrashekar" in the International Interdisciplinary Conference organised by BRICS World of Traditions Moscow, Russia, Rayat Shikshan Samstha, Mahatma Phule College, Pimpri and Snehavardhan Research Institute Pune on 12th February 2025
- Attended One Day National Level Seminar on, "Pollinators and their role in Ecosystem" Organised by IQAC and Department Of Zoology MGVC Arts, Commerce and Science College, Muddebihal, Karnataka on 13th January 2025.

II. **Priyanka Jugdhar:**

- Attended One Day National Level Seminar on, "Pollinators and their role in Ecosystem" Organised by IQAC and Department Of Zoology, MGVC Arts, Commerce and Science College, Muddebihal Karnataka on 13th January 2025.
- International Research Development conference on Advancing Research Excellence: Strategies for High-Quality Publication Organized by MKSSS Smt. Bakul Tambat Institute of Nursing Education, Karve Nagar, on 3rd and 4th March 2025
- Attended One day Workshop on Syllabus Framing (As per NEP-2020) For S.Y.B.Sc. Zoology On 8th May 2025 organized by BOS Zoology, SPPU and D.Y. Patil Arts, Commerce and Science College, Pimpri Pune

12. Department of Botany

Prof. Uttara Ahire

Head of Department : Asst. Prof. Uttara Ahire

1. Academic Results:

Class	Academic Year	Pass Percentage
F.Y.B. Sc	2024-25	100 %

2. Activities organised by Department:

A) Curricular Activities:

1. Visit to Biodiversity Park, Mahabaleshwar for F.Y.B.Sc. students on 04/10/2024.
2. Visit to Mushroom Unit at Agriculture college Shivajinagar, Pune for F.Y.B.A and F.Y.B.Com students on 25/02/2025.

B) Co-curricular activities:

1. Guest lecture on "Opportunities in Research" for S.Y.B.Sc. and T.Y.B.Sc. students on 05/10/2024.
2. State-level online certification course on "Health and Nutrition" on 7/01/2025 to 15/01/2025.
3. One day Workshop on "Mushroom cultivation and Virus inoculation technology" for F.Y.B.Sc., S.Y.B.Sc. and T.Y.B.Sc. students on 17/02/2025.

3. Workshop/Conference/FDP attended.

Uttara Ahire.

1. One-day Seminar on "Ancient Groves and Modern Science: Bridging Wisdom in Conservation" on 18/12/2024.

13. Department of Chemistry

Prof. Bhagyashree Khajekar

List of Teaching Staff

1. Bhagyashree Khajekar (M.Sc. CSIR NET)
2. Nikita Mundhe (M.Sc. Polymer science. MU-PET)
3. Tejaswini Sabale (M.Sc. CSIR-NET, SET, GATE)

Teachers Achievements :

1. Nikita Mundhe - Scientific Assistant - Group III
2. Tejaswini Sabale - Qualified CSIR - NET, MH-SET, GATE

Result of T.Y.B.Sc (2024-25): 97%

Departmental Activities

1. Workshop on Food adulteration decoding with chemistry- Food adulteration, the act of intentionally contaminating food with inferior or harmful substances, can be decoded using various chemical techniques. On the date 30/08/2024 T.Y.B.Sc. Chemistry students conducted and performed the workshop.
2. Samstha's Career Expo - All T.Y.B.Sc. students took part in a career expo to give the information regarding career opportunities in chemistry. The event was conducted on 09/12/2024. A number of experiments and games related to chemistry have been conducted during the expo to simplify the chemistry subject with various activities. Perfume making start-up ideas explained well by students.
3. Visit to IISER, Pune- Visit arranged on the occasion of science day -28/02/2025. The visit is specially arranged for students to provide knowledge regarding science experiments which are performed in IISER.
4. Visit To Sudarshan Chemicals LTD., Pune- S.Y.B.Sc. Students Visit arranged on 21/02/2025 by visiting a pigment industry, you can gain a comprehensive understanding of the science, technology, and business aspects of this fascinating field.
5. Workshop on 'HANDS ON INSTRUMENTS'- The H.V. Desai college, Pune has arranged the workshop on hands-on instruments on 07/03/2025 where T.Y.B.Sc chemistry students participated and handled higher level of chemical instruments.
6. Visit and Workshop at Dimple Chemicals, Pune- All F.Y.B.Sc. and T.Y.B.Sc. students have performed the workshop on 10/03/2025 Dimple Chemicals & Services Pvt. Ltd. has been a pioneer in surface chemistry, surfactants & performance chemicals for the last 30 years.

14. Department of Mathematics

Prof. Sarika Gadsing

■ **Head of the Department :** Sarika Gadsing

■ **Details of Faculty Members :**

S. No.	Name of the Teacher	Qualification
1	Sarika Gadsing	M.Sc, B.Ed, SET
2	Madhavi Waghmode	M.Sc, B.Ed
3	Gouri Khare	M.Sc
4	Yashshree Raut	M.Sc, B.Ed
5	Sarita Kokate	M.Sc

■ **Departmental Results:**

Class	Academic Year	Pass Percentage
T.Y.B.Sc	2024-25	66.66%

■ Admissions For the academic Year 2024-25

Class	Academic Year	Student Strength
F.Y.B.Sc	2024-25	14
S.Y.B.Sc	2024-25	8
T.Y.B.Sc	2024-25	3

- **Departmental Activities:** On 3rd September 2024 the Department organized the PowerPoint Presentation Competition. The Basic purpose of this competition was to develop confidence and improve technical skills of the students.
- **Workshop / Seminar / Conference attended:**
 1. **Sarika Gadsing :** One Day Taluka level workshop for teachers and administrative staff for awareness and accurate information regarding the National Education Policy 2020 framework and implementation on 25th June 2024.
 2. **Madhavi Waghmode:** One Day Taluka level workshop for teachers and administrative staff for awareness and accurate information regarding the National Education Policy 2020 framework and implementation on 25th June 2024.

15. Department of Statistics

Prof. Shilpa Dharmadhikari

List of teaching staff:

- 1) Shilpa Dharmadhikari (M.Sc.)
- 2) Dnyanada Paigude (M.Sc.)

Departmental Result:

- F.Y.B.Sc.: 72%
- S.Y.B.Sc.: 72%

Departmental Activities:

- Seminars on "Role of Statistics in various fields' were conducted by the students using powerpoint presentations.
- A 7-day state-level certificate course on 'Health and Nutrition' was conducted along with the Departments of life sciences.
- A 1-day workshop on 'Basic Skills in Excel' was conducted for F.Y. B.Sc. and F.Y. B.Sc. (CS) students.

Workshops / Seminars / Conference Attended:

- **Shilpa Dharmadhikari** - Attended International Research Development conference on Advancing Research Excellence: Strategies for High-Quality Publication Organized by MKSSS Smt. Bakul Tambat Institute of Nursing Education, Karve Nagar, on 3rd and 4th March 2025.
- Attended One day Workshop on Syllabus Framing (As per NEP-2020) For S.Y.B.Sc. Statistics organized by BOS Statistics, SPPU at Pratibha College, Sangavi Pune.
- **Dnyanada Paigude** - Attended One day Workshop on Syllabus Framing (As per NEP-2020) For S.Y.B.Sc. Statistics organized by BOS Statistics, SPPU at Pratibha College, Sangavi Pune.

16. Department of Physics

Prof. Kavita Yogesh Kale

1) **Head of Department:** Kavita Kale

2) **Academic Results:**

Class	Academic Year	Pass Percentage
F.Y.B. Sc	2024-25	90 %
S.Y.B. Sc	2024-25	93%

3) **Activities organised by Department:**

■ **Curricular Activities:**

1. A visit to the Indian Science Festival in Pune is scheduled for F.Y.B.Sc. and S.Y.B.Sc. students on 11th January 2025. This educational trip aims to expose students to cutting-edge scientific innovations and interactive learning experiences.
2. An educational visit to the Giant Metrewave Radio Telescope (GMRT) at Khodad, Narayangaon, Pune is planned for F.Y.B.Sc. and S.Y.B.Sc. students on 28th February 2025. The trip will provide students with valuable insights into radio astronomy and the working of one of the world's largest radio telescope facilities.

■ **Co-curricular activities:**

1. National Space Day will be celebrated on 23rd August 2024 for F.Y.B.Sc., S.Y.B.Sc., and T.Y.B.Sc. students. The event will highlight India's achievements in space science and aim to inspire students through engaging activities and discussions on space exploration.
2. The National Science Day celebration for F.Y.B.Sc. and S.Y.B.Sc. students will be held on 27th February 2025. The program will focus on promoting scientific awareness and commemorating the discovery of the Raman Effect through various interactive sessions and activities.

4) **Workshop/Conference/FDP attended**

Kavita Kale

- 1) I attended a one-day workshop on NEP 2020: Implementation of Syllabus Structuring in the Faculty of Science and Technology held at Poona College of Arts, Commerce and Science on 20th May 2024. The workshop focused on aligning curriculum design with the objectives of the National Education Policy 2020, providing valuable insights into its effective implementation in higher education.
- 2) Attended the 31st Raman Memorial Conference 2025 on Quantum Science and Technology, held on 21st-22nd February 2025 at Savitribai Phule Pune University (SPPU), Pune.

17. Department of Computer Science

Prof. Vrushali Chandorkar

■ Details of Faculty Members

S. No.	Name of Teacher	Designation	Qualification
1	Vrushali Chandorkar (HOD)	Assistant Professor	M.Sc (Electronics) SET
2	Archana Kulkarni	Assistant Professor	M.Sc (Comp.Sci) B.Ed
3	Ankita Kadam	Assistant Professor	M.Sc (Computer Science)
4	Sarika Kulkarni	Assistant Professor	M.Sc (IT), SET
5	Jui Oak	Assistant Professor	M.Sc (Computer Science)
6	Pooja Barate	Assistant Professor	M.Sc (Computer Science)
7	Sapna Mulmule	Assistant Professor	M.Sc (Computer Science)
8	Harsha Autade	Assistant Professor	M.Sc (Electronics)

Departmental Activities:

- Guest Lecture Series: Guest Lecture Series on 'Integrated Study of Mathematics, Statistics and Electronics while choosing IT as a Career' was organised for the students of F.Y.B. Sc (CS) from 2/09/2024 to 5/09/2024. The experts provided insights regarding the importance of all the subjects while choosing IT as a Career.
- Guest Lecture on Cyber Security: Guest Lecture on 'Cyber Security' was delivered by Mr. Vinayak Vaishnav (Technical Trainer, Comp Shiksha) for the students of S.Y.B.Sc (CS) on 4/09/2024. The Guest Lecture covered the topics like Cyber Security, Types of Hacking, Ethical Hacking, Career opportunities in it.
- **One Day Workshop on "Microsoft Office 365 (Email Cloud)":** A Workshop was organised by Mr. Vinayak Vaishnav (Technical Trainer, Comp Shiksha) on 'Microsoft Office 365 (Email Cloud)' for the students of T.Y.B.Sc (CS) from 2/09/2024 to 4/09/2024. Hands-on training on cloud computing was given to the students.
- **'TechnoSpark-2025':** TechnoSpark -2025, an annual event of computer science was held on 10th February 2025. This year various activities like web page designing, Quiz competition, Poster competition were organized. Also, recreational activities like Treasure Hunt and Techno Games were conducted. All the students from computer science department as well as other departments participated in this event.
- **Job Preparation Training Program':** One day 'Job Preparation Programme' for the students of T.Y.B.Sc (CS) was organized on 12th February 2025. This training was conducted by Mr. Neeraj Ade, Sr. Manager of Profound Edutech Pvt. Ltd., Pune.

Under this program, guidelines regarding aptitude test and technical interview were given to the students. Online aptitude test was conducted by Profound Edutech Pvt. Ltd. Total 73 students appeared for this aptitude test.

- **Industrial Visit to "Godrej & Boyce manufacturing company Limited :** An Industrial visit was organised for the students of S.Y.B.Sc (CS) to "Godrej & Boyce manufacturing company Limited." The industrial visit helped the students to understand the plant facilities, products, layout, processes & concept of Internet Of Things (IOT).

Result Analysis:

F.Y.(CS): 73%

S.Y.(CS) :65%

T.Y.(CS): 59%

18. Department of Physical Education & Sports

Dr. Anagha S. Chikte

Details of Faculty Members

Sr. No.	Name of the Faculty	Designation	Qualification	Year of Appointment	Year of Experience in the Same Institute
1.	Dr. Anagha S. Chikte	Director of Physical Education	B.Com. M.Ed. (Phy.Edu.), SET, Ph.D.	1994	31
2.	Dr. Pallavi Y. Tarde	Director of Physical Education	B.A. M.Ed. (Phy.Edu.), SET, Ph.D.	2017-18	8

In the academic year 2024-25 our college was participated in total 10 games held by Pune City Zonal Sports Committee games like Kabaddi, Kho-Kho, Ball-Badminton, Cross - Country, Athletics, Badminton, Handball, Chess, Volleyball and Yogasane. College students also have participated in competition like Damini inter college sports competition, Baya Karve Run & open states in various game.

Total student's participations according to various events as follows.

S. No.	Events / Competition Level	Students Number
1	Inter Class	411
2	Inter College	85
3	Inter Zone	12
4	Inter State University (Krida Mohotsav)	2
5	West Zone University	2
6	All India Inter University	4
7	Open Sr. State Handball- 6 & Ball- Badminton -5	11
8	Damini Inter College	102
9	Baya Karve Run	46

PCZSC Inter- Collegiate Competition Students Participation List 2024-25

No.	Game	Sr. No.	Player Name	Class	Inter Collegiate competition
1	Yogasane I/C held at VIIT Kondhava on 09 September 2024	1	Borhade Rutuja Yamaji	F.Y.B.Com	Participation
		2	Bandgar Disha Sevak	S.Y.B.A.	
		3	Raut Akshada Raosaheb	S.Y.B.A.	
		4	Pawar Jayashree Sharad	S.Y.B.Com	
2	Chess Held at Vidya Bhavan College on 12, 13 & 14 September 2024	5	Sanas Shreya Mohan	S.Y.B.Com	Participation
		6	Nagtale Prachi Santosh	S.Y.B.A.	
		7	Gawade Sanika Shivaji	F.Y.B.Com	
		8	Gade Purva Rohidas	S.Y.B.Sc Comp	
3	Cross Country I/C held at SPPU on 24th Sep 2024	9	Mandave Amruta Suresh	S.Y.B.A.	Team 3rd Place
		10	Renuse Neha Gorakshnath	T.Y.B.Com	
		11	Pandagle Tejashree Pravin	S.Y.B.A.	
		12	Shirke Monika Kisan	S.Y.B.A.	
		13	Gadade Akansha Vithhal	F.Y.B.A.	
		14	Waghamare Sakshi Ankush	S.Y.B.Com	
4	Badminton I/C held at Modern Complex on 24th Sep 2024	15	Prabhudesai Nupur Rushikesh	T.Y.B.Com	Participation
		16	Kulkarni Meghana Raghavendra	T.Y.B.B.A.	
		17	Darbhe Mugdha Mahesh	T.Y.B.Com	

5	Kabaddi I/C held at SPPU Sports Complex on 6th Oct 2024	18	Joshi Rakhi Santosh	S.Y.B.Com	Participation
		19	Chougule Aditi Abhay	M.A	
		20	Jadhav Sakshi Jaising	S.Y.Bsc	
		21	Pawar Jagruti Raju	S.Y.B.Com	
		22	Dange Pranali Parshuram	T.Y.BBA	
		23	Sable Rutuja Somnath	F.Y.B.A.	
		24	Phanse Manasi Satish	F.Y.B.Sc	
		25	Bhosale Anita Shrimant	F.Y.B.A.	
		26	Khan Fatima Alim	F.Y.B.Sc	
		27	Gavhane Chaitrali Ganesh	F.Y.B.Com	
		28	Chavan Sanskruti Pravin	F.Y.B.Com	
		29	Shinde Pranjal Raosaheb	F.Y.B.Com	
6	Volleyball I/C held at GCC College on 10th Oct 2024	30	Shinde Pragati Avinash	T.Y.Bsc	Participation
		31	Barge Dnyaneshwari Bhanudas	T.Y.B.A.	
		32	Pawar Sakshi Navnath	T.Y.BBA	
		33	Hase Anushka Rajendra	T.Y.BBA	
		34	Bundhe Payal Sunil	T.Y.BBA	
		35	Nagare Shreya Santosh	T.Y.B.Com	
		36	Prabhudesai Nupur Rishikesh	T.Y.B.Com	
		37	Gade Snehal Vinayak	T.Y.BBA	
		38	Kanase Ruchi Pramod	F.Y.B.Sc	
		39	Nikita Bhosale Nitin	F.Y.B.Sc (CS)	
		40	Choudhari Shronika Sandip	F.Y.B.A.	
7	Kho- Kho I/C held at SP College 13 & 15/10/2024, Inter Zone held at SP College on 21 & 22 Oct 2024	41	Bade Bhyagyashree Sanjay	S.Y.B.Com	Team 2nd Place
		42	Rathod Dipali Arjun	S.Y.B.A.	
		43	More Apeksha Pandurang	S.Y.B.A.	
		44	Pawar Manasi Vijay	S.Y.B.A.	
		45	Rathod Rohini Radhesham	F.Y.B.A.	
		46	Khair Samruddhi Khushal	T.Y.BBA	
		47	Gadade Samruddhi Shankar	S.Y.B.Com	
		48	Thite Payal Kaluram	S.Y.B.Com	
		49	Kirve Jyoti Dilip	S.Y.B.Com	

7	<u>Kho- Kho</u> I/C held at SP College 13 & 15/10/2024, Inter Zone held at SP College on 21 & 22 Oct 2024	50	Gargote Sakshi Rajendra	S.Y.B. Com	Team 2nd Place
		51	Zhanje Siddhi Yogesh	T.Y.B. Com	
		52	Raut Akshada Raosaheb	S.Y.B. A	
		53	Sidgiddi Yalleshwari Suhas	F.Y.B. A	
		54	Chatur Srusthi Santosh	F.Y.B. A	
		55	Kadam Shivani Sudhakar	F.Y.B. Com	
8	<u>Athletics</u> I/C held at SPPU Sports Complex On 28, 29 & 30 Oct 2023	56	Mandave Amruta Suresh	S.Y.B.A.	I/C 5000 mtr 3rd Place
		57	Pandagle Tejashree Pravin	S.Y.B.A.	Participation
		58	Kadu Kshitija S	S.Y.B.A.	
		59	Dhandge Asmita Appa	F.Y.B. Com	
9	<u>Handball</u> I/C held at Siddhivinayak College 06th Dec 2024, Zone held at Malegaon on 16 & 17 Dec 2024	60	Thorat Pooja Rajendra	T. Y. BSC	Team 3rd Place
		61	Waghmare Sakshi Ankush	T.Y.B.Com	
		62	Shinde Vidya Krushna	F.Y.B.A.	
		63	Nagtale Prachi Santosh	S.Y.BA	
		64	Gadade Akanksha Vitthal	F.Y.B.Com	
		65	More Sakshi Shivaji	S.Y.B.Com	
		66	Darbhe Mugdha Mahesh	T.Y.B.Com	
		67	Bhosale Nikita Nitin	F.Y.B.Sc (CS)	
		68	Jadhav Prerna Sayaji	S.Y. BSC	
		69	Shitkal Kauravi Shantaram	F.Y.B. A	
		70	Rikame Sakshi Nitin	F.Y.B.A.	
		71	Choudhari Shronika Sandip	F.Y.B.A.	
		72	Alkute Aparana Balu	S.Y.B. Com	
		73	Patil Komal Vidya	F.Y.B.A.	
74	Kasar Utkarsha Uday	S.Y. BSC			
75	Mendhe Shravani Sharad	T.Y.BBA			
10	<u>Ball Badminton</u> I/C held at APCOER College 11 Dec 2024; Zone held at Malegaon on 16 & 17 Dec 2024	76	Darbhe Mugdha Mahesh	S.Y.B. Com	Team 1st Place
		77	Shitkal Kauravi Shantaram	F.Y.B.A	
		78	Rikame Sakshi Nitin	F.Y.B.A.	
		79	Gawali Pratiksha Dadasaheb	F.Y.B.A.	
		80	Dorge Jyoti Babu	F.Y.B.Sc (CS)	

10	Ball Badminton I/C held at APCOER College 11 Dec 2024; Zone held at Malegaon on 16 & 17 Dec 2024	81	Shitole Sakshi Sachin	F.Y.B.Com	Team 1st Place
		82	Mendhe Shravani Sharad	T.Y.BBA	
		83	Prabhudesai Nupur Rishikesh	T.Y.B.Com	
		84	Shinde Anushka Vikas	F.Y.B.Com	
		85	Kanase Ruchi Pramod	F.Y.B.Sc	
Total Inter College Participation = 85					

PLAYERS SPORTS ACHIEVEMENT REPORT

Sr. No	Name	Class	Game	Achievement
1	Rathod Dipali Arjun	S.Y.B.A	Kho -Kho	*Senior National Gold Medal - Odisha *All India Inter University (Kalikat University) - 2nd Place *West Zone Inter University (Rajasthan) - 2nd Place * Krida Mohotsav (Gondia) - 3rd Place *Zone (S.P. College Pune) - First Place
2	Bade Bhagyashree Sanjay	S.Y.B.Com	Kho -Kho	*All India Inter University (Kalikat University) - 2nd Place, *West Zone Inter University (Rajasthan)- 2nd Place, * Krida Mohotsav (Gondia) - 3 nd Place *Zone (S.P. College Pune)- First Place
3	Shitkal Kauravi Shantaram	F.Y.B. A	Ball Badminton	All India Inter University, Held at Algappa University Tamil Nadu. Senior State Player - 3rd Place. Zone Player
4	Rikame Sakshi Nitin	F.Y.B.A.	Ball Badminton	
5	More Apeksha Pandurang	S.Y.B. A	Kho -Kho	Zone Player
6	Waghmare Sakshi Ankush	T.Y.B. Com	Handball	Senior State Player Participation, Zone Player
7	Shinde Vidya Krushna	F.Y.B.A.	Handball	Senior State Player Participation, Zone Player
8	Nagtale Prachi Santosh	S.Y.BA	Handball	Senior State Player 1st place & Zone Player
9	Shitole Sakshi Sachin	F.Y.B. Com	Ball Badminton	Senior State Player - 3rd Place. Zone Player
10	Gawali Pratiksha Dadasaheb	F.Y.B.A.	Ball Badminton	Senior State Player - 3rd Place. Zone Player

Sr. No	Name	Class	Game	Achievement
11	Dorge Jyoti Bapu	F.Y.B.Sc (CS)	Ball Badminton	Zone Player
12	Darbhe Mugdha Mahesh	T.Y.B. Com	Ball Badminton	Senior State Player - 3rd Place. Zone Player
13	Gadade Akanksha Vitthal	F.Y.B.Com	Handball	Senior State Player Participation
14	More Sakshi Shivaji	S.Y.B.Com	Handball	Senior State Player Participation
15	Bhosale Nikita Nitin	F.Y.B.Sc (CS)	Handball	Senior State Player Participation

**Damini Sports Scholarship 2023-24 Sponsored by
Maharshi Karve Stree Shikshan Samstha
(AWARDED LIST OF STUDENTS)**

S. No.	Name of Student	Game	Achievement	Amount
1	Pratiksha Rajendra Karhekar	Kabaddi	All India West Zone Participation	11000/-
2	Janhavi Mandar Kanitkar	Badminton	All India West Zone Participation	11000/-
3	Gauri Prakash Revale	Ball Badminton	All India Inter University Participation	11000/-
4	Mugdha Mahesh Darbhe	Ball Badminton	All India Inter University Participation	11000/-
5	Meghana Raghavendra Kulkarni	Ball Badminton	Asso. State Participation	5000/-
6	Gayatri Shankar Chavan	Ball Badminton	Asso. State Participation	5000/-
7	Shravani Sharad Mendhe	Ball Badminton	Asso. State Participation	5000/-
8	Pooja Rajendra Thorat	Handball	Asso. State First Place	16000/-
9	Sakshi Shivaji More	Handball	Asso. State First Place	16000/-
10	Kranti Indrajeet Gaikwad	Handball	Asso. State First Place	16000/-
11	Prachi Santosh Nagtale	Handball	Asso. State Second Place	10000/-
12	Sakshi Ankush Waghmare	Handball	Asso. State First Place	16000/-
13	Bhagyashree Nilesh Bangar	Handball	Asso. State First Place	16000/-
14	Manasi Shankar Ubhe	Judo	Asso. State Participation	5000/-
15	Jayashri Sharad Pawar	Judo	Asso. State Participation	5000/-

PHYSICAL EDUCATION & SPORTS DEPARTMENT ACTIVITY REPORT 2024-2025

S. No.	Date	Activity Name	No of Partici-pation	Venue	Time
1st Term					
1	21/06/2024	21st June 10th International Yoga Day Program for Students	76	Open Auditorium SSVMM	09.00 to 10.00 am
2	21/06/2024 to 29/06/2024	9 Days Yoga Workshop for Staff (Sub- New trend in Yoga)	22	Sports Indoor Hall	09.00 to 10.00 am
3	18/07/2024	Induction Program of all FY Classes	152	5th floor room no 501, 502	09.00 to 11.30 am
4	13/08/2024 to 15/08/2024	Independence Day Celebration (13th to 15th August 2024 -Har Ghar Tiranga)	564	Basketball Court	7.45 am
5	28/08/2023 & 29/08/2023	National Sports Day Celebration & 5km Run Competition	50+ Students and Staff	MKSSS campus	8.00 am
6	06/12/2024	Organization of Intercollege Handball Women Competition	70	MKSSS Ground	8.00 to 6.00 pm
7	14/12/2024 & 15/12/2024	Organized Coaching Camp of Inter Zone Handball Women Team	16	MKSSS Ground	4.00 to 6.00 pm & 10.00 to 1.00 pm
8	14/12/2024 & 15/12/2024	Organized Coaching Camp of Inter Zone Ball Badminton Women Team	10	MKSSS Ground	4.00 to 6.00 pm & 10.00 to 1.00 pm
9	15/12/2024	Baya Karve Run Participation	46	Karve Nagar Campus	6.30 to 9.30 am
10	15/12/2024	Baya Karve Run Volunteer	14	Karve Nagar Campus	6.30 to 9.30 am
2nd Term					
11	21/01/2025	Zumba Session for all Students	323	Ground	8.00 to 8.30 am
12	21/01/2025 to 23/01/2025	Inter Class Sports Competition Organization	411	Sports Dept & Ground	8.00 to 12.30 pm
13	21/01/2025 to 23/01/2025	Sports Competitions for College Staff (50 Mtr Run, Shot Put Throw & Musical Chair)	40	Ground	10.00 to 1.00 pm
14	26/01/2025	Republican Day Celebration (Yoga Demonstration)	467	Basketball Court	7.50 am

15	01/02/2025	Prize Distribution Ceremony	21	Ichalkaranji Hall	11.00 to 1.30 pm
16	04/02/2025 to 08/02/2025	Organization of Damini Sports Inter College Competition Events	Yoga- 84, 100 Mtr- 36, 4x100 Relay -40.	MKSSS Ground	7.00 to 7.00 pm
17	04/02/2025 to 08/02/2025	Participation & Achievements in Damini Sports Inter College Competition	102	MKSSS Ground	7.00 to 6.30 pm
18	04/02/2025	DAMINI Sports Scholarship Students Achievement (2023-24) 15 students were received total amount of Rs- 1,59,00,00/	15	MKSSS Ground	9.00 am
19	Sep 2024 to March-2025	Participation & Achievements at PCZSC Inter College Sports Competition	85	Pune City	7.00 to 6.30 pm
20	24/03/2025 to 27/03/2025	Physical Education CC Fitness Exam	All FY students	MKSSS Ground	7.30 to 11.00 am

PERSONAL ACTIVITY REPORT

Dr. Anagha S. Chikte (Director of Physical Education)

S.No.	Date	Activity	Venue/Organizer
1	10/06/2024	Subject Expert	Modern College, Warje Pune
2	21/06/2024 to 29/06/2024	Yoga Workshop Participation	Siddhivinayak College, Sports Department
3	2024-2025	Vice President of Pune city Zonal Sports Committee	PCZSC
4	2024-2025	Convener of MKSSS Sports Committee	MKSSS
5	2024-2025	Selector for Inter Collegiate Competition 1Yoga I/C (Men & Women) 2Kho-Kho I/C (Women) 3Kabaddi I/C (Women)	PCZSC Various Colleges
6	Sept. Oct. 2024	Team Manager of Inter zonal Competition. 1.Kabaddi 2.Yoga (Women)	SP, College and AGC College
7	17/10/2024 to 19/10/2024	Official In charge Inter College Athletic Meet	PCZSC
8	04/04/2025 & 05/04/2025	Participated an International Conference on "BC2AD" Before ChatGPT to AI Disruption'	CACPE & MES Garware College

Dr. Pallavi Tarde (Director of Physical Education)

S.No.	Date	Activity	Venue/Organizer
1	21/06/2024 to 29/06/2024	Yoga Workshop	Siddhivinayak College Sports Department
2	29/08/2024 to 31/08/2024	36th Director of Physical Education Conference & Camp	Balasaheb Jaghav College, Junnar, Pune.
3	Oct 2024 to Dec 2024	Selector for Inter Collegiate Competition of 1.Volleyball (W) 2.Handball (W) 3.Ball-Badminton (M&W)	Pune City Zonal Sports Committee Competition
4	Oct 2024 to Dec 2024	Team manager for Inter Zonal Competition 1.Kho-Kho(W) 2.Handball (W) 3.Ball Badminton (M)	S. P. College & Malegaon, Nashik
5	17/10/2024 to 19/10/2024	Official In charge Inter College Athletic Meet	PCZSC
6	18/11/2024 & 19/11/2024	External Examiner for Physical Education Practical Exam	Modern Law College
7	15/12/2024	Tejaswini Health Club's Baya Karve Marathon - Volunteer	MKSSS Campus
8	04/01/2025 & 05/01/2025	NSS Students Physical Fitness Session	Khadkwadi, Pune
9	04/04/2025 & 05/04/2025	Participated an International Conference on "BC2AD" Before ChatGPT to AI Disruption'	CACPE & MES Garware College

क्रीडा शिष्यवृत्ती योजना

क्रीडा शिष्यवृत्ती योजना महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेतील खेळाडूंना विशिष्ट खेळात उच्चतम क्रीडा कार्यमान गाठण्यासाठी प्रोत्साहन देणे व त्यासाठी आर्थिक मदत देण्याच्या हेतूने सन २०२३-२४ या शैक्षणिक वर्षापासून कार्यान्वित करण्यात आली आहे. सदर योजना ही संस्थेत शिकणाऱ्या शालेय व महाविद्यालयीन खेळाडू विद्यार्थ्यांच्या आंतरराष्ट्रीय, राष्ट्रीय व राज्य स्तरावरील प्राविण्यानुसार येत आहे. खेळाडूंनी क्रीडा क्षेत्रात उच्च कार्यमान प्राप्त करणे व संस्थेमध्ये क्रीडा संस्कृतीचे संवर्धन करणे हेच या शिष्यवृत्तीचे प्रमुख ध्येय आहे. तर खेळाडूंना खेळात प्रगती करण्यासाठी आर्थिक मदत ज्याचा उपयोग खेळाडूंच्या दैनंदिन आहार, पोशाख, क्रीडा साहित्य, सराव व मार्गदर्शन स्पर्धा सहभाग, प्रवास आणि योगाभ्यास इत्यादींसाठी करता येईल हे यामागचे उद्दिष्ट आहे.

शालेय कनिष्ठ महाविद्यालय विभागातील खेळाडू विद्यार्थ्यांसाठी दिल्या जाणाऱ्या क्रीडा शिष्यवृत्तीचे नाव ऊर्जा क्रीडा शिष्यवृत्ती असून महाविद्यालयीन विभागातील खेळाडू विद्यार्थ्यांसाठी दिल्या जाणाऱ्या क्रीडा शिष्यवृत्तीचे नाव दामिनी क्रीडा शिष्यवृत्ती असे आहे.

अर्ज कोण करू शकते ?

- खेळाडू संस्थेच्या विद्यार्थी असावा
- सदर योजनेसाठी आंतरराष्ट्रीय राष्ट्रीय व राज्य पातळीवरील क्रीडा प्राविण्य हाच निकष राहिल.
- खेळ Indian and Maharashtra Olympic association all India Inter University School games Federation of India मान्यताप्राप्त असावेत.
- उपरोक्त शिष्यवृत्तीसाठी विहित केलेल्या माहितीपत्रकाच्या मार्गदर्शकेनुसार खेळाडूंची माहिती भरावी.
- सदर क्रीडा शिष्यवृत्ती ही संबंधित शैक्षणिक वर्षासाठी मर्यादित राहिल.
- क्रीडा शिष्यवृत्ती वितरण कार्यक्रमात जर खेळाडू अपरिहार्य कारणास्तव अणु उपस्थित राहिल असल्यास खेळाडूच्या पालकांनी / क्रीडा प्रतिनिधींनी उपस्थित राहून क्रीडा शिष्यवृत्ती चा स्वीकार करावा.
- शैक्षणिक वर्ष २०२४ २५ मधील क्रीडा शिष्यवृत्ती यावर्षीच्या ऊर्जा व दामिनी क्रीडा स्पर्धा दरम्यान प्रदान करण्यात येत आहे. यामध्ये प्रतिकात्मक धनादेश व प्रमाणपत्र देऊन खेळाडूंचा गौरव करण्यात येईल.
- शिष्यवृत्ती प्राप्त खेळाडूंचे शैक्षणिक शुल्क बाकी असल्यास त्यांची शिष्यवृत्ती जाहीर करण्यात येऊन शिष्यवृत्ती रकमेतून शैक्षणिक शुल्क जमा करण्यात येईल.
- शिष्यवृत्ती संबंधीचे सर्व अधिकार क्रीडा समितीकडे राखीव ठेवण्यात येत आहे.
- क्रीडा शिष्यवृत्ती बाबतची सर्व नियमावली व गुणदान पद्धत ही ऑलिंपिक संघटनेच्या मार्गदर्शक तत्वानुसार तयार करण्यात आलेली आहे.

शिष्यवृत्ती रकम

अ.क्र.	क्रीडा स्पर्धा स्तर	ऊर्जा व दामिनी क्रीडा शिष्यवृत्ती योजना	
		श्रेणी	शिष्यवृत्ती रक्कम
१.	आंतरराष्ट्रीय स्तर	प्रथम श्रेणी (सुवर्ण पदक)	५०,०००
		द्वितीय श्रेणी (रौप्य पदक)	४२,०००
		तृतीय श्रेणी (कांस्य पदक)	३५,०००
		चतुर्थ श्रेणी (सहभाग)	३०,०००
२.	राष्ट्रीय स्तर	प्रथम श्रेणी (सुवर्ण पदक)	३०,०००
		द्वितीय श्रेणी (रौप्य पदक)	२५,०००
		तृतीय श्रेणी (कांस्य पदक)	२०,०००
		चतुर्थ श्रेणी (सहभाग)	१६,०००
३.	राज्य स्तर	प्रथम श्रेणी (सुवर्ण पदक)	१६,०००
		द्वितीय श्रेणी (रौप्य पदक)	१०,०००
		तृतीय श्रेणी (कांस्य पदक)	८,०००
		चतुर्थ श्रेणी (सहभाग)	५,०००

तळ टीप -

- एखाद्या खेळाडूने एक किंवा अधिक क्रीडा प्रकारांमध्ये एकाच पातळीवरील प्राविण्य प्राप्त केले असेल तर संबंधित संबंधित श्रेणीनुसार क्रीडा शिष्यवृत्ती दिली जाईल.
- एखाद्या खेळाडूने विविध पातळीवर प्राविण्य प्राप्त केले असेल तर त्यास उच्चतम श्रेणीनुसार क्रीडा शिष्यवृत्ती दिली जाईल.
एखाद्या खेळाडूस इतर कोणत्याही प्रकारची क्रीडा शिष्यवृत्ती मिळालेली असेल (उदा. शासन, खाजगी) तरीदेखील खेळाडूच्या प्रावीण्यानुसार संस्थेच्या क्रीडा शिष्यवृत्तीकरिता त्यास पात्र समजले जाईल.

महर्षी कर्वे संस्थेत अनेक शैक्षणिक शाखा आहेत. त्यातील श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालय हे एक असून महाविद्यालयातील आलेख विद्यार्थिनी प्रत्येक वर्षी विविध खेळात सहभागी होतात सरावातील सातत्य चिकाटी व मेहनत यामुळे विविध स्तरांवर क्रीडा नैपुण्य प्राप्त करतात. सन २०२३-२४ यासाठी प्रथमच महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेतर्फे क्रीडा शिष्यवृत्ती प्रदान करण्यात आली. या दरम्यान श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयातील एकूण पंधरा विद्यार्थ्यांनी या क्रीडा शिष्यवृत्ती करता पात्र ठरल्या व एकूण १,५९,००० रुपये इतकी शिष्यवृत्ती रक्कम फक्त आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींनी पटकावली.

असेच यश तुम्हीही मिळू शकता. संस्था व महाविद्यालयातील क्रीडा विभागातर्फे अनेक क्रीडा सुविधा विद्यार्थिनीकरता उपलब्ध आहेत. त्यांनी त्याचा जास्तीत जास्त उपयोग करून घ्यावा व सर्वोच्च यशाचे शिखर गाठावे.

19. Department of Library

Prof. Farida Sayyed

ग्रंथालयातील संग्रहाचा उपयोग महाविद्यालयातील प्रत्येक वाचकास होण्याच्या दृष्टीने ग्रंथालय पूर्णपणे संगणकीकृत करण्यात आले आहे.

ग्रंथालयात विद्यार्थिनींचे अद्ययावत ज्ञान वाढावे या दृष्टीने १५ नियतकालिके घेतली जातात. शोध निबंध किंवा प्रबंध लिहिण्यासाठी मदत व्हावी या दृष्टीने १४७४ नियतकालिके बांधणी स्वरूपात आहे. तसेच एम. ए. व एम. कॉम. विद्यार्थिनींचे प्रबंधही ग्रंथालयातून उपलब्ध करून दिले जातात. परीक्षेची तयारी व्हावी यादृष्टीने वाचकांसाठी विद्यापीठांच्या मागील पाच वर्षांचे संच ऑनलाईन व ऑफलाईन उपलब्ध करून दिले जातात.

ग्रंथालयात २८०० विद्यार्थिनी, ८० शिक्षक व सेवक वर्ग, संस्थेचे सेवक, माजी विद्यार्थिनी, वृद्धाश्रमातील आजी इ. वाचकवर्ग लाभ घेत असतात.

ग्रंथालयातून ग्रंथालयीन सेवांव्यतिरिक्त Xerox, Internet, Printout, Lamination सेवा दिली जाते. विद्यार्थिनींचे ओळखपत्रही ग्रंथालयातून तयार करून दिले जाते.

ग्रंथालयाने जास्तीत जास्त माहिती online पद्धतीने विद्यार्थिनींना पोहोचविण्याचा प्रयत्न केला. तसेच Online वाचन साहित्य उपलब्ध व्हावे या दृष्टीकोनातून N-List या डेटा बेसचे सभासदत्व महाविद्यालयाने घेतले आहे.

विद्यार्थिनींच्या वाचनसवयी वाढविण्याच्या दृष्टीकोनातून देशासाठी लढलेल्या महान व्यक्तींची जयंती साजरी केली जाते व त्यांच्यावर लिहिलेली पुस्तके दर्शनी भागात ठेवून वाचनास प्रवृत्त केले जाते.

ग्रंथालयासाठी महाविद्यालयातील तसेच समाजातील प्रतिष्ठित व्यक्ती जसे की संस्थेचे सचिव श्री. पी. व्ही. शास्त्रीसर, प्राचार्य डॉ. अरविंद शेलार, प्रा. आम्रपाली औरंगाबादकर, प्रा. डॉ. मीनल परांजपे, प्रा. सांगोलेकर पुस्तक रूपाने व आर्थिक स्वरूपात मदत करत असतात यासाठी महाविद्यालय व संस्था सदैव ऋणात राहतील.

20. Department of Junior Wing

Vidya Pande

Teaching Staff

1. Vidya Pande (Supervisor)	2. Archana Deshmukh	3. Anjali Khare	4. Archana Sohoni
5. Komal Mahajan	6. Pradnya Mahashabde	7. Pranita Wakalkar	8. Sheetal Patil
9. Manasi Dharap	10. Mangala Shende	11. Prajkta Holey	

Result of Year

XI - 98.27%

XII - 93.80%

Workshop / Conference / FDP Attended

Pradnya Mahashabde

- Participated a research paper, "Developing Digital Infrastructure in India : Challenges, Initiatives & Future Prospects" in the state level conference organized by Shrimati Mathubai Garware Kanya Mahavidyalaya, Sangli on 15 November 2025.

Activities

- Yoga Day was celebrated on 21st June 2024. Mrs. Janhavi Bhandari conducted Yoga session for Std XII students & teachers.
- 'Shiv Rajyabhishek Din' was celebrated on 20th June 2024. Ms. Anjali Khare highlighted the historical significance of the event. Ms. Archana Deshmukh spoke about Chhatrapati Shivaji Maharaja's vision and establishment of Swarajya for the welfare of common people. Students also expressed their thoughts on this occasion.
- Samstha Visit was organized on 5th August 2024 for XI students. Visit to MNVTI was organized on 6th August 2024.
- Freshers Party was organized on 23rd August 2024 by Std. XII students to welcome Std. XI batch.
- On 27th August 2024 Dahi Handi was enthusiastically celebrated by students.
- On 30th August 2024, students celebrated Social Raksha Bandhan. They sent rakhis to soldiers and celebrated the festival with a social message.
- Students participated in Round 1 and Round 2 of Vishwaroop Olympiad held in November and December.
- Students participated in Baya Karve Run on 15th December. Shweta Pacharne secured 3rd rank in this prestigious event.
- Students attended educational expo organized by the Samstha on 8th & 9th Dec 2024.
- Mathematics Day was celebrated on 22nd December 2024.
- Best wishes program was organized for std 12 students on 18th Jan 2025.
- Students actively took part in the "Run for Vivek - Run with Vivek" marathon on 12th January
- Teachers and students participated in the cultural procession Shobha Yatra on the occasion of Gudhi Padwa on 30th March to mark the beginning of the Hindu new year
- Experts Lectures series was organized for XII students in the month of January.
- Faculty from BBA and B.Com conducted sessions to give career guidance to std 12th students.

21. कनिष्ठ क्रीडा विभाग

मंगला शेंडे

२०२४-२५ या शैक्षणिक वर्षात आपल्या महाविद्यालयाने जिल्हा क्रीडा अधिकारी कार्यालय व जिल्हा परिषद आयोजित ज्युदो, बॉल-बॅडमिंटन, खो-खो, कबड्डी, थ्रो-बॉल, मैदानीस्पर्धा या ६ क्रीडाप्रकारात एकूण ६४ विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला. ज्युदो या खेळातील ४ विद्यार्थिनी रत्नागिरी (डेरवण) येथे झालेल्या खुल्या राज्यस्तरीय स्पर्धेत सहभागी झाल्या. तसेच शाखांतर्गत ऊर्जा क्रीडा स्पर्धेत आपल्या खेळाचे उत्कृष्ट प्रदर्शन करून सांघिक उपविजेतेपद पटकावले.

१. नुपूर चेतन चव्हाण - १२वी- रत्नागिरी (डेरवण) येथे झालेल्या राज्यस्तरीय स्पर्धेत सहभाग.
२. हर्षदा घरदाळे - १२वी- रत्नागिरी (डेरवण) येथे झालेल्या राज्यस्तरीय ज्युदो स्पर्धेत सहभाग.
३. वेदिका भाताडे - १२वी- रत्नागिरी (डेरवण) येथे झालेल्या राज्यस्तरीय ज्युदो स्पर्धेत सहभाग.
४. तनिष्का सावंत- ११वी- रत्नागिरी (डेरवण) येथे झालेल्या राज्यस्तरीय ज्युदो स्पर्धेत सहभाग.
५. अनुष्का भोसले- १२वी-पुणे येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय ज्युदो स्पर्धेत सुवर्ण पदक मिळवून विभागस्तरीय स्पर्धेत निवड.

ऊर्जा क्रीडा शिष्यवृत्ती

२०२३-२४ सालापासून संस्थांतर्गत दिली जाणारी ऊर्जा क्रीडा शिष्यवृत्ती २ विद्यार्थिनींना एकूण १३,०००/- रुपये मिळाली.

कौरवी शांताराम शितकर-बॉलबॅडमिंटन राज्यस्तरीय स्पर्धेत कांस्य पदक विजेती ८,०००/-रुपये.

नुपूर चेतन चव्हाण - ज्युदो राज्यस्तरीय स्पर्धेत सहभाग ५,०००/-रुपये.

22. राष्ट्रीय सेवा योजना

प्रा. स्नेहल सरनोत (कार्यक्रम अधिकारी)

१. आंतरराष्ट्रीय योग दिन :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २१ जून, २०२४ रोजी १० व्या 'आंतरराष्ट्रीय योग दिना'निमित्त Yoga for self and society या थीमवर महाविद्यालयात योग दिन साजरा करण्यात आला. या उपक्रमात तेजस्विनी हेल्थ क्लबच्या मा. जान्हवी भंडारी यांनी विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ४७ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

२. जागतिक अवयव दान दिन :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ८ ऑगस्ट, २०२४ रोजी 'जागतिक अवयव दान दिन' साजरा करण्यात आला. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ६८ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

३. हर घर तिरंगा २०२४ उपक्रम :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने देखील महाविद्यालयात हर घर तिरंगा २०२४ अंतर्गत विविध उपक्रम राबविले गेले. तिरंगा प्रतिज्ञा, तिरंगा सेल्फी, तिरंगा जनजागृती अशा विविध उपक्रमांमध्ये महाविद्यालयातील ८६ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

४. **राष्ट्रीय क्रीडा दिन :**

खेळांबद्दल जागरूकता पसरवण्याच्या उद्देशाने महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २९ ऑगस्ट, २०२४ रोजी हॉकीपटू मेजर ध्यानचंद यांच्या जयंती निमित्ताने राष्ट्रीय क्रीडा दिन साजरा करण्यात आला. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील १७ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

५. **फूड अँडल्टरेशन अवेअरनेस प्रोग्राम :**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ३० ऑगस्ट २०२४ रोजी फूड अँडल्टरेशन अवेअरनेस कार्यक्रम राबविण्यात आले. सदर कार्यक्रमात केमिस्ट्री विभागाच्या प्रा. निकिता मुंडे यांनी मार्गदर्शन केले. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ७५ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

६. **पोषण माह २०२४:**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २८ सप्टेंबर, २०२४ रोजी महिलांसाठी पोषक आहार (Nutritional Diet for Women) या विषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर व्याख्यानात समृद्धी एंजो ग्रुपचे संचालक आणि अहमदनगरचे नामांकित शेतकरी श्री. तात्यासाहेब फडतरे यांनी आहारातील बाजरीचे महत्त्व याविषयावर मार्गदर्शन केले. त्यानंतर आहारतज्ञ मयुरा महाजन यांनी स्त्रियांसाठी पोषक आहार या विषयावर विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. सदर व्याख्यानासाठी महाविद्यालयातील एकूण ३८ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

७. **सायबर सुरक्षितता व जागरूकता :**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २३ सप्टेंबर २०२४ रोजी १० वा. सायबर सुरक्षितता याविषयावर व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर व्याख्यानात अँडव्होकेट सुकृत देव यांनी मार्गदर्शन केले. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ४९ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

८. **निर्माल्य संकलन अभियान:**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक १२ सप्टेंबर, २०२४ रोजी सकाळी ११.३० वा. गणेशोत्सवाच्या निमित्ताने राजाराम पुल येथील परिसरात 'निर्माल्य संकलन अभियान' हा उपक्रम राबविण्यात आला. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील एकूण ४१ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

९. **स्वच्छता ही सेवा - २०२४ अभियान :**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक स्वभाव स्वच्छता आणि संस्कार स्वच्छता या थीम अंतर्गत २ ऑक्टोबर गांधी जयंती निमित्त १७ सप्टेंबर २०२४ ते २ ऑक्टोबर २०२४ या कालावधीत स्वच्छता ही सेवा - २०२४ अभियान राबविण्यात आले. सदर अभियाना दरम्यान दिनांक ३० सप्टेंबर २०२४ रोजी महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींनी महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था आणि महाविद्यालय परिसराची स्वच्छता केली. तसेच महाविद्यालयातील वर्गांची स्वच्छता केली. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ५१ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला. दिनांक २ ऑक्टोबर २०२४ रोजी गांधी जयंती निमित्त राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थिनींनी महाविद्यालयात उपस्थित राहून स्वच्छता केली. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील २२ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला. तसेच राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने 'स्वच्छता ही सेवा अभियान २०२४' याविषयावर ऑनलाईन प्रश्नमंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रश्नमंजुषेत ४८ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१०. **राष्ट्रीय सेवा योजना दिन :**

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने राष्ट्रीय सेवा योजना दिनानिमित्त NSS ORIENTATION PROGRAMME चे आयोजन करण्यात आले होते. सदर कार्यक्रमात ५२ विद्यार्थिनींनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग घेतला.

११. वृक्षारोपण:

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ११ ऑक्टोबर, २०२४ रोजी 'एक पेड मां के नाम' या संकल्पने अंतर्गत वृक्षारोपण उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील १२ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१२. संविधान दिन:

संविधान दिनाच्या निमित्ताने महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या समाजशास्त्र विभाग आणि राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या वतीने ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रश्न मंजुषेत एकूण ७५ पेक्षा अधिक विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला. तसेच दिनांक २७ नोव्हेंबर, २०२४ रोजी संविधानदिनानिमित्त प्रतिज्ञा घेण्यात आली. सदर उपक्रमात १६ विद्यार्थिनी सहभागी होत्या.

१३. जागतिक एड्स दिन :

दरवर्षी १ डिसेंबर रोजी जागतिक एड्स दिवस साजरा केला जातो. महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ३ डिसेंबर, २०२४ रोजी एड्स संबंधित जागृती व्हावी या उद्देशाने यंदाच्या जागतिक एड्स दिवसाच्या 'टेक द राइट पाथ' या थीम अंतर्गत व्याख्यानाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर व्याख्यानात मंथन संस्थेच्या प्रकल्प प्रकल्प समन्वयक सौ. कविता सुरवसे यांनी विद्यार्थिनींना जागतिक एड्स दिवसाचे महत्त्व सांगून एड्स विषयी माहिती मार्गदर्शन केले. सदर व्याख्यानात एकूण २२ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१४. पुणे पुस्तक महोत्सवांतर्गत 'शांतता पुणेकर वाचत आहेत' उपक्रम :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ११ डिसेंबर, २०२४ रोजी राष्ट्रीय पुस्तक न्यासातर्फे पुणे पुस्तक महोत्सवाच्या 'शांतता पुणेकर वाचत आहेत' या उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग नोंदवला.

१५. ज्ञानसरिता ग्रंथ दिंडी :

पुणे शहरात राष्ट्रीय पुस्तक न्यासातर्फे पुणे बुक फेस्टीवलचे आयोजन फर्ग्युसन महाविद्यालयात करण्यात आले होते. त्या अनुषंगाने दिनांक १४ डिसेंबर २०२४ रोजी पुणे शहरात ज्ञान सरिता दिंडीचे आयोजन करण्यात आले होते. या ग्रंथदिंडीमध्ये महाविद्यालयातील ३० विद्यार्थिनींनी सहभाग घेतला.

१६. माय भारत आऊटरिच प्रोग्राम :

MY BHARAT पोर्टल हा सामाजिक गतिशीलता, शैक्षणिक समता आणि व्यावहारिक कौशल्यांच्या माध्यमातून भारतीय तरुणांना सक्षम करण्यासाठी युवा व्यवहार आणि क्रीडा मंत्रालयाचा एक उपक्रम असून MY BHARAT पोर्टल प्रक्षेपणाला एक वर्ष पूर्ण झाल्याच्या निमित्ताने महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक १८ जानेवारी २०२५ रोजी My Bharat Outreach Program चे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ७० विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१७. स्कूल कनेक्ट भाग २.० संपर्क अभियान उपक्रम:

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २१ जानेवारी, २०२५ रोजी स्कूल कनेक्ट भाग २.० संपर्क अभियाना अंतर्गत महिलाश्रम हायस्कूल, कर्वेनगर येथे भेट देऊन विद्यार्थ्यांकडून माहिती संकलित करण्यात आली. तसेच सदर माहिती गुगल फॉर्मच्या माध्यमातून सादर करण्यात आली. सदर उपक्रमात महिलाश्रम हायस्कूल, कर्वेनगर येथील ५० विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१८. विश्व मराठी संमेलन २०२५ :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक २ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी विश्व मराठी संमेलन २०२५ कार्यक्रमास भेट देण्यात आली. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील २२

विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

१९. राष्ट्रीय रस्ता सुरक्षा महिना उपक्रम :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या वतीने दिनांक ८ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी रस्ते सुरक्षेबाबत जागरूकता वाढवण्यासाठी 'सडक सुरक्षा, जीवन सुरक्षा' या संकल्पने अंतर्गत जनजागृती उपक्रम राबविण्यात आले. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील २८ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

२०. माय रिव्हर माय व्हेलेंटाईन २०२५:

माय रिव्हर माय व्हेलेंटाईन - २०२५ उपक्रमांतर्गत सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ, राष्ट्रीय सेवा योजना, विद्यार्थी विकास मंडळ व वरिष्प अर्थ फाऊंडेशन यांच्या संयुक्त विद्यमाने दिनांक १४ फेब्रुवारी २०२५ रोजी रोजी भिडे पूल नदी पात्र आवार, डेकन पुणे येथे नदीपात्र स्वच्छता अभियान संवर्धन व संगोपन जनजागृती उपक्रम राबविले गेले. महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्या स्वयंसेवकांनी सदर उपक्रमात २८ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदविला.

२१. छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या जयंतीनिमित्त 'जय शिवाजी, जय भारत' मेगा पदयात्रा :

दिनांक १९ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या जयंतीनिमित्त केंद्रीय युवक व्यवहार व क्रीडा मंत्रालय आणि महाराष्ट्र शासनाच्या वतीने अभियांत्रिकी महाविद्यालय शिवाजीनगर पासून फर्ग्युसन महाविद्यालयापर्यंत अनेक मान्यवरांच्या उपस्थितीत 'जय शिवाजी, जय भारत' पदयात्रेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील ४१ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला.

२२. जागतिक महिला दिन :

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या वतीने दिनांक ८ मार्च, २०२५ रोजी जागतिक महिला दिनानिमित्त 'स्वच्छता दूत सत्कार' कार्यक्रम राबविण्यात आला. या कार्यक्रमात २५ स्वच्छतादूत महिलांचा सत्कार करण्यात आला.

23. NCC (राष्ट्रीय छात्र सेना)

Dr. Pallavi Tarade

This is 29th batch of NCC in our college. Prof. Pallavi Tarde is NCC Co-coordinator (as a caretaker) for this year. In this academic year total 2 cadets were participated and appearing Air NCC at NCC Group Headquarters, Pune.

LIST OF THE COLLEGE NCC CADET PARTICIPATED IN 2024-25.

Sr. No	Rank	Cadets Name	Class	NCC Year	Exam 2023-24	Unit	College
Air NCC							
1.	CDT	Pratiksha Nishikant Garad	T.Y. B.SC CS	3rd	C-Certificate	3 MAH AIR SQN	NCC Headquarter
2.	CDT	Pragati Avinash Shinde	T.Y. B.SC CS	3rd	C-Certificate	3 MAH AIR SQN	NCC Headquarter

CADET ACHIEVEMENT

No	Name	Camps Attended
1	Pragati Avinash Shinde	MH22SWF970101 Camp Attended by Air NCC Cadet 3 MAH AIR SQN Date- 09 Nov to 16 Nov 2024

24. विद्यार्थी विकास मंडळ

प्रा. विक्रान्त पालटशाह (विद्यार्थी विकास अधिकारी)

कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा आणि शिका योजना

महाविद्यालयात शैक्षणिक वर्ष २०२४-२५ माहे सप्टेंबर २०२४ ते फेब्रुवारी २०२५ या कालावधीत 'सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ' मान्यताप्राप्त 'कर्मवीर भाऊराव पाटील कमवा आणि शिका योजना' महाविद्यालयाच्या विद्यार्थी विकास मंडळांतर्गत राबविण्यात आली. महाविद्यालयातील आर्थिक दुर्बल घटकातील एकूण १४ विद्यार्थिनींना या योजनेत प्रवेश देण्यात आला. महाविद्यालयातील कार्यालय, क्रीडा, ग्रंथालय आणि कॉमर्स लॅब या ठिकाणी विद्यार्थिनींना या योजनेत रोज २ तास कार्यालयीन कामकाज देण्यात आले. विद्यार्थिनींना शिकत असतांना अर्थार्जन करून आपला शैक्षणिक खर्च भागविण्याची संधी या योजनेने उपलब्ध करून दिली.

निर्भय कन्या अभियान

दि. २५/०२/२०२५ रोजी महाविद्यालयात 'निर्भय कन्या अभियान कार्यशाळा' आयोजित करण्यात आली होती. या कार्यशाळेचा विषय 'सायबर सेक्युरिटी' हा होता. कार्यशाळेत एकूण तीन व्याख्यानांचे आयोजन करण्यात आले. प्रथम व्याख्यानात श्री. महेश धर्माधिकारी (सायबर सेक्युरिटी अधिकारी कल्याण जनता बँक) विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. द्वितीय आणि तृतीय व्याख्यानात अनुक्रमे श्रीमती सुप्रिया कुलकर्णी (सीनियर मॅनेजर, आय. टी. JCI) आणि श्री. अमोल सावंत (API, गुन्हे शाखा, वडाळा, मुंबई) यांनी विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. या कार्यशाळेत महाविद्यालयातील एकूण ७० विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदविला. सदर कार्यशाळेत विद्यार्थिनींना सायबर सेक्युरिटी संदर्भात उपयुक्त माहिती मिळाली आणि त्याचा भविष्यात महत्वपूर्ण उपयोग होईल असा विश्वास विद्यार्थिनींनी व्यक्त केला.

25. डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला

प्रा. डॉ. शैलेश विश्वनाथ त्रिभुवन
(केंद्र कार्यवाह)

(बुधवार दिनांक १२ फेब्रुवारी २०२५ ते गुरुवार दिनांक १४ फेब्रुवारी २०२५)

बहिःशाल केंद्र, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आणि बहिःशाल केंद्र श्रीसिद्धीविनायक महिला महाविद्यालय कर्वेनगर यांच्या संयुक्त विद्यमाने बुधवार दिनांक १२ फेब्रुवारी २०२५ ते गुरुवार दिनांक १४ फेब्रुवारी २०२५ दरम्यान डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमालेचे आयोजन करण्यात आले होते. या व्याख्यानमालेचे उद्घाटन महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य डॉ. अरविंद शेलार यांच्या हस्ते करण्यात आले. त्यांनी बहिःशाल केंद्राची स्थापना कोणी केली व का केली या संबंधी माहिती दिली. व अशा व्याख्यानमालामधून विद्यार्थ्यांचा काय फायदा होतो हे समजावून सांगितले .

महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थ्यांनी या व्याख्यानमालेत सक्रिय सहभाग घेतला. विद्यार्थ्यांनी सूत्रसंचालन, आश्रमगीत, महाराष्ट्र गीत विद्यापीठ गीत, आभारप्रदर्शन, व्याख्यात्यांची ओळख, अभिप्राय अशा अनेक ठिकाणी संधी घेवून स्वतःला

आजमावण्याचा प्रयत्न केला. पाहुण्यांचा सत्कार व प्रास्ताविक महविद्यालयाचे उपप्राचार्य व केंद्रकार्यवाह प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन यांनी केले. व्याख्यानमालेच्या पहिल्या दिवसाची व पहिल्या सत्राची सुरुवात प्रा. डॉ. अविनाश सांगोलेकर (माजी मराठी विभाग प्रमुख) यांनी गजल या विषयावर बहुमोल मार्गदर्शन केले. जीवनात समंजस व्यक्ती बनण्यासाठी व गझल या प्रांतात लेखन करण्यासाठी वाचन हे जीवनात कसे महत्त्वाचे आहे यावर त्यांनी प्रकाश टाकला.

या व्याख्यानमालेच्या दुसऱ्या दिवसीच्या दुसऱ्या सत्रात प्रा. डॉ. संदीप कांबळे (तळेगाव-दाभाडे) यांचे म्युचल फंड काय खर आणि काय खोट या विषयावर व्याख्यान झाले. व्याख्यानात त्यांनी विद्यार्थ्यांना काय करावे आणि करू नये या संबंधीच्या काही युक्त्या सांगितल्या. त्यांनी, भविष्यकालातील तरतूद ही वर्तमानात कशी करावी. चुकीला मार्केट जबाबदार नाही. आपले निर्णय त्याला कारणीभूत असतात. म्हणून संपूर्ण माहिती घेवूनच इन्व्हेसमेंट करावी यासंबंधी त्यांचे मार्गदर्शन विद्यार्थ्यांसाठी मोलाचे ठरले.

तिसऱ्या दिवसी तिसरे पुष्प श्री. बाबासाहेब खराडे पुणे यांनी हसण्यासाठी जन्म आपुला या विषयावर गुंफले. अनेक विडंबन कविता, गाणी, घटना, प्रसंग सांगून त्यांनी जीवनात हसण्याचे महत्त्व समजून सांगितले. या व्याख्यानमालेच्या शेवटी केंद्र कार्यवाह प्रा. डॉ. शैलेश द्रौपदा विश्वनाथ त्रिभुवन यांनी तिन्ही दिवस आलेल्या वक्त्यांचे आभार मानले. व्याख्यात्यांच्या विविध विषयावरील व्याख्यानामुळे विद्यार्थिनीना खूप फायदा झाला असून त्यांना जीवनात एक वेगळी दिशा मिळाली याचे समाधान व्यक्त केले. या सर्व व्याख्यांनासाठी विद्यार्थिनीच सूत्रसंचालन, पाहुण्यांचा परिचय, आभार प्रदर्शन, आणि गीत सादरीकरण, अभिप्राय आदी कृतीमध्ये सहभाग घेतला. विद्यार्थिनीना ३ दिवस चहा - बिस्किट देण्यात आली.

26. यशवंतराव चव्हाण व्याख्यानमाला

प्रा. डॉ. शैलेश विश्वनाथ त्रिभुवन
(केंद्र कार्यवाह)

(शनिवार दिनांक १५ फेब्रुवारी २०२५ ते मंगळवार दिनांक १८ फेब्रुवारी २०२५)

डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाले नंतर लगेच म्हणजे बुधवार दिनांक १३ फेब्रुवारी २०२५ ते शुक्रवार दिनांक १५ फेब्रुवारी २०२५ या दिवसी यशवंतराव चव्हाण व्याख्यान मालेचे आयोजन केले होते. या व्याख्यानमालेचे पहिले सत्र प्रा. डॉ. राजेंद्र थोरात यांनी गुंफले. त्यांचा विषय होता. चित्रपटांची वाटचाल. सुरुवातीला विद्यार्थिनीनी संस्थेचे आश्रमगीत सादर केले. मुळात चित्रपट या माद्यमाचा मनोरंजन आणि प्रबोधन यासाठीच उपयोग आहे. चित्रपट बघण्याच जसा तंत्र आणि मंत्र असतो. तसाच चित्रपट बघण्याचाही मंत्र असतो. विषय, आशय, संवाद, कथा, पटकथा आदी विषयावर त्यांनी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. या सोबतच विद्यार्थिनीना त्यांनी कुंकू ते दुनियादारी या चित्रपटांचा प्रवास उलगडून सांगितला. महाराष्ट्रगीताने व्याख्यानाची सांगता झाली. या व्याख्यानमालेच्या दुसऱ्या दिवसीच्या म्हणजे सोमवार दिनांक १७ फेब्रुवारी २०२५ च्या व्याख्यानाची सुरुवात संस्थेच्या आश्रमगीताने झाली. मा. प्रा. डॉ. सीमा दाबक यांच्या व्याख्याने झाली. त्यांचा विषय होता. महाभारतातील स्त्रिया. सुरुवातीला विद्यार्थिनीनी संस्थेचे आश्रमगीत सादर केले. डॉ. दाबक यांनी सुरुवातीला महाभारताची संपूर्ण कथा सांगितली. या संपूर्ण कथेतील सर्व व्यक्तिरेखा यांचा परिचय त्यांची नेमकी कोणती कामे होती आणि त्यांनी काय करायला हवे होते पण, त्यांनी ते काम नाही केले. त्यामुळे त्याचा परिणाम काय झाला. तसेच त्यांनी महाभारत ही गोष्ट भूतकाळातील आहे. पण मग आता या वर्तमानात त्याचा संबंध कसा लावायचा? आताच्या स्त्रियांनी त्यास्त्रीयाकडे कसे बगायचे. यासंबंधी त्यांनी समजावून सांगितले. शेवटी महाराष्ट्र गीताने व्याख्यानाची सांगता झाली. व्याख्यानमालेच्या शेवटी म्हणजे मंगळवार दिनांक १८ फेब्रुवारी २०२५ रोजी मा. प्रा. डॉ. धनंजय लोखंडे यांचे व्याख्यान झाले. त्यांनी ओळख संविधानाची या विषयावर व्याख्यान दिले. सुरुवातीला विद्यार्थिनीनी संस्थेचे आश्रमगीत सादर केले. डॉ. धनंजय लोखंडे यांनी सुरुवातीला डॉ. बाबासाहेब जयकर आणि यशवंतराव चव्हाण यांच्या विषयी माहिती माहिती दिली. त्यांनंतर देशाच्या स्वातंत्र्याविषयी व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या योगदाना विषयी समजावून सांगितले. त्यांनंतर डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या अध्यक्षतेखाली झालेल्या घटनासामितीच्या कामकाजाविषयी आणि अंमलबजावणी विषयी माहिती दिली. त्यांनंतर संविधानाची व त्यातील सर्व कलमांची माहिती दिली. जगाच्या पातळीवर निर्माण झालेली ही घटना अनेक देशांनी तिचे अनुकरण केले आहे. लोकशाहीजीवन मूल्ये ही माणसांच्या व समाजाच्या विकासासाठी अतिशय महत्त्वाची असून आपण सर्व नागरिकांनी त्याचे तंतोतंत पालन केले तर, खऱ्याअर्थाने भारत देश सर्व अर्थाने प्रगती पथावर राहिल. शेवटी

विद्यार्थिनीनी त्यांच्या अनेक प्रश्नांचे निरसन करून घेतले. व्याख्यानाची सांगता महाराष्ट्र राष्ट्रगीताने झाली. व्याख्यान मालेचे शेवटी मा प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन यांनी तीन दिवसाच्या व्याख्यानांचा आढावा घेवून तिन्ही वक्त्यांचे आभार मानले. या दोन्ही व्याख्यानमालेत ६०/६५ विद्यार्थिनीनी सहभाग घेतला होता. या सर्व व्याख्यांनासाठी विद्यार्थिनीच सूत्रसंचालन, पाहुण्यांचा परिचय, आभार प्रदर्शन, आणि गीत सादरीकरण, अभिप्राय आदी कृतीमध्ये सहभाग घेतला. विद्यार्थिनीना ३ दिवस चहा - बिस्किटे देण्यात आली.

27. EVS Club

Dr. Archana Kachhaway

- १८/०७/२०२४ रोजी EVS क्लब तर्फे एफ.वाय. बी.ए., बी.कॉम. आणि बी.एस्सी. वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी सॅनिटरी पॅड डिस्पोजेबल बॅग या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन करण्यात आले.
- श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या EVS क्लब विभागाने शारदा शक्तीच्या सहकार्याने एफ.वाय.बी.एससी, एस.वाय.बी.एससी आणि टीवाय.बी.एससी वर्गातील विद्यार्थ्यांसाठी पर्यावरणपूरक गणपती मूर्ती निर्मिती या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन केले होते. कार्यशाळेत एकूण ५३ विद्यार्थ्यांनी भाग घेतला.
- गणेशोत्सवानिमित्त EVS क्लबच्या वतीने विद्यार्थिनीनी पूर्णम इको व्हिजन द्वारा अयोजित पुनरवर्तन या मोहिमेत सहभाग नोंदविला आणि शाडू माती च्या गणेशमूर्तीचे पर्यावरणाला होनारे फायदे समजावले आणि कोथरुड व कर्वे नगर परिसरात जनजागृती केली
- १३ मार्च २०२५ रोजी समाजशास्त्र विभाग आणि EVS क्लबच्या वतीने जलसंवर्धन या विषयावर जनजागृतीपर उपक्रम राबविण्यात आले. विद्यार्थिनीनी जलसंवर्धन या विषयावर भिक्तीपत्रक तयार करून कर्वेनगर परिसरात जलसंवर्धन यासंदर्भात जनजागृती केली.
- जागतिक जल दिनाचे औचित्य साधून महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या EVS क्लबच्या वतीने दिनांक २२ मार्च २०२५ रोजी प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर प्रश्नमंजुषेत जागतिक जल दिन साजरा करण्याचे महत्त्व आणि पाण्याची बचत याबद्दल सर्वेक्षण इत्यादी बाबींचा समावेश करण्यात आला होता. सदर प्रश्नमंजुषेत महाविद्यालयातील ७० विद्यार्थिनीनी सहभाग नोंदवला.

28. Placement Cell

Prof. Ketaki Kulkarni

- The campus placement drive organized for Saraswat Co-operative Bank on August 2, 2024, concluded successfully with the selection of Management Trainees across various branches. The recruitment process comprised multiple stages, including a Group Discussion (GD) to evaluate communication and teamwork abilities, followed by an Aptitude Test to assess analytical and problem-solving skills. Out of 28 shortlisted candidates, 10 students showcased exceptional competence and were offered positions as Management Trainees, reflecting a highly positive outcome for both the institution and its students. (Convener - Dr. Aishwarya Jambhekar - Inamdar)
- The Placement Cell organized an on-campus recruitment drive for Deenanath Mangeshkar Hospital on January 7, 2025, targeting final-year students for vacancies in the Accounts and Human Resources Departments. The drive was coordinated by Ms. Meera Abhyankar (DMH, HR Head) who visited the campus to interact with the students. A total of 68 students participated, with interviews conducted in three stages at the hospital premises. Ultimately, 7 students were successfully placed.

- Job Skill Training Drive organized on February 12, 2025 for T.Y.B.Sc. (Computer Science) students. As part of this initiative, 3 students were selected for training at Profound Edutech Pvt. Ltd., Karve Road, Pune, with the objective of strengthening industry-relevant competencies and enhancing employability.
- A 15-day training and placement program was conducted under the TMI and Infosys Foundation CSR initiative from February 4 to February 21, 2025. The sessions, led by Corporate Trainer Ms. Ashwini Gujar, focused on employability skills, confidence building, teamwork, motivation, communication, and group discussion techniques. A total of 116 students registered for the program. Following the training, a Job Drive was organized on March 22, 2025, where 100 students secured placements, underscoring the program's effectiveness.
- The college also facilitated a recruitment drive with Principal Global Services, Magarpatta, Pune, attended by 10 final-year students. Following the interview process, 1 student was successfully selected.
- As part of the TNS India Foundation CSR project, a Fin-Tech and Soft Skills Training Program was conducted from February 24 to March 25, 2025. The training was delivered by Corporate Trainer Ms. Akshata Lovalekar and Technical Trainer Ms. Neeraja Bhide, covering both soft skills development and finance-related technical knowledge. A total of 80 students enrolled for the program. Post-training, students participated in a Job Drive held on June 5, 2025, resulting in 9 successful placements.
- Off Campus and on Campus selection & Higher Education Record- 2024-25.

S.No.	Name of the Department	Students moved to Higher Education	Off-Campus Selection	On-Campus Selection
1	B.A. & M.A. Economics	4	3	1
2	B.A. & M.A. English	2	-	-
3	B.A. Geography	-	-	5
4	B.A. Sociology	8	1	-
5	BBA	18	20	16
6	B.Com	26	32	54
8	M.Com	1	7	16
9	B.Sc. Chemistry	6	-	-
10	B.Sc. Microbiology	6	1	1
11	B.Sc. Mathematics	2	-	-
12	B.Sc.C.S.	22	3	-

29. अंमली पदार्थ विरोधी समिती

प्रा. किरण नाईकनवरे (समन्वयक)

- दिनांक ८ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी महाविद्यालयाच्या परिसरात अंमली पदार्थांच्या सेवनाच्या दुष्परिणामांबद्दल जागरूकता निर्माण करण्याच्या उद्देशाने 'अंमली पदार्थ विरोधी जनजागृती कार्यक्रम' राबविण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील २८ विद्यार्थिनींनी उत्साहाने सहभाग नोंदवला.
- दिनांक १५ फेब्रुवारी २०२५ रोजी SAY YES TO LIFE, NO TO DRUGS उपक्रमांतर्गत 'अंमली पदार्थ विरोधी जागरूकता शपथ' या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर उपक्रमात महाविद्यालयातील विद्यार्थिनींनी ६० सहभाग नोंदवला. ऑनलाईन शपथ उपक्रमात महाविद्यालयातील एकूण १४२ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदविला.

30. समान संधी केंद्र

प्रा. किरण नाईकनवरे (समन्वयक)

- दिनांक ८ मार्च, २०२५ रोजी जागतिक महिला दिनानिमित्त 'स्वच्छता दूत सत्कार' समारंभाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर समारंभात संस्थेतील स्वच्छता दूत महिलांचा सत्कार करण्यात आला.
- दिनांक ११ एप्रिल - महात्मा जोतीराव फुले यांच्या जयंतीनिमित्त ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेत एकूण ७३ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.
- दिनांक १४ एप्रिल - डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या जयंतीनिमित्त ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेत एकूण ८९ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.
- दिनांक १८ एप्रिल - भारतरत्न महर्षी धोंडो केशव कर्वे यांच्या जयंतीनिमित्त ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर ऑनलाईन प्रश्न मंजुषेत एकूण १५१ विद्यार्थ्यांनी सहभाग नोंदविला.

31. आविष्कार संशोधन

प्रा. डॉ. मीनल परांजपे, डॉ. अर्चना कच्छवे

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयात, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठा अंतर्गत घेण्यात येणाऱ्या आविष्कार संशोधन स्पर्धेचे आयोजन दिनांक ३० सप्टेंबर २०२४ रोजी करण्यात आले. विद्यार्थिनिंमध्ये संशोधन आणि नवनवीन विषयांची अभ्यासू वृत्ती वाढीस लागावी या उद्देशाने स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले. या स्पर्धेमध्ये सर्व शाखांमधील विद्यार्थिनिंनी विविध नाविन्यपूर्ण विषयांवर १८ संशोधन प्रकल्प सादर केले. या उपक्रमासाठी डॉ. कांचन फाटक, नौरोसजी वाडिया आणि डॉ. सुमिता जोशी, एमआयटी विद्यापीठ यांनी प्रकल्पांचे परीक्षण करून विद्यार्थिनिंना मार्गदर्शन केले. स्पर्धेच्या आयोजनामध्ये डॉ. मीनल परांजपे, डॉ. अर्चना कच्छवे यांनी समन्वयक म्हणून काम पहिले. महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापाकांचे या स्पर्धेसाठी सहकार्य लाभले. महाविद्यालयाचे शैक्षणिक संशोधन समन्वयक प्रा. (डॉ.) सुभाष पवार आणि प्रभारी प्राचार्य प्रा. (डॉ.) अरविंद शेलार यांच्या मार्गदर्शनानुसार या स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.

32. सांस्कृतिक विभाग

डॉ. ऐश्वर्या जांभेकर – इनामदार

श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयातील सांस्कृतिक विभाग विद्यार्थिनींच्या सुप्त कलागुणांना वाव मिळावा म्हणून सतत प्रयत्नशील असतो आणि म्हणूनच सांस्कृतिक विभागाने गुरुपौर्णिमा या कार्यक्रमाने शैक्षणिक वर्ष २०२४-२०२५ ची सुरुवात केली. दि. २२/०७/२०२४ रोजी महाविद्यालयातील सर्व विद्यार्थिनींसाठी गुरुपौर्णिमा कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमासाठी मा.सीमाताई कांबळे (संचालक, महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्था) या प्रमुख पाहुण्या म्हणून उपस्थित होत्या. या कार्यक्रमाची सुरुवात गणेशवंदनेने झाली. विद्यार्थिनींनी गुरुपौर्णिमेनिमित्त आपले विचार एका नाट्यछटेतून आणि मनोगतातून व्यक्त केले. या कार्यक्रमाच्या माध्यमातून भारतीय संस्कृतीची ओळख विद्यार्थिनींना करून देण्यात आली.

दि. २७/०८/२०२४ रोजी दहीहंडी या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. सजवलेल्या पाळण्यात बाळकृष्णाला ठेऊन त्याची आरती करण्यात आली. त्यानंतर जमलेल्या विद्यार्थिनींनी गाण्यावर ठेका व ताल धरून सुंदरतेने नृत्याचा आनंद घेत दहीहंडी फोडली.

विद्यार्थिनींच्या कलागुणांना वाव मिळावा म्हणून सावित्रीबाई फुले विद्यापीठातर्फे जल्लोष २०२४-२५ विभागीय / जिल्हास्तरीय आंतरमहाविद्यालयीन युवक महोत्सवाचे आयोजन दि. २५/०९/२०२४ रोजी डॉ.डी.वाय.पाटील कला,वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालय, पिंपरी येथे करण्यात आले होते. आपल्या महाविद्यालयातील एकूण १२ विद्यार्थिनींनी १० विविध स्पर्धांमध्ये सहभाग नोंदवला होता. ज्यामध्ये फोटोग्राफी, कोलाज, वादविवाद, वक्तृत्व, प्रश्नमंजुषा, स्थलचित्र, पोस्टर मेकिंग, रांगोळी व मेहंदी या स्पर्धांचा सहभाग होता.

श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालय आणि अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद यांच्या संयुक्त विद्यमाने नवरात्रीचे औचित्य साधून महाविद्यालयात दि. १५/१०/२०२४ रोजी भोंडला, गरबा व दांडिया या कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते. या कार्यक्रमासाठी विद्यार्थिनींचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद होता.

स्वामी विवेकानंद आणि राजमाता जिजाऊ यांची जयंती १२ जानेवारीला साजरी केली जाते. या दिनाचे औचित्य साधून दोन दिवसीय (दि.१६ जानेवारी आणि १७ जानेवारी २०२५) व्याख्यानमालेचे आयोजन करण्यात आले होते. दि.१६ जानेवारी २०२५ रोजी डॉ. प्रशांत साठे (राष्ट्रीय कार्यकारिणी विशेष निमंत्रित सदस्य, अखिल भारतीय विद्यार्थी परिषद) यांचे 'विवेकानंद आणि युवा' या विषयावर व्याख्यान झाले. त्यांनी आपल्या व्याख्यानातून स्वामी विवेकानंदांचे विचार व्यक्त केले तसेच त्यांनी युवावर्गाने स्वतःवर विश्वास ठेऊन समाज व राष्ट्रासाठी कार्य करणे हे विवेकानंदांच्या विचारांचे केंद्रस्थान असल्याचे सांगितले.

दि.१७ जानेवारी २०२५ रोजी डॉ. अपर्णा लळींगकर (राज्यपाल नियुक्त अधिसभा सदस्य, सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ) यांचे 'भारतीय महिला- एक प्रेरणा' या विषयावर व्याख्यान झाले. त्यांनी आपल्या व्याख्यानातून इतिहासातील महिलांचे प्रेरणादायी योगदान तसेच सध्याच्या काळातील महिलांसमोर असलेली आव्हाने आणि त्यासाठी महिलांनी स्वतःला कश्या प्रकारे सक्षम केले पाहिजे हे विविध उदाहरणातून स्पष्ट केले. या दोन्ही दिवशी १०० हून अधिक विद्यार्थिनींचा उत्स्फूर्त प्रतिसाद होता.

सांस्कृतिक बरोबरच सध्याच्या काळातील आव्हाने आणि सामाजिक प्रश्न विद्यार्थिनींना माहित असावेत म्हणून POCSCO या विषयावर दि.१८ जानेवारी २०२५ मा.राणी सोनवणे (नामवंत वकील) यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. हा कायदा लैंगिक गुन्ह्यांपासून मुलांचे संरक्षण आणि सुरक्षिततेसाठी आहे. या कायद्याची माहिती करून देणे आणि त्याबद्दल जनजागृती करणे हा या व्याख्यानाचा उद्देश होता. मा.राणी सोनवणे यांनी अत्यंत संवेदनशील असलेला हा विषय समाजात घडलेल्या विविध उदाहरणातून स्पष्ट केला. या व्याख्यानासाठी ६० विद्यार्थिनी आणि २३ प्राध्यापक उपस्थित होते.

यावर्षीही कॉसमॉस बँकेतर्फे वक्तृत्व आणि पथनाट्य स्पर्धा यांचे आयोजन दि.२३ जानेवारी आणि २४जानेवारी २०२५ रोजी करण्यात आले. दि.२३ जानेवारी २०२५ रोजी वक्तृत्व स्पर्धा घेण्यात आली. वक्तृत्व स्पर्धेसाठी कृत्रिम बुद्धिमत्ता, स्वामी विवेकानंदानी कल्पिलेली आजची तरुणाई हे विषय देण्यात आले होते.या स्पर्धेसाठी २२ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला होता. या स्पर्धेत अनुक्रमे कु. ऐश्वर्या चोरमले (तृतीय वर्ष विज्ञान) हिने प्रथम क्रमांक रु.३०००/-, कु. पूर्वा गाडे (द्वितीय वर्ष विज्ञान) हिने द्वितीय क्रमांक रु.२०००/- आणि कु. पूजा थोरात (तृतीय वर्ष विज्ञान) व कु.अंजनी तांबे (तृतीय वर्ष विज्ञान) यांना तृतीय क्रमांक

रु.१०००/- विभागून देण्यात आला. दि.२४जानेवारी २०२५ रोजी पथनाट्य स्पर्धा घेण्यात आली. पथनाट्य स्पर्धेसाठी सायबर फसवणूक, बँकिंग क्षेत्रातील नाविन्यपूर्ण ग्राहक सेवा, अंमली पदार्थांना नाही म्हणा हे विषय देण्यात आले होते.या स्पर्धेसाठी ५ गटांनी एकूण ३५ विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला होता. या स्पर्धेत कु. निकिता जाधव (तृतीय वर्ष बी.बी.ए.) या गटाने प्रथम क्रमांक रु.५०००/- मिळवला.

सूत्रसंचालन हा कोणत्याही कार्यक्रमाचा गाभा असतो. उत्तम सूत्रसंचालक कार्क्रमाच्या यशात मोलाची भूमिका पार पाडत असतो. कार्यक्रमाची रंगत त्यामुळेच वाढते. याच कौशल्याचा विकास करण्यासाठी महाविद्यालयात दि.०७/०२/२०२५ रोजी सुप्रसिद्ध सिनेकलावंत, अभिनेता, लेखक, सूत्रसंचालक आणि मुलाखतकार श्री.विघ्नेश जोशी यांची निवेदन, सूत्रसंचालन आणि मुलाखतकार कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली होती. या कार्यशाळेमध्ये विघ्नेश जोशी सरांनी विविध उदाहरणातून आणि प्रात्यक्षिकांमधून सूत्रसंचालनाच्या विविध बाबी आणि प्रभावी भाषा शैली कौशल्य याबद्दल मार्गदर्शन केले. त्यांनी विद्यार्थिनींना प्रत्यक्ष मुलाखत घेऊन दाखवली तसेच सूत्रसंचालन त्यांच्याकडून करवून घेतले. त्यामुळेच ही कार्यशाळा अत्यंत प्रभावी झाली. या कार्यशाळेत एकूण १०० विद्यार्थिनींनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला.

सांस्कृतिक विभागातर्फे शैक्षणिक वर्ष २०२४-२०२५ साठी वरील सर्व कार्यक्रमांचे आयोजन अत्यंत उत्साहात करण्यात आले होते. सर्व कार्यक्रमांना विद्यार्थिनींनी उत्स्फूर्त प्रतिसाद दिला. सांस्कृतिक समितीच्या सर्व सभासदांनी यासाठी मनापासून काम केले. या सर्व कार्यक्रमांच्या आयोजनात महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. (डॉ.) अरविंद शेलार सर यांचे मार्गदर्शन मिळाले. तसेच सर्व शाखांचे उपप्राचार्य, विभागप्रमुख आणि सर्व प्राध्यापक यांचे वेळोवेळी सहकार्य मिळाले.

■ सांस्कृतिक कमिटी

अ.क्र.	प्राध्यापकाचे नाव	सदस्य
१	डॉ. ऐश्वर्या जांभेकर - इनामदार	सांस्कृतिक समन्वयक
२	किरण नाईकनवरे	सदस्य
३	प्रिता देशमुख	सदस्य
४	सारिका कुलकर्णी	सदस्य
५	उत्तरा आहिरे	सदस्य
६	कविता काळे	सदस्य
७	डॉ. वैशाली तळले	सदस्य
८	पूनम परदेशी	सदस्य
९	तेजस्विनी साबळे	सदस्य

33. वार्षिक स्नेहसंमेलन आणि पारितोषिक वितरण सभारंभ

प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन,
डॉ.अर्चना कच्छवे, विद्या पांडे

श्री सिद्धीविनायक महिला महाविद्यालयाच्या वतीने २३ ते ३० जानेवारी २०२५ या कालावधीत वार्षिक स्नेहसंमेलनाचे आयोजन करण्यात आले होते. या वार्षिक स्नेहसंमेलनात महाविद्यालयाच्या वतीने विविध खेळ, स्पर्धा - इनडोर गेम्स, आऊटडोर गेम्स आणि मेहंदी स्पर्धा, रांगोळी स्पर्धा, गायन स्पर्धा, मॅड-अॅड, निबंध लेखन स्पर्धा, चित्रकला स्पर्धा, नृत्य स्पर्धा, नाट्य स्पर्धा, रेसिपी स्पर्धा, मेक-अप आणि हेअर स्टाइल स्पर्धा आणि फॅशन शो स्पर्धा आयोजित करण्यात आली होती. सर्व स्पर्धांमध्ये विद्यार्थिनींनी उत्स्फूर्तपणे सहभाग घेतला आणि आपले कलागुण प्रकटीत केले.

१ फेब्रुवारी २०२५ रोजी वार्षिक पारितोषिक वितरणाचे आयोजन करण्यात आले होते. यावेळी शैक्षणिक, सह-अभ्यासक्रम, अभ्यासक्रमेतर आणि क्रीडा यश मिळविणाऱ्या विद्यार्थिनींचा सत्कार करण्यात आला. महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थे तर्फे देणगीची

बक्षिसेही देण्यात आली. विशेष कामगिरी केल्याबद्दल प्राध्यापकांचाही यावेळी सत्कार करण्यात आला. या कार्यक्रमाला प्रमुख पाहुणे, मराठी चित्रपटातील अभिनेत्री श्रीमती मधुरा वेलणकर-साटम आणि कार्यक्रमाचे अध्यक्ष म्हणून महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे विश्वस्त श्री मिलिंद लेले, प्रभारी प्राचार्य प्रा.डॉ. अरविंद शेलार, प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन (उपप्राचार्य, कला) डॉ. सुभाष पवार (उपप्राचार्य, वाणिज्य); श्रीमती शिल्पा धर्माधिकारी (उपप्राचार्य, विज्ञान) आणि आयक्यूएसी समन्वक, आम्रपाली औरंगाबादकर तसेच महाविद्यालयीन प्राध्यापक आणि विद्यार्थिनीची उपस्थिती होती. वार्षिक स्नेहसंमेलनाचे सूत्रसंचालन केतकी कुलकर्णी यांनी केले. वार्षिक स्नेहसंमेलनाच्या यशस्वीतेसाठी महाविद्यालयीन प्राध्यापक व प्राध्यापकेतर कर्मचाऱ्यांनी विशेष परिश्रम घेतले. स्नेहसंमेलनाचे समन्वयक म्हणून प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन, डॉ.अर्चना कच्छवे, व कनिष्ठ महाविद्यालयाचे पर्यवेक्षिका सौ. विद्या पांडे यांनी काम पाहिले.

34. पालवी प्रकाशन

डॉ. विद्या चोपडे, प्रा. सिद्धी इनामदार

दि. २५ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेचे श्री सिद्धिविनायक महिला महाविद्यालयाच्या ३०व्या 'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ चे प्रकाशन समारंभाचे आयोजन करण्यात आले होते. सदर वार्षिक अंक 'समाज माध्यम (सोशल मिडिया) व तरुणाई' या शीर्षकाखाली प्रकाशित करण्यात आला. सोशल मिडियाचे फायदे-तोटे, सोशल मिडिया आणि आजची तरुणाई, डिजिटल युग, करिअर मधील स्पर्धा आणि मानसिक आरोग्य, महिला उद्योजकतेचा प्रवास' इत्यादी ज्वलंत विषयांनी सजलेला, विविध शाखांच्या बहुविध उपक्रमांनी सजलेला, क्रीडा व शैक्षणिक नैपुण्य मिळविलेल्या विद्यार्थ्यांच्या गुणांनी बहरलेला, प्राध्यापकांनी मिळविलेल्या नैपुण्यांनी फुललेला असलेल्या ३० व्या 'पालवी' वार्षिक अंकाचे प्रकाशन अतिशय आनंदात आणि उत्साहात झाले.

'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ च्या प्रकाशनासाठी कल्याण जनता सहकारी बँक वारजे शाखेच्या प्रबंधक मा. अश्विनी मोहिते या प्रमुख पाहुण्या म्हणून उपस्थित होत्या. महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेच्या उपकार्याध्यक्ष मा. विद्याताई कुलकर्णी यांची सदर प्रकाशन समारंभ कार्यक्रमात अध्यक्ष पद भूषविले. तसेच 'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ च्या निर्मितीत, सौंदर्यात व मुद्रणात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजाविणारे नेहा क्रिएशन्सचे उपस्थित होते.

महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. अरविंद शेलार यांनी 'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ च्या प्रकाशन समारंभाचे प्रास्ताविक करताना महाविद्यालयातील पालवी वार्षिक अंकाचे महत्त्व अधिरेखित केले. समारंभासाठी उपस्थित असलेल्या प्रमुख पाहुण्या मा. अश्विनी मोहिते यांनी विद्यार्थिनींनी आपल्या सुप्त कला गुणांना कशा प्रकारे वाव द्यायला पाहिजे, कशा व काय वाचन केले पाहिजे याविषयी मार्गदर्शन केले. मा. विद्याताई कुलकर्णी यांनी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात विद्यार्थिनींना लेखनावर विशेष भर देण्याविषयी मार्गदर्शन केले. तसेच विद्यार्थिनींनी स्वतःच्या व्यक्तिमत्त्वात बदल घडवून आणण्यासाठी, स्वतःचा विकास साधण्यासाठी प्रेरणात्मक पुस्तकांचे वाचन केले पाहिजे असे आव्हानही केले.

'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ च्या प्रकाशन समारंभाचे संपूर्ण नियोजन पालवी वार्षिक अंकाच्या कार्यकारी संपादक डॉ. विद्या चोपडे आणि प्रा. सिद्धी इनामदार तसेच संपूर्ण पालवी समितीतील सदस्यांनी महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा. डॉ. अरविंद शेलार यांच्या मार्गदर्शनाखाली केले. प्रकाशन समारंभात प्रा. किरण नाईकनवरे यांनी कार्यक्रमाचे अध्यक्ष आणि प्रमुख पाहुण्यांच्या थोडक्यात परिचय करून दिला. प्रकाशन समारंभात सूत्रसंचालन करण्याचे कार्य डॉ. वैशाली तळेले यांनी पार पडले. अशा प्रकारे 'पालवी' वार्षिक अंक २०२३-२४ च्या प्रकाशन समारंभ कार्यक्रम अतिशय उत्साहाने व आनंदाने यशस्वीरित्या पार पडला. या प्रकाशन समारंभात महाविद्यालयातील ८६ विद्यार्थिनी उत्साहाने उपस्थित होत्या. तसेच महाविद्यालयातील विविध शाखांमधील प्राध्यापक वृंद देखील उपस्थित होते.

35. विशेष उपक्रम : सारस्वत सहकारी बँक लि. (शेड्यूल बँक)

डॉ. ऐश्वर्या जांभेकर-इनामदारतर्फे महाविद्यालयाच्या सर्व शाखांच्या माजी विद्यार्थिनींसाठी प्लेसमेंट ड्राइव्ह

१) ४ दिवसांचा बहु कौशल्य विकास (Multi Skill Development) प्रशिक्षण कार्यक्रम:

भारतातील सहकार क्षेत्रातील सर्वात मोठी बँक म्हणून सारस्वत सहकारी बँक लि. ओळखली जाते. महाविद्यालयासाठी उल्लेखनीय उपक्रम म्हणून सारस्वत सहकारी बँकेतर्फे महाविद्यालयात दि. ०२/०८/२०२४ रोजी प्लेसमेंट ड्राइव्ह महाविद्यालयाच्या सर्व शाखांच्या माजी विद्यार्थिनींसाठी घेण्यात येणार होता. या प्लेसमेंट ड्राइव्ह साठी विद्यार्थिनींना त्यांच्यातील रोजगार विषयक विविध कौशल्ये शिकवून त्यांच्या व्यावसायिक व वैयक्तिक विकासाला चालना देणे आणि विद्यार्थ्यांना रोजगारक्षम बनवणे या उद्देशाने हा ४ दिवसांचा बहु कौशल्य विकास (Multi Skill Development) प्रशिक्षण कार्यक्रम दि. २९/०७/२०२४ ते ०१/०८/२०२४ या कालवधीत सकाळी ११.०० ते १.०० या वेळेत आयोजित करण्यात आला होता. या प्रशिक्षण कार्यक्रमात प्रामुख्याने मुलाखत कौशल्ये व गट चर्चा या विषयावर प्रा.आम्रपाली औरंगाबादकर, सामान्य ज्ञान या विषयावर प्रा. शैलेश कोळेकर, गणित या विषयावर प्रा.नागेश शिंदे आणि इंग्रजी या विषयावर प्रा.संगपाल चक्रनारायण या तज्ञ प्राध्यापकांकडून मार्गदर्शन करण्यात आले. या प्रशिक्षण कार्यक्रमासाठी एकूण १००पेक्षा जास्त विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला होता. या प्रशिक्षण कार्यक्रमांमुळे विद्यार्थिनींमधील व्यावसायिक कौशल्ये, सॉफ्ट स्किल्स, आणि प्लेसमेंट ड्राइव्ह साठी आत्मविश्वास वाढला. या संपूर्ण प्रशिक्षण कार्यक्रमाचे समन्वयक म्हणून डॉ.ऐश्वर्या जांभेकर - इनामदार यांनी काम पाहिले.

२) सारस्वत सहकारी बँक लि. प्लेसमेंट ड्राइव्ह:

दि.०२ ऑगस्ट २०२४ रोजी महाविद्यालयात माजी विद्यार्थिनींसाठी (बी.कॉम,बी.बी.ए,एम.कॉम) सारस्वत सहकारी बँक लि. यांच्या तर्फे 'Management Trainee' या पदासाठी प्लेसमेंट ड्राइव्ह घेण्यात आला होता. यामध्ये ९८विद्यार्थिनींनी सहभाग नोंदवला होता. सारस्वत सहकारी बँक यांच्यातर्फे तीन पद्धतीने निवड प्रक्रिया तयार करण्यात आली होती. विद्यार्थिनींची पहिल्यांदा Aptitude Test घेण्यात आली त्यानंतर गट चर्चा घेण्यात आली. या दोन्ही परीक्षांमधून एकूण २८ विद्यार्थिनींची निवड प्रत्यक्ष मुलाखतीसाठी करण्यात आली. या सर्व २८ विद्यार्थिनींची प्रत्यक्ष मुलाखत दि.०३ ऑगस्ट २०२४ रोजी बँकेच्या मुख्य कार्यालयात घेण्यात आली होती. या तीनही निवड प्रक्रियेमधून महाविद्यालयाच्या एकूण १० विद्यार्थिनींची सारस्वत सहकारी बँकेमध्ये 'Management Trainee'या पदासाठी निवड करण्यात आली आहे.

या सर्व विद्यार्थिनींना या प्लेसमेंट ड्राइव्ह साठी दि. २९/०७/२०२४ ते ०१/०८/२०२४ या कालवधीत घेतलेल्या बहु कौशल्य विकास (Multi Skill Development) प्रशिक्षण कार्यक्रमाचा खूप उपयोग झाला. संपूर्ण पुणे शहरातून प्लेसमेंट ड्राइव्हसाठी म्हणून श्री सिध्दीविनायक महिला महाविद्यालयाची निवड करण्यात आली होती. महाविद्यालयातर्फे माजी विद्यार्थिनींसाठी अश्या प्रकारे प्लेसमेंट ड्राइव्ह राबवणे ही अभिमानाची बाब होती. या सर्व माजी विद्यार्थिनींचे महाविद्यालयातर्फे खूप अभिनंदन !!!

प्लेसमेंट ड्राइव्ह मधून निवड झालेल्या विद्यार्थिनींची नावे खालीलप्रमाणे :

१) झिमरे अलिशा सुनील २) राऊत प्राजक्ता विजय ३) देव समृद्धी जितेंद्र ४) शर्मा गायत्री ओमप्रकाश ५) उनकुले स्वामिनी अशोक ६) कुंभार अश्विनी रवींद्र ७) सोनुरले सानिका महादेव ८) खुणे सविता दत्तात्रय ९)मुरावडे प्रतीक्षा गोरक्ष १०) चांदणे प्रगती समाधान

या प्लेसमेंट ड्राइव्ह साठी डॉ.ऐश्वर्या जांभेकर -इनामदार यांनी समन्वयक म्हणून तसेच प्रा.प्रिता देशमुख, डॉ.अलका मिस्री, प्रा. किरण नाईकनवरे आणि प्रा. पूनम परदेशी यांनी समिती सदस्य म्हणून काम पाहिले. या सर्व उपक्रमासाठी प्रा.डॉ. सुभाष पवार (उपप्राचार्य - वाणिज्य विभाग), प्रा.आम्रपाली औरंगाबादकर (IQAC समन्वयक) आणि महाविद्यालयाचे प्रभारी प्राचार्य प्रा.डॉ. अरविंद शेलार यांचे मार्गदर्शन मिळाले.

**LIST OF THE DIFFERENT COMMITTEES CONSTITUTED FOR THE
MANAGEMENT OF DIFFERENT INSTITUTIONAL ACTIVITIES - YEAR 2024-25**

No	Name of the Committee	Convener	Name of The Members
1	Fund Collection: Bhaubeej Nidhi	Dr. Subhash Pawar	Dr. A.B. Shelar Dr. Anagha Chikte Farida Sayyed Vrushali Chandorkar Dr. Alka Mistri Dr. Shridevi Patil Vidya Pande Archana Deshmukh Shubhangi Dalvi Prashant Mujumdar Hema Dalvi
2	IQAC	Amrapali Aurangabadkar Coordinator, IQAC Coordinators - Dr. S. D. Pawar	Pramod Kulkarni (NGO) Hema Dalvi (Office)
3	N.S.S. Committee राष्ट्रीय सेवा योजना समिती	Snehal Sarnot (PO) Vrushali Chandorkar (Asst. PO)	Kiran Naiknaware Priyanka Kanitkar Monali Kashid Sarika Gadsing
4	Examinations (Internal, Midterm, Mid Semester, University, Result Declaration etc.) Graduation Ceremony	Dr. Vaishali Deshpande	Raghunath Gavali Siddhi Inamdar
5	Comp. Exam Preparation	Raghunath Gavali Farida Sayyed (Asst. Coordinator)	Dr. S.D. Pawar Dr. Shailesh Tribhuwan Shilpa Dharmadhikari
6	Time- Table Implementation & Roll Call Committee	Dr. Subhash Pawar Amrapali Aurangabadkar Snehal Sarnot (BBA) Vrushali Chandorkar	Dr. Vaishali Deshpande Kiran Surawase
7	Literature Circle (English) and वाङ्मय मंडळ (मराठी) (जागर जाणिवांचा, अविष्कार इ स्पर्धा) व शासनातर्फे राबवले जाणारे अन्य वाङ्मयीन उपक्रम, वादविवाद, निबंध व वक्तृत्व स्पर्धा	Dr. Shailesh Tribhuwan Amrapali Aurangabadkar	Dr. Vaishali Deshpande Vikrant Palatshaha Kiran Naiknavare Vishal Chavan (Office)

No	Name of the Committee	Convener	Name of The Members
8	Annual Social Gathering, Cultural Events and Inter College Competitions Arts Circle (Dance competitions, Drama, Acts, Cinema)	Dr. Shailesh Tribhuwan Dr. Archana Kachhaway Vidya Pande	Dr. Inamdar Aishwarya Kiran Naiknaware Sagar Mhetre Poonam Pardeshi Yashshri Raut
9	Student Welfare Officer (SWO) (Including Students council and other schemes)	Vikrant Palatshah	CA Sheetal Dandavate Dr. Subhash Pawar. Farida Sayyad Dr. Anagha Chikte Archana Kachhaway 4 members from Students Council
10	Library Committee and Book Bank Scheme	Farida Sayyed	Dr. Arvind Shelar Dr. Anagha Chikte Dr. Subhash Pawar Amrapali Aurangabadkar Dr. Shailesh Tribhuwan Dr. V. Deshpande Dr. Vidya Chopade Snehal Sarnot Vidya Pande (Jr) Vrushali Chandorkar Tukaram Shingade
11	Alumni Association	Farida Sayyed Dr. Vidya Chopade	Alumni Association Members
12	Magazine Committee for पालवी	Dr. Vidya Chopade Siddhi Inamdar	Dr. Anagha Chikte Farida Sayyed Raghunath Gawali Snehal Sarnot Vrushali Chandorkar Sarika Gadsing Kiran Naiknavre Dr. Vaishali Talele Anajali Khare Shubhangi Dalvi Prashant Mujumdar (Office Section)

No	Name of the Committee	Convener	Name of The Members
	Photos and Camera Club for all Program	Dr. Anagha Chikte	Dr. Pallavi Tarde Bhagyashree Khajekar
	News and Publicity (Newspaper)	Vikrant Palatshaha	Siddhi Inamdar Kiran Naiknaware
	Social media Publicity and Website Publicity	Engineer - Milind Sutar	Ketaki Kulkarni
13	Excursion / Industrial Visits Committee	Dr. Subhash Pawar	Dr. Alka Mistri Ketaki Kulkarni
14	Bahishal, Lifelong learning and extension department	Dr. Shailesh Tribhuvan	Kiran Surwaswe
15	Maintenance of electric & Other equipment Technology Problem	Engineer- Milind Sutar	Madhuri Pimpalkar, Akshay Shinde, Vastu Staff Each Head of the Department HOD will be responsible for their department
16	N.C.C.	Dr. Pallavi Tarde	Dr. Anagha Chikte
17	Student Health Awareness and Medical Checkup	Dr. Vidya Chopade	Shilpa Dharmadhikari Ketaki kulkarni Vrushali Chandorkar Priyanka Deshpande
18	ICC (Anti-Ragging , Anti-Sexual Harassment Committee, Vishakha Samitee)	Dr. Anagha Chikte	Vidyatai Kulkarni (MGT) Community – Ravindra Mahajan Police- Sulbha Shedge Media: Radhika Ingale Parent : Rupali Kadu Student: NGO: Ishani Joshi Office Staff - Hema Dalvi
19	Counseling Cell	Amrapali Aurangabadkar Dr. Vaishali Deshpande Shilpa Dhramadhikari	Shubhangi Dalvi (OS)
20	Feedback Committee	Siddhi Inamdar	Prita Deshmukh
21	B. C. Cell (Equal Opportunity Cell)	(A) Students Grievances Committee - Dr. S. D. Pawar	Principal Amrapali Aurangabadkar Vikrant Palatshaha Kiran Naiknaware

No	Name of the Committee	Convener	Name of The Members
	Anti-discrimination Committee	Dr. Vidya Chopade	Officiating Principal Prof. Dr. Arvind Shelar, Dr. Anagha Chikte, Farida Sayyed
22	DST and Science Projects	Dr. Archana Kacchaway	Monali Kashid
23	BOD ARC Coordinator (for Projects, conducting Seminars – Grant proposals) QIP	Vikrant Palatshaha	Dr. Subhash Pawar Dr. Anagha Chikte Amrapali Aurangabadkar Dr. Shailesh Tribhuvan Snehal Sarnot Tukaranm Shingade Shreeya Gadgil
24	Website Update	Sarika Kulkarni	Vikrant Palatshaha, Kiran Naiknaware, Shubhandi Dalvi, Madhuri Pimpalkar
25	Sports and Discipline	Dr. Anagha Chikte	Farida Sayyed Dr. Vaishali Deshpande Snehal Sarnor Dr. Pallavi Tarde, Prema Shinde Mangala Shende
26	Special Day Activity Committee	Farida Sayyed	Rajani Pandore
	Contingencies Programs: Student Activities and Samstha Programs	Vikrant Palatshah Raghunath Gawali	Dr. Subhash Pawar Dr. Anagha Chikte Dr. Shailesh Tribhuvan Dr. Vidya Chopade Snehal Sarnot Prashant Mujumdar
27	Placement Cell	Ketaki Kulkarni	Dr. Alka Mistry, Dr. Aishwarya Inamdar, Dr. Vaishali Talele Prita Deshmukh Kiran Naiknaware Poonam Pardeshi, Ankita Kadam, Nikita Mundhe
28	College Research Committee	Dr. Arvind Shelar	Dr. Subhash Pawar Dr. Shailesh Tribhuvan. Dr. Vaishali Deshpande Dr. Archana Kachhaway
29	Faculty Development Committee	Officiating Principal Prof. Dr.Arvind Shelar, Amrapali Aurangabadkar	Dr. Archana Kachhaway
	Pradhyapak Prabodhani	Dr. Anagha Chikte	Vikrant Palatshah

No	Name of the Committee	Convener	Name of The Members
30	Admission Committee	Dr. Arvind Shelar	All HODs Shubhangi Dalvi (OS) Hema Dalvi
31	Prospectus Committee	Raghunath Gawali	Vikrant Paltshaha Ketaki Kulkarni
32	Cultural Committee	Dr. Aishwarya Inamdar	Kiran Naiknaware Preeta Deshmukh Sarika Kulkarni Uttara Ahire Kavita Kale Dr. Vaishali Talele Poonam Pradeshi Tejaswini Sabale

“शीलं परं भूषणम्”
स्थापना-१८९६

महाविद्यालयातील विविध उपक्रम

इंग्रजी विभागामार्फत आयोजित व्याख्यानमध्ये मा. राम घुगे विद्यार्थिनीनिना इंग्रजी विषयातील संधी या विषयावर मार्गदर्शन करतांना व सहभागी विद्यार्थिनी

भूगोल विभागातर्फे रक्षाबंधन निमित्ताने उपक्रम 'एक धागा शौर्याचा, एक राखी अभिमानाची' विद्यार्थिनी राखी बनवितांना

Geofest २०२५ 'जंगले वाचवा' या विषयावर प्रतिकृती व भितीपत्रके या प्रदर्शनाला महिला आश्रम शाळेच्या च्या विद्यार्थिनीनी भेट दिली

Geofest २०२५ 'जंगले वाचवा' या विषयावर प्रतिकृती आणि भितीपत्रके प्रदर्शनात विद्यार्थिनिना प्रतिकृती ची माहिती देतांना

समाजशास्त्रातील करिअरच्या संधी - प्रा. कुलदीप सिंह राजपूत यांचे स्वागत करताना कला शाखेचे उपप्राचार्य प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन

विद्यार्थिनींना उद्योजकता समजून घेणे - मार्गदर्शन करताना दे आसरा फाउंडेशनच्या कार्यक्रम व्यवस्थापक मनीषा तपस्वी

महाराष्ट्र शासन आयोजित विश्व मराठी साहित्य संमेलन (फर्ग्युसन कॉलेज) ३१ जाने. व १ फेब्रु. २५ मराठी विभागाच्या वतीने सहभागी विद्यार्थिनी व प्रा. डॉ. शैलेश त्रिभुवन

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठ आय. क्यू. ए. सी. डायरेक्टर प्रा. डॉ. संजय ढोले यांचे NEP वर प्राध्यापकांसाठी व्याख्यान मराठी विभागाने आयोजित केले होते.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठातील अर्थशास्त्र विभागातील अंदाजपत्रक प्रदर्शन २०२५-२६ मध्ये सहभागी विद्यार्थिनी

अर्थशास्त्र विषयाच्या प्रथम वर्षातील विद्यार्थिनी अंदाजपत्रक या विषयावर सादरीकरण करताना

वाणिज्य विभागातर्फे Cyber Security अंतर्गत सायबर सेक्युरिटी ऑफिसर श्री. महेश धर्माधिकारी यांचे व्याख्यान द्वितीय वर्षाच्या विद्यार्थिनीसाठी १० फेब्रुवारी २०२५ रोजी आयोजित केले होते.

दिनांक ९ ऑक्टोबर २०२४ रोजी वाणिज्य विभागातर्फे 'उद्योगिनी दिवस' साजरा करण्यात आला, या कार्यक्रमात विद्यार्थिनींने विविध वस्तूंचे स्टॉल लावले होते.

एम.कॉम विभागातर्फे आयोजित संशोधनपध्दती या विषयावरील तीन दिवसीय कार्यशाळा डॉ. शिरीष लिमये मार्गदर्शन करताना

एम.कॉम विभागातर्फे आयोजित फॅकल्टी एक्सचेन्ज प्रोग्रॅम डॉ. राजू श्रावस्ती विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन करताना

स्वयंसिद्धा - महिला सक्षमीकरण कार्यशाळा
२ जानेवारी २०२५ ते ४ जानेवारी २०२५

उद्योजकता विकास कार्यशाळा
२४ फेब्रुवारी २०२५ ते २८ फेब्रुवारी २०२५

वनस्पती शास्त्र विभागातर्फे १७ फेब्रुवारी २०२५ रोजी विद्यार्थ्यांसाठी मशरूम लागवड या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा आयोजित करण्यात आली.

५ ऑक्टोबर २०२४ रोजी वनस्पतिशास्त्र विभागाने एस.वाय.बी.एससी आणि टी.वाय.बी.एससी च्या विद्यार्थ्यांसाठी 'संशोधनातील संधी' या विषयावर अतिथी व्याख्यान आयोजित केले.

१६ ऑगस्ट २०२५ रोजी प्राणीशास्त्र विभागातर्फे नागपंचमीच्या निमित्ताने श्री. अजिंक्य उनवणे यांचे स्नेक बाईट या विषयावर व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

१३ फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्राणीशास्त्र विभागातर्फे केंद्रीय मधमाशी संशोधन आणि प्रशिक्षण संस्था, शिवाजीनगर, पुणे येथे भेट दिली.

०९ आणि १० डिसेंबर २०२४ रोजी करिअर एक्सपो २०२४-२५ सूक्ष्मजीवशास्त्र अंतर्गत महाविद्यालयीन आणि आंतरमहाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांसाठी Magics of Microbes या विषयावर करिअर मार्गदर्शन दोन दिवसीय कार्यशाळा अयोजित केली.

१७ फेब्रुवारी २०२५ रोजी F.Y.B.Sc., S.Y.B.Sc., T.Y.B.Sc. सूक्ष्मजीवशास्त्र च्या विद्यार्थिनी करीता Virus inoculation technique in Embryonated Egg and Mushroom cultivation, technology या विषयावर एक दिवसीय प्रत्यक्ष प्रशिक्षण कार्यशाळा आयोजित केली.

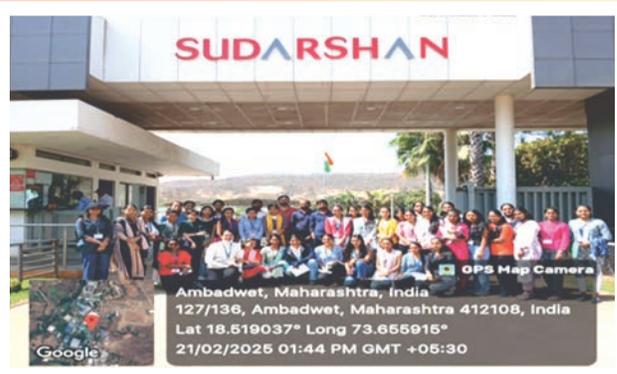
बी.एससी सायन्स व बी.ए.स्सी संगणकशास्त्र मधील प्रथम वर्षातील विद्यार्थिनींसाठी संख्याशास्त्र विभागाकडून दिनांक ३० ऑगस्ट २०२४ रोजी 'Basics of Excel' या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळा घेण्यात आली.

गणित विभागातर्फे आयोजित
Power Point Presentation Competition.

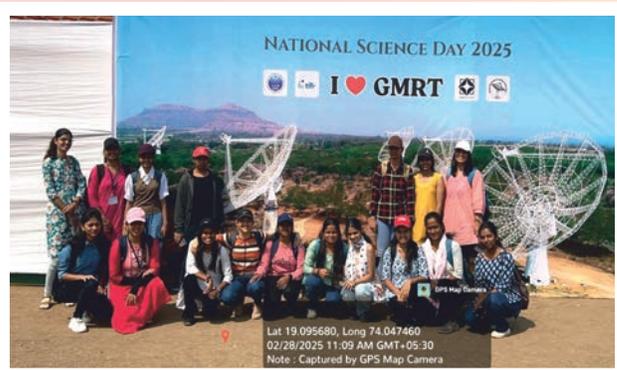
३० ऑगस्ट २०२४ रोजी रसायनशास्त्र विभागातर्फे
अन्न भेसळ डीकोडिंग

केमिस्ट्री विभाग - २१ फेब्रुवारी २०२५ शैक्षणिक सहल ठिकाण
- सुदर्शन केमिकल्स, मुळशी, पुणे

भौतिकशास्त्र विभागाने भारताच्या अंतराळ विज्ञान आणि तंत्रज्ञानातील
कामगिरीचा गौरव करण्यासाठी राष्ट्रीय अंतराळ दिन साजरा केला.

भौतिकशास्त्र विभागाने विद्यार्थ्यांसाठी खोडद, नारायणगाव येथील
जीएमआरटीला एक माहितीपूर्ण शैक्षणिक भेट आयोजित केली.

'गणित दिन' साजरा करतांना
कनिष्ठ महाविद्यालयातील विद्यार्थिनीं

संस्था दर्शन - ५ ऑगस्ट २०२४

डॉ. बाबासाहेब जयकर व्याख्यानमाला - प्रा.डॉ.संदीप कांबळे
म्युचल फंड: खरं काय आणि खोटं काय? या विषयावर
१३ फेब्रुवारी २०२५ रोजी व्याख्यान

यशवंतराव चव्हाण व्याख्यानमाला - प्रा.डॉ.सीमा दाबक
महाभारतातील स्त्रिया या विषयावर
१७ फेब्रुवारी २०२५ रोजी व्याख्यान

१५ ऑगस्ट स्वतंत्र दिन कार्यक्रमात राष्ट्रीय छात्र सेना

संगणकशास्त्र विभाग - टेक्नो स्पार्क हा उपक्रम १० फेब्रुवारी २०२५ रोजी राबवण्यात आला. त्या अंतर्गत वेब पेज डिझाईनिंग, क्विझ कॉम्पिटिशन, पोस्टर स्पर्धा आयोजन

संगणकशास्त्र विभाग 'इंडस्ट्रियल व्हिजिट' या उपक्रमा अंतर्गत द्वितीय वर्षाच्या विद्यार्थिनींनी २० फेब्रुवारी २०२५ रोजी गोदरेज कंपनीला भेट

EVS क्लब तर्फे सॅनिटरी पॅड डिस्पोजेबल बॅग या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन १८ जुलै २०२५ रोजी करण्यात आले.

EVS क्लब तर्फे शारदा शक्तीच्या सहकार्याने पर्यावरणपूरक गणपती मूर्ती निर्मिती या विषयावर एक दिवसीय कार्यशाळेचे आयोजन २८ ऑगस्ट २०२४ रोजी करण्यात आले.

विद्यार्थी विकास मंडळ आयोजित निर्भय कन्या अभियान कार्यशाळेत २५ फेब्रुवारी २०२५ रोजी व्याख्यानात श्री. महेश धर्माधिकारी, सायबर सेक्युरिटी अधिकारी कल्याण जनता बँक विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन करतांना.

विद्यार्थी विकास मंडळ आयोजित निर्भय कन्या अभियान कार्यशाळेत २५ फेब्रुवारी २०२५ रोजी व्याख्यानात श्री. अमोल सावंत, PI, गुन्हे शाखा, वडाळा, मुंबई विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन करतांना.

सांस्कृतिक विभागातर्फे दहीहंडी कार्यक्रम २७ ऑगस्ट २०२४ रोजी साजरा करण्यात आला.

सांस्कृतिक विभागातर्फे आयोजित कॉसमॉस बँकेतर्फे वक्तृत्व आणि पथनाट्य स्पर्धा दि. २३ व २४ जानेवारी २०२५ रोजी आयोजित करण्यात आल्या होत्या. बक्षीस समारंभा प्रसंगी उपस्थित पदाधिकारी व विद्यार्थिनी.

पालवी वार्षिक अंक २०२३-२०२४ प्रकाशन समारंभ करतांना कल्याण जनता सहकारी बँक वारजे शाखेच्या प्रबंधक मा. अश्विनी मोहिते व पदाधिकारी

आंतर महाविद्यालयीन हॅण्डबॉल क्रीडा स्पर्धेत तृतीय क्रमांक प्राप्त केलेला महाविद्यालयाचा संघ

आंतरवर्गीय क्रीडा स्पर्धा उद्घाटन कार्यक्रम हस्ते श्रीमती प्रणाली पाटील (सहाय्यक पोलीस आयुक्त)

महर्षी कर्वे स्त्री शिक्षण संस्थेतर्फे महाविद्यालय विशेष प्राविण्य प्राप्त खेळाडूंना क्रीडा शिष्यवृत्ती प्रदान करण्यात आली.

महाविद्यालयातर्फे १०वा आंतरराष्ट्रीय योग दिन विशेष कार्यक्रम

विशेष उपक्रम: सारस्वत सहकारी बँकेतर्फे महाविद्यालयाच्या सर्व शाखांच्या माजी विद्यार्थिनींसाठी प्लेसमेंट ड्राइव्ह

Pune, Maharashtra, India
Sukharta House, 8/15, Drydeep Colony, Hingne Budrukhi, Karve Nagar, Pune, Maharashtra
411052, India
Lat 18.487267°
Long 73.81828°
30/07/24 12:08 PM GMT +05:30

४ दिवसांचा बहु कौशल्य विकास (Multi Skill Development) प्रशिक्षण कार्यक्रम - २९ जुलै ते १ ऑगस्ट रोजी झाला.

Pune, Maharashtra, India
FRP9-W7M, Cummins College Rd, Drydeep Colony, Hingne Budrukhi, Karve Nagar, Pune, Maharashtra 411052, India
Lat 18.487226°
Long 73.818144°
02/08/24 03:19 PM GMT +05:30

प्लेसमेंट ड्राइव्ह ०२ ऑगस्ट २०२४ रोजी आयोजित करण्यात आला.

सावित्रीबाई फुले पुणे विद्यापीठा अंतर्गत घेण्यात येणाऱ्या आविष्कार संशोधन स्पर्धेचे आयोजन दि. ३० सप्टेंबर २०२४ रोजी करण्यात आले.

डॉ. कांचन फाटक आणि डॉ. सुमिता जोशी आविष्कार संशोधन प्रकल्पाचे परीक्षण करून विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन केले. (३० सप्टेंबर २०२४)

जागतिक महिला दिनानिमित्त स्वच्छता दूत सत्कार समारंभात उपस्थित स्वच्छता दूत

वाचन सप्ताह महाराष्ट्राचा या अभियानानिमित्त ग्रंथालयात पुस्तक प्रदर्शन

महाविद्यालय परिसरात अंमली पदार्थ विरोधी जनजागृती करताना विद्यार्थिनी

Pune, Maharashtra, India
37 Hingne Budrukhi, Karve Nagar, Pune, Maharashtra

महाविद्यालयीन प्राध्यापक वृंद

कनिष्ठ विभाग शिक्षक

कार्यालयीन स्टाफ

राष्ट्रीय सेवा योजना २०२४-२०२५

हर घर तिरंगा अभियान २०२४ जनजागृती - १४ ऑगस्ट २०२४

पोषण माह उपक्रमादरम्यान पोषणतज्ञ मयुरा महाजन व्याख्यान देताना - २८ सप्टेंबर २०२४

निर्माल्य संकलन अभियान - १२ सप्टेंबर २०२४

स्वच्छता ही सेवा अभियान २०२४ - ३० सप्टेंबर २०२४

वृक्षारोपण अभियान - ११ ऑक्टोबर २०२४

विद्यार्थिनीना जागतिक एड्स दिवसाचे महत्व सांगताना सौ. कविता सुरवसे - ०३ डिसेंबर २०२४

जागतिक महिला दिनानिमित्त स्वच्छता दूतांचा सत्कार - ०८ मार्च २०२५

विशेष हिवाळी शिबिरादरम्यान खडकवाडी ग्रामस्थांची रक्तनमुना चाचणी उपक्रम - ०६ जानेवारी २०२५

Maharshi Karve Stree Shikshan Samstha's

SHRI SIDDHIVINAYAK MAHILA MAHAVIDYALAYA

(Affiliated to Savitribai Phule Pune University)

Reaccredited by NAAC 'A' Grade (2017-22) ID No. PU/PN/AC/086 (1990) Code No. 214

Phone No. : 020 25473275 (Office), 020 25473053 (Fax)

Email: siddhivinayakcollege52@gmail.com, ssmv@maharashikarve.org

Website : www.siddhivinayakcollege.org

